

LUND UNIVERSITY

Självets garderobiär

Självreflexiva genuslekar och queer socialpsykologi

Berg, Martin

2008

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Berg, M. (2008). *Självets garderobiär: Självreflexiva genuslekar och queer socialpsykologi*. [Doktorsavhandling (monografi), Sociologi]. Lund University.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

SJÄLVETS GARDEROBIÄR

SJÄLVREFLEXIVA GENUSLEKAR OCH QUEER
SOCIALPSYKOLOGI

MARTIN BERG

Copyright © 2008

Martin Berg

Sättning & Omslag

Martin Berg

Omslagsfoto

Dan Wilton (istockphoto.com)

Tryck

Media-Tryck, Sociologen, 2008

ISBN

91-7267-257-9

Förlag och distribution

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

Box 114, 221 00 LUND

Fax: 046-222 47 94, E-post: print@soc.lu.se

<http://www.soc.lu.se/info/publ/>

En komplett förteckning över Sociologiska institutionens utgivning finns sist i boken och på <http://www.soc.lu.se/info/publ/>

Till Johan.

“One down, one to go...”

Although sociologists will not and should not go about queer studies in precisely the same ways as others have done it, the recent and impressive flurry of activity under that rubric still might provide a needed wake-up call. (Epstein 1994: 199)

Innehållsförteckning

Förord	1
--------	---

DEL I: INLEDANDE ORD

<u>1. Att lokalisera ett spänningsfält</u>	<u>5</u>
--	----------

<i>Avhandlingens bakgrund</i>	5
<i>Konsten att blåsa upp två ballonger inifrån</i>	12
<i>Övergripande syftesformulering</i>	23
<i>Avhandlingens disposition</i>	25

<u>2. En nätburen forskningsresa</u>	<u>27</u>
--------------------------------------	-----------

<i>Att betrakta en vidöppen garderob</i>	28
<i>Det skrivna ordets masker</i>	38

DEL II: TEORETISKA INTERVENTIONER

<u>3. Genusperformativitet och subjektivitetens begripliggörande</u>	<u>51</u>
--	-----------

<i>Butlers queerteoretiska ansats</i>	51
---------------------------------------	----

<i>Kroppslig reglering och genusbegriplighet</i>	55
<i>Performativitet och teatraliskt handlande</i>	61
<i>Avslutande ord</i>	72
4. Leken, spelet och det sociala självet framväxt	75
<i>Meads relationistiska socialpsykologi</i>	75
<i>(Själv)medvetandet och lekande människor</i>	80
<i>Rolltagande och självet framväxt</i>	89
<i>Avslutande ord</i>	100
5. Angörande av en brygga	103
<i>Underkastelsens variationer och möjligheter</i>	104
<i>Aktörskap och självreflexiva praktiker</i>	107
<i>En rörelse mot empirisk utveckling</i>	115
<i>Transaktörer och transpraktik</i>	120
 DEL III: EMPIRISKA NEDSLAG	
6. Transgenus och (själv)kommunikativa genuslekar	127
<i>Den ensamma lekens rörelser</i>	127
<i>Vardagsliv och extraordinära transgenus</i>	137
<i>Självförfattning och kroppslig förhandling</i>	149
<i>Avslutande ord</i>	157
7. Garderober och lekhagens (o)möjligheter	159
<i>Inom- och utomgarderobiära rörelser</i>	159
<i>Klädgarderober gör den riktiga damen</i>	167
<i>Genusbegriplighet och sexualitetens gränser</i>	180
<i>Avslutande ord</i>	192

DEL IV: AVSLUTANDE REFLEKTIONER

<u>8. Självreflexiva genuslekar</u>	<u>197</u>
<i>En allvarsam flykt från vardagslivet</i>	197
<i>Att bli den andre i sig själv</i>	207
<i>Avslutande ord</i>	211
<u>9. Självets garderobiär</u>	<u>213</u>
<i>Kostymerade lekar, uniformerat allvar</i>	214
<i>Att se det dolda: trosans konsekvens</i>	220
<i>Avslutande ord</i>	226
<u>10. Epilog: att arbeta med queer socialpsykologi</u>	<u>227</u>
Summary	231
Noter	239
Referenser	265
Appendix	281

Förord

Det inte ovanligt att i förordet till en avhandling lovsjunga den inspiration och hjälp som vänner, kollegor, partners och livet i stort har bidragit med under dess tillkomsthistoria. Jag vill i det följande ansluta mig till kören men att klart ringa in vem som bör nämnas och tackas är inget enkelt företag. För att skapa något slags reda i min sociologiska självbiografi vill jag förflytta mig bakåt i tiden. För det första bör ett stort tack riktas till Lars Ahlin vilken under 1990-talets andra halva introducerade mig för det högre seminariet i religionssociologi där jag med stort intresse lärde mig att sociologi var roligare än religionsvetenskap. För det andra vill jag tacka Jan Hermansson som, i utbyte mot goda vitsord på en muntlig tentamen i religionspsykologi, fick mig att dyrt och heligt lova livslång avhållsamhet från psykologin för att istället låta mig förlustas med sociologin. För det tredje vill jag tacka Helen Andersson som med stor entusiasm understödde mitt vaknande intresse för queerteori under min sista tid som teologistudent.

Jag höll mitt löfte till Jan Hermansson och flyttade ett par hus söderut i paradislunden. Att jag inte raskt traskade vidare har jag Jan Olof Nilsson att tacka eftersom han visade att sociologi kunde vara både trevligt, snyggt och roligt. Efter trägen påtryckning fick han mig att färdigställa en magisteruppsats för att kunna söka mig till forskarutbildningen vid samma institution. Väl antagen till denna utbildning som nu börjar närma sig sitt bitterljuva slut har många människor i min närhet bidragit med givande synpunkter på vad jag har ägnat de senaste åren åt. Mats Beronius, som

under en kort tid var min handledare, bidrog med inspirerande samtal om forskningsprocessen och hjälpte mig att komma fram till vad jag inte ville skriva min avhandling om.

Under större delen av min tid som doktorand har Johanna Esseveld varit min handledare och utan alla de ovärderliga samtal vi har haft om texter, teori, shopping och livet i stort hade jag varit en mycket dummare sociolog än vad jag är idag. Jag har kanske inte alltid följt alla dina råd men säkert är att det inte hade blivit någon avhandling utan dig, din kritiska blick och ständiga uppmuntran. Tack, Joke!

Den enskilda fliten till trots är avhandlingsskrivande till viss del en kollektiv process och ni är många som har funnits vid min sida genom att bidra med galna idéer, kritiska frågor, praktiska råd och, ej att förglömma, trevligt barhäng. I alfabetisk ordning framförs därför ett stort tack till: Terese Anving, Mimmi Barmark, Daniel Bjerstedt, Cecilia Cassinger, Marta Cuesta, Cecilia Hansson, Carl-Göran Heidegren, Antoinette Hetzler, Thomas Jonasson, Magnus Karlsson, Henrik Loodin, Åsa Lundqvist, Agneta Mallén, Daniel Melén, Kjell Nilsson, Maria Norstedt, Per-Olof Olofsson, Marcus Persson, Magnus Ring, Kerstin Sandell, Katarina Sjöberg, Daniel Sjödin, Jakob Svensson, Magnus Wennerhag, Kalle Westerling, Hanna Wittrock, David Wästerfors och alla vänner som oavsiktligt har glömts. Dessutom tackas alla deltagare i seminariet för kritiska studier och framförallt Sara Eldén, Anna Engstam, Klas Gustavsson och Diana Mulinari för viktiga och värdefulla synpunkter på manuskriptet i dess olika former och faser. För generösa stipendier tackas Crafoordska stiftelsen samt Samhällsvetenskapliga fakulteten och Smålands nation vid Lunds universitet. Ett stort tack vill jag även rikta till ledamöterna i betygsnämnden, Lars-Erik Berg, Tiina Rosenberg och Ann-Mari Sellerberg, för viktiga och inspirerande kommentarer på en tidigare version av avhandlingen. Jag vill tacka min kära mamma, Monica Berg, för ständig uppmuntran och för att tidigt ha lärt mig att fajtas med världen. Sist, men allt annat än minst, vill jag sända en eloge till Johan Vaide – min *partner in crime* – som har stått ut med mig under avhandlingsskrivandets både njutbara och obehagliga perioder.

Lund, 24 februari 2008.

Martin Berg

del I

INLEDANDE ORD

Att lokalisera ett spänningsfält

Titeln på föreliggande studie, *Självetts garderobiär: självreflexiva genuslekar och queer socialpsykologi*, vill inte bara föreslå att den är dubbelt förankrad i queerteori och socialpsykologi utan ska dessutom antyda att den inbegriper en strävan att låta dessa perspektiv mötas i en diskussion om genuspräglade lekar.¹ I övergripande termer kan sökandet efter möjligheter att försätta queerteori och socialpsykologi i dialog med varandra sägas utgöra avhandlingens centrala tematik. Detta kommer att genomföras på teoretisk såväl som empirisk väg eftersom en stor del av avhandlingen bygger på en närmare granskning av nätbaserade självpresentationer och dagböcker författade av självidentifierade transvestiter (man-till-kvinna).² Följande kapitel syftar till att introducera avhandlingens bakgrund, ringa in dess centrala tematik och presentera dess övergripande syfte samt visa hur dess olika delar och kapitel hänger samman.

AVHANDLINGENS BAKGRUND

Mitt intresse för socialpsykologisk teoribildning väcktes i samband med att jag på en introduktionskurs i religionssociologi för drygt tio år sedan stiftade kontakt med Thomas Luckmann och Peter L. Berger.³ Läsningen av deras *The Social Construction of Reality* (1991/1966) fungerade som startskottet för en process som senare i hög grad kom att präglas av ett växande intresse för George Herbert Mead, en av deras viktigare inspira-

tionskällor. I Meads *Mind, Self, and Society* (1934) fann jag en möjlighet att begreppsliggöra frågor rörande subjektivitet, självbild och den stundtals obehagliga sociala verklighet som omgav mig i termer av lekfullhet, kommunikation och mellanmänskliga relationer. Meads många gånger svårtydda och röriga texter visade mig hur viktigt det är att sätta relationer mellan människor i centrum för vårt tänkande snarare än individerna och deras personliga biografier som isolerade enheter. Som ung bög inskriven vid Teologiska institutionen i Lund upplevde jag dock att denna teoretiska salighet blev alltmer problematisk eftersom jag inte kunde se några fruktbara möjligheter att med hjälp av Mead tänka kring frågor rörande sexualitet och den könade kroppen. Till min stora glädje kom jag något år senare i kontakt med litteratur som fyllde det tomrum som jag sedan tidigare hade plågats av och som ställde min själv- och verklighetsförståelse på kant. Min första sammandrabbning med queerteori och feministisk teoribildning – för det var verkligen fråga om en sådan – kom genom en läsning av Judith Butlers *Gender Trouble* (1990). Butlers ord vände bokstavligen talat upp och ned på mina tankar och, även om jag troligtvis inte förstod särskilt mycket av vad hon skrev, framkallade de en upplevelse av att äntligen kunna se bortom vardagslivets obehagliga skimmer.⁴ Jag förstod att den annars kulturellt påtvingade heterosexualiteten hade en historia och kunde äntligen sätta ord på de funderingar om sexualitet och genusidentiteter som jag tidigare hade haft.

Det queerteoretiska tänkandet sporrade mig att förkovra mig i allsköns ljuvliga och stundom obskyra texter och i takt med att jag började få en klarare bild av Butlers argument gjorde sig mitt forna intresse för Mead och hans lekfulla människo- och världsförståelse påmint. Jag hade dock oerhört svårt för att relatera dessa teoretiker till varandra eftersom de så vitt jag förstod talade om helt skilda företeelser. Trots denna svårighet tyckte jag mig se liknande antaganden i deras huvudsakliga argumentation. Även om de talade olika språk verkade de båda betrakta individens identitet, görande och handlingar som möjliggjorda av det sammanhang i vilken han eller hon är situerad. På samma gång gav de uttryck för en möjlighet att inkorporera en lekfullhet i kärnan av vad det innebär att vara människa. Även om Butler i första hand tycktes tala om språkliga och diskursiva skeenden och Mead om sociala faktorer och mellanmänskliga relationer framstod det som möjligt att kombinera dessa båda perspektiv.

Med tanke på att min sociologiska repertoar vid denna tidpunkt inskränkte sig till ett mindre antal teoretiker av i första hand religions-sociologiskt snitt och att jag fortfarande tyckte Mead var svår att hantera beslöt jag mig för att återvända till mina tidiga inspirationskällor, Berger och Luckmann. Deras processuella samhälls- och individförståelse tycktes vara möjlig att kombinera med Butlers argumentation och jag började skissera dessa möjligheter (Berg 2000c). Mitt fokus vid denna tid färgades av vad jag idag betraktar som en makrosociologisk förskjutning, men gradvis kom jag att intressera mig mer för hur queerteoretiska och socialpsykologiska resonemang skulle kunna bidra med en förståelse för icke-heterosexuella individers sätt att handskas med världen. Detta intresse ledde mig till att studera interaktion och kommunikation mellan individer i chatgruppen #gay.se för att förstå betydelsen av att på det sättet överkomma de begränsningar som ett vardagsliv präglad av en påtvingad heterosexualitet annars uppvisar (Berg 2000d).

För min egen del spelade Internet och dess olika chatgrupper en viktig roll för kontaktskapande och utforskande av den tidens bögekultur. I kontrast till vad många "cyberteoretiker" tänkte sig framstod det tydligt att användandet av Internet inte alltid syftade till att få kontakt med människor på andra sidan jordklotet utan snarare var det en fråga om helt andra gränser och avstånd (jfr Rheingold 1995). Kommunikation och interaktion på Internet föreföll i hög grad vara en fråga om att inte bara träffa andra människor utan också om att träffa och se sig själv i olika situationer som vardagslivet bara svårligen kunde erbjuda. Dessa tankegångar fick mig att fundera över vilka generella möjligheter till självförändring som Internets "digitala struktur" kunde bidra med och vilka politiska implikationer detta kunde få (Berg 2002).

När jag slutligen blev antagen till forskarutbildningen i sociologi var det allt annat än självklart vad jag skulle ägna mig åt under flera års tid. Jag höll dock fast vid mina tidigare intresseområden och hade genomgående en ambition att på ettdera sättet kombinera queerteoretiska och socialpsykologiska perspektiv samtidigt som jag ville vidareutveckla mitt intresse för att arbeta med Internet som empirisk arena. Under den tid som ägnades åt att skissera ramarna för detta projekt antog det många olika ansikten av varierande kvalitet och karaktär. Efter en tids sökande stod det emellertid klart att det var den spänning mellan queerteori och socialpsykologisk

teori, som under så lång tid hade gäckat mig, som jag ville fördjupa mig i. Även om jag redan i forskningsarbetets inledande fas hade någorlunda klart för mig att jag på något sätt skulle arbeta med nätgemenskaper i relation till nämnda teoretiska perspektiv var det först när jag av en slump kom i kontakt med en samling självpresentationer författade av transvestiter som jag på allvar förstod varthän projektet barkade.

Trots att jag under en längre tid hade varit en del av nätgemenskapen *gruiser.com* hade jag ingen egentlig erfarenhet av transvestiter och det sätt på vilket de på sina personliga hemsidor presenterade sig själva samt resonerade kring kroppar, kläder, kön, genus och sexualitet. Deras ord fångade mitt intresse och jag kunde inte hålla mig borta från att läsa deras presentationstexter och dagboksinslag som gång på gång förvånade mig samtidigt som de fick mig att tänka på de teoretiska dilemman som jag sedan tidigare brottats med. Ett återkommande tema i dessa texter var nämligen föreställningen att kläder och självförändring går hand i hand. Bärandet av vissa genuspräglade textilier omtalades som en bidragande orsak till självförändring och med den föreföll utförandet av vissa handlingar och kroppshållningar underlättas.

Vid en första anblick syntes fallet vara att dessa transvestiter lät framföra ett slags nätbaserat uppsluppet genuspräglat kostymdrama men snart visade det sig att det inte enbart var fråga om ett slags uppsluppenhet. Snarare var fallet att iscensättningen av genus tycktes följa en många gånger statisk och snudd på rigid genusförståelse som inbegrep tydliga gränsdragningar mellan maskulinitet och femininitet. Dessa gränsdragningar gjorde mig förundrad och jag kunde inte riktigt begripa varför transvestiter, som jag antog redan från början låg i något slags strid med rådande genusnormer, lät binda sin självförståelse och praktik till en sådan traditionell och klichéartad bild av genus. Det verkade inte bättre än att självpresentationerna ständigt gav uttryck för ett slags pendelrörelse mellan lekfullhet och en bundenhet till kulturellt reglerade föreställningar om genus. Jag började ana möjligheten av att en analys av dessa självpresentationer och dagböcker skulle kunna möjliggöra en dialog mellan det queerteoretiska och det socialpsykologiska tänkandet och beslöt mig för att arbeta vidare med dessa funderingar. Genom att arbeta på detta vis föreföll det vara möjligt att ställa frågor om vad som krävs för att bli till som begriplig individ samt vilken betydelse iscensättandet av genus har för framväxten av en fungerande subjektivitet.

Samtidigt pekade den tydliga närvaron av gränsdragningar på ett slags kulturell osäkerhet vad gäller genus och detta fick mig att fundera över möjligheten att med hjälp av transvestism som arbetsexempel kunna diskutera genus och subjektivitet i mer generella termer. I vilken grad måste genus iscensättas och vilken betydelse får detta för individen och hans eller hennes subjektivitet och självförståelse? För att ringa in hur mitt empiriska material demonstrerar på vad sätt transvestiternas iscensättande av genus pendlar mellan en uppsluppen lekfullhet och en tydlig reglering har jag valt att tala om deras praktik i termer av självreflexiva genuslekar.⁵

Leken är nämligen det tema som förbinder de två teoretiska perspektiv jag arbetar med i denna avhandling, samtidigt som det är ett vanligt förekommande tema i analyser där Internet används som empirisk arena.⁶ Vad gäller genuslekar är detta ett konstruerat begrepp som syftar till att inringa en praktik genom vilken kulturellt etablerade eller hegemoniska förståelser av genus sätts i gungning på ett eller annat sätt. Dessa genuslekar kan anta olika former, men i det här fallet har jag valt att fokusera på det som annars kallas för transvestism, det vill säga individer som på olika sätt iscensätter ett genus motsatt det som deras kroppar fått sig kulturellt tillskrivet. Genus är dock något som ofta betraktas med ett stort allvar och sällan något som vuxna individer tillåts leka med utan att drabbas av något slags negativ sanktion. Det vuxna livet antas ofta vara präglad av ett allvar och inte minst framgår detta när gränserna för genuspräglade handlingar sätts under granskningens lupp. Vad som kommer fram ur en sådan granskning är att det finns en inneboende paradox i det motsatsförhållande som antas råda mellan allvarets regelbundenhet och lekens uppsluppenhet. Var går gränsen mellan lek och allvar och är det möjligt att den vuxna individens lekar tvingas vara präglade av något slags allvar för att kunna förstås som en lek? Om fallet är att leken kräver ett allvar, skulle det då inte vara möjligt att "leka med tanken" om att även allvaret kräver sin lekfullhet för att kunna framstå som allvar? Genus är något oerhört allvarligt men samtidigt något som det är möjligt att leka med. Detta är ett tema jag kommer att återkomma till ofta eftersom jag vill visa hur lekar där genus inbegrips ständigt inrymmer en självreflexiv dimension som kretsar kring frågan om hur och i vilken grad genus görs "rätt".

För att illustrera mitt resonemang vill jag i all hast presentera två populärkulturella exempel som pekar på möjligheten att förstå genus

som präglat av både lek och allvar. De pekar båda på vikten av att dra gränser mellan olika genus men demonstrerar samtidigt den kulturella osäkerhet som jag nämnde ovan. Jag vänder mig först till Aretha Franklin (2005/1967) vars något hesa stämman under de senaste åren kommit att ljuda i fonden av mina tankar. Hennes kärnfulla ord: “you make me feel like a natural woman” framkallar inte bara rysningar i min kropp utan inringar dessutom en tematik som kommit att stå i centrum av mitt arbete, nämligen möjligheten att förstå genus i termer av en instabil rörelse och process. Butler understryker på vad sätt Franklins ord utmanar en förståelse av genus som något enhetligt och naturligt samtidigt som de förutsätter närvaron av en definierande motpart, det vill säga detta “du” som får Franklin att känna sig som en “naturlig kvinna” (1990: 22, 154n34). Följden av detta, som Butler understryker, blir att den möjliga frånvaron av en definierande andre skulle kunna blottlägga hur grunden för hur ett till synes stabilt genus är möjligt att förstå som socialt och kulturellt konstruerad.

Tanken om genus som försatt i ständigt rörelse utan någon egentlig “naturlig” grund kommer att löpa som en röd tråd genom denna avhandling, men i kontrast till Butler kommer jag att fokusera några för “genusgörandet” centrala och av Butler aningen underteoretiserade socialpsykologiska aspekter. I likhet med vad som ovan noterades påtalar Butler hur den upplevda “naturligheten” i genus bärs upp av en definierande andre och rimligtvis bör detta läsas som en indikation på att genus är något som blir gjort eller iscensatt inom ramen för ett socialt samspel. I syfte att vidareutveckla Butlers tankegångar vill jag därför vända blicken mot hur detta genusgörande uppträder och fungerar som en *social* praktik.

Om genus iscensätts inom ramen för ett socialt samspel torde denna praktik vara möjlig att destillera ned till något slags handlingar som kan sägas sammanbinda individen med dess “definierande andre”. Att dessa handlingar kan antas vara av kroppslig art och att de relaterar till självpresentation är något som antyds av Lill Lindfors (2004/1967) när hon sjunger: “han går som en karl, han ser ut som en karl, med en kropp som en karl och han kysser som en karl ska”. Med den tydliga emfasen på hur karlar *ska* se ut och agera är det mindre troligt att denna text har några genusteoretiska ambitioner, men intressant är att orden implicerar en uppfattning om att det finns *andra* “karlar” som *inte* går, ser ut eller kysser som “en karl *ska*”. Är det möjligt, som både Lindfors och Franklin

sjunger, att vara en oriktig man eller en onaturlig kvinna – och vad innebär i sådana fall detta? Om fallet är att genus ska betraktas som något en individ, med hjälp av sin handlande kropp, iscensätter borde väl rimligtvis individer ha möjligheten, inom ramen för ett definierande och således även möjliggörande socialt samspel, att anta ett feminint eller maskulint genus efter tycke och smak oavsett vilket kön deras anatomiska kropp har tillskrivits? Innebär detta för individen en möjlighet att ställa sig utanför kategorierna man och kvinna genom att handla (eller underlåta att handla) på ett eller annat sätt?

Oavsett vad svaret på dessa frågor blir har det kommit att bli angeläget för mig att försöka förstå på vad sätt män och kvinnor kommer att framstå som "riktiga" sådana och genom vilka handlingar och processer denna naturlighet och riktighet antar sin form. Om genus inte från födseln inryms i den mänskliga könade kroppen som en tickande bomb, redo att när som helst explodera i en kavalkad av hormonstinna genussyttringar, utan snarare bör betraktas som ett ständigt upprepat tillblivande kommer den föreställda naturligheten i såväl kön som genus att bli utmanad. Frågan är dock hur ett sådant görande ter sig och på vad sätt det kan betraktas i självreflexiva termer som ett socialt situerat fenomen. Den problematiska instabilitet som inringas av tanken om genus som en praktik eller ett görande har kommit att bli utgångspunkten för den här studien och inte minst har detta vägval sin grund i en övertygelse (eller önskan) om att kön och genus inte är några beständiga eller särskilt säkra kategorier utan genomgående något alla tvingas iscensätta för att i varierande grad få dem att verka övertygande.

Det är med utgångspunkt i ovan nämnda tankar som jag vill mena att ett studium av hur transvestiter talar om och presenterar sig själva har stora möjligheter att bidra med en förståelse för hur genus iscensätts i mer generella termer. Att göra detta i spänningsfältet mellan queerteori och socialpsykologi möjliggör dessutom att den förras ointresse för individen och det sociala samspelet utmanas samtidigt som den senare tvingas ta hänsyn till en kritisk granskning av de villkor under vilka begripliga kroppar och subjektivitet tvingas lyda. Sägas bör dock att det alltid är problematiskt att på ett fåtal sidor ringa in bakgrunden till ett flera år långt forskningsprojekt. Det är lätt hänt att processen bakom den färdigställda redovisningen blir tillrättalagd och alltför enkelspårig. Som kommer att

framgå av nästa kapitel var formulerandet av mina forskningsfrågor allt annat än en enkelspårig och avgränsad process utan snarare en upptäcktsfärd fylld av villovägar, sidospår och intressanta upptäckter. Det är min förhoppning att den slutgiltiga forskningsredovisning som föreliggande manuskript utgör inte suddar ut den explorativa karaktär som dess tillkomsthistoria haft formen av och som i sig visar på vikten av inta ett lekfullt förhållningssätt till något med så seriösa undertoner och hårda regleringar som forskningsprocessen.

KONSTEN ATT BLÅSA UPP TVÅ BALLONGER INIFRÅN

Att kasta sig in ett arbete med två till synes disparata teoretiska perspektiv på det sätt som ovan har nämnts är inget enkelt företag. Det blir en fråga om att arbeta med, inte bara olika begreppsapparater, utan även om att ge sig i kast med radikalt åtskilda språk och tänkesätt. En uppgift av detta slag ställer krav på att gå in i respektive perspektiv för att granska det inifrån på dess egna villkor även om detta sker samtidigt med en belysande diskussion av dess grundläggande antaganden. Risken finns annars att varje försök till teoretisk kombination av det här slaget blir ett hävdande av det ena perspektivets styrka gentemot det andras eventuella svaghet och detta är något som tidigare ofta har varit fallet när det kommer till att diskutera spänningfältet mellan queerteori och socialpsykologi. Denna problematik påminner om vad Israel (1982) ger uttryck för när han hävdar att människans grundläggande existensvillkor utgörs av omöjligheten att frigöra sig från den sociala världen och dess språk eftersom vi enbart kan handla *inom* denna värld *med* hjälp av det språk som finns däri. För att illustrera sitt resonemang klargör Israel: “[v]i kan alltså inte ställa oss utanför språkets ballong och blåsa ord in i den. Vi är alltid i ballongen – i varje fall från det ögonblick vi kan tala korrekt. Innan dess kan vi inte heller blåsa” (ibid: 7). På motsvarande sätt har jag i föreliggande studie strävat efter att först och främst granska de två perspektiv jag har för avsikt att kombinera *inifrån* på deras egna villkor för att därefter på empirisk väg granska vilka möjligheter som finns att försätta dessa i dialog med varandra. Givetvis är det svårt att helt och fullt separera dessa perspektiv från varandra eftersom det är i den upplevda spänningen dem emellan som studien har sin

upprinnelse. Jag har dock försökt att låta dem komma till tals på så lika villkor som möjligt. I syfte att ytterligare klargöra hur jag har kommit att betrakta spänningsfältet mellan queerteori och socialpsykologi vill jag i det följande närmare ringa in de perspektiv mellan vilka jag vill positionera föreliggande studie.

Det är inte en självklarhet att välja begreppet socialpsykologi framför den mer övergripande termen sociologi i ett sammanhang som detta. Inte minst eftersom socialpsykologin svårligen låter sig inringas som ett entydigt perspektiv. Johansson (1999) noterar att socialpsykologin lider av ett definitionsproblem eftersom det tycks vara omöjligt att på ett precist sätt ringa in vad detta perspektiv innebär och var dess gränser går. Begreppsligen tangerar socialpsykologin såväl sociologin som psykologin och detta har medfört att företrädare för respektive disciplin har gjort anspråk på att kunna förklara vad dess egentliga innebörd kan sägas vara. Johansson, som ställer sig kritisk till den *psykologiska* socialpsykologins "reduktionistiska tendenser" (ibid: 9), framhäver den *sociologiska* socialpsykologin (vilken hädanefter kort och gott kommer att benämnas socialpsykologi) som mer fördelaktig och dynamisk eftersom den ständigt vilar på de tre hörnpelarna individ/aktör, social interaktion och samhälle/kultur. Dessa tre kan sägas vara försatta i en ständigt spänd relation till varandra eftersom mittpelaren, den sociala interaktionen (och den individuella *praktiken*), är vad som utan uppehåll sammanbinder individ och samhälle analogt med att utgöra skiljelinjen dem emellan.

Johanssons förståelse av socialpsykologi kan relateras till Asplund (1983), som inte bara menar att dess hemvist bör lokaliseras i glappet mellan individ och samhälle utan dessutom att socialpsykologin bör vara en vetenskap om snedstreckat mellan dessa två. "Som sådan", skriver Asplund, "skulle den vara en vetenskap, inte om muren, ej heller om sprickorna, utan om sprickorna i muren" (ibid: 62). Asplunds socialpsykologi har tydligt färgat den jag i föreliggande studie har valt att anamma eftersom den pekar på vikten av att sätta mellanmänniska relationer, snarare än individer *eller* samhälle, i sitt analytiska centrum. Det är viktigt att notera hur socialpsykologins fokus på mellanmänniska relationer till viss del gör den till ett avgränsat perspektiv trots att den i mer övergripande termer kan tyckas vara svårdefinierbar. En sådan avgränsning är av stor vikt för att detta perspektiv inte ska framstå som en i förhållande till sociologin och

psykologin “överflödig bastard” (ibid: 48).

Den socialpsykologiska tankegång som här presenteras har formulerats på olika sätt av olika teoretiker men ofta hänvisas till de omfattande teoriehistoriska avtryck som George Herbert Mead har gjort. Meads socialpsykologiska teori ringar inte bara på ett föredömligt sätt in relationen mellan de tre grundpelare som Johansson (1999) menar att socialpsykologin är uppbyggd av, utan visar dessutom hur individens medvetande och aktörsskap möjliggörs av den sociala interaktion som förbinder honom eller henne med det omgivande samhället. Genom att betrakta social interaktion och mellanmänniska relationer som den medvetna individens förutsättning särskiljer sig Meads teori från många sociologiska föreställningar om hur individen genom socialisation och internalisering blir en del av det sociala sammanhanget. På så sätt kan hans socialpsykologi delvis sägas förekomma en rad mer poststrukturalistiskt färgade ansatser att förstå subjektivitet som språkligt möjliggjord och föränderlig till sin karaktär. Vad som dock saknas i hans framställning är en utvecklad förståelse av de villkor under vilka individens mellanmänniska tillblivande äger rum och framförallt gäller detta den könade och sexualiserade kroppens innebörd. Ett socialpsykologiskt perspektiv av detta slag illustrerar nämligen vikten av att förstå individen som *både* socialt möjliggjord och som aktör inom det socialas reglerande gränser: en murs sprickor kan vare sig antas tillkomma eller bli meningsfulla utanför den mur genom vilken de tillkommer och inte heller är sprickorna möjliga att reduceras till muren som sådan. För att möjliggöra en förståelse av detta slag är det emellertid nödvändigt att söka begripa vad som krävs för att en individ ska framstå *som* en individ och här ser jag stora möjligheter för queerteorin.

På ett sätt som påminner om svårigheterna förknippade med att definiera socialpsykologi vore ett omnämnande av queerteori i singularis (även om jag av språklig bekvämlighet väljer att så göra) en grov simplificering. Perspektivet utgörs av olika slags teoribildningar inom en rad olika discipliner (Hall 2003) men som har gemensamt att de studerar heteronormativitet i dess olika former (Kulick 1996; Rosenberg 2002; Rydström 1996).⁷ Hur detta studium ter sig och på vilken analytisk nivå det sker varierar dock kraftigt, men vad som tydligt framkommer vid en granskning är det sätt på vilket flertalet ansatser utgår från och förenas i ett gemensamt intresse för fransk poststrukturalism och dess strävan efter dekonstruktion av do-

minerande språkliga och symboliska kategorier.⁸ Detta har ofta tagit sig uttryck i att homosexualitet har kommit att tolkas som en del av ett övergripande diskursivt ramverk snarare än något som hör enskilda individer eller grupper till. På så sätt har den kulturellt etablerande gränsen mellan hetero- och homosexualitet kommit att betraktas som allstädes närvarande i subjektformerande processer och social förändring. Med andra ord har queerteorin utvecklats mot att inte sträva efter en normalisering av homosexualitet som en social minoritet utan istället utmana hela den diskursiva och sociala regim som kretsar kring uppdelningen mellan homo- och heterosexualitet (Seidman 1995). Detta sätt att tänka har renodlats mest av Butler (1990; 1993a; 1993b; 1997a; 1997b; 2004; 2005), queerteoretikern *par excellence*, vars teorier om subjektivitet och genusperformativitet ständigt återkommer i queerteoretiska sammanhang som en till synes outtömlig källa att ösa uppslag till kritiska formuleringar ur (Salih 2002: 7).⁹ Trots att det finns möjligheter att ringa in centrala tänkare och antaganden i detta perspektiv är ett lokalisering av queerteorins bärande grundbultar inte bara ett svårt genomfört företag utan därtill något som går stick i stäv med dess övergripande strävan. Butler (1993a) gör klart att en av de viktigare poängerna med queerteori är just att den begreppsligen inte ska definieras utan snarare bör överskrida kanonisering, kategoribildning och entydiga definitioner. “En snäv begreppsbestämning av queer”, som Rosenberg påpekar, “skulle innebära dess sorgliga slut” (2002: 11).

Det blir dock svårt att i ett sammanhang som detta tala om queerteori utan att klargöra på vad sätt detta teoretiska perspektiv ska förstås och därför vill jag, “in a fashion so un-queer that perhaps it *is* queer” (Hall 2003: 2, kursivering i original) lokalisera queerteorins *socialpsykologiskt relevanta* tematik i Judith Butlers förståelse av subjektivitet och genusperformativitet.¹⁰ En central tankegång för Butler såväl som för övriga queerteoretiker är det poststrukturalistiska antagandet att den sociala världen kan betraktas som en text vilken i sin tur organiseras kring olika typer av sociala strukturer utan någon egentlig gemensam grund. Symboliska uppdelningar som hetero- och homosexualitet eller maskulinitet och femininitet antas fungera som ett slags kunskapskategorier genom vilka individer språkligt tänker och organiserar sina erfarenheter.¹¹ Queerteorins dekonstruktiva karaktär syftar till att (för)störa dessa kategorier genom att visa hur deras tillkomstshistoria ser ut och på vad sätt de har en

politisk, social och ideologisk grund.¹² Den kategoriska gränsdragningen mellan homo- och heterosexuallitet (och i förlängningen även manlighet/kvinnlighet och maskulinitet/femininitet) positioneras i hjärtat av analysen på ett sätt som påminner om hur marxistisk teoribildning förhåller sig till relationen mellan bourgeois/proletariat eftersom “queer analysts claim for the hetero/homo binary the status of a master category of social analysis” (Seidman 1995: 132).

Analys av det här slaget har emellertid många gånger klamrat sig fast vid en symboliskt orienterad textbaserad analys och därmed undviktt att visa på vad sätt kulturell och diskursiv reglering samverkar med social förändring och institutionell reglering. Vad som utmärker sig för denna ansats är osynliggörandet av ett glapp mellan den textbaserade analysen och dess överföring till den sociala världen. Istället har det kommit att bli en fråga om en överföring och översättning i formen av en “rendering of literary analysis into social analysis, of textual critique into social critique, of readings into a political practice” (ibid: 125). De implikationer ett sådant arbetssätt för med sig är problematiska när det kommer till att arbeta med queerteori ur ett socialpsykologiskt perspektiv eftersom det inte tar hänsyn till de mellanmännsliga relationer som bär upp den språkliga och diskursiva regleringen. Snarare blir det “sociala”, som Seidman understryker, “often narrowed into categories of knowledge and culture while the latter is itself often reduced to linguistic, discursive binary figures” (ibid: 139).¹³ Frånvaron av analysens sociala dimension lyfts även fram av Eng et al. (2005) som dock menar att detta har förändrats på senare tid med tanke på queerteoretikers samtida engagemang i frågor rörande exempelvis globalisering och internationell migration. Sociologer och socialpsykologer lyser dock ofta med sin frånvaro i det queerteoretiska perspektivet och med tanke på att detta perspektiv ofta anklagas för en överdriven textualism och en underutvecklad förståelse för det sociala menar Seidman (1994) att denna frånvaro inte är annat än ironisk eftersom queerteorin ofta gör anspråk på att utveckla sina tankar till en analys av det sociala i mer övergripande termer.

Även om queerteorin stundvis närmar sig ett mer empiriskt studium med sociologiska och socialpsykologiska undertoner kvarstår faktum att detta perspektiv inbegriper en konstant spänning mellan en strävan att förklara det socialas villkor, dock utan att närma sig en analys av det som

hör det sociala till. Detta blir tydligt i en rad olika sammanhang men märks som tydligast när det rör sig om att försöka förstå villkoren för subjektivitet och kroppslighet. Det är därför inte märkvärdigt att det tidigare har gjorts försök att få till stånd ett slags dialog mellan queerteoretiska och socialpsykologiska tankegångar och perspektiv även om detta många gånger har tagit formen av en enkelriktad kritik och gjorts under rubriken sociologisk snarare än socialpsykologisk teori. Trots att det finns en uppenbar skillnad mellan det socialpsykologiska och det queerteoretiska perspektivet är det viktigt att ha i åminnelse hur dessa delvis har ett gemensamt ursprung även om queerteorin kommit att förskjutas mot en mer språk- och kulturteoretisk nivå inom såväl teori som metod. Det måste dock inte nödvändigtvis fortsätta på det här viset, vilket Halberstam (1998: 11) pekar på när hon argumenterar för ett användande av sociologiska metoder inom ramen för queerforskning. Motsättningen mellan queerteori och socialpsykologi är tydlig men den kan emellertid sägas bygga på relativt lösa grunder eftersom det finns en gemensam tematik och strävan som förenar de två.

Med undantag för enstaka försök kan det queerteoretiska perspektivet inte hittills sägas vara relaterat till socialpsykologisk teoribildning annat än i implicit form. Snarare har en sådan relation upprättats genom en inkorporering av perspektivet i empiriskt orienterade studier eller genom jämförande diskussioner med sociologisk teori i bred och något obestämd form. Med tanke på det knappa underlag som finns att tillgå gällande relationen mellan queerteori och socialpsykologi kommer jag att i vad som följer titta närmare på ett antal tongivande försök att minska gapet mellan queerteori och framför allt sociologisk teori. Många gånger återvänder kritiken till i stort sett samma grundläggande argument. Dessa tar sig olika former beroende av det perspektiv från vilket kritiken har sitt ursprung och det är min förhoppning att kunna visa hur denna kritik snarare möjliggör en dialog än, som ofta är fallet, ytterligare gränsdragningar.

Det första uttalade försöket att låta dessa perspektiv närma sig varandra kan hänföras till en tematisk utgåva av journalen *Sociological Theory* (Epstein 1994; Ingraham 1994; Irvine 1994; K. Namaste 1994; Seidman 1994; Stein och Plummer 1994) vilken senare kom att resultera i en större publikation som inte enbart fokuserade metateoretiska resonemang utan därtill lät relatera queerteoretiska frågor till empiriska studier av bland annat identitet, politik och samhälle (Seidman 1996b).¹⁴ I stora drag kan

dessa diskussioner sägas kretsa kring tanken om att sociologin och socialpsykologin måste slita sig ur sin avvikelsesteoretiska tvångströja och på självkritisk väg vända blicken mot ett studium av det normativa istället för att enbart visa hur icke-heterosexuella grupper och identiteter konstrueras och upplevs. På motsvarande sätt kretsar kritiken mot queerteorin kring dess vaga kopplingar till en empirisk verklighet och oförmåga att teoretisera kring det sociala samspelets villkor *som sociala*.

I likhet med vad jag tidigare nämnt så uppvisar det queerteoretiska och det socialpsykologiska perspektivet många tydliga likheter. Plummer (2003) menar att de båda gör stor sak av betydelsers tvetydighet, platsbundenhet, instabilitet och koppling till lekfullhet.¹⁵ Den stora skillnaden, påpekar Plummer, är dock att socialpsykologin alltid behåller en koppling till en empirisk verklighet samtidigt som den förespråkar ett accepterande av tids- och platsbundna "sanningar" och förgivettaganden. Vidare vill han göra gällande att många av queerteorins "wilder textual analyses" (ibid: 521) saknar en tydlig förbindelse till människors vardagsliv och de problem och svårigheter som ofta möter däri. Av denna anledning argumenterar Plummer för att det queerteoretiska studiet alltid bör åtföljas av en mer interaktionistiskt färgad etnografisk analys. Kombinationen av dessa perspektiv är viktig, hävdar Plummer, eftersom konstruktionistiska ansatser av det här slaget annars ofta tenderar att bortse från den könade kroppen för att istället vända sig till ett studium av identitet och interaktionsmönster. Det socialpsykologiska studiet av sexualitet och den könade kroppen är utan tvekan en fråga om symboliska skeenden men också om tydligt kroppsliga och köttsliga sådana, understryker Plummer. "[T]here is little humping and pumping, sweatiness or sexiness" i denna teoribildning och detta leder till ett alltför ensidigt fokus på "discourses, identities, [and] cultures" (ibid: 525f). Att fokusera på båda dessa aspekter är avgörande, menar Plummer, varför också en kombination av ett queerteoretiskt och socialpsykologiskt perspektiv kan möjliggöra en dekonstruktion av förgivettaganden och analytiska kategorier som i sin tur kan skapa en tydligare öppenhet i forskningsprocessen. Inte minst blir detta en fråga om att skapa mer märkbara kopplingar till vardagslivet där kroppsliga erfarenheter och talet kring dessa sätts under luppen samtidigt som en kritisk granskning görs av de villkor under vilka dessa lyder.

Irvine (2003) uppvisar en närliggande kritik och menar att det socio-

logiska studiet av sexualitet på flertalet punkter förekommer mer samtida diskussioner av detta tema inom socialkonstruktivism och queerteori. I en genomgång av ett antal historiska exempel diskuterar Irvine några centrala teoretiska och empiriska sociologiska studier av sexualitet som hon menar utgör tidiga försök att diskutera i queerteoretiska termer. Sociologins förtjänst, menar hon, består i första hand av att ha kritiserat antagandet om sexualitetens och könets naturliggjorda status för att istället vända blicken mot dess samhällsliga ursprung. Denna tanke lyfter även Brickell (2006b) fram men pekar på att det är etnometodologins och den symboliska interaktionismens kritiska förståelse av kön, genus och sexualitet som främst har påverkat det sociologiska tänkandet i dessa frågor. Som exempel på hans tänkande kan nämnas att Brickell (2005) eftersöker en sociologisk utveckling av Butlers teori om genusperformativitet eftersom han menar att denna uppvisar tydliga problem vad gäller begreppsliggörandet av individuell handling, aktörsskap och social interaktion. Brickell visar istället hur det är möjligt att använda sig av Goffman (1974/1959; 1979/1976; 1977) för att utveckla detta tänkande på ett sätt som tydligare närmar sig en social situering av aktör och handling.¹⁶

Trots att det finns likheter mellan det sociologiska, socialpsykologiska och det queerteoretiska perspektivet påpekar Valocchi (2005) att det är först på senare tid som sociologer kommit att acceptera queerteori som en bland flera legitima samhällsteorier. I likhet med flertalet andra kritiker menar han att den sociologiskt färgade kritiken mot queerteori främst rör dess något ensidiga fokus på textanalys samt dess många gånger undermåliga förståelse för inte bara den diskursiva regleringens materiella och institutionella dimensioner utan också dess alltför långtgående dekonstruktion av identiteter och sociala gruppers innebörd (jfr Jackson 2001). Trots den kritiska hållning som Valocchi intar menar han att queerteorin bidrar med viktiga perspektiv i behov av att integreras i empiriskt orienterade studier.¹⁷ Detta kan ske, menar Valocchi, genom att förhålla sig kritiskt till relationer mellan kön, genus och sexualitet samtidigt som icke-normativa sammanställningar av dessa variabler tas på största allvar. Utöver detta menar han att det är avgörande att inte hemfalla åt en essentialistisk identitetsförståelse eller att sammanblanda identiteter med den uppsjö av praktiker genom vilka genus och sexualitet tar sig uttryck. Istället accentuerar han vikten av att granska på vad sätt diskursiv reglering involveras i olika slags mer

socialt förankrade identitetskonstruktioner.

Att arbeta på detta vis är inte bara fördelaktigt för sociologins och socialpsykologins utveckling utan bidrar dessutom till att queerteorin görs känslig för hur den diskursiva regleringen av kön, genus och sexualitet grundas i en social och materiell verklighet (jfr Epstein 1994). Ur ett socialpsykologiskt perspektiv innebär en hållning av detta slag en möjlighet att visa hur queerteorins instabila subjekt kan förstås i termer av social interaktion. Det skulle möjliggöra en förståelse för hur subjektiviteter är reglerade men också möjliga att rekonstruera och förhandla. Genom att på detta vis sammankoppla queerteorins anti-essentialistiska identitetsförståelse med interaktionismens fokus på praktiker blir det möjligt, påpekar Valocchi, att visa på motsättningar och bristningar i de praktiker varigenom individer iscensätter olika slags identiteter. Vad detta kräver är dock en strävan efter att förstå på vad sätt individuell erfarenhet och subjektivitet är fragmenterad och formad på en rad olika nivåer och sammanhang.

I dessa kritiska diskussioner föreslås vid återkommande tillfällen möjligheten att kombinera queerteoretiskt tänkande med den symboliska interaktionismen. Stein och Plummer (1994) ger uttryck för ett sådant synsätt och menar att den symboliska interaktionismen var tidigt ute med det slags identitetsförståelse som senare kommit att bli central för queerteori och att en kombination av dem båda kan bidra till en djupare och bättre förankrad förståelse för sexualitetens betydelse för individ och samhälle. Vad som i huvudsak framkommer i deras jämförelse av dessa perspektiv är vikten av att situera individer som aktörer i ett socialt sammanhang. Det skulle kunna bidra med att visa hur de inte bara "passivt mottar" kulturella kategoriseringar utan istället använder dem kreativt genom förhandling, delvis acceptans och motstånd. En väg att utveckla denna typ av tankegångar är, menar de, att göra omläsningar av sociologiska klassiker eftersom det skulle kunna möjliggöra en önskvärd utveckling där sociologer lär sig av queerteoretiker och vice versa.¹⁸

Faktum är att det många gånger är möjligt att skönja en fokusförskjutning i intresset för att kombinera det queerteoretiska och det socialpsykologiska perspektivet eftersom det förra i allt högre grad kommit att kritiseras för sitt otillräckliga engagemang i amerikansk pragmatism och symbolisk interaktionism (Dunn 1997; Isaiah Green 2007; Judith 2000; Sullivan 2000).¹⁹ Framförallt har denna ståndpunkt sin upprinnelse

i, som Isaiah Green uttrycker saken, “with regard to gender and sexuality, this old school of sociology has been doing a kind of queer theory long before the first queer theorist set pen to paper” (2007: 26f).²⁰ Måhända är Isaiah Greens sätt att uttrycka sig en aning klumpigt, men det är viktigt att notera hur de analyser av den instabila och föränderliga relationen mellan individ och samhälle som queerteorin har bidragit med tangerar det tidiga 1900-talets amerikanska socialpsykologi. Det vore dock en överdrift att framhäva denna äldre teoribildnings försök att teoretisera kring sexualitet och genus som föredömliga. Snarare utgörs brytpunkten dem emellan av likartade förfaringsätt att närma sig frågor om subjektivitet, handling och aktörsskap. Queerteorin kan emellertid inte explicit sägas ha fått upp ögonen för denna likhet utan har istället, på bekostnad av en utvecklad förståelse av det sociala samspelets dynamik och inflytande över aktörers handling och självförståelse, vänt blicken mot psykoanalytiska antaganden och lingvistiskt orienterad teoribildning.²¹ Ointresset för denna typ av socialpsykologisk teoribildning är anmärkningsvärt eftersom socialpsykologin i hög grad delar det poststrukturalistiska intresset för “language and communication, a common problematizing of symbols and objectivity, and recognition of the socially contingent nature of identity” (Callero 2003: 116).²²

Callero vill göra gällande att relationen mellan dessa perspektiv inte är enkelriktad eftersom såväl feministisk som queer och poststrukturalistisk teori och deras gemensamma intresse för makt skulle kunna erbjuda “an important corrective” till Meads socialpsykologi, samtidigt som Mead skulle kunna bidra med en “pragmatic foundation for understanding agency and political action” som han anser att den “nya” teoribildningen saknar (ibid: 117).²³ Istället för att närma sig dessa tänkesätt anklagas de från queerteoretiskt håll för att hänga upp sig på en förståelse av självet som “a core, rational unitary self, endowed with an essential nature and independent consciousness” (ibid).²⁴ Med tanke på att queerteorin har kommit att bortse från den socialpsykologiska förståelsen av självet dynamiska karaktär har istället den upplösta subjektivitetens natur och på vad sätt den relaterar till diskursiva flöden satts i fokus (McNay 1999). Därmed är det föga förvånande att i stort sett all queerteoretisk teoribildning saknar referenser till Mead som trots allt gör stor sak av att begripa självet som en reflexiv process vilken såväl uppkommer som förändras i

och genom social interaktion. Att dessutom, som många queerteoretiker tenderar att göra, likställa självet med subjektivitet leder till, som McNay understryker, en tvivelaktig förståelse av subjektivitet och aktörsskap. Det är inte möjligt, hävdar hon, att enbart förstå subjektivitet och aktörsskap i termer av diskursiv underkastelse (subjektion) om det till fullo ska bli möjligt att komma underfund med hur åstadkommandet av ett genuspräglad själv fungerar.

Callero (2003) understryker att den största bedriften hos de queer-teoretiska analyser som gjorts i Foucaults kölvatten har varit att demonstrera på vad sätt “the self is constituted within relations of control and is deeply embedded within systems of knowledge and discourse” (ibid: 118). Trots att han uppfattar detta bidrag i positiva termer menar han, i likhet med McNay, att det är riskfyllt att i all enkelhet förstå aktörer som “subjects of discourse” (ibid). Istället efterfrågar Callero en omformulering av denna maktanalys i vilken det sociala självets reflexiva dimension tas med i beräkningen. Jag vill instämma med denna kritik vad gäller vikten av att låta dessa teoretiska perspektiv korsbefrukta varandra eftersom de tillsammans har potential att överkomma en lång rad teoretiska dilemman. Trots min tilltro till socialpsykologins förklaringsvärde kan det inte understrykas nog hur viktigt det är att inta ett kritiskt förhållningssätt till dess centrala texter eftersom de utan märkbara undantag begreppsliggör både kropp och själv som manligt (och, vad jag antar, heterosexuellt) utan att föra någon egentlig diskussion därom.

Mot bakgrund av vad som har sagts i det ovanstående är det möjligt att inringa spänningsfältet mellan queerteori och socialpsykologi i ett fåtal grundläggande teman. Först och främst kretsar kritiken kring tanken om att motsättningen mellan dessa perspektiv i själva verket bygger på ett fundamentalt missförstånd eftersom de båda närmar sig samma problematik även om det sker från olika håll. Det finns många sätt att förstå queerteori och socialpsykologi, men när de båda läses som teorier om subjektivitet och aktörsskap – om vad som gör en människa möjlig och under vilka villkor hon eller han tvingas handla för att bli till som en sådan – framstår de snarare som komplementära perspektiv. Mot queerteorin riktas som bekant ofta kritik för att den inte uppvisar någon koppling till en empirisk verklighet ur vilken individers sociala samspel kan utläsas och detta är något socialpsykologin kan korrigera. Samtidigt kan socialpsykologin lära sig av

queerteorin för att förstå på vad sätt mellanmännsliga relationer lyder under vissa villkor för att kunna framstå som begripliga och görbara. Egentligen kan därför sägas att den avgörande skillnaden mellan dessa perspektiv är att det i det ena saknas en förståelse för sociala relationer mellan kroppar och det i det andra saknas en förståelse för hur dessa kroppars betydelse och innebörd regleras och tillkommer. Detta är teman som kommer att utvecklas och förtydligas i avhandlingens andra del men innan dess vill jag i vad som följer ge en preciserad bild av avhandlingens övergripande syfte och disposition.

ÖVERGRIPANDE SYFTESFORMULERING

Om det ovan sagda syftade till att ringa in bakgrunden och de funderingar och tankegångar som har varit ledande i arbetet med föreliggande studie så kommer jag i det som följer istället att i korta drag redogöra för dess övergripande syfte. För att återvända till Israels tidigare presenterade ballongmetafor, är det möjligt att förstå mitt arbete som en strävan att gå in i såväl den queerteoretiska som den socialpsykologiska "ballongen" för att inifrån skapa någon form av begreppslig reda och övergripande förståelse. Avsikten har dock inte varit att stanna vid denna punkt, utan snarare att i ett senare skede försöka påbörja uppblåsandet av en tredje och mer omfattande teoretisk "ballong". Denna, som kommer att ha sin grund i såväl teoretiskt som empiriskt material, kommer att utgöra ett skissartat ramverk till vad jag har valt att benämna queer socialpsykologi och kretsar kring en diskussion om den klädda kroppen. Det övergripande syftet med föreliggande studie kan därför betraktas som tudelat.

För det första syftar den till att på teoretisk väg etablera en dialog mellan queerteoretisk och socialpsykologisk teoribildning om aktörer och aktörskap med utgångspunkt i en kritisk läsning av Judith Butler och George Herbert Mead.

För det andra syftar den till att på empirisk väg utveckla och fördjupa denna dialog i syfte att demonstrera och resonera kring de möjligheter som uppstår i spänningen mellan dessa teoretiska perspektiv.

På detta sätt är det min avsikt att föra ett bidrag till såväl den queer- och genusteoretiska debatten som dess socialpsykologiska motsvarighet. Min

ambition är att detta sammantaget kan utgöra ett ramverk i vilket möjligheterna med en queer socialpsykologi skisseras. I jämförelsen mellan dessa teoretiska perspektiv kommer jag för det första att fokusera på frågan om hur människor antas bli till som aktörer och under vilka villkor och genom vilka processer detta äger rum. I centrum för denna diskussion kommer jag att lägga relationen mellan deras respektive antagande om struktur och aktör samt hur denna relaterar till och förutsätts vara uppbyten genom något slags praktik. För det andra kommer jag att diskutera individens möjlighet att omförhandla sitt förvärvade aktörsskap och genom vilka processer och praktiker detta eventuellt kan göras möjligt.

Med tanke på den betydelse relationen mellan självet och den klädda kroppen får i föreliggande studie låter jag den bära titeln "Självetvets garderobiär". En garderobiär antas vara en "person som vaktar ytterkläder i garderob i anslutning till offentlig lokal" (Nationalencyklopedin 2007-08-23). Betydelsen av detta begrepp kommer att implicit utvecklas och fördjupas i kommande kapitel men för att undvika missförstånd vill jag redan här kommentera dess användning och innebörd. Definitionen säger att det är fråga om en individ, eller "person" vilken vaktar och tar hand om en annan individs "ytterkläder" medan denna vistas i en "offentlig lokal". Begreppet garderobiär innebär en förståelse av att vissa kläder inte bör eller får bäras i en specifik lokal och givetvis kan dess betydelse, i ett många gånger regnruskigt Sverige, ha sin förklaring i att umgänget under vistelsen i lokalen skulle vara mindre angenämt (och för varmt) om ytterkläderna inte hade tagits omhand av någon. Intressant är emellertid att garderobiären kan sägas materialisera en gräns bortom vilken endast en viss typ av kläder får bäras och i fallet med den offentliga lokalen tar sig denna gräns påtagliga former med tanke på att det är en faktiskt individ som "vaktar". Vad jag kommer att visa i det följande är emellertid på vad sätt individer själva agerar garderobiärer i förhållande till det sociala samspelet. Det är inte enbart en fråga om att tillgången till vissa rum eller utrymmen kräver en viss genuspräglad klädstil, utan därtill att det råder en relation mellan individens självförståelse och de kläder hon eller han bär.

AVHANDLINGENS DISPOSITION

Avhandlingen är uppdelad i fyra delar varav tre bör betraktas som hemvisten för dess huvudsakliga argumentation. Den inledande delen (del 1: Inledande ord) avser att i två kapitel introducera studiens övergripande bakgrund, teoretiska position, syfte, material och de metodologiska överväganden som har gjorts under forskningsresans gång. Jag kommer i dessa kapitel att förklara varför jag har valt att arbeta med ett nätbaserat material samt vilka implikationer detta för med sig för forskningsprocessen som sådan.²⁵

Den andra delen (del 2: Teoretiska interventioner) har som syfte att i tre kapitel utveckla den diskussion om spänningen mellan queerteori och socialpsykologi som påbörjades i avhandlingens första och inledande kapitel. I ett första kapitel vänder jag mig till Judith Butler för att ringa in och granska några centrala argument och faktorer i hennes tänkande. I ett andra kapitel vänder jag mig till George Herbert Mead för att, i likhet med föregående kapitel, presentera hans övergripande argument och huvudsakliga tankegångar.²⁶ Avslutningsvis avrundas avhandlingens andra del med ett kapitel som syftar till att summera och utveckla den spänningsrelation som hittas mellan dessa två teoretiker samtidigt som en diskussion förs om de möjligheter en empirisk utveckling av den teoretiska problematiken skulle kunna bidra med. Den teoretiska spänning som lokaliseras mellan Mead och Butler kretsar i första hand kring deras förståelse av relationen mellan aktör och praktik och med utgångspunkt i denna formuleras arbetsbegreppen *transaktör* och *transpraktik* som genomgående kommer att användas i presentationen av det empiriska materialet.

Avhandlingens tredje del (del 3: Empiriska nedslag) är i första hand av empirisk karaktär och är uppdelad i två kapitel. I det första av dessa för jag en diskussion om hur de självreflexiva genuslekarna inbegriper formulerandet av ett särskilt transgenus och på vad sätt det är möjligt att förstå iscensättandet av genus som en i första hand självkommunikativ praktik. Gradvis demonstrerar jag hur det går att utläsa en önskan om att iscensätta genus tillsammans med andra människor och vänder mig därför i det följande kapitlet till en diskussion om betydelsen av social interaktion för detta iscensättande. Med andra ord går det att utläsa en

rörelse från självkommunikation till (önskad) social interaktion och detta är ett tema som tydligt ringar in en stor del av den teoretiska problematik som genomsyrar denna studie.

I den fjärde och avslutande delen (del 4: Avslutande reflektioner) knyter jag i tre kapitel ihop de resonemang som hittills har presenterats och diskuterats. Det inledande kapitlet för en teoretiskt orienterad diskussion om den föregående genomgången av det empiriska materialet. I ett därpå följande kapitel kommer jag att fokusera olika aspekter av självreflexiva genuslekar i relation till den klädda kroppen för att visa hur den tidigare presenterade praktik- och aktörsproblematiken är avhängig den klädda kroppens genusprägling. Jag visar hur det är möjligt att upprätta en relation mellan självets framväxt, subjektivitet och den klädda kroppen. Avslutningsvis förs ett kortfattat resonemang kring avhandlingens huvudsakliga argumentationslinjer och vilka möjligheter ett tänkande av detta slag för med sig i ett kapitel som också utgör avhandlingens sista rader.

En nätburen forskningsresa

I föregående kapitel klargjorde jag att det var av en tillfällighet jag kom i kontakt med de självpresentationer som sedermera skulle komma att utgöra empiriskt material i denna avhandling.¹ Transvestiternas sätt att resonera kring kroppar och kläder i relation till kön, genus och sexualitet fascinerade mig och vad som främst fängade mitt intresse var det ofta formulerade antagandet om att genuspåglade kläder kan bidra till en förändrad subjektivitet eller handlingsförmåga. Det som till en början framstod som en högst spekulativ tanke har dock under årens lopp kommit att visa sig inrymma en realitet som vida överstiger vad jag då kunde föreställa mig. Vad som sedermera har visat sig vara möjligt är att det inte bara är fruktbart att resonera kring relationen mellan subjektivitet och den klädda kroppen. Det visar sig dessutom vara möjligt att utveckla spänningen mellan Butler och Mead genom en kritisk diskussion om relationen mellan aktör, praktik och olika typer av reglering. Detta var något jag anade redan på ett tidigt stadium av min forskningsresa eftersom jag i läsningen av självpresentationerna vid återkommande tillfällen tyckte mig kunna skönja en förhandling av genusbegriplighet. I materialets många diskussioner drogs ofta tydliga gränser mellan olika genus samtidigt som dessa relaterades till vad jag förstod som tänkbara eller görbara subjektiviteter. Att vara eller göra sig till kvinna eller man tycktes ställa krav på att vissa handlingar utfördes, men samtidigt gavs uttryck för att dessa handlingar var begränsade av det sätt på vilket transvestitens kropp var klädd. Självpresentationerna kretsade många gånger kring upprättandet

av olika relationer mellan den anatomiska och den klädda kroppen samt mellan kön, genus och sexuellt begär som alla föreföll syfta till att få ett begripligt genus till stånd. Jag tyckte mig genom dessa presentationer se en möjlighet att utveckla Butlers resonemang om genusbegriplighet och genusperformativitet eftersom de tydligt resonerade kring genus som ett görande.

Vägen från mitt första möte med dessa självpresentationer till där jag idag befinner mig har dock inte varit spikrak. Av denna anledning vill jag i det följande belysa några av de vägval och överväganden som jag gjort samtidigt som en tydligare bild av forskningsresans olika moment presenteras. Inledningsvis gör jag därför en kortare presentation av det empiriska materialet varvid jag också redogör för hur detta har samlats in, valts ut och bearbetats. Med tanke på att detta material har sitt ursprung i en nätgemenskap kommer jag i följande avsnitt att diskutera vilka möjligheter och begränsningar ett sådant arbete för med sig. Jag har där valt att arbeta på såväl teoretisk som empirisk väg, och inte minst har detta sin grund i en önskan att visa på vad sätt det i självpresentationerna som sådana resoneras kring olika aspekter av nätgemenskapen. I likhet med vad som påpekades i föregående kapitel har denna forskningsresa till stora delar antagit en utforskande form och jag har många gånger gått i cirklar och förvirrat mig bland teoretiska begrepp och empiriska kategorier. Att på detta vis fånga en rörelse mellan olika teman skapar av nödvändighet en något tillrättalagd berättelse och jag vill därför understryka vikten av att betrakta denna redogörelse i relation till avhandlingstexten i sin helhet eftersom denna i sig utgör ett slags, om än implicit, illustration av den tankemässiga rörelse som forskningsresan har inneburit.

ATT BETRAKTA EN VIDÖPPEN GARDEROB

Vid den tidpunkt då jag som forskare kom i kontakt med transvestiternas självpresentationer hade jag under flera års tid varit medlem i den nätgemenskap (quiser.com) varifrån de är insamlade.² Detta till trots hade jag ingen egentlig erfarenhet av innehållet i denna sorts presentationer och upplevde mig därför plötsligt vara på okänd mark. Jag frågade mig om vi var en del av samma nätgemenskap och till vem eller vilka alla dessa

självpresentationer riktade sig. De hade uppenbarligen fångat mitt intresse men var det meningen att jag skulle läsa dem? Förstod jag egentligen vad som sades? Quiser.com hade fram till denna dag varit en gemenskap som i mina ögon var att jämföra med en dygnetruntöppen bögklubb, varför transvestiternas närvaro gjorde mig fundersam. Mötet med transvestiternas självpresentationer väckte en rad frågor och jag försökte därför fundera över hur och varför jag själv många gånger surfade runt i denna gemenskap. Kanske var det en fråga om tidsfördriv, kanske handlade det om att titta på andra människor med vetskap om att de också tittade på mig. Vad jag dock med säkerhet visste var att livet i nätgemenskapen utgjorde en viktig del av min vardag, där jag bland friska queera fläktar kunde få en andningspaus.

Under våren 2004, då jag på allvar började arbeta med detta empiriska material, befolkades quiser.com av drygt 80.000 individer och större delen av dessa var homo- och bisexuella män.³ Med tanke på att nätgemenskapen beskrivs som "en mötesplats för oss som är bögar, flator, bisexuella, transpersoner och queer" (Quiser.com 2008-02-04) är det inte svårt att känna sig hemma när vardagens alla möten, dagstidningar och tv-program fylls av en påträngande heterosexualitet. Att jag inte tidigare hade någon nämnvärd erfarenhet av transvestiternas självpresentationer, trots ett flerårigt medlemskap i nätgemenskapen, har sin förklaring eftersom de utgjorde knappt 2% (1.372 st) av det totala antalet självpresentationer. Även om dessa enbart utgjorde en bråkdel av nätgemenskapens totala antal självpresentationer var det trots allt fråga om ett omfattande material. Jag ville inte låta någon självpresentation gå förlorad varför jag valde att samla in och skriva ut samtliga profiltexter. Det tog dock inte lång tid förrän jag förstod att något slags gallring i materialet var nödvändig och jag gjorde därför ett första urval. Materialet lästes i sin helhet varefter jag snart förstod att en stor del enbart innehöll knapphändig information. I kontrast till de målande beskrivningar som jag i arbetets inledande fas hade stött på fann jag att många presentationstexter enbart innehöll uppgift om att användaren i fråga var "trans-mtf" (trans male-to-female) och i vissa fall ackompanjerades denna information av uppgifter om ålder och hemstad.⁴ Därtill visade det sig att vissa presentationstexter enbart bestod av korta rader i stil med "söker kille/tjej", "hej, jag är en transa", "vill knulla" eller liknande.⁵ När dessa fåordiga presentationstexter lästes i relation till det

övriga materialet stod det klart för mig att de inte fyllde någon funktion i föreliggande studie varför jag valde bort dem. Mitt intresse var fortsatt att närma mig de gränsdragningar som tidigare har omtalats och det sätt på vilket den klädda kroppen föreföll spela en roll i förhandlingen av begripliga genus. Jag kunde därför inte förstålla mig någon annan väg att gå än att fokusera på de självpresentationer som var något mer innehållsrika än de som ovan beskrivits. Konsekvent valde jag därför ut alla presentationer som på något sätt talade om gränsen mellan maskulinitet och femininitet eller som nämnde kläder och sexuellt begär alternativt innehöll något slags resonemang kring vad det innebär att vara transvestit.

I denna första genomgång av materialet lade jag märke till att självpresentationerna ofta innehöll tydliga gränsdragningar mellan vad det innebär att vara transvestit, transsexuell och drag queen. Uppenbarligen var kategorin "trans-mtf" av relativt bred art eftersom det under denna samlades självpresentationer som gav uttryck för olika typer av genusöverskridanden. Inte sällan tog sig dessa gränsdragningar uttryck i att drag och transvestism förklarades ha att göra med kläder medan transsexualism antogs var en fråga om kön. På så sätt kontrasterades transvestismens tillfällighet (det är fråga om ett *klädbyte*) mot transsexualismens (föreställda) autenticitet (det är fråga om ett *könsbyte*). Jag insåg att en studie som inkluderar alla självpresentationer tillhörande kategorin "trans-mtf" svårigen skulle låta sig göras om mitt ovan presenterade intresseområde skulle ha möjlighet att utvecklas. Med tanke på att dessa olika uttryck för köns- och genusöverskridande praktiker innebär radikalt olika sätt att handskas med kroppen, omgivande individer och den tidsrymd som dessa praktiker ryms inom kommer de att kräva olika strategier för att förstås. På så sätt skulle det vara nödvändigt att granska psykologisk-medicinsk och juridisk diskurs för att förstå transsexualism och dess relation till medicinska och legala processer medan en förståelse av drag queens skulle ställa krav på en omfattande diskussion om scenkonstnärliga faktorer och dess historia som är relaterad till gaykulturen. Båda dessa områden låg utanför mitt huvudsakliga intresseområde och jag upplevde dem inte som möjliga att kombinera med min strävan att försätta Butler och Mead i dialog med varandra. Istället valde jag att fokusera på den typ av presentationer som inledningsvis hade fångat mitt intresse. Även om det kan vara problematiskt att göra tydliga avgränsningar när det är fråga

om genusvariationer och könsöverskridanden valde jag att göra så genom att konsekvent välja bort alla de självpresentationer som explicit antydde att dess författare antingen var transsexuell eller drag queen.⁶ Vid denna tidpunkt hade antalet självpresentationer reducerats från 1.372 till 316 stycken (omfattar 75.000 ord). Med tanke på att alla nätgemenskapens användare ges möjlighet att skriva dagbok valde jag att undersöka vilka av dessa 316 självpresentationer som hade en sådan kopplad till sig.⁷ Detta förde med sig att det insamlade materialet utökades till att även inkludera 55 dagböcker (omfattar 145.000 ord).

Med tre till bredden fyllda papperspärmar framför mig var det allt annat än självklart hur arbetet skulle fortskrida, eftersom frågan om hur gängse etiska föreskrifter och förhållningsregler ska tillämpas när det är fråga om ett nätbaserat empiriskt material är allt annat än klar (jfr Sveningsson 2004). På vad sätt skulle jag referera till självpresentationerna och vilka forskningsetiska frågor aktualiserar detta slags tillvägagångssätt? Ett första problem möter i den överenskommelse som träffas mellan quiser.com och dess användare. I denna klargörs att det inte är tillåtet att skicka ett och samma brev till flera personer (sk. spam) och att det inte heller är tillåtet att i sin självpresentation tillhandahålla uppgifter om sitt fullständiga namn, adress eller telefonnummer (Quiser.com 2008-02-04).⁸ Detta försatte mig i en komplicerad situation eftersom jag för det första inte kunde presentera mig som forskare (med namn och institutionstillhörighet) och inte heller kunde skicka ett identiskt brev till alla transvestiter vars självpresentation jag tänkt använda mig av.

I forskningsetiska termer råder en spänning mellan att fritt bedriva forskning och att samtidigt respektera de individer som på ett eller annat sätt berörs av denna forskning (Vetenskapsrådet 2008-02-04). De etiska riktlinjer som samhällsvetenskaplig forskning har att förhålla sig till syftar genomgående till att skydda den enskilda individens integritet, men i nätbaserade sammanhang blir tillämpningen av dessa problematisk. Med tanke på att det inom denna nätgemenskap inte är tillåtet att röja sin identitet ställs frågan om vilken status som ska tillskrivas självpresentationerna på sin spets. Inom nätgemenskapen används ett nätalias istället för namn, men i forskningsetiska termer är det inte självklart hur förhållningssättet till dessa ska se ut när det är den författande individens integritet och inte hennes eller hans pseudonym som ska respekteras och skyddas (Maczewski

et al. 2004). Inom nätgemenskapen utgör redan tanken om ett alias en barriär mellan läsare och författare som syftar till att upprätta en anonymiserande relation dem emellan. På så sätt är självpresentationerna möjliga att likställa med den information jag väljer att offentligen dela med mig av genom hur jag klär min kropp, vilka platser jag rör mig på och hur jag agerar när jag lämnar hemmets trygga och privata vrå. Med tanke på att gränsen mellan vad som betraktas som offentligt och privat material sällan är tydlig i nätbaserade sammanhang är det därför viktigt att ställa sig frågan om för vem de nätbaserade texterna är skrivna och till vem de riktar sig (Whitty 2004). Det är inte en enkel sak att förhålla sig till detta slags material och inte minst har detta att göra med hur min relation till detta har förändrats under forskningsresans gång. Från att ha varit en tyst betraktare inom nätgemenskapen kom jag att axla rollen av forskare som inte bara granskar med ett annat slags blick utan dessutom väljer att presentera vissa delar av självpresentationerna, rama in dem och tillhandahålla teoretiska förklaringar, och på det viset omvandla det som för transaktörerna i fråga är delar av en större berättelse till att utgöra grund för den berättelse jag i detta sammanhang konstruerar. Detta förde med sig att frågan om till vem eller vilka dessa texter riktar sig åter blev aktuell och om det kunde motiveras att jag som forskare använde mig av detta material.

En användning av detta slags material skiljer sig från andra källor på så sätt att det inte är författat i syfte att utgöra underlag för analys eller diskussion och är på det viset annorlunda än intervjutranskriptioner eller liknande kvalitativt material. Med tanke på att jag inte hade för avsikt att följa självpresentationernas utveckling över tid eller att i etnografiska termer teckna en mer djuplodande bild av transvestism inom nätgemenskapen tog jag beslutet att det empiriska material som vid denna tidpunkt insamlats kunde utgöra underlag för ett forskningsprojekt som detta. Inte bara var detta material avsiktligt publicerat för att andra individer skulle ta del av det utan det kunde dessutom betraktas som tidsbundna brottstycken, vilka inte skulle komma att publiceras i avhandlingsform förrän långt senare och då aldrig i sin helhet. Av denna anledning anser jag det vara befogat att detta slags material används utan att personerna tillfrågats eller samtyckt.⁹ Huruvida tillåtelse ska efterfrågas för att använda och citera ett nätbaserat textmaterial är dock en omtvistad fråga (Bury 2005). Inte minst blir det avgörande att ta ställning till under vilka former citering ska

ske. Även om individerna bakom självpresentationerna redan från början är anonymiserade genom sitt nätalias har jag valt att anonymisera dem ytterligare en gång. Detta har jag gjort genom att ersätta alla nätalias med slumpmässigt utvalda kvinnonamn. Dessa namn har hämtats från statistiska centralbyråns samling av de hundra mest populära kvinnonamnen 2006 (SCB 2007-12-28).¹⁰

Det empiriska materialet gav många uppslag att arbeta vidare med men jag valde att ta min utgångspunkt i de teman som redan inledningsvis hade fångat mitt intresse. Framförallt fäste jag min uppmärksamhet på hur subjektivitet och möjligheten att agera på vissa genuspräglade sätt ofta betraktades i ljuset av relationen mellan genus och den klädda kroppen. Mitt val att på det här sättet avgränsa fokus har utan tvekan påverkat hur arbetet med föreliggande studie har förlöpt eftersom det har lett till att vissa röster inte har haft möjlighet att komma till tals när ett urval av självpresentationer har gjorts. Det får dessutom konsekvenser för hur jag har kommit att betrakta självpresentationerna, eftersom jag redan från början hade fått upp ögonen för en tematik som jag svårligen kunde slita mig från. Detta till trots valde jag att avgränsa min studie på det här sättet eftersom jag antog att jag på så sätt kunde visa på en berättelse bland flera möjliga som dessutom kunde peka på mer genomgripande antaganden om genus.

Jag antog att transvestiterna i lika hög grad som alla andra omsätter kulturellt bundna symboliska och språkliga kategorier i sin praktik och funderade därför över möjligheten att det härigenom skulle vara möjligt att skapa en förståelse för vad som ingår i ett genusgörande och vilka gränsdragningar ett sådant förutsätter. Detta gjorde att mina läsningar av det empiriska materialet genomgående fokuserade på *vad* genusgörandet antogs kräva och *hur* detta görande presenterades. Samtidigt strävade jag efter att betrakta denna tematik i relation till ett socialt samspel för att på det sättet se om det krävdes fler aktörer än transvestiten själv för att genus skulle låta sig göras. För att återigen anknyta till Asplunds murmetafor, som presenterades i föregående kapitel, innebär detta arbetssätt att jag har försökt förstå sammanbindande relationer, handlingar och kategoriseringar snarare än individer *eller* omgivande samhällsliga strukturer. Jag strävade därigenom efter att hitta utvecklande exempel på hur genus kan begreppsliggöras som ett görande samtidigt som jag försökte skapa en förståelse för

hur maskulinitet respektive femininitet omtalas, vilka faktorer och/eller aktörer dess görande inbegriper samt hur självpresentationernas olika yttranden förhåller sig till varandra. Med tanke på att min utgångspunkt var att använda det empiriska materialet i teoriutvecklande syfte kom det att bli viktigt för mig att försöka läsa det som, inte en teckning av för transvestiter specifika uttalanden, utan snarare som möjliga sätt att förhålla sig till och tala om kön, genus, begär och den klädda kroppen. Även om en sådan avgränsning har gjorts bör den tolkningsprocess som här redogörs för och som representeras av fragmentariska bitar ur 71 självpresentationer och dagböcker emellertid betraktas som grundad i och del av ett större empiriskt sammanhang.¹¹ I relation till det fokus som vuxit fram under forskningsresan har jag dock i så hög grad som möjligt försökt citera olika självpresentationer och dagböcker för att visa på bredden i materialet.¹² Avgörande för valet har varit vilken möjlighet de har haft att förklara, utveckla och illustrera de teoretiska resonemang som utgör avhandlingens centrala tematik. Med tanke på att många självpresentationer är snarlika varandra hade det varit möjligt att i vissa fall lyfta fram fler citat från det empiriska materialet men jag har försökt att begränsa mig till de som tydligast illustrerar de teoretiska resonemang som förs.

För att utveckla de inledande frågorna och samtidigt få grepp om materialets olika dimensioner valde jag inledningsvis att arbeta enligt principerna för *grounded theory* (Glaser och Strauss 1967; Glaser 1978, 1992, 1998, 2001; Gustavsson 2004; Guvå och Hylander 2003). Detta angreppssätt tilltalade mig eftersom det baseras på ett antagande om att det är möjligt att inte på förhand sätta sin tillit till tidigare elaborerade ämnesspecifika teoretiska ramverk utan istället “aim to develop fresh theoretical interpretations of the data” (Charmaz 1983: 111).¹³ En grundläggande tanke med grounded theory är att det empiriska materialet ska läsas rad för rad, vilket innebär att enskilda händelser och passager premieras framför helhetsläsningar. Med tanke på materialets omfång upplevde jag detta som ett fruktbart sätt att arbeta men insåg ganska snart att det är svårt att skilja mellan en läsning av materialet som helhet och en läsning av dess olika beståndsdelar. Eftersom mina läsningar av det empiriska materialet gjordes i nära relation till en specifik teoretisk problematik frångick jag tidigt principerna för grounded theory. Sägas bör dock att jag valde att även fortsättningsvis använda mig av dess praktiska sätt att

koda och kategorisera materialet rad för rad. Ett sådant arbetssätt tar sig främst uttryck i att processer och enskilda händelser i materialet ringas in och görs till föremål för en teoretisk abstraktion. Resultatet av detta blev formulerandet av ett större antal teoretiska koder (cirka 500 stycken) vilka i varierande grad liknade eller skilde sig från varandra och som alla bar en referens till den rad i materialet i vilken de hade sin upprinnelse. Det var dock först vid sorteringen av dessa koder som analysen tog sin fart. Om och om igen läste jag igenom dessa koder, kategoriserade dem och försökte visa på kopplingar mellan dem. Genom att på detta vis skriva teoretiska minnesanteckningar kom jag fortsättningsvis att arbeta med det empiriska materialet *via* de koder som utgjorde den teoretiska läsningen. I övergripande termer strävade jag härigenom efter att lokalisera antaganden, gränsdragningar och berättelser om praktiker för att på det sättet kunna sätta materialet i relation till avhandlingens övergripande teoretiska tematik. Jag fick en mängd infallsvinklar på hur relationen mellan kön och genus förhandlas med hjälp av kläder samt på vad sätt genus kan förstås i termer av ett görande. Vad jag noterade var att detta görande inte alla gånger specifikt relaterade till transvestism, utan många gånger var möjligt att förstå i mer övergripande termer som relationer mellan genus, kroppar, kläder och sexualitet.

Genom att arbeta på detta sätt har en ny berättelse skapats utifrån både teori och empiri, varför det är möjligt att tänka på min forskningsresa som en omkonstruktion (Gustavsson 2004). Den har nämligen medfört en abstraherad förståelse av det empiriska materialet samtidigt som nya begrepp har konstruerats för att tydliggöra kopplingen mellan teori och empiri. Denna omkonstruktion syftar till att dels relatera centrala processer och teman i det empiriska materialet till varandra och dels till att på empirisk väg utveckla och förkroppsliga centrala teoretiska resonemang. Främst har detta kommit att bli en fråga om att visa hur begripliga genus förhandlas med hjälp av de betydelse som tillskrivs den klädda kroppen inom ramarna för olika typer av (föreställd) social interaktion. En central fråga i denna avhandlingens teoretiska ramverk är möjligheten att förstå relationen mellan subjektivitet, genusgörande och social eller diskursiv reglering i ljuset av förhållandet mellan aktör och praktik. Jag har försökt visa hur det är möjligt att på olika sätt förhandla genus men att relationen mellan de praktiker varigenom en sådan förhandling tillkommer och det

aktörsskap denna såväl kräver som genererar är av relativt komplex art. Detta låter sig dock inte göras enbart genom att teori och empiri relateras till varandra utan jag har istället valt att formulera ett antal teoretiskt inspirerade men empiriskt grundade arbetsbegrepp. Särskilt utmärker sig två begreppspar som kommit att driva utvecklingen av arbetet med denna studie framåt. Först och främst gäller detta formulerandet av begreppsparet transaktör och transpraktik (se kapitel fem för en närmare presentation av dessa) vilka syftar till att hitta en fungerande benämning på transvestiterna och deras praktik i relation till det genusgörande de antas vara involverade i. För det andra utvecklades en begreppsapparat för att begreppsloggöra upplevelsen av rumsliga och sociala gränser och hur dessa relaterar till den klädda kroppen genom konstruktionen av begreppen rumsgarderob och klädgarderob (se närmare kapitel sju). Med utgångspunkt tagen i dessa konstruerade begrepp och en teoretisk läsning av det empiriska materialet har jag försökt att konstruera en sammanhängande berättelse av ett material som annars ofta består av brottstycken och flisor från en större föreställningsvärld.

Detta arbete har, som Widerberg (2002) förespråkar, kantats av såväl en strukturerad regelbundenhet som en lekfull kreativitet. Att arbeta på det sättet påminner om vad Alvesson och Deetz (2000) menar vara en ideal situation där forskaren låter sin "tolkningsrepertoar" utvecklas av det empiriska arbetet genom att låta "det empiriska materialet inspirera, utveckla och omforma de teoretiska idéerna" (ibid: 205). På sätt och vis har jag dock genomgående haft en tydlig begränsning i min "tolkningsrepertoar" eftersom jag inte har velat avvika från tanken att relatera queerteori och socialpsykologi till varandra. Jag har dock strävat efter att konkretisera såväl empiriska teman som teoretiska spänningar genom att lyfta fram den klädda kroppen som ett både sammanfattande och utvecklande exempel på hur det är möjligt att arbeta med ett perspektiv färgat av queer socialpsykologi. Följden av detta blir att min användning av självpresentationerna har syftat till att både utgöra grund för utvecklingen av teoretiska resonemang och samtidigt fungera som illustrativa exempel på dessa.

Att min avsikt med föreliggande studie är att visa på och diskutera mer övergripande processer än vad transvestism är en fråga om klargjordes i föregående kapitel. Som jag där visade vill jag ta min utgångspunkt i hur transvestiter talar om genus och därtill relaterade gränsdragningar för att

närma mig frågan om hur det i mer generella termer är möjligt att betrakta genus som ett görande. Detta sätt att arbeta påminner om vad Alasuutari (2000/1995) benämner utdragsperspektivet (*the specimen perspective*) som innebär att det empiriska materialet skall förstås som ett utdrag ur den större sociala världen. Alasuutari menar att “[a] specimen may be badly representative of the whole, or it may be technically bad, but it cannot lie” (ibid: 63). Ett sätt att arbeta med dylika utdrag är, som Alasuutari påpekar, att granska hur kulturella distinktioner görs. Ett angreppssätt av detta slag tar sig uttryck i att “analyzing how an individual or a text under scrutiny is conveying the story, whether it be true, honest talk or mere fabrication” (ibid). Det empiriska materialet är fyllt av olika slags antaganden och begrepp som används för att ringa in transvestiternas tillfälliga rörelse från ett genus till ett annat. För att dessa beskrivningar ska vara begripliga och kommunicerbara krävs att de på ett eller annat sätt knyter an till och bygger på kulturella distinktioner, gränsdragningar och kategoriseringar om vad som antas vara specifikt för respektive genus. Av denna anledning kommer alla typer av yttranden, oavsett om det är en fråga om minnen, fantasier eller drömmar, att begripliggöras genom de tillgängliga symboliska strukturer och kategorier som språket tillhandahåller. “The only thing a researcher may say, using the text as evidence”, understryker Alasuutari, “is that it contains at least these articulations and dimensions of distinction” (ibid: 66). Detta perspektiv visar inte bara vikten av att försöka förstå “vad” som sker i det empiriska materialet utan också “hur” detta går till. I första hand har jag försökt visa på båda dessa dimensioner genom att klarlägga hur genusgörandet beskrivs, vilka praktiker och aktörer det involverar samt vilka gränsdragningar det tycks kräva. Det är möjligt att betrakta en sådan ansats i ljuset av vad Winther Jørgensen och Phillips (2000) benämner diskurspsykologi. Detta perspektiv försöker förstå på vad sätt individer i sin praktik använder sig av tillgängliga diskurser för att framställa sig själva och andra inom ramen för social interaktion. På så sätt är det fråga om ett socialpsykologiskt synsätt som syftar till att närma sig “relationerna mellan å ena sidan individers och grupperns betydelsebildningar och handlingar och å andra sidan bredare samhälleliga strukturer och processer” (ibid: 14). Med tanke på att jag många gånger har återkommit till hur transvestiterna i materialet resonerar kring och förhandlar genus har detta varit en avgörande tanke. Inte minst eftersom

detta angreppssätt både tar hänsyn till den poststrukturalistiska tanken om diskursivt reglerade subjektiviteter och den interaktionistiska förståelsen av att individer “använder diskurser aktivt som resurser och därmed inte bara är bärare av diskurser” (ibid: 105).¹⁴ Det empiriska materialets många utsagor om genus kan av denna anledning positioneras som både uttryck för och som invävda i (önskade såväl som upplevda) sociala praktiker och detta eftersom det diskurspsykologiska perspektivet inbegriper en förståelse för språket som “inte bara uttryck för upplevelser; upplevelser och den subjektiva psykologiska verkligheten konstitueras också genom språk” (ibid: 103).¹⁵ Vad som i detta sammanhang är viktigt att ställa sig kritisk till är den roll min abstraherande omkonstruktion får för det sätt på vilket självpresentationerna lyfts fram. På sätt och vis söndrar jag de möjliga erfarenheter som finns representerade för att istället låta dem omvandlas till något de från början inte var. Detta har fört med sig att jag inte bara kontinuerligt har fått ifrågasätta mina tolkningar utan också inta ett kritiskt förhållningssätt till varför jag har lagt märke till vissa fenomen och processer men inte andra. Det ovan beskrivna arbetssättet har gjort det möjligt för mig att inte enbart ta min utgångspunkt i fasta och på förhand bestämda referensramar. Istället har jag upplevt en möjlighet att på empirisk väg arbeta teoriutvecklande på ett sätt där båda aspekter utgör ett för forskningsresans rörelse avgörande moment. Dessa aspekter utmanar varandra och där teorin tystnar tillhandahåller empirin en utvecklande röst på samma sätt som teorin bidrar till att sätta ord på och inringa vad som i det empiriska materialets vardagsspråk enbart antar formen av antaganden eller vaga bestämmningar.

DET SKRIVNA ORDETS MASKER

“In cyberspace” skriver Danet (1998: 129), “the typed text provides the mask” och menar att innebörden därav blir att nätbaserad självpresentation och social interaktion antar något annorlunda former än vad som annars erbjuds i vardagslivet. Utmärkande för detta slags kommunikation är att det sker med hjälp av det skrivna ordet och, i vissa fall, fotografiskt material, vilket får till följd att individers kroppar och de signaler dessa oavsiktligt sänder ut inte har en självklar plats däri. Istället för att kroppen är fysiskt

närvarande får den representeras, i den mån det eftersträvas, på andra sätt och detta ger individen stora möjligheter att kontrollera vilka intryck hans eller hennes självpresentation framkallar. Nätgemenskapen erbjuder därmed individen en möjlighet att framför sin dator planlägga och in i minsta detalj kontrollera vilken information som strömmar ut i det omgivande sociala samspelet.¹⁶ Det är viktigt att notera att den nätbaserade kommunikationen inte bara möjliggör utan de facto kräver att individen aktivt anstränger för att presentera sig själv på ett eller annat sätt. Detta är givetvis inget unikt för nätgemenskaper men en stor skillnad består i att individen bokstavligen ser sig själv agera och presentera sig själv inför andra. Följden av detta blir att nätbaserad interaktion skiljer sig från dess motsvarighet i vardagslivet eftersom den på ett radikalt annorlunda sätt tvingar användarna göra sig till (textbaserade) objekt, inför inte bara andra utan även sig själv (Sundén 2002). Med tanke på att kommunikation av det här slaget erbjuder sådana möjligheter är det lätt att låta sig förledas till att betrakta nätgemenskapen som skild från vardagslivet.¹⁷ Även om sättet att kommunicera lyder under något annorlunda villkor än i vardagslivet är det viktigt att inte förstå nätgemenskapen som en fristående verklighet med egna diskursiva villkor (Baym 2006). Det är dock fråga om en gemenskap där en förhandling av villkoren för självpresentation underlättas och i det empiriska materialet ges det därför möjlighet att få lyssna till ord och berättelser som annars många gånger skulle förbli osagda. Dessa ord framstår ofta som resultatet av en andningspaus och ger uttryck för funderingar kring hur transvestiterna inte bara upplever sina klädda (men trots allt könade) kroppar utan också hur de resonerar kring rörelsen mellan två kontrasterande genus. Många gånger är det fråga om upplevelser och påstådda erfarenheter som beskrivs och det är också en av anledningarna till att detta material är såväl gripande som intresseväckande och i behov av ytterligare granskning. På så sätt är materialet att betrakta som en representation av transvestiternas ansträngningar att sätta begripliggörande ord på sin praktik och detta för med sig att de inte enbart förklarar vad de "är" utan därtill vad de "inte är". Dessa gränser är värdefulla för att förstå genus i termer av en social praktik eftersom det i materialet ofta dras gränser mellan vad för slags handlingar som förknippas med respektive genus.

Att i forskningssammanhang arbeta med ett nätbaserat material är ett

relativt nytt fenomen men samtidigt något som redan har börjat anta etablerade former. Inom human- och samhällsvetenskaperna utskiljer sig därför ett forskningsfält med tydligt intresse för nätbaserad kommunikation, vars gemensamma nämnare är att de i första hand intresserar sig för nätgemenskaper och nätidentiteter (Silver 2006). Detta fält har kommit att benämnas allt från Internetstudier (Jones 2006) till kritiska cyberkulturstudier (Silver och Massanari 2006) och cyberkulturstudier (Bell och Kennedy 2000; Bell 2001).¹⁸ Även om det är fråga om ett relativt nytt forskningsfält påpekar Cavanagh (2007) att detta slags studier många gånger förlitat sig på äldre typer av teoribildning vilka har satts i perspektiv till den samtida informationsteknologins utmaningar och framtidsdrömmar. I kontrast till tidigare mer visionärt orienterade forskare inom detta forskningsfält, som antog att utvecklingen av nätgemenskaper och digital kommunikation skulle innebära en mindre kroppslig och från vardagslivets plågoandar friställd verklighet (Rheingold 1995; Turkle 1997/1995), vill jag förstå nätgemenskaperna som en del av vardagslivets sociala och politiska verklighet (jfr Robins och Webster 1999; Robins 2000).¹⁹ Det är svårt att separera nätgemenskapen från vardagslivet, inte minst eftersom interaktioner i den ena ofta får konsekvenser och ger upphov till möten i den andra.²⁰

Gränsen mellan vardagsliv och nätgemenskap har under lång tid gäckat teoretiker och många gånger har den senare i något utopiska termer presenteras som en värld där drömmar förverkligas samtidigt som politiska, sociala och geografiska hinder överskrids.²¹ Vad som ständigt återkommer som den förmodat möjliggörande principen för en sådan frigörelse är möjligheten att i nätbaserad kommunikation lämna kroppen bakom sig.²² Trots att många teoretiker har velat bortse från kroppen är denna vad som i särklass oftast har diskuterats när det kommer till nätgemenskapens möjligheter och begränsningar. Därför är fallet, menar Nakamura, att "everybody is sick of seeing it [the body] around, but it just won't die" (2006: 32). I mina läsningar av det empiriska materialet framgår det tydligt att kroppen spelar en viktig men dock problematisk och motsägelsefull roll. Trots att dess fysiska aspekter är frånvarande i nätgemenskapen eftersträvas ett slags begripliggörande representation av densamma som främst hänger upp sig vid hur denna kropp är klädd och på vad sätt den därigenom genuspräglas. Sättet att låta kroppen komma till tals påminner

därför om hur Sundén menar att textbaserat material inom vissa typer av nätgemenskaper används för att “put the gendered body back into the picture” (2002: 107). Fallet blir därför ofta att sådana nätgemenskaper, som ytterst syftar till att undslippa kroppen som ett objekt för makt eller förtryck, i slutändan hamnar i en situation där kroppen blir högst påtaglig på ett sätt som tidiga cyberteoretiker inte hade hoppats på (Bury 2005). Ett tydligt exempel på kroppens betydelse möter hos Shaw (1997) som i sin studie demonstrerar hur den initiala tanken bland hans respondenter (homosexuella män) var att lämna sin kropp bakom sig vid inträdet i en nätgemenskap men att alla på ett eller annat sätt hade gjort ansträngningar att tillskriva övriga individer i denna omgivning kroppar.

Vad som har föranlett diskussionerna om möjligheten att genom nätbaserad kommunikation lämna kroppen därhän kan främst härledas till att dess gränssnitt, varmed självpresentation och interaktion äger rum, till största delen är och har varit textbaserat (Nakamura 2006). Vad som dock bör noteras är att det istället används text för att på olika sätt låta kroppen representeras. I den nätgemenskap jag har valt att studera sker detta genom att uppgifter registreras om bland annat ålder, etnicitet, kroppsform och, framförallt, könstillhörighet.²³ En sådan representation av kroppsliga karaktäristika i form av textbaserade element för med sig svårigheter eftersom den leder till vad O’Brien (2001) benämner en “process of (re)gendering an otherwise gender-amorphous space” (ibid: 86). Även om dessa uppgifter samlas in och blir till en del av självpresentationerna menar dock O’Brien att det finns möjligheter att låta nätgemenskapen utgöra “a site/occasion for ‘complicating’ the customary gender dichotomy” (ibid: 79). Att så är fallet på *quiser.com* är något som kommer att framgå tydligt i avhandlingens tredje del eftersom det där demonstreras på vad sätt kroppen närvarar genom sin frånvaro. Genom att gränssnittet på det här viset är det som såväl förbinder nätgemenskapens olika användare med varandra som länken mellan individen och hans eller hennes självpresentation kan det tolkas som ett “ambiguous borderland between human and technology” (Sundén 2002: 80). Eftersom gränssnittet fungerar på detta vis kommer den nätbaserade självpresentationen att utgöra ett individens ansikte utåt samtidigt som det fyller funktionen av en spegel i vilken individen genomgående kan betrakta olika variationer av sig själv.

Som jag tidigare har berättat är det inte ovanligt att nätgemenskapens

användare gör bruk av en dagbok för att komplettera sin självpresentation, vilken på så vis sprids över en större tidsrymd. Därutöver erbjuder gränssnittet en möjlighet att kommunicera såväl brevledes som genom att posta inlägg i andra användares gästböcker eller genom att diskutera i olika tematiskt ordnade diskussionsfora.²⁴ När en användare väl har registrerat en personlig profil står det henne eller honom fritt att surfa från den ena profilen till den andra, titta i andras fotoalbum och initiera kontakter med dem som verkar vara av intresse. Med andra ord är det möjligt att förstå interaktionen inom nätgemenskapen som i första hand grundad i att användarna tar del av varandras många gånger informationsrika självpresentationer. Det är dock inte alltid fråga om ett flanerande eller planlöst irrande utan det ges också möjlighet att använda sig av olika sökkriterier för att på den vägen komma i kontakt med andra användare i, för att ta ett par exempel, en önskad åldersgrupp eller inom ett önskat geografiskt område. Möjligheten att interagera med andra individer – eller snarare att ta del av andras självpresentationer – utan några krav på social motprestation är en för nätgemenskapens särprägel viktig förutsättning. Vid ett flertal tillfällen uttrycks i självpresentationerna – och jag kommer i det följande att göra en första vändning till det empiriska materialet – positiva upplevelser av detta och ett illustrativt exempel på dess tänkbara följder möter hos Helena som i sin presentation gör en tydlig gränsdragning mellan nätgemenskap och vardagsliv:

Efter att ha läst och studerat både dagböcker och fotografier hos mina medsystrar på [quiser.com] och fått stöd via mail så kunde Helena komma ut ur garderoben för allra första gången nu i December 2003, en helt obeskrivligt underbar känsla att ta sina första steg utomhus i högklackat (men kallt om benen).

Vad som tydligt utmärker sig i Helenas citat är att det inte bara sker en interaktion inom nätgemenskapen utan att hon tydligt tycker att denna lyder under andra villkor än vad vardagslivet i stort antas göra. Där ges möjlighet att interagera på andra villkor och att tala med och lära sig av andra individer i snarlika situationer. "Jag trodde att jag var helt ensam i hela världen men så var det inte" skriver Sara i sin presentation och antyder

att nätgemenskapen har stora möjligheter att bryta "isoleringen", som Viola uttrycker det i sin presentation. Nätgemenskapen kan på så sätt betraktas som ett hjälpmedel för att presentera sig själv och att interagera på något annorlunda villkor än vad vardagslivet har att erbjuda. Detta innebär dock inte att nätgemenskapen är att betrakta som något från vardagslivet friställt utan snarare att det som sker där lyder under andra diskursiva villkor och är inte på samma sätt ihopkopplat med individens plats i den omgivande sociala och institutionella ordningen. Att kunna synas utan att bli igenkänd tycks vara viktigt för många av de transvestiter i det empiriska materialet som ännu inte tagit steget fullt ut ur garderoben. Inger understryker hur nätgemenskapen förenklar detta och förklarar vidare att "[d]et här är mitt sätt att synas, i och för sig så har jag varit ute som tjej men utan att någon sett det". Interaktionen med andra individer förefaller spela en betydande roll men det är vanligt att självpresentationerna ger uttryck för att detta är svårt om det sociala samspelets påtvingade reglering av genus inte samtidigt följs. Ulla påpekar därför att deltagandet i nätgemenskapen innebär en lättnad "för man känner sig lite utanför när man är klädd som transa". Istället ger nätgemenskapen en möjlighet att umgås med individer i vilkas sällskap det blir möjligt att uppleva både trygghet och i viss mån kollektiv styrka. Detta är något Johanna med emfas uttrycker i sin kärleksförklaring till nätgemenskapens övriga transvestiter: "[j]ag älskar er på [quiser.com] och tänk om inte Internet funnits för oss".

Gemensamt för dessa sätt att omtala nätgemenskapen är att de pekar på möjligheten att interagera med andra individer men att konsekvensen därav (blickar, förtjusning eller i sämsta fall olika former av våld) är något som kan hanteras enklare än i vardagslivet. Malin är en av dem som uttrycker en uppfattning om nätgemenskapen som en integrerad del av vardagslivet när hon förklarar att quiser.com kan betraktas "som en mötesplats, som vilken mötesplats som helst, ett café eller klubb". Även om Malin, tillsammans med flera andra, ser nätgemenskapen som vilken annan mötesplats som helst särskiljer den sig dock eftersom de inte fysiskt är på plats och därmed har de också större möjlighet att kontrollera vilka intryck som andra individer får av dem. Vad som dock är viktigt att ta hänsyn till i detta sammanhang är att det inte nödvändigtvis är en fråga om att det är andras intryck som kontrolleras. Snarare är det tänkbart att det är den egna upplevelsen av dessa som med gränssnittets hjälp kan tyglas. Detta

kan nämligen betraktas som en barriär vilken endast släpper igenom det som användaren i fråga önskar och beslutar om. Genom att på detta vis underlätta en kontroll av den sociala återverkan som andras blickar och uttalanden kan få, är nätgemenskapen möjlig att betrakta som en provhytt eller lekhage där det är möjligt att prova olika sätt att uttrycka sig och agera på ett sätt som annars upplevs vara förknippat med svårigheter. Denna tanke illustreras av Anita som förklarar att nätgemenskapen har varit henne till stor hjälp men att hon “skulle gärna vilja lära känna fler som kan hjälpa mig och få mig att gå ut”. Vad som framkommer här är inte bara hur nätgemenskapens aktiviteter relateras till vardagslivet utan också att de syftar till att utbyta erfarenheter och ge stöd för att åstadkomma förändring. Elisabeth vidareutvecklar denna tanke genom att förklara varför hon för dagbok inom nätgemenskapen:

Skriver i min dagbok här på [quiser.com] alla mina upplevelser som jag gör som tjej och jag hoppas att den kan inspirera andra transpersoner. För det är allt för många av oss som fortfarande sitter hemma ombytta och inte vågar sig ut och hela världen väntar ju på oss.

På ett sätt som påminner om Anitas önskan och Elisabeths uppmaning, uttrycker Louise att hon genom nätgemenskapen fått kontakt med andra individer och att detta har gjort det möjligt för henne att överväga tanken om att även som omklädd knyta kontakter med andra människor. “[J]ag har aldrig varit ute som Louise“, berättar hon, “men jag är väl på väg men det är ett stort steg att ta när man levt i garderoben i nära fyrtio år men jag förbereder mig så sakteliga”. Trots att det finns de som uttryckligen skriver att de använder nätgemenskapen i syfte att knyta kontakter utanför nätets ramar finns det exempel på hur självpresentationerna används i helt andra syften. Sofia ger uttryck för en sådan hållning och skriver om den i sin dagbok:

[Jag] är inte här inne [på quiser.com] för att vara vän med eller vara alla till lags. [Jag] är så pass ärlig att jag kan säga att jag har upprättat en profil här inne uteslutande av egoistiska tankar... Bara fatta det – det är likadant för dig!

Sofia ger i ovanstående citat uttryck för att hennes närvaro i nätgemenskapen syftar till att behaga henne själv eller, som jag läser det, för att användas i självkommunikativt syfte. Självpresentationen framstår därmed som en spegel att betrakta sig själv i samtidigt som vetskapen finns om att den är tillgänglig för allmän beskådan. En snarlik tanke uttrycks av Katarina som i sin dagbok konstaterar att det “är tur att man till 89.9% skriver i [qruser.com] dagbok för sin egen skull, mest för att samla ihop allt på ett och samma ställe, går tillbaks skrattar och säger ja det var tider då det”.

Tanken om att nätgemenskapen används i ett självkommunikativt syfte återaktualiserar frågan om vilken relation som råder mellan denna och vardagslivet. Det finns en möjlighet att de ord som självpresentationer och dagböcker utgörs av inget annat är än fantasifulle berättelser om hur livet skulle kunna se ut. Kerstins presentation pekar på denna möjlighet när hon förklarar att “[a]llt på min sida är fiktion, jag vet inte om Kerstin finns på riktigt även om hon är en viktig del av mig”.²⁵ Oavsett om det empiriska materialet är att betrakta som fiktiva berättelser eller ej består de av uttalanden som i sin tur bygger på och struktureras av språkliga kategoriseringar och kulturellt uppburna tankefigurer. Även fiktionen inrymmer en realitet och uppenbarligen är detta slags självpresentation meningsfullt och fyller ett tomrum i transvestiternas liv. Denna tankegång pekar på vikten av vad Weinstein och Weinstein menar att självinteraktionen inom nätgemenskaper kan bidra med. En möjlig konsekvens, föreslår de, är att “fragments of my personal literary imagination become participants in social relations and, therefore, become what they could never have been without the interaction” (2000: 211). En snarlik tankegång uttrycks av Turkle (1997/1995) som understryker att nätgemenskaper möjliggör ett visst slags självpresentation och att följden av det blir att “many people turn to online life with the intention of playing it in precisely this way” (ibid: 228). Denna lek, menar Turkle, gör det möjligt för individer att “adopt an online persona” vilken i vissa fall kan medföra en “uncomfortable sense of fragmentation” medan andra upplever “possibilities for self-discovery, even self-transformation” (ibid: 260). På så sätt, understryker hon, kan nätbaserade interaktioner få önskade konsekvenser i vardagslivet till stånd eftersom nätgemenskapen fungerar som:

[T]he raft, the ladder, the transitional space, the moratorium, that is discarded after reaching greater freedom... Having literally written our online personae into existence, we are in position to be more aware of what we project into everyday life. (1995/1997: 263)

Det är med andra ord möjligt att begreppsliggöra nätgemenskapens aktiviteter i termer av ett slags lekens, förberedelsens och, framförallt, förändringens rum som har tydliga kopplingar till vad som försiggår i det övriga vardagslivet. Genom att prova på olika sätt att presentera sig själv tillsammans med andra individer upplevs det vara möjligt att förändra sig själv. Gunilla antyder en sådan uppfattning när hon i sin presentation eftersöker andra transvestiter "som jag kan träffa för att komma lite längre med mig själv". Med tanke på att nätbaserad självpresentation och social interaktion har andra förutsättningar än vardagslivets motsvarighet är det på sin plats att fråga vilket slags metodologiska implikationer detta för med sig. Baym (2006) påpekar att nätbaserad kvalitativ forskning har samma begränsningar och möjligheter som deras motsvarighet i vardagslivet, men att svårigheterna med detta angreppssätt blir särskilt tydliga när det används för att förstå nya medier som Internet. Baym ställer sig frågande till forskning som låter nätbaserad textanalys glida över till en förståelse av hur dessa texter relaterar till författare respektive läsare. Något sådant har jag dock inte för avsikt att göra utan vill hellre ansluta mig till Fornäs et al. som menar att "[i]nterpretations of online transcripts can simultaneously be conceived as readings both of webs of texts and of interacting subjects" (2002: 38). På det sättet instämmer jag med Bayms kritik eftersom det inte är fråga om att i sammanhang som detta göra uttalanden som sträcker sig utanför vad som sker inom nätgemenskapen. Detta kan dock inte betraktas som ett fullständigt isolerat skeende, varför en sådan ansats bär med sig möjligheter att i mer övergripande termer resonera kring gränsdragningar och kategoriseringar. Det är därför avgörande att ta hänsyn till att "[o]ffline contexts always permeate and influence online situations, and online situations and experiences always feed back into offline experience" (Baym 2006: 86).²⁶ Särskilt fruktbar blir denna typ av forskningsansats när den relateras till queerteoretiska förståelser av genusperformativitet och instabila subjektiviteter. Wakeford (2002) ringar in denna ansats som ett avgränsat forskningsfält under rubriken "cyberqueer

research”. Hon menar att “[t]his new queer sphere of activity presents a challenge to those researchers studying formation of social identity amongst contemporary queer populations” (ibid: 123). Denna utmaning består främst i att behöva problematisera innebörden av att olika slags sociala och/eller sexuella interaktioner äger rum även inom nätgemenskaper (jfr Alexander 2002a, 2002b; Munt et al. 2002). Forskning ur ett sådant perspektiv bidrar med en möjlighet att “observing the dislocation of mind and body” (O’Brien 2001: 78) eftersom kroppsligt förmedlade intryck går förlorade i den textbaserade kommunikationen. Följaktligen kan nätgemenskaper förstås som “a site for studying the viability and implications of constructionist theories that emphasize ‘doing gender’ as a social accomplishment” (ibid: 79). I relation till det spänningsfält mellan queerteori och socialpsykologi som presenterades i föregående kapitel bär det nätbaserade forskningsarbetet därför med sig en lång rad möjligheter. Detta eftersom självpresentationerna sätter ord på genusgörandet och ger en inblick i funderingar kring hur detta görande går till, vilka gränser det kräver och till vilka aktörer och sammanhang det relaterar.

del II

TEORETISKA INTERVENTIONER

Genusperformativitet och subjektivitetens begripliggörande

Följande kapitel syftar till att introducera, situera och närmare granska några centrala tankegångar och problem i Judith Butlers teoretiska förståelse av genus, i syfte att förstå på vad sätt hon menar att detta relaterar till subjektivitet och diskursiv reglering. I ett första skede tillhandahålls en övergripande bild av hur Butlers tänkande inramas för att senare gå vidare med att i två steg granska några för Butler centrala och till varandra hörande tankegångar. I det som följer vänder jag därför mig i första hand till Butlers förståelse av det diskursiva kravet på genusbegriplighet och utvecklandet av det teoretiska begreppet heterosexuell matris. Detta avsnitt följs av en genomgång av den för Butler centrala processuella förståelsen av genus och dess relation till subjektivitet.¹ Slutligen möter ett avrundande moment som i korthet summerar de teoretiska spänningar som har lyfts fram.

BUTLERS QUEERTEORETISKA ANSATS

Butlers radikala teoretiserande av villkoren för en möjlig eller görbar subjektivitet och påvisandet av dess relation till ett diskursivt krav på genusbegriplighet har kommit att skriva in henne som en modern klassiker inom det kultur- och samhällsteoretiska fältet. I första hand bör hennes tänkande emellertid lokaliseras inom ett genusteoretiskt kontinuum utmynnande i det queerteoretiska perspektivet för vilket Butler kanoniserats som grund-

are och förgrundsfigur (Rodén 2001).² Det är inte ovanligt att Butlers teoretiska bidrag främst ringas in genom hänvisning till hennes processuella förståelse av genus i form av något som ständigt måste "göras" eller iscensättas. Även om Butler är den första att i Foucaults kölvatten förhålla sig genealogiskt till kategorierna kön och genus är hennes diskussion kring genus som ett görande inte särskilt banbrytande (Rosenberg 2002).³ Snarare ligger Butlers styrka i att som få ha lyckats sammansätta ett antal teoretiska perspektiv som i det tidiga 1990-talets politiska, sociala och intellektuella klimat föll i god jord.⁴ Inte minst har det varit av stor vikt att hennes mest inflytelserika verk *Gender Trouble* (1990) "has been taken seriously by a conservative, orthodox, traditional intellectual community in a way that other works on gender and sexuality have not" (Rodén 2001: 28).⁵

Med tanke på Butlers omfattande men spridda läsekrets och hennes svårtillgängliga stil har receptionen av hennes texter kommit att anta många skepnader och möjliggjort vitt spridda läsningar av hennes resonemang.⁶ Trots de problem som är förknippade med läsningen av Butler är det numera svårt, för att inte säga omöjligt, att *inte* förhålla sig till Butler i sammanhang där frågor om kropp, kön, genus och/eller sexualitet diskuteras. Inte minst beror detta på att Butler på en bredare front har blivit känd som den som en gång för alla gjorde upp med föreställningen om att könsidentitet kan fungera som en säker och enhetlig kategori att bedriva teoretisk och politisk verksamhet utifrån.⁷ Främst har detta att göra med hur Butler (1990) på allvar gör upp med distinktionen mellan kön och genus sådan hon menar att den tidigare hade diskuterats inom feministisk teori och politik.⁸ Utmärkande för hennes ansats är dessutom att hon, i kontrast till en annars heteronormativ teoretisk tradition, tar sin utgångspunkt i en icke-heterosexuell kultursfär genom att använda både drag queens och butchidentiteter som exempel på hur iscensättning och omskrivning av genuskoder eller begärsyttringar kan te sig.

Som jag påpekade ovan problematiserar Butler antagandet om att könsidentitet kan fungera som en neutral och självklar utgångspunkt för feministisk teori och politiskt praktik. Istället menar Butler att användandet av det kvinnliga subjektet som grund för sådana praktiker är bekymmersamt eftersom "the category of 'women,' the subject of feminism, is produced and restrained by the very structures of power through which emancipation is sought" (Butler 1990: 2).⁹ På snarlikt sätt som bögars

och flators kamp om erkännande från det omgivande heterosexuella majoritetssamhället kan förstås som historiskt och diskursivt möjliggjort menar Butler att ett motsvarande användande av kategorin kvinnor bör begripliggöras utifrån de strukturer och relationer som utgör fundamentet för denna kategori (jfr Foucault 1990/1979).

Genom att grundligt undersöka och problematisera antaganden om denna kategori visar Butler inte bara på dess fundamentala instabilitet utan också dess beroende av en begripliggörande diskursiv reglering. Vidare får detta tänkande om relationen mellan kön och genus till följd att det biologiska könets fakticitet och grund för genus ifrågasätts. Detta får Butler att argumentera för en processuell förståelse av genus som ett *görande* snarare än ett resultat av anatomiska, genetiska eller hormonella faktorer.¹⁰ Av stor vikt för Butlers tänkande är därmed ståndpunkten att genus aldrig kan sägas föregås av kön som en självklar bestämmande faktor. Relationen dem emellan är snarare än den motsatta: genus bestämmer kön och dess innebörd, varför diskursiva och i viss mån sociala faktorer istället är vad som begripliggör den mänskliga kroppens alla in- och utbuktningar (kön) och därtill förmodat kopplade handlingsmönster och yttringar (genus). Butlers argumentationslinje är på många sätt radikal men bör framförallt läsas som en form av feministisk självkritik vars kärna står att finna i ett ifrågasättande av "den heteronormativa definitionen av kvinnor och män enligt logiken feminin = kvinnlig = kvinna, maskulin = manlig = man" (Rosenberg 2002: 71).

Genom att på detta sätt avfärda tanken om existensen av ett kulturellt obefläckat naturligt kön och ett därpå följande genus av särskilt slag har Butler bidragit med en begreppsapparat för att förstå nya typer av genusvariationer och begärskonfigurationer som sträcker sig utanför de snäva ramar som hon menar att den institutionaliserade och naturliggjorda heterosexualiteten och den därur följande föreställningen om två motsatta och komplementära kön vilar på. Med tanke på Butlers uppgörelse med de heteronormativa antaganden om kön, genus och sexualitet som hon understryker att såväl delar av den feministiska rörelsen som samhället i stort har gett uttryck för, har det subversiva momentet kommit att bli av stor vikt för henne. I generella termer yttrar sig detta framför allt i en strävan att förstå hur det är möjligt att underminera de krafter som feminismen så länge kämpat mot *utan* att använda kategorin kvinnor som en

förmodat stabil utgångspunkt. Bland annat har denna ambition resulterat i ett användande av drag och könsöverskridande som exempel på hur föreställningen om ett naturligt kön och dess därpå förmodat följande genus kan utmanas och undermineras. Iscensättandet av nya subversiva genusvariationer har därför kommit att inta en viktig plats hos Butler och hennes efterföljare (jfr Bornstein 1994; Halberstam 1998, 2005) inom såväl akademi som politisk aktivism (i den mån dessa går att särskilja).¹¹ Vid handen är följaktligen sökandet efter ett slags politisk-teoretisk praktik som har möjlighet att resultera i, för att använda Butlers ord, att “[t]he culturally constructed body will /.../ be liberated, neither to its ‘natural’ past, nor to its original pleasures, but to an open future of cultural possibilities” (Butler 1990: 93).¹²

Även om jag finner möjligheten till genussubversion vara en för queer-teorin viktig tematik inryms en explicit behandling av denna *inte* i syftet med föreliggande presentation och diskussion av Butlers teoretiska perspektiv. Istället vill jag fokusera och lyfta fram de delar av hennes tänkande som har socialpsykologisk relevans (jfr definitionen av socialpsykologi i kapitel 1). En sådan läsning av Butler är dock problematisk eftersom hennes sätt att behandla begrepp som “subjekt” och “subjektivitet” inte rymmer vare sig ett socialpsykologiskt gångbart aktörsbegrepp eller en ordentligt utvecklad uppfattning om hur aktörer och aktörsskap (i kontrast till subjekt och subjektivitet) möjliggörs och sätts i kontinuerlig gungning av det sociala samspelets föränderliga vågor. Frånvaron av ett sådant aktörsbegrepp har i första hand sin grund i att Butler arbetar med ett av Nietzsche och Foucault inspirerat subjektsbegrepp.¹³ I övergripande termer kan sägas att detta synsätt kretsar kring antagandet att “subjekt” antas bli konstruerade i och genom sina handlingar och att det är omöjligt att skilja “göraren” från det “gjorda”. Med detta vill Butler demonstrera hur genus inte kan emanera ur ett rationellt könat subjekt utan snarare tvärtom: att detta subjekt möjliggörs genom genusgörande handlingar. Butlers tänkande är i detta avseende problematiskt eftersom tanken att *görarens* existens sammanfaller med vad denna *gör* försvårar ett begreppsliggörande av denna görare som självreflexiv. Butler noterar inte uttryckligen denna problematik utan hävdar snarare att hon genom sin ansats tycker sig undvika risken att hemfalla åt:

[A] return to an existential theory of the self as constituted through its acts, for the existential theory maintains a prediscursive structure for both the self and its acts. (Butler 1990: 142)

Trots att Butler i möjligaste mån undviker att tala om individer förstår jag hennes strävan som ytterst syftande till att undkomma en förståelse av individen och dess handlingar som determinerade av en fördiskursiv genusbestämd kropp och psykisk struktur. I syfte att sjösätta sitt politiska och teoretiska projekt vänder sig Butler (1990) därmed till de fördiskursiva strukturer som nämns i ovanstående citat. Utifrån en kritisk läsning av psykoanalytisk teoribildning och Foucaults (1990/1979; 1991/1977) analys av diskursiv reglering argumenterar Butler för en förståelse av subjektet som inte blott reglerat utan också – och kanske än väsentligare – som därigenom möjliggjort. Butlers ansats gör det på så sätt möjligt att föreställa sig genus som frigjort från intrapsykiska konflikter för att istället betraktas som uppbyggt av språkliga, diskursiva och i viss mån sociala relationer. Förnekandet av en subjektivitetens fördiskursiva verklighet har emellertid bemötts av en rad kritiska ståndpunkter. En av dessa möter hos Dunn (1997), som betraktar Butlers tänkande ur ett socialpsykologiskt perspektiv och menar att hennes “negations of this prediscursive realm are, in fact, ultimately mystifying” (ibid: 695) och att de därmed kommer att få svårt att genomgå en empirisk prövning. Butlers benhårda övertygelse om att genus inte går att hänföra till en fördiskursiv nivå gör stundvis hennes argumentation problematisk eftersom hon också uppvisar en ambition att närma sig en socialpsykologiskt färgad förståelse av subjektivitet, även om detta sker utan att närmare relateras till en teoritradition som tillskriver det sociala samspelets dynamik någon nämnvärd vikt. Detta är en teoretisk spänning i Butlers tänkande som jag kommer att återkomma till vid ett senare tillfälle för att visa hur det är möjligt att betrakta hennes argumentation som opererande på två parallella nivåer.

KROPPSLIG REGLERING OCH GENUSBEGRIPLIGHET

Butlers avvisande av föreställningen om att det biologiska könet fastställer genus syftar till att visa hur detta skeende istället är beroende av en diskursiv

reglering av genusbegriplighet. Butler vill göra gällande att det finns ett diskursivt krav på ett begripligt genus som, för använda hennes ord, “in some sense institute and maintain relations of coherence and continuity among sex, gender, sexual practice, and desire” (Butler 1990: 17). Med andra ord är förutsättningen för ett begripligt genus möjlig att förstå i termer av en kroppslig “konfiguration” vilken kräver ett visst slags relation mellan dess olika komponenter. En begriplig relation dem emellan kan dock enbart komma till stånd i de fall där:

[S]ex can be understood in some sense to necessitate gender — where gender is a psychic and/or cultural designation of the self — and desire — where desire is heterosexual and therefore differentiates itself through an oppositional relation to that other gender it desires. The internal coherence or unity of either gender, man or woman, thereby requires both a stable and oppositional heterosexuality. (Butler 1990: 22)

Vad Butler gör är att upprätta en relation mellan kön och genus där det senare av dessa två är vad som tillskriver det förra dess innebörd i en process som sammanhålls av det kulturella kitt som tycks utgöras av det heterosexuella begäret. Genom att på detta sätt föra in tanken om heterosexualitet som intrasslad i en tvingande diskursiv reglering av genusbegriplighet visar Butler hur såväl kön som genus kan betraktas som effekter av denna reglering snarare än som naturliga enheter. Följden av ett sådant resonemang blir inte bara att relationen mellan kön och genus problematiseras utan dessutom framkommer vikten av att förstå hur en begriplig subjektivitet av nödvändighet står i relation till en antaget stabil heterosexualitet. För att återgå till avsikten bakom Butlers feministiska självkritik blir det tydligt att hon vill visa på omöjligheten i antagandet att en universalitet är möjlig att finna för kategorin kvinnor och – i förlängningen – även för den könade kroppen i stort. Som alternativ vill Butler visa på vad sätt denna kategori konstrueras som en förmodad grund för en stabil subjektivitet i relation till den diskursiva regleringen av genusbegriplighet. Butler väljer att benämna denna reglering “den heterosexuella matrisen” och i konstruktionen av detta begrepp hämtar Butler inspiration från såväl Wittigs (1992/1980) båda termer “heterosexual contract” och “the straight mind” som Richs

(1993/1980) begrepp "compulsory heterosexuality" och definierar den heterosexuella matrisen enligt följande:

[T]hat grid of cultural intelligibility through which bodies, genders, and desires are naturalized. /.../ [A] hegemonic discursive/epistemic model of gender intelligibility that assumes that for bodies to cohere and make sense there must be a stable sex expressed through a stable gender (masculine expresses male, feminine expresses female) that is oppositionally and hierarchically defined through the compulsory practice of heterosexuality. (Butler 1990: 151n6)

Till skillnad från Wittig och Rich som teoretiserade kring den obligatoriska heterosexualiteten i termer av ideologi respektive sociala praktiker vill Butler hänföra dess betydelse till en diskursiv nivå där genusbegripligheten sätts i centrum samtidigt som hon gör en tydlig koppling mellan denna begriplighet och särskilda (premierade) sexuella praktiker och begär (jfr Rubin 1993/1984). Även om Butler tillhandahåller en tydlig definition av den heterosexuella matrisen är det inte enkelt att förstå hur denna matris fungerar, var den kan lokaliseras och hur den förmedlas. Vad som dock står klart är att dess reglerande funktion och krav på genusbegriplighet medför att existensen av vissa genusvariationer och identiteter omöjliggörs. Butler menar därför att den heterosexuella matrisen, genom vilken genusbegriplighet möjliggörs, kräver att vissa "identiteter" omöjligt kan "existera" i begriplig form och dessa är just de där "gender does not 'follow' from sex and those in which the practices of desire do not 'follow' from either sex or gender" (Butler 1990: 17).¹⁴

Med andra ord pekar Butlers förståelse av genusbegriplighet på ett samtidigt uteslutande och en marginalisering av sådana kroppar som inte förmår sälla sig till vare sig heterosexuella praktiker eller iscensättandet av ett visst slags premierad relation mellan kön, genus och begär. Dessutom blir det också tydligt att endast en viss typ av subjektivitet tillåts växa fram inom ramen för den diskursivt reglerade genusbegriplighet som enligt Butler är den rådande. Möjligen är det också av denna anledning som Butler i högre grad tycks röra sig från en renodlat diskursiv till en mer socialpsykologiskt gripbar analytisk nivå allt efter vad tiden lider. Det visar sig nämligen att Butler (1993a) till viss del frångår matrisbegreppet för

att istället tala om *heterosexuell hegemoni* i första hand, och, i andra hand, ett tiotal övriga benämningar vilka alla på ett eller annat sätt delar samma grundtanke.¹⁵ I det ovanstående framkommer tydligt hur Butlers förståelse av den heterosexuella matrisen i hög grad har sin grund i den distinktion mellan kön och genus som tidigare har använts för att politisera den anars till synes oproblematiske enhetligheten i kategorin kvinnor. Det är omöjligt att falla tillbaka på en diskussion om genus som ett socialt eller diskursivt genusattribut, understryker Butler, eftersom denna distinktion av nödvändighet innebär att “[t]he unity of the subject is thus already potentially contested by the distinction that permits of gender as a multiple interpretation of sex” (Butler 1990: 6).

Såvida genus ska förstås som ett på den biologiska kroppen skrivet meningsbärande kulturellt förvärvat skimmer är det avgörande att detta inte kan sägas emana ur könet på vilket sätt som helst. Snarare innebär distinktionen mellan kön och genus, poängterar Butler, en genomgripande diskontinuitet mellan könsmarkerade kroppar och kulturellt konstruerade genus. Det är av denna anledning väsentligt att kritiskt granska antagandet om att bara två kontrasterande genus är möjliga och hur det kommer sig att ett feminint genus enbart tros följa av en kvinnlig kropp (och vice versa). I kontrast till denna föreställning, påpekar Butler, vore det lämpligt att undersöka vad det biologiska könet egentligen är, om det i sig har en historia, om det egentligen är betingat av kromosomer eller hormoner och om denna förståelse är möjlig att utmana. Butler fortsätter sin argumentation:

If the immutable character of sex is contested, perhaps this construct called “sex” is as culturally constructed as gender; indeed, perhaps it was always already gender, with the consequence that the distinction between sex and gender turns out to be no distinction at all. /.../ It would make no sense, then, to define gender as the cultural interpretation of sex, if sex itself is a gendered category. Gender ought not to be conceived merely as the cultural inscription of meaning on a pre-given sex (a juridical conception); gender must also designate the very apparatus of production whereby the sexes themselves are established. As a result, gender is not to culture as sex is to nature; gender is also the discursive/cultural means by which “sexed nature” or “a natural sex” is produced and established as “prediscursive,” prior

to culture, a politically neutral surface *on which* culture acts. (Butler 1990: 7, kursivering i original)

Med tanke på Butlers övertygelse om omöjligheten att ta sin tillflyktsort till en kropp som redan blivit tolkad genom ett kulturellt raster vill hon göra gällande att könet ingalunda kan begripliggöras som ett fördiskursivt faktum. Istället accentuerar Butler att “sex, by definition, will be shown to have been gender all along” (ibid: 8). Med andra ord föreslår Butler att tanken om genus som en kulturell eller diskursiv tolkning av det biologiska könet är motsägelsefull eftersom alla försök att tolka detta kön är invävda i de betydelsekedjor som språk och kultur är uppbyggda av. Denna avsägelse från tanken om den könade kroppen som ett ovedersägligt faktum implicerar en för Butler avgörande fråga om på vad sätt kroppen ska förstås i relation till den diskursiva reglering genom vilken hon menar att den tillskrivs sin innebörd. Butler noterar att en stor del av de diskussioner som kretsar kring kroppens kulturellt konstruerade betydelse inbegriper ett antagande om denna kropp som:

[A] passive medium on which cultural meanings are inscribed or as the instrument through which an appropriative and interpretive will determines a cultural meaning for itself. In either case, the body is figured as mere *instrument* or *medium* for which a set of cultural meanings are only externally related. (Butler 1990: 8, kursivering i original)

För att etablera en förståelse för Butlers relativt radikala argument att det biologiska könet enbart blir betydelsefullt genom att det tillskrivs ett diskursivt reglerat genus är det nödvändigt att närmare granska hennes förståelse av materialitet. I kontrast till den typ av antagande som möter i ovanstående citat vill Butler förespråka en uppfattning om kulturell konstruktion som inbegriper “a process of materialization that stabilizes over time to produce the effect of boundary, fixity, and surface we call matter” (1993a: 9). Med andra ord hävdar Butler att även kroppslig materialitet blir till i och genom ett slags regulativ konstruktionsprocess i likhet med vad Foucault (1991/1977) menade karakteriserade det framväxande moderna samhällets disciplinering av individers kroppar och rörelser (jfr

Butler 1989).¹⁶ Med denna förståelse av materialitet och den kulturella konstruktionsprocessen vill Butler övertyga oss om att den könade kroppen av nödvändighet måste tillskrivas ett genus för att kunna räknas som begriplig och görbar med en betydelsefull existens.

En relation upprättas mellan kroppens (till synes självklara) materialitet och den omgivande diskursiva regleringen, och detta får Butler att ställa den avgörande frågan: “[t]o what extent does the body *come into being* in and through the mark(s) of gender?” (1990: 8, kursivering i original). Det ter sig nämligen omöjligt, understryker Butler, att föreställa sig en kropp utan ett begripligt genus och av denna anledning tvingas kroppen ständigt iscensättas som begriplig och genusbestämd. Avgörande i detta sammanhang är att detta iscensättande inte kan antas ha sin grund i medvetna handlingar utan snarare är det som möjliggör sådana. Det är på detta vis som den kulturella konstruktionen av kroppen kan förstås i termer av en materialisering vilken genom ständigt upprepade handlingar får den att framstå som kulturellt begriplig. Genus som en upprepad handling spelar på så sätt en avgörande roll för den könade kroppens innebörd och detta, menar Butler, för med sig att “[t]he ‘performative’ dimension of construction is precisely the forced reiteration of norms” (1993a: 94). Följden av detta synsätt är att språket, som en upprepad och ständigt citerande praktik, markerar gränserna för vad ett begripligt genus är och därmed även för vad en fungerande kropp och subjektivitet kan antas vara. Iscensättandet av genus bör följaktligen förstås som väsentligt för att en individ ska framstå som begriplig överhuvud taget eftersom detta enbart och alltid sker genom: “becoming gendered in conformity with recognizable standards of gender intelligibility” (Butler 1990: 16). Denna tanke ligger nära det centrala argumentet i Butlers slutledning, eftersom hon strävar efter att upprätta en analytisk koppling mellan diskursiv reglering av genusbegriplighet, kropp och subjektivitet. Tanken om genusbegriplighetens betydelse för framväxten av en fungerande subjektivitet utvecklas vidare av Butler när hon frågar:

To what extent do *regulatory practices* of gender formation and division constitute identity, the internal coherence of the subject, indeed, the self-identical status of the person? (Butler 1990: 16, kursivering i original)

Vad Butler eftersöker är ett sätt att förstå hur det diskursiva kravet på genusbegriplighet ligger till grund för inte bara betydelsen av den könade kroppen utan därtill även individens grundläggande möjlighet till en meningsfull och begriplig existens. Ett genus, skriver Butler, är ingenting en människa besitter eller äger, utan istället “one of the norms by which the ‘one’ becomes viable at all, that which qualifies a body for life within the domains of cultural intelligibility” (Butler 1993a: 2). Att på detta sätt förklara genus som en analytisk huvudkategori för att förstå hur subjektivitet blir möjlig är ett radikalt grepp som dock kräver en utvecklad diskussion om *hur* detta sker inom ramen för ett socialt samspel. Som jag förstår Butlers användning av begreppet heterosexuell matris och alla dess derivat syftar de ytterst till att påvisa ett slags tvingande logik som, genom att ställa krav på stabila och begripliga genuskonfigurationer, utgör förutsättningen för att mänskliga kroppar och handlingar ska framstå som begripliga och igenkännbara med en möjlighet att nå (socialt) erkännande. Trots att Butler i huvudsak betraktar heterosexualitet som ett diskursivt fenomen förefaller det sociala erkännandet vara en för henne viktig tankegång, och detta är en bland flera anledningar till att en socialpsykologisk läsning av hennes teori blir förtjänstfull. Inte minst har detta sin grund i att den heterosexuella matrisen, betraktad ur ett socialpsykologiskt perspektiv, måste begripas relationellt, det vill säga som uppbyggen av banden mellan individer och genom individers relation till sig själva.¹⁷ Det är dessutom först när tanken om denna matris överförs till mellanmänskliga relationer som jag vill tro att det blir fruktbart att tala om genusbegriplighet, eftersom det är med sina kroppar som individer kommunicerar, interagerar och därigenom blir till *qua* individer i de sociala transaktioner och avgränsningar som sådana handlingar alltid inbegriper.

PERFORMATIVITET OCH TEATRALISKT HANDLANDE

Den diskursiva regleringen av genusbegriplighet har varit ett genomgående tema ovan. Jag har prövat att visa på vad sätt Butler menar att en begriplig subjektivitet och kropp står att finna i iscensättandet av genus enligt vissa kulturellt sanktionerade villkor. Om föregående avsnitt syftade till att inringa Butlers förståelse av denna reglering kommer jag i det följande

att fokusera på den process genom vilken genus på olika sätt *görs* och *iscensätts* i syfte att (åter)upprätta denna för subjektiviteten och kroppen avgörande begriplighet. I enlighet med vad som tidigare har lyfts fram vill Butler göra gällande att genus inte kan förstås som ett ur könet naturligt emanerande uttryck. Det bör snarare begreppsliggöras som något med ett återkommande behov av återskapande och iscensättande för att könet ska kunna framstå som enhetligt och naturligt. Med andra ord måste kroppen ständigt vävas in i en rad genusgörande processer för att kunna framstå som begriplig och görbar inom vad Butler kallar “the domain of intelligibility” (1993a: 187). Följden av detta resonemang blir att en individ aldrig kan sägas nå erkännande eller förvärva subjektstatus, och ges inte heller möjlighet att kunna presentera en igenkännbar kropp, innan den underkastar sig det diskursiva kravet på genusbegriplighet sett som en viss relation i triaden kön, genus och begär.

Även om Butler, som jag kommer att visa i det följande, inte uttryckligen talar om individen *per se* läser jag hennes resonemang som om det *skulle kunna* vara en fråga om individens önskan att framstå som begriplig och att kunna nå erkännande i mötet med andra människor genom att engagera sig i olika genusgörande praktiker. Det är tydligt hur det i Butlers teoretiska argumentation uppstår en glidning mellan en diskursiv och en socialpsykologiskt gripbar nivå och till stor del beror detta på hennes ovilja att tala om individer.¹⁸ Jag kommer därför att sträva efter en situering av hennes resonemang inom ett tänkbart socialt samspel. Vad detta syftar till är ett viktigt korrektiv av Butlers teorier eftersom dessa många gånger ger uttryck för och läses som *om* de skulle vara direkt överförbara till en socialpsykologisk analys (jfr Elliot 2001). Detta är emellertid ett något riskfyllt projekt eftersom det subjekt Butler talar om är, som Salih påpekar, “not an individual” (2002: 2) utan istället “a linguistic category, a placeholder, a structure in formation” (Butler 1997b: 10). En abstrakt subjektförståelse av detta slag påkallar ytterligare nödvändigheten av att granska dessa antaganden ur ett socialpsykologiskt perspektiv, inte minst eftersom:

Butler is less interested in “the individual” and “individual experience” (if there is any such thing), than in analyzing the processes by which the individual comes to assume her or his position as a subject. (Salih

2002: 10)

Grunden för detta tänkesätt bygger på ett antagande om att individen och hans eller hennes erfarenhet är språkligt uppkomna och förmedlade varför det också skulle vara tillräckligt att vända sig till en granskning av de språkliga och diskursiva villkor under vilka detta äger rum. Trots att genus, sexualitet och könade kroppar kan uppfattas som tillhörande det sociala samspelet mellan individer vill Butler understryka att individbegreppet helt enkelt inte fyller något egentlig funktion eftersom:

The subject is the linguistic occasion for the individual to achieve and re-produce intelligibility, *the linguistic condition of its existence and agency*. No individual becomes a subject without first becoming subjected or undergoing "subjectivation" /.../ *It makes little sense to treat "the individual" as an intelligible term if individuals are said to acquire their intelligibility by becoming subjects*. (Butler 1997b: 11, min kursivering)

Trots att Butlers argument är fullkomligt begripligt blir det problematiskt att enbart lokalisera de processer varigenom individer tillblir som "subjekt" på en diskursiv nivå eftersom en sådan ansats osynliggör det sociala samspelets möjliga inverkan. Butlers avsikt är dock att vända sig mot föreställningen om att ett rationellt och medvetet subjekt uppstår utan diskursiv (och därmed könad) påverkan men frågan är om detta nödvändigtvis måste göras genom en sådan förskjutning som nämns i ovanstående citat.¹⁹ Med större fördel skulle den språkligt orienterade diskussionen om det diskursivt möjliggjorda subjektet kunna utvecklas mot att inkludera en aktörsförståelse som tydligare uppmärksammar självreflexivitet och det sociala samspelets ofrånkomliga inverkan. Det för sammanhanget avgörande är dock att Butler vill visa hur genus inte kan antas vara något statiskt eller än mindre självklart. Istället är genus något som är satt i ständig rörelse och förändring men som oavbrutet relaterar till den diskursiva reglering som får detta (och subjektivitet) att begripliggöras. Denna tankegång framförde Butler (1990) i det att hon diskuterade genus i termer av ett *görande* vilket på intet vis skall förstås som ett *varande*. Hennes tankar missförstods ofta

som att vem som helst enkelt kan öppna sin garderob och därigenom byta till ett för dagens tycke och smak passande "kön".²⁰ Avgörande är dock att Butler ingalunda vill framställa "genusgörandet" som ett så enkelt företag eftersom hon menar att den heterosexuella matrisen och dess begripliggörande karaktär är "the matrix through which all willing first becomes possible, its enabling condition" (Butler 1993a: 7). På så sätt måste den processuella förståelse av genus som hon ger uttryck för alltid sättas i relation till tanken om den diskursivt reglerade genusbegriplighetens inverkan på subjektivitet och aktörsskap. Iscensättandet av genus kan därmed inte sägas vara möjligt att förstå som ett frivilligt teatraliskt framträdande utan är snarare performativt i betydelsen att det tillkommer i och genom sig självt och att det därigenom är omöjligt att urskilja en *görare* från det *gjorda*. Iscensättandet av ett (begripligt) genus är i Butlers tankevärld själva förutsättningen för all slags medveten handling, varför det är genom att underkasta sig den heterosexuella matrisens disciplinerande tentakler som subjektet eller individen som *aktör* möjliggörs.²¹ Men, om det visar sig att genus (och därmed även kön) konstrueras och stabiliseras genom denna reglerande matris samtidigt som den utgör förutsättningen för igenkännbarhet och subjektstatus verkar det inte bättre än att "a genealogy of that matrix is foreclosed from critical inquiry" (ibid: 29). Med utgångspunkt tagen i det diskursiva kravet på genusbegriplighet som Butler tycker sig ha lokaliserat vill hon göra gällande att dess krav på en särskild relation mellan kön, genus och sexuella praktiker i sig själv medför att:

[G]ender proves to be performative—that is, constituting the identity it is purported to be. In this sense, *gender is always a doing, though not a doing by a subject who might be said to preexist the deed.* (Butler 1990: 24f, min kursivering).

Genus ska med andra ord förstås som ett görande vilket inte bara utmynnar i att genus därigenom iscensätts utan därtill att göraren tillkommer som subjekt (eller aktör) i och genom dessa handlingar.²² Vad som i huvudsak är av vikt för denna föreställning är att mänskliga kroppar, enligt Butler, måste underkasta sig den heterosexuella matrisens krav på genusbegriplighet för att överhuvudtaget framstå som (begripliga) subjekt.²³ Ett för detta

sammanhang viktigt, och av Foucault (1991/1977) inspirerat, begreppspar i Butlers teoribildning är subjektion (*subjection*) och subjektivering (*subjectivation*) vilka tillsammans syftar till att ringa in den diskursiva regleringens dubbelhet som en pendelrörelse mellan underkastelse och frihet. Butler understryker att subjektionen inte enbart är en fråga om "a subordination but a securing and maintaining, a putting into place of a subject" (1993a: 34). Subjektiveringen möjliggörs genom subjektion och i denna process spelar den diskursiva regleringen en avgörande roll i det att den, med Butlers ord, "produces the subjects that it subjects; that is, it subjects them in and through the compulsory power relations effective as their formative principle" (ibid). Annorlunda uttryckt föreslår Butler att subjektivitet framväxer endast genom att underkasta sig den reglering som samtidigt antas göra denna subjektivitet begriplig, fixerad och vidmakthållen.

I första hand intresserar sig Butler i detta sammanhang för språkliga faktorer, men gör detta samtidigt med en onödig flykt från en analys av det sociala samspelets möjliga inverkan. Istället för att närma sig en förståelse av subjektivitet som (åtminstone delvis) socialt möjliggjord vänder sig Butler i första hand till psykoanalytisk teori. Det främsta argumentet för en sådan vändning är att Foucault i hennes tycke inte utvecklar en tillräckligt pregnant teori om de subjektsformerande mekanismer han talar om. Butler utvecklar denna kritik och hävdar att "[n]ot only does the entire domain of the psyche remain largely unremarked in his theory, but power in this double valence of subordinating and producing remains unexplored" (1997b: 2). Butler vill istället utveckla denna teoretiska förståelse i relation till antagandet om den diskursiva regleringen av genusbegriplighet och dess förhållande till subjektivitet. Den avgörande frågan är nämligen hur relationen mellan subjektivitet och denna reglering ska förstås och för att förtydliga denna tanke utvecklar Butler sin diskussion:

Subjected to gender, but subjectivated by gender, the "I" neither precedes nor follows the process of this gendering, but emerges only within and *as* the matrix of gender relations themselves. (Butler 1993a: 7, min kursivering)

Genom att förstå relationen mellan subjektion och subjektivering, som

ovan har framlagts, menar Butler att genusbegripligheten kan förstås som subjektivitetens möjliggörande princip. Följaktligen är det omöjligt att tänka sig en subjektivitet som inte är inslag i den diskursiva väv som ställer krav på en viss relation mellan kön, genus och sexuellt begär. Den heterosexuella matrisens reglering av genusbegriplighet blir på detta vis subjektivitetens förutsättning eftersom “the ‘unity’ of gender is the effect of a regulatory practice that seeks to render gender identity uniform through a compulsory heterosexuality” (1990: 31). Förskjutningen mot en renodlat diskursiv nivå är problematisk i Butlers tänkande eftersom den inte tar hänsyn till eller än mindre tillhandahåller rimliga tolkningar av hur dessa processer fungerar när det är fråga om mänskliga individer som inte bara är kroppsliga utan dessutom alltid sammanvävda i ett socialt samspel med andra individer. Rimligtvis måste subjektivitetens framväxt läsas i ljuset av hur individer handlar och agerar tillsammans med andra individer och vilka tänkbara följder eller möjligheter detta agerande kan få. Kroppsliga handlingar spelar en central roll för Butlers tänkande och därför ställer jag mig frågande till hennes genomgående ovilja att utveckla teorin i relation till det sociala samspelets möjliga funktion och inverkan. När Butler argumenterar för att individen på olika sätt iscensätter sitt genus är hon tydlig med att det är fråga om olika handlingar och gester vilka tillskriver könet en innebörd. Detta uttrycker hon genom att förklara genus vara en fråga om vad hon kallar en kroppslig stilisering:

Gender is the repeated stylization of the body, a set of repeated acts within a highly rigid regulatory frame that congeal over time to produce the appearance of substance, of a natural sort of being. (Butler 1990: 33)

Vad Butler menar är således att genus iscensätts genom utförandet av vad jag tolkar som en uppsättning över tid upprepade och diskursivt reglerade handlingar, gester och rörelser som tillsammans får kroppen att uppfattas som om den *vore* snarare än *gjorde* dessa genusuttryck. Genom att “göra genus” framstår kroppen som könad och kan därmed kvittera ut sin inträdesbiljett till den kroppsliga begriplighetens arena. Butler är tydlig med att förklara sin uppfattning av dessa kroppsliga handlingar som “the

various ways in which a body shows or produces its cultural signification” (ibid: 141) men påpekar samtidigt att dessa inte bör förstås som frivilligt eller medvetet utförda. Utförandet av sådana handlingar och gester är snarare vad som möjliggör subjektivitet och medvetet handlande, men detta tänkande medför en rad problem. När Butler talar om genus som en kroppslig stilisering menar hon nämligen att de handlingar som ligger till grund för denna “is both intentional and performative, where *‘performative’* suggests a dramatic and contingent construction of meaning” (ibid: 139, kursivering i original).

Med tanke på Butlers, i socialpsykologiskt hänseende problematiska, subjektsbegrepp förefaller det vara angeläget att notera på vad sätt hon omtalar dessa kroppsliga stiliserande handlingar som inbegripande två simultant förekommande dimensioner. Jag läser detta som ett uttryck för att denna stilisering alltid omfattar ett visst mått av såväl medvetna (intentionala) som omedvetna (performativa) handlingar.²⁴ Viktigt i detta sammanhang är dock att notera på vad sätt Butler i första hand fokuserar på den performativa typen av handlingar, som ingalunda utförs hur som helst (av ett medvetet subjekt) utan snarare utgörs av en citerande (tvingad) upprepning av den heterosexuella matrisens krav på genusbegriplighet. I kontrast till Butler söker jag en tydligare förklaring av vad som karakteriserar dessa handlingar och i vilka sammanhang de antas äga rum. Butler menar som bekant att det är fråga om handlingar som sammantaget, genom sin genusgörande karaktär, får den könade kroppen att framstå som begriplig. Följden av detta antagande blir därför, menar Butler, att denna kroppsliga stilisering “must be understood as the mundane way in which bodily gestures, movements, and styles of various kinds constitute the illusion of an abiding gendered self” (ibid: 140). Dessa ord pekar på att Butler inte enbart önskar operera på en renodlat diskursiv nivå utan att hon visar en ambition att situera sitt “subjekt” i något slags kroppslig vardagsverklighet. Denna ambition till trots har Butler nogsamt påpekat att genusperformativitet ingalunda kan förstås som en frivilligt vald och utförd handling eftersom detta skulle vara detsamma som att förväxla den med teatraliskt framträdande vilket i sin tur skulle förutsätta ett existerande medvetet handlande subjekt bakom handlingen.

I det ovanstående visade jag hur det är möjligt att läsa Butler som om hon tolkar de genusstiliserande handlingarna som simultant medvetna och

omedvetna. Även om denna dubbelhet är tydlig i hennes argumentation understryker Butler att den performativa upprepningen är väsensskild från det teatraliska och medvetna handlandet eftersom det är *genom* denna upprepning som individen tillkommer i egenskap av subjekt. Jag ställer mig dock frågande till huruvida en så skarp skiljelinje nödvändigtvis måste dras mellan *performativitet* och *teatraliskt framträdande*. Det är fullt möjligt att allt handlande inbegriper *både* en performativ och en teatralisk dimension och att ha detta i åminnelse är av stor vikt om ambitionen är att förskjuta resonemanget från en utpräglat diskursiv analytisk nivå. När Butlers teori överförs till att omfatta människors vardagsverklighet och ett socialt samspel är det avgörande att betrakta deras handlande som i viss mån självreflexivt och planerat. En sådan förskjutning av Butlers aktörsbegrepp ställer krav på hänsyn till såväl den performativa som den teatraliska dimensionen av genusgörandet. Om stilar, rörelser och olika slags kroppsliga gester tillsammans utgör den kroppsliga stilisering av vilken genus består borde det i rimlighetens namn vara avgörande att försöka förstå även hur individer självreflexivt handlar med och gentemot sina kroppar i syfte att uppnå ett begripligt genus. På så sätt framstår det tänkbart att genusgörandet sker i två temporalt avgränsade steg eller dimensioner: först och främst performativt, varigenom kroppen som subjekt etableras, för att därefter medvetet handla i världen i syfte att åstadkomma (upplevd) genusbegriplighet.

Relationen mellan performativa gester och sådana som har sin grund i ett teatraliskt framträdande är inte på något vis enkel att greppa men en av de viktigaste skillnaderna dem emellan är att de förra inte är “a momentary happening, but a certain nexus of temporal horizons, the condensation of an iterability that exceeds the moment it occasions” (Butler 1997a: 14). Performativa gester kan därmed inte betraktas som isolerade handlingar utan istället som anslutna till en historisk diskursiv fåra i kulturen som gör att de inte kan reduceras till “a discrete series of speech acts”, utan istället är “a ritual chain of resignifications whose origin and end remain unfixed and unfixable” (ibid). Genusgörandet omfattar alltså mer än individuellt valda och medvetet utförda handlingar och på så sätt menar Butler att alla individer eller subjekt tvingas iscensätta ett genus för att överhuvudtaget kunna utföra ett teatraliskt framträdande. För att utveckla och klargöra dessa genusgörandets olika dimensioner understryker Butler:

It is not enough to say that gender is performed, or that the meaning of gender can be derived from its performance, whether or not one wants to rethink performance as a compulsory social ritual. Clearly there are workings of gender that do not “show” in what is performed as gender, and to reduce the psychic workings of gender to the literal performance of gender would be a mistake. (Butler 1997b: 144)

Återigen blir det tydligt på vad sätt Butler gör en distinktion mellan det teatraliska framförandet (även om detta skulle vara en “obligatorisk social ritual”) och performativa gester samtidigt som hon antyder att den performativa dimensionen av genusgörandet får konsekvenser för individens subjektivitet. Butlers sätt att behandla dessa konsekvenser blir dock problematiskt eftersom hon inte tillhandahåller en tydlig diskussion om hur subjektivitet och handling hänger samman och än mindre om i vilket sammanhang (och i vilket livsskede) dessa ska situeras. Vad gäller skiljelinjen mellan det performativa och det teatraliska menar Butler att en för det förra slaget avgörande karakteristik och förutsättning är dess konstanta upprepning (iterability). Denna upprepning definieras av Butler som “the operation of that metalepsis by which the subject who ‘cites’ the performative is temporarily produced as the belated and fictive origin of the performative itself” (1997a: 49).

Genusgörandets performativa handlingar kräver följaktligen en konstant upprepning vilken förskjuter deras betydelse till att framstå som om de hade sitt ursprung i den individ eller subjekt som utför dem. Dessa performativa handlingar är invävda i en ständigt pågående process (därför Butlers användning av temporär i ovanstående citat) som i varje stund måste upprepas och detta antyder, med Butlers ord, att “[t]he rules that constrain the intelligibility of the subject continue to structure the subject throughout his or her life” (ibid: 136). Ännu en gång tydliggörs hur Butler menar att subjektion och subjektivering samverkar, i och med att subjektet formas genom de performativa gester som utförs av detta subjekt. Detta medför att, skriver Butler:

[P]erformativity cannot be understood outside a process of iterability, a regularized and constrained set of norms. And this repetition is not performed *by* a subject; this repetition is what enables a subject and

constitutes the temporal condition for the subject. (Butler 1993a: 95, kursivering i original)

Även om Butler omsorgsfullt argumenterar för att de performativa handlingarna inte kan sägas vara utförda *av* ett handlande subjekt vill jag tro att det är nödvändigt att inte glömma den tidigare påtalade vikten av att något sker *efter* detta subjektskonstituerande. Skiljelinjen mellan det teatraliska framträdandet (som Butler tycks förstå som medvetet) och den performativa repetitionen måste uppfattas som skarp och detta inbegriper en tydlig problematik. Hon vill nämligen göra gällande att “[p]erformativity is neither free play nor theatrical self-presentation; nor can it be simply equated with performance” (ibid: 95). Butlers förståelse av det handlande subjektet som tillkommit i och genom det genusperformativa handlandet är inte särskilt svårt att förstå, men jag ser det som nödvändigt att ifrågasätta hennes konstanta ovilja att se det teatraliska framförandet som något annat än frivilligt valt och utfört. Handlingen måste rimligtvis på ettdera sättet fortsätta i “the temporal condition for the subject” (ibid) som hon menar att den performativa repetitionen resulterar i. En rimligare tolkning är därför att det performativa och det teatraliska går hand i hand och att det senare är just vad det genom genusperformativitetens möjliggjorda subjektet självreflexivt företar sig inom ramen för ett socialt samspel. Genom sin tydliga distinktion mellan det teatraliska och det performativa har Butler hamnat i teoretiskt trubbel. Detta har medfört att hon, i relation till den ovan förklarade karaktären hos genus som bestämning av könets innebörd, diskuterar olika aspekter av genusgörande. Med utgångspunkt tagen i hennes övertygelse om att genus är något som vare sig frivilligt kan tas av eller på eller som är resultatet av ett individuellt val, efterfrågar Butler en diskussion om:

[H]ow are we to understand the constitutive and compelling status of gender norms without falling into the trap of cultural determinism? How precisely are we to understand the ritualized repetition by which such norms produce and stabilize not only the effects of gender but the materiality of sex? (Butler 1993a: x)

Att som Butler (1990) hävda att könet redan är en genusbestämd kategori kan dock inte fullt ut förklara hur könets "materialitet" skapas och denna problematik har givit Butler anledning att närmare diskutera diskursiva och/eller sociala konstruktionsprocesser. För att inte hemfalla åt en förståelse av kroppen som bärare av en fördiskursiv betydelsefull existens argumenterar Butler, som tidigare har antytts, för en uppfattning av diskursiv reglering som materiellt formerande, och menar därmed att det innan dess verkningar inte finns någon "reference to a pure body which is not at the same time a further formation of that body" (1993a: 10). Följaktligen innebär detta, som Butler framhäver, att "to be material means to materialize, where the principle of that materialization is precisely what 'matters' about that body, its very intelligibility" (ibid: 32). Därmed står den diskursiva regleringen av genusbegriplighet i centrum för de processer varigenom kroppen *per se* konstrueras eller, för att använda Butlers begreppsapparat, materialiseras. Somliga konstruktioner, påstår hon, är så konstituerade att vi dem förutan över huvud taget inte kan tänka. Skälet till detta, i aningen förenklade termer, är att de utgör den kroppsliga begriplighetens förutsättning varför "bodies only appear, only endure, only live within the productive constraints of certain highly gendered regulatory schemas" (ibid: xi).²⁵ Givetvis är Butler medveten om att hennes resonemang är aningen problematiskt och i samband med att hon diskuterar den diskursiva regleringens produktiva karaktär påpekar hon att "[o]bviously, power does not bring persons into the world in any ordinary sense" (1997b: 18).

När kön förstås på detta vis är det inte enbart att betrakta som en norm utan snarare som "part of a regulatory practice that produces the bodies it governs" (Butler 1993a: 1). Genus som en regulativ praktik agerar därför snarare performativt genom att producera kropparnas materialitet eller, bättre, det kroppsliga "könet" och den genusbestämda differentiering som följer "in the service of the consolidation of the heterosexual imperative" (ibid: 2). Detta tänkande för med sig att Butler omöjlig kan föreställa sig en på könet grundad subjektstatus utan ett subjekt bör snarare förstås som "formed by having gone through such a process of assuming a sex" (ibid: 3), och detta sker alltid genom de performativa handlingarna eftersom, "materiality is constituted in and through iterability" (ibid: 70).²⁶ Subjektivitet, enligt Butlers sätt att tänka, kan alltså sägas vara möjlig-

gjord av en diskursiv reglering som i sin tur bärs upp genom olika slags performativa gester, rörelser och handlingar. Dessa kroppsliga handlingar har gemensamt att de *måste* utföras (om än omedvetet) för att individen eller subjektet ska ha möjlighet att leva ett kulturellt begripligt liv. I första hand menar Butler att den diskursiva regleringen opererar genom att ställa krav på en viss riktning i relationen mellan kön, genus och sexuellt begär och att det är genom att uppfylla dessa krav som genusbegriplighet möjliggörs. Den centrala och ständigt återkommande frågan är dock på vad sätt dessa handlingar ska förstås eftersom Butler genomgående uppvisar en tankemässig glidning mellan att relatera till vad jag förstår som omedvetet respektive medvetet handlande och detta är något som kräver ytterligare diskussion.

AVSLUTANDE ORD

I det ovanstående har min avsikt varit att lyfta fram och diskutera några huvudsakliga tankegångar i Butlers teoretiska diskussion om genusbegriplighet, subjektivitet och på vad sätt hon menar att diskursiv reglering förhåller sig till möjligheten att handla och agera. För att avrunda detta kapitel vill jag fokusera på några nyckelproblem i hennes tänkande och därmed ringa in de punkter där Butler kan sägas ge uttryck för en socialpsykologisk ambition. Som framgår av det ovan sagda är det i första hand begreppsliga glidningar och en återkommande diskursiv förskjutning som gör Butlers tänkande problematiskt, men dessa "problem" öppnar också upp för vidare tolkning och utveckling. För det första relaterar problemen till hennes subjektförståelse och hennes ovilja att tala i termer av individer. Butler är tydlig med att definiera subjektet som en språklig kategori vilken hon menar fungera som den möjliggörande principen för individens aktörskap. Med andra ord ställer Butler den klassiska frågan om vad som gör subjektivitet möjlig men då hon gör detta stannar hon inte alltid vid en diskussion om sitt något abstrakta subjekt utan hamnar ofta i situationer där individbegreppet (om än implicit) står i centrum. Den avgörande frågan i detta sammanhang är hur relationen mellan individen och subjektet som dess möjliggörande princip ska förstås. Är det något som händer i individens unga år eller är det fråga om en livslång process? Finns det för

den en gång "möjliggjorda" individen en möjlighet till självreflexion, och hur förhåller sig i sådana fall denna till den för Butler avgörande diskursiva regleringen av genusbegriplighet? Den osäkerhet som Butler uppvisar i glidningen mellan talet om subjektet och individen har möjligen sin grund i en politisk strategi men den försvårar en användning av hennes teori när det gäller att förstå de subjekt som i sitt dagliga liv kämpar med sitt aktörsskap, genus och sin sexualitet: mänskliga individer.

Om det ska vara möjligt att förstå Butlers tankegångar i relation till hur individer handlar, tänker och agerar är det nödvändigt att ta med i beräkningen vilka situationer dessa orienterar sig i, hur de reflekterar över sin tillvaro och hur de tänker *som* diskursivt möjliggjorda subjekt. På så sätt måste spänningsrelationen mellan subjekt och individ läsas i nära relation till Butlers något ensidiga fokus på diskursiva och språkliga faktorer. Som jag vid ett flertal tillfällen har påpekat undviker Butler att resonera kring de möjliga effekter individens iblandning i ett socialt samspel kan få för dess möjligheter att bli till som subjekt. Om en sådan central aspekt av mänskligt liv utelämnas är frågan om det är möjligt att tala i termer av en reglering som möjliggör individer och deras aktörsskap. Givetvis är språket en viktig – för att inte säga avgörande – faktor i de processer varigenom människor tillkommer som individer och subjekt, men bärs inte detta språk nödvändigtvis upp och förmedlas genom mellanmänskliga relationer? Rimligtvis borde genusbegriplighet vara något som spelar en central roll i dessa relationer genom vilka vi granskar, påverkar och interagerar med varandra. En utvecklad diskussion av dessa problematiska aspekter av Butlers tänkande är nödvändig och jag kommer av denna anledning återvända till dessa frågor i avhandlingens femte kapitel.

Leken, spelet och det sociala självets framväxt

Avsikten med detta kapitel är att lyfta fram och granska ett antal centrala tankegångar och resonemang i George Herbert Meads relationistiska socialpsykologi.¹ Denna presentation och diskussion kommer i första hand att kretsa kring hans säregna förståelse av medvetandet som resultatet av social interaktion samt hans begripliggörande av det sociala självets framväxt och de processer och praktiker varigenom detta möjliggörs.² Det inledande avsnittet syftar till att ringa in vad som i övergripande termer karakteriserar Meads tänkande. Därefter vänder jag mig till hans förståelse av hur medvetandet växer fram genom social interaktion och kommer där att fokusera på de funktioner han menar att leken och spelet har i denna process. I ett därpå följande avsnitt fokuseras på den för Mead avgörande förståelsen av det sociala självets dynamik.³ Avslutningsvis avrundas kapitlet med en återblick på huvudsakliga teman, problem och teoretiska spänningar.

MEADS RELATIONISTISKA SOCIALPSYKOLOGI

Trots att Mead vare sig gjorde någon anmärkningsvärd ansträngning att relatera sin socialpsykologiska teori till den könade kroppen eller dess kulturella reglering, uppvisar hans tänkande många likheter med Butlers queerteoretiska förståelse av den instabila men trots allt reglerade subjektiviteten.⁴ I kontrast till Butler bidrar emellertid Mead med ett perspektiv

och en begreppsapparat som möjliggör ett något annorlunda angreppssätt eftersom han situerar den mänskliga kroppen i ett socialt sammanhang och visar hur all handling, aktörsskap och betydelse tillkommer genom ständigt pågående sociala processer. Även för detta teoretiska perspektiv kan språket sägas fylla en viktig funktion men, i kontrast till Butlers mindre handfasta och diskursivt orienterade tänkande, positionerar Mead detta i mellanmänskliga relationer. Vad som särskiljer Meads tänkande och dessutom fyller det med möjligheter är det sätt på vilket han förstår hur individen utvecklar ett medvetande och ett socialt själv utan att för den sakens skull falla tillbaka på en fördiskursiv struktur (jfr Burkitt 1991: 43). Istället visar Mead hur individen som medvetet subjekt eller aktör möjliggörs genom sociala transaktioner och utbyten.⁵

För socialpsykologins utveckling har Mead kommit att spela en avgörande roll och hans för sin tid radikala tankegångar har under årens lopp kommit att sätta djupa spår i human- och, framförallt, samhällsvetenskaperna.⁶ Meads mest påfallande styrka ligger i att han vänder sig emot sådan psykologisk teoribildning som antar ett på förhand existerande medvetande som den sociala interaktionens *förutsättning*. Till skillnad från en sådan uppfattning utvecklar Mead en "socialbehavioristisk"⁷ förståelse av hur den (själv)medvetna individen möjliggörs i och genom det sociala samspelet.⁸ Mead positionerar sig därmed mot den traditionella behaviorismens tydliga förnekade av medvetandet genom att studera människors faktiska beteende i sociala termer istället för att förvilla sig i det oregistrerbara psykets skrymslen och vrår i syfte att därigenom visa hur dessa leder fram till ett medvetande. "Härvidlag", understryker Berg, "är Mead behaviorist; behaviorismens grundpostulat är ju att psykologins studieobjekt bör vara människors faktiska beteende" (1977/1975: 43).⁹ Vad Mead bidrar med är på detta vis en teoretisk ram som i flera avseenden går att läsa som närliggande Butlers förståelse av subjektivitetens performativa och instabila karaktär. Denna närhet består främst i att de båda lokaliserar subjektivitetens eller (själv)medvetandets, som Mead skulle föredra att kalla den, ursprung *utanför* snarare än *inuti* människan, även om detta sker utifrån radikalt annorlunda avsikter och med hjälp av en begreppsapparat och epistemologiska premisser som tydligt skiljer sig från varandra.

Mead avvisar en förståelse av (själv)medvetande och subjektivitet som grundade i intrapsykiska strukturer och processer för att istället vända sig

till studiet av mellanmänsklig kommunikation i syfte att demonstrera på vad sätt individens (själv)medvetande, själv och erfarenhet framväxer i och genom sociala processer. Det är också av denna anledning som jag kommit att intressera mig för Meads socialpsykologi, eftersom den erbjuder en möjlighet att begreppsliggöra den (själv)medvetna individen som både socialt möjliggjord och präglad av en ständig instabilitet utan att nödvändigtvis falla tillbaka på fördiskursiva strukturer eller isolerade intrapsykiska processer. I Meads tankevärld antas nämligen inte människan födas "mänsklig" med en viss uppsättning drifter, brister eller begär utan fallet är snarare att, som Faris uttrycker det, "the biological accident becomes a personality through social experience" (Faris 1992/1936: 18). Förutsättningen för att den biologiska organismen ska anta en "personlighet" kräver med andra ord att dess kropp involveras i ett socialt sammanhang genom vilket den både tillskrivs mening och utvecklar ett (själv)medvetande genom social interaktion. Detta innebär att Meads intresse först och främst kan sägas vara att förstå genom vilka processer individen blir till *qua* individ genom inlemmande i olika slags sociala interaktioner.

Grundläggande för Meads förståelse av (själv)medvetandet är således att detta har sitt ursprung i den sociala processen snarare än tvärtom och detta får Mead att göra en skarp åtskillnad mellan "individualistiska" och "sociala" teorier om självet. Han menar att den förra typen gör antagandet om "individual selves as the presuppositions, logically and biologically, of the social process or order within which they interact" (1934: 222) medan den senare typen "assumes a social process or social order as the logical and biological precondition of the appearance of the selves of the individual organisms involved in that process or belonging to that order" (ibid). Skillnaden mellan dessa diametralt motsatta perspektiv får klara konsekvenser för deras respektive förklaringsvärde. Den individualistiskt orienterade typen, menar Mead, har inte möjlighet att förklara (själv)medvetandets eller självet's existens eftersom denna är vad som utgör teorins logiska förutsättning.¹⁰ Den socialt orienterade typen kan däremot förklara sin logiska förutsättning eftersom den antar "the social process of experience or behavior as logically prior to the individuals and their individual experiencing which are involved in it, and explains their existence in terms of that social process" (ibid: 223).

Med andra ord vill Mead göra gällande att mellanmänskliga relationer

och det sociala samspelet som sådant är vad som tillhandahåller den mest pregnanta ingången till ett teoretiserande av (själv)medvetandet och självet. Av denna anledning är det möjligt att förstå Meads socialpsykologi som, för att använda Israels (2005/1999) något mer nyanserade begreppsapparat, "relationistisk". Israel skiljer noga mellan två slags socialpsykologiska förklaringsmodeller och kontrasterar därigenom de "intrapyskiska" med de "relationistiska" (jfr Israel 1979).¹¹ Den senare typen av förklaringsmodell präglas av ett försök att förstå "de processer som försiggår mellan människor, mellan dem och deras omgivning och den sociala situation i vilka de sker" (Israel 2005/1999: 76). På detta sätt möjliggör Israels tänkande en kontrastering av Meads socialpsykologi mot psykoanalytisk teoribildning eftersom han gör gällande att den "relationistiska" förståelsen av medvetandet som möjliggjort av sociala relationer tillåter ett ersättande av "'psyket' som en inre egenskap eller instans, som något *vi har*, med något *vi gör*" (ibid: 134). Härigenom framstår det tydligt hur Meads begreppsliggörande av (själv)medvetandet ligger långt ifrån det antagande om subjektivitetens fördiskursiva struktur som Butler (1988; 1990) strävar efter att undkomma. Istället spelar sociala interaktioner och handlingar en central roll för Meads socialpsykologi och därmed blir det avgörande att närma sig hans förståelse av individen utifrån människors faktiska beteende eller *görande*. När Meads resonemang dras till sin spets är det nämligen möjligt att utläsa en förståelse som påminner om Butlers argumentation om att *göraren* omöjligt kan skiljas från det *gjorda* men med den stora skillnaden att självreflexivitet och individens inlemmande i ett socialt samspel positioneras som betydelsefulla faktorer.

Med utgångspunkt i det ovan sagda är det möjligt att betrakta Meads tänkande som i stora drag likartade med hur Butler betraktar subjektivitet som konstruerad i och genom språket och olika uppsättningar av performativa handlingar. Dunn (1997) för dock fram en viktig synpunkt vad gäller denna likhet och menar att språket bara kan sägas "använda" individer metaforiskt betraktat. "While doers may be constructed through the deed", påpekar Dunn, "they are in an important sense the agents of their own, and others', construction" (ibid: 695). Mead särskiljer sig från Butler, menar han, med tanke på Butlers antagande att subjektivitet växer fram diskursivt och att det därmed inte finns något "subject occupying a physical or material space existing prior to (or at least simultaneously

with) discursive construction” (ibid). I kontrast till detta tänkesätt menar Dunn att Mead erbjuder ett mer gångbart alternativ eftersom han tar hänsyn till att:

[H]uman actors are subjects with purposes, intentions, needs, drives, and the like, all of which arise as motivational “causal” factors working *in* and *through* practices that are both discursive *and* social in nature.¹²
(Dunn 1997: 695, kursivering i original)

Vad som framgår i Dunns ovanstående förslag är att Meads och Butlers tänkande ingalunda tar ut varandra utan snarare kompletterar varandra och visar på olika aspekter av ett och samma fenomen. Vad Mead bidrar med i detta sammanhang är i första hand en socialt grundad förståelse av (själv)medvetandet och självet vilket har sin grund i ett antagande om att “the whole (society) is prior to the part (the individual), not the part to the whole; and the part is explained in terms of the whole, not the whole in terms of the part or parts” (Mead 1934: 7).¹³ Ett sådant grepp om relationen mellan individ och samhälle förkroppsligar den murmetafor som presenterades i avhandlingens inledande kapitel och pekar samtidigt på möjligheten att betrakta Butlers diskursivt möjliggjorda subjekt i ljuset av Meads socialpsykologiska sätt att närma sig denna problematik. Vad som dock tydligt framkommer i en granskning av detta slag är vikten av att fokusera på vilka krav som ställs på “helheten” för att dess “delar” ska ha möjlighet att betraktas som “delar” av denna och detta kräver, vill jag understryka, en kritisk diskussion om den könade kroppens betydelse. Inte minst blir detta av vikt eftersom Mead tydligt kopplar sitt tänkande till individens handlande vilket i sin tur svårligen kan separeras från dess kropp. Det socialpsykologiska perspektivet, menar Mead, studerar därför:

[T]he activity or behavior of the individual as it lies within the social process; the behavior of an individual can be understood only in terms of the behavior of the whole social group of which he is a member, since his individual acts are involved in larger, social acts which go beyond himself and which implicate the other members of that group.
(Mead 1934: 6f)

Det är inte svårt att se kopplingarna mellan Meads handlingsförståelse och Butlers begreppsliggörande av de performativa handlingarna som allt annat än isolerade utan istället anslutna till en historisk diskursiv fåra i kulturen. En avgörande skillnad är emellertid att Mead väljer att uttryckligen situera denna anslutning i ett socialt samspel. Trots att detta samspel är den absoluta förutsättningen för Meads teori är det dock inte ovanligt att hans uttolkare ger oförtjänt stor vikt åt hans förståelse av självet och (själv)medvetandet, vilket lett till att Meads intresse för social förändring lätt hamnat i skymundan.¹⁴ Emellertid är detta något som kommer att ske även i föreliggande studie och inte minst beror detta på att Mead, denne "stillsamme rebell" (Schellenberg 1984: 36) många gånger kan sägas vara blind för betydelsen av maktasymmetrier och reglering.¹⁵ Inte minst framgår denna blindhet när, i enlighet med vad Roberts (1992/1977) noterar, Mead tenderar att likställa socialitet med rationalitet och därmed reducera betydelsen av såväl samhällseliga konflikter som den konflikt och irrationalitet som försiggår inom självet's kommunikativa ramar (jfr Miller 1973: 188ff).¹⁶ På motsvarande sätt visar Mead, som jag påpekade inledningsvis, inget påtagligt intresse för hur den könade och sexualiserade kroppen i dess olika variationer regleras och relaterar till det sociala samspelets olika yttringar.

(SJÄLV)MEDVETANDET OCH LEKANDE MÄNNISKOR

"Consciousness", skriver Mead (1934: 27), "is a very ambiguous term" men bör samtidigt betraktas som nyckeln till hans teori om hur den biologiska organismen genom ett socialt samspel utvecklar en reflektiv intelligens och en förmåga att handla gentemot sig själv för att på det sättet anta "mänskliga" former. Det är på denna punkt Meads teori antar sitt säregna drag eftersom han menar att (själv)medvetande är något som växer fram genom en kommunikativ process som är situerad i en "context of social experience" och inte tvärtom, det vill säga "communication through mind" (ibid: 50). Med andra ord bör (själv)medvetandets framväxt lokaliseras i den sociala interaktion som äger rum mellan människor och det är individens förmåga "[a]tt kunna förutsäga sina egna responser" (Berg 1992: 35) på andras agerande som kan sägas inringa Meads medvetandebegrepp. Betraktade ur

detta perspektiv är det möjligt att förstå den mänskliga kroppens handlingar som både förutsättning för och resultat av detta medvetande. Vad som dock noggrant bör noteras är hur Meads framställning av (själv)medvetandets framväxt tvingas genomgå en temporal avgränsning, eftersom det inte är möjligt att finna ett rationellt "subjekt" bakom de handlingar som i sin tur möjliggör medvetandets framväxt. Mead intar en ståndpunkt som påminner om Butlers diskussion om hur subjektet växer fram i och genom sina (performativa) handlingar.¹⁷ Detta sker i två tätt sammanbundna steg genom vilka individen först utvecklar ett medvetande för att därefter bli medveten om sig själv varför också termen (själv)medvetande inringar en viktig dynamik. För att bättre förstå den process varigenom den mänskliga organismen utvecklas till en (själv)medveten individ är det nödvändigt att titta närmare på Meads diskussion om rolltagande.

Berg understryker vikten av människans möjlighet till interaktion inte förstås som en från födseln givna "kapacitet" (1989: 161). Denna kapacitet, som är möjlig att betrakta som den (själv)medvetna individens förutsättning, utvecklas genom att barnet och dess omgivning sammanbinds med hjälp av det betydelsebärande talade språket (jfr Mead 1934: 141n3). Berg utvecklar detta resonemang genom att föra in begreppen "sändare" och "mottagare" i diskussionen och menar att förutsättningen för att barnet ska utveckla detta (själv)medvetande är att det finns "tillgång till situationer där det finns stimuli som *påverkar sändare och mottagare på samma sätt*" (Berg 1992: 36, kursivering i original). Barnet jollar eller skriker och får respons (exempelvis en härmande sådan) från individer i dess omgivning och detta är möjligt att betrakta som en sammanbindning mellan olika uppsättningar av stimuli och responser. Mead påpekar därför att:

Language in its significant sense is that vocal gesture which tends to arouse in the individual the attitude which it arouses in others, and it is this perfecting of the self by the gesture which mediates the social activities that gives rise to the process of taking the rôle of the other. (Mead 1934: 160f)

Begreppet rolltagande är emellertid något problematiskt och Mead är inte entydig på denna punkt eftersom han ofta använder begreppet attityd

snarare än roll. Avgörande för hans resonemang är emellertid att det är fråga om ett socialt *utbyte* mellan människor. Detta utbyte karakteriseras av att "the person who uses this gesture and so communicates assumes the attitude of the other individual as well as calling it out in the other" (ibid: 254). Av central vikt för att förstå Meads tankegång är att detta utbyte utgör grunden för (själv)medvetandets framväxt och att det därmed inte är fråga om individuellt valda och utförda anpassningar. Vad som är viktigt att notera i detta sammanhang är på vad sätt Mead påvisar en utveckling i den sociala kommunikativa processen genom att dela in den i två faser. Initialt inbegriper den en konversation med *gester* som sedermera utvecklas till en konversation med *signifikanta symboler* eller, kort och gott, ett betydelsebärande språk.¹⁸ I syfte att framhäva skillnaden mellan dessa två "konversationstyper" använder sig Mead av ett hundslagsmål som ett illustrativt exempel. Till skillnad från människan, vilken enligt Meads synsätt bör betraktas som ett högre stående djur, kommunicerar hunden enbart med hjälp av gester. "Dogs approaching each other in hostile attitude", skriver Mead, "carry on such a language of gestures. They walk around each other, growling and snapping, and waiting for the opportunity to attack" (ibid: 14). Denna enkla form av kommunikation kan dock inte sägas inbegripa signifikanta symboler (som hos sändaren framkallar samma reaktioner i sig själv som hos mottagaren) utan är enbart något som gör det möjligt för hunden att anpassa sig till situationens utveckling och händelseförlopp:

The act of each dog becomes the stimulus to the other dog for his response. There is then a relationship between these two; and as the act is responded to by the other dog, it, in turn, undergoes change. The very fact that the dog is ready to attack another becomes a stimulus to the other dog to change his own position or his own attitude. He has no sooner done this than the change of attitude in the second dog in turn causes the first dog to change his attitude.¹⁹ (Mead 1934: 42f)

Mead är noga med att poängtera hur de gester med vilka hundarna kommunicerar inte bär några egentliga betydelser eftersom det enda som sker i denna konversation är en ömsesidig anpassning från den ena hunden till den andra alltefter de gester med vilka de "konverserar" förändras. Till

skillnad från mänsklig kommunikation, som i första hand är betydelsebärande, ingår det inte något överläggande eller planläggande av vad som sker och ska komma att ske i den sociala situation vilken hundslagsmålet kan sägas utgöra. Mead förtydligar denna skillnad och understryker:

We do not assume that the dog says to himself, "If the animal comes from this direction he is going to spring at my throat and I will turn in such a way." What does take place is an actual change in his own position due to the direction of the approach of the other dog. (Mead 1934: 43)

Ovanstående citat markerar tydligt skillnaden mellan konversationen med gester och det slags konversation som inbegriper signifikanta symboler eftersom den senare, genom att inringa en frånvaro av reflektiv intelligens, demonstrerar grunden för rolltagandets princip. I kontrast till vad som möter i hundslagsmålet är det utmärkande för mänsklig kommunikation att med hjälp av signifikanta symboler innefatta betydelser som överskrider den situationella begränsningen och därmed gör det möjligt för individen att resonera och kommunicera med sig själv. Detta sker dock uteslutande genom ett socialt samspel på så sätt att individen försätter sig i den andres position och intar dennes attityd (eller roll). Konversationen med gester kan därmed inte sägas ha någon vidare (språkligt uppbounden) *betydelse* eftersom den enbart lämnar avtryck i den direkta sociala process i vilken den äger rum (jfr Mead 1964/1910a: 109ff). Vare sig den som utför gesterna eller den till vilka de riktar sig kan sägas vara medveten om de responser de framkallar och därför är det möjligt att förstå konversationen med gester som ett slags omedveten kommunikation. Mead hävdar dock att konversationen med gester småningom kommer att utvecklas till att bli betydelsebärande och att den därmed övergår i en konversation med signifikanta symboler. Detta inträffar när gesterna frambringar samma respons i den individ som utför gesterna som i den eller de till vilka de riktas. För att ett betydelsebärande av sådant slag ska möjliggöras krävs att individen lär sig innebörden av sina egna gester genom att anta den andres perspektiv för att på så vis komma underfund med vilka responser de framkallar i denna andra individ. Med andra ord är det fråga om en

uteslutande social process genom vilken Mead menar att språket växer fram samtidigt som individen utvecklar en medvetenhet om sig själv och sina handlingars innebörd, det vill säga ett (själv)medvetande. Av denna anledning kan sägas att Meads förståelse av (själv)medvetandets framväxt inget annat förutsätter än en meningsfull interaktion med andra människor (jfr Mead 1964/1910b). En sådan interaktion kräver dock ett rolltagande och detta har sin grund i att:

Mind arises in the social process only when that process as a whole enters into, or is present in, the experience of any one of the given individuals involved in that process. When this occurs the individual becomes self-conscious and has a mind; he becomes aware of his relations to that process as a whole, and to the other individuals participating in it with him; he becomes aware of that process as modified by the reactions and interactions of the individuals-including himself-who are carrying it on. (Mead 1934: 134)

Genom att individen genomgående är försatt i en relation till andra individer blir dess sociala omgivning förutsättningen för de processer varigenom (själv)medvetandet framväxer och detta yttrar sig inte minst i hur barnet närmar sig sin omgivning genom gränsdragningar mellan sig själv och andra samt generaliseringar av dessa andra. Berg (1989) påpekar att individens utveckling mot (själv)medvetenhet är grundad i förmågan till abstraktion och generalisering. I vad som är möjligt att betraktas som en grundläggande process konstruerar barnet en kognitiv struktur utifrån sin sociala omgivning genom att abstrahera fram "artlika handlingar som riktas till artlika personer" (ibid: 164). Parallellt med detta skeende löper en process varigenom en generalisering "i vilken de enskilda konkreta människorna förlorar sina personliga anletsdrag" (ibid). Det är genom denna sistnämnda process som barnet tillägnar sig en förståelse för handlingsmönster som senare används under livets gång. För att detta resonemang ska bli begripligt är det nödvändigt att se Meads förståelse av (själv)medvetandets framväxt i ljuset av den förändringsprocess som kommunikationen innefattar i det att den utvecklas från en konversation med gester till att därutöver omfatta signifikanta symboler (jfr Mead 1932: 82ff). I det ovanstående har jag presenterat hur hundslagsmålet kan utgöra

ett exempel, men mer illustrativt kan Meads användande av "leken" och "spelet" som avgörande faser i det unga barnets utveckling och inlemmande i den sociala omgivningen sägas vara.²⁰

Leken utgör för Mead en tidig fas i barnets sociala utveckling och fungerar som en metod för individen att i sig själv framkalla en organiserad uppsättning responser vilka annars skulle komma från andra individer.²¹ Leken innebär, för att återigen använda Bergs begreppsapparat, att barnet intar rollen som såväl sändare som mottagare men detta skeende antar inte sociala former eftersom det uteslutande sker i förhållande till barnet självt. "Lekens logik", skriver Berg, "är att *vara någon* (pilot eller flygplan, luftmadrass eller mamma) kanske med tillägget för skojs skull, här och nu" (1992: 40, kursivering i original). Vad som är utmärkande för leken, menar Mead, är att barnet i denna fas "utilizes his own responses to these stimuli which he makes use of in building a self" (Mead 1934: 150). Med hjälp av leken utvecklar barnet en förmåga att agera i förhållande till sig själv genom att iscensätta olika skeenden som det har registrerat från sin omvärld. Det iscensättande av olika roller som leken inbegriper sker analogt med barnets konversation med gester på samma gång som det är möjligt att betrakta det som en rörelse från detta slags konversation till en som inbegriper signifikanta symboler (Miller 1973). På det viset tillåts leken omfatta en social dimension, men viktigt att notera är hur denna såväl iscensätts som rollbesätts av individen själv. Mead förtydligar denna tankegång och visar hur leken kan vara en fråga om att barnet:

[P]lays that he is, for instance, offering himself something, and he buys it; he gives a letter to himself and takes it away; he addresses himself as a parent, as a teacher; he arrests himself as a policeman. He has a set of stimuli which call out in himself the sort of responses they call out in others. He takes this group of responses and organizes them into a certain whole. Such is the simplest form of being another to one's self. (Mead 1934: 150f)

Genom barnets engagemang i leken hävdar Mead att det växer fram en organiserad struktur i självet (vilket jag återkommer till i nästa avsnitt) som kan sägas svara mot det lekande barnets handlingar och rolltaganden. På så sätt får fantasin ett stort spelrum i Meads teori om (själv)medvetandets

framväxt, men eftersom leken inte har något egentligt utrymme för en uppsättning regler (att leka luftmadrass kan göras hur barnet än önskar) utgör den inte en direkt väg in det sociala samspelet med andra individer (jfr Mead 1932: 75; 1964/1912). Leken har med andra ord en begränsad funktion eftersom den interaktion den utgörs av enbart inbegriper barnet självt och kan på så sätt inte överföras till vad som faktiskt sker i det sociala samspelet. Måhända är det svårt att relatera leken som luftmadrass till andra individer, men om exemplet istället utgörs av att leka polis blir det tydligt att en överföring till ett socialt sammanhang skulle kräva att hänsyn tas till alla de utomstående och relaterade roller som polisleken kräver samt på vad sätt "polisen" själv förhåller sig till dessa för att på allvar kunna kallas social. Leken innebär således att barnet leker i frånvaron av "reella" problem och märkbara regler och detta medför att leken inte bara sker i frånvaron av ett reflektivt tänkande utan dessutom att barnet är omedvetet om sig själv i detta sammanhang. Fallet är snarare att barnet är medvetet om den roll det intar genom sina olika handlingar (om det så må vara för att uttrycka polis eller luftmadrass). Miller utvecklar detta resonemang och understryker att "its awareness is of the other, it experiences an object before it experiences itself, and later it is aware of itself by noting the responses which its own behavior evokes in others" (Miller 1973: 51). Eftersom leken utförs i frånvaro av andra människor men samtidigt fungerar som en fas i barnets rörelse mot att bli en del av sin sociala omgivning utvecklar Mead sitt resonemang genom att vända sig till "spelets" funktion. Till skillnad från leken ställer spelet krav på att barnet intar alla de involverades attityder och för det därmed närmare det sociala samspelets funktion. "Spelets logik", kan därmed sägas vara utgjord av:

[A]tt vara någon *i relation till andra*, med tillägget: För att spelet därigenom ska kunna fortsätta sin förutbestämda bana och avslutas enligt ett regelsystem som ofta uppställts på *förhand* av någon *annan* än de spelande. (Berg 1992: 40, kursivering i original)

Ovanstående citat visar tydligt på vad sätt leken utgör ett förstadium till införlivandet i ett på olika sätt reglerat och strukturerat samhälle. När barnet engagerar sig i ett spel krävs det att han eller hon är redo att förhålla

sig till och anta attityden hos alla andra deltagare som är involverade och att dessa samtidigt har en bestämd relation till varandra. Eftersom ett spel alltid har regler krävs det att individen i varje stund kan sätta sig in i hur respektive spelare agerar genom att inta dess roll eller attityd och organisera relationen mellan dessa i sin egen attityd. Därmed illustrerar spelet individens förhållande till samhället i stort eftersom "[t]he attitudes of the other players which the participant assumes organize into a sort of unit, and it is that organization which controls the response of the individual" (Mead 1934: 154). Jag har tidigare visat hur den (själv)medvetna individens utveckling möjliggörs av förmågan till abstraktion och generalisering. Om leken kan sägas utgöra ett tydligt exempel på barnets abstraktionsförmåga relaterar istället det som försiggår i spelet till dess generaliseringsförmåga. Sammantagna fungerar dessa som ett slags embryo till individens rörelse mot att bli en del av det omgivande sociala samspel som samhället utgörs av. Det är av denna anledning som Mead vill förstå deltagandet i spelet som en i barnets liv viktig övergång "from taking the rôle of others in play to the organized part that is essential to self-consciousness in the full sense of the term" (ibid: 152). Det som gör spelfasen unik är att barnet för första gången på allvar relaterar sina egna handlingar till en organiserad uppsättning av andras attityder. "The game has a logic", understryker Mead i följande exempel från bollsporternas värld:

[S]o that such an organization of the self is rendered possible: there is a definite end to be obtained; the actions of the different individuals are all related to each other with reference to that end so that they do not conflict; one is not in conflict with himself in the attitude of another man on the team. (Mead 1934: 58f)

I spelet ingår, till skillnad från vad leken kan erbjuda, handfasta problem som ska lösas med hjälp av olika metoder inom ramen för en uppsättning regler. Ett spel går inte att spela hur som helst eftersom det alltid har ett syfte och på ettdera sättet sker i förhållande till en eller flera individer eller motspelare. Även om det, som Miller noterar, är fråga om "a game of solitaire, one must have an imaginary opponent" (1973: 52) och därför kan spelet aldrig spelas vare sig i ensamhet eller utan en uppsättning

regler att förhålla sig till. Meads illustration av hur individer i allt högre grad utvecklar ett (själv)medvetande genom att i leken handla gentemot sig själv för att senare i spelet handla i förhållande till andra individer demonstrerar rörelsen från en konversation med gester till en språklig kommunikation med signifikanta symboler. Eftersom gesterna inte framkallar samma responser i både mottagare och sändare kommer de enbart att fungera som ett slags begynnande *sociala* handlingar som över tid kommer att representera “the act or response which it calls forth explicitly in the individual to whom it is addressed, and implicitly in the individual who makes it” (Mead 1934: 47).²² Först när en gest uppväcker samma reaktion i sändare som mottagare är det fråga om en signifikant symbol och det är i detta sammanhang avgörande att Mead menar att den egna förståelse av gestens mening alltid förmedlas av den andres respons (vilken i sig kan sägas utgöra ett slags gest i väntan på en betydelsefull beskrivande respons). På det sättet, menar Mead, kan den individuella reflektionen sägas vara “the essential condition” (ibid: 134) för att ett (själv)medvetande ska kunna utvecklas inom ramen för det sociala samspelet. Det är dock viktigt att i detta sammanhang inte låta sig förledas av Meads ord eftersom de lätt kan tolkas som inbegripande ett från det sociala samspelet friställt skeende. Tvärtom bör hans förståelse av detta (själv)medvetandets grundläggande villkor läsas som i allra högsta grad socialt grundat eftersom det är genom rolltagande en sådan reflektion möjliggörs.²³ Följaktligen beror framväxandet av individens (själv)medvetande av att andra individer ser och erkänner honom eller henne och det är därmed möjligt att lokalisera detta skeende i den punkt då:

[T]he whole social process of experience and behavior is brought within the experience of any one of the separate individuals implicated therein, and when the individual's adjustment to the process is modified and refined by the awareness or consciousness which he thus has of it. (Mead 1934: 134)

Utifrån vad som ovan har framlagts är det möjligt att sluta sig till att det är avgörande att konversationen med gester utvecklas till en som inbegriper signifikanta symboler, eller ett språk. För att kunna bära någon betydelse

och för att en sådan utveckling ska komma till stånd krävs det att individernas anpassning till varandra görs *meningsfull* (jfr Mead 1964/1910b: 125ff). Denna meningsfullhet tolkar jag i termer av igenkännande eftersom Mead tycks lokalisera dess uppkomst i en relationell social "matris" (1934: 76) mellan de individer mellan vilka kommunikationen äger rum. Därmed, hävdar Mead, återfinns "[t]he logical structure of meaning /.../ in the threefold relationship of gesture to adjustive response and to the resultant of the given social act" (ibid: 80). För att något slags handling eller kommunikation ska framstå som meningsfull krävs att den antar den sociala karaktär som Mead nämner. Först och främst sker detta genom det betydelsebärande språket som framkallar, om inte samma så en snarlik, respons i såväl sändare som mottagare i den kommunikativa situationen. Med tanke på den vikt Mead tillskriver rolltagande och interaktionen med andra individer är det därför föga förvånande att han i första hand intresserar sig för den vokala gesten eftersom "we can hear ourselves talking, and the import of what we say is the same to ourselves that it is to others" (ibid: 62) varvid möjligheten att denna gest ska framkalla samma respons hos såväl sändare som mottagare ökar avsevärt i jämförelse med andra kommunikationsformer.²⁴

ROLLTAGANDE OCH SJÄLVETS FRAMVÄXT

Föregående avsnitt har behandlat hur Mead vill göra gällande att den (själv)medvetna individen har sitt ursprung i sociala relationer och att allt reflektivt tänkande är beroende av de rolltaganden som dessa relationer består av. För att etablera en förståelse för Meads socialpsykologiska teori är det emellertid inte tillräckligt att undersöka på vad sätt individer utvecklar ett (själv)medvetande inom ramen för det sociala samspelet, utan det är därtill nödvändigt att granska hans tankegångar om *självets* framväxt och utveckling. Självet är ett begrepp som spelar en central roll i Meads tänkande och dess funktion har kommenterats av Blumer som hävdar att, "[t]he possession of a self converts the human being into a special kind of actor, transforms his relation to the world, and gives his action a unique character" (1969: 62).²⁵ I likhet med vad jag tidigare uttryckt utvecklar individen ett (själv)medvetande genom att övergå från en konversation med

gester till att tillförsäkra sig ett betydelsebärande språk uppbyggt kring signifikanta symboler. Det är viktigt att notera att även om konversationen med gester är, som Mead uttrycker det, "conduct with reference to the conduct of others" (1934: 145) är det inte fullt ut en fråga om att detta beteende bär med sig individens syftning på sig själv i den kommunikativa process eller situation i vilken han eller hon är situerad.

(Själv)medvetandets processuella uppkomst i och genom det sociala samspelet är en central faktor för Meads teori, men parallellt med denna sker en utveckling mot att individen får en möjlighet att handla gentemot sig själv och att överskrida den direkta sociala situation i vilken hon eller han befinner sig. Mead menar att "consciousness answering to certain experiences such as those of pain or pleasure, self-consciousness referring to a recognition or appearance of a self as an object" (1934: 169). Denna åtskillnad föranleder frågan om på vad sätt individen kan "get outside himself (experientially) in such a way as to become an object to himself" (ibid: 138) och Mead föreslår att svaret står att finna i de sociala kommunikativa samspel som individen alltid är indragen i. Innebörden av att vara ett objekt för sig själv står att finna i den punkt där individen blir indirekt (själv)medveten genom att förstå den innebörd hans eller hennes handlingar och gester har för andra individer (Miller 1973: 46).

Att vara ett objekt inför sig själv inbegriper dock, som Miller kommenterar, inte enbart att vara medveten om den egna kroppens fysiska aktiviteter utan snarare är det en fråga om att förstå ens totala handlande som del av en social anpassningsprocess. På så sätt blir individen medveten om sig själv som "a social object, or as a part of a dynamic social process, or as an agent" (ibid: 47) och dess status som subjekt avhänger av möjligheten att kunna bli objekt. I detta sammanhang möjliggör självet att den en gång (själv)medvetna individen kan resonera med sig själv och på så sätt agera i förhållande till sin omgivning.

För att begreppsligt ringa in denna process talar Mead om att självet växer fram parallellt med (själv)medvetandet och att detta senare kommer att bäras upp av egen maskin. Självet, förklarar Mead, är därmed något som inte kan sägas existera i individen vid dess födelse utan är snarare något som likt (själv)medvetandet uppstår och utvecklas genom det sociala samspelet. Utmärkande för detta själv är det kan begripas som både subjekt och objekt och att det därmed kan omfatta en individens interna

konversation. Självet framväxt kan delvis förstås i termer av internalisering av den innebörd som individens samlade sociala relationer, gester och handlingar har eftersom:

The thinking or intellectual process – the internalization and inner dramatization, by the individual, of the external conversation of significant gestures which constitutes his chief mode of interaction with other individuals belonging to the same society – is the earliest experiential phase in the genesis and development of the self. (Mead 1934: 173)

Avgörande är dock hur det sociala samspelet (eller vad Mead kallar den "externa konversationen") utgör grunden för den "inre" dramatisering av detta samspel som försiggår inom självet ramar. På så sätt är självet inte möjligt att förstå som en på förhand bestämd eller fördiskursiv struktur utan det står alltid i relation till individens sociala omgivning. Vad som skiljer den interna från den externa konversationen är emellertid individens möjlighet att inom ramen för sin egen "inre dramatisering" planlägga och reflektera över sig själv i relation till sin omgivning. (Själ)medvetandets och självet uppkomst och utveckling kan sålunda förstås i termer av med varandra analoga faser (med en viss temporal förskjutning eftersom det senare framväxer ur det förra) i det sociala samspelet med tanke på att de båda har sin upprinnelse i interaktioner med andra individer (jfr Mead 1964/1910b: 127). Mead är emellertid något oklar i sin användning av dessa båda begrepp eftersom de många gånger pekar på ett och samma fenomen men utifrån olika perspektiv. I enlighet med vad som demonstrerades i det föregående argumenterar Mead för en förståelse av (själ)medvetandets framväxt som grundläggs i och med att individen i ökande grad blir varse sig själv och sina handlingar i förhållande till andra individer. Som en utvecklad bärare av detta (själ)medvetande påbörjas självet framväxt parallellt med den erfarenhet som gradvis kommer att erhållas av det sociala samspelet. Det är nämligen fallet, menar Mead, att (själ)medvetandets ursprung inkluderar ett begreppsliiggörande av "some sort of experience in which the physical organism can become an object to itself" (1934: 137). Individens (själ)medvetande är därmed alltid grundat

i relationen till andra individer eftersom “[t]he individual experiences himself as such, not directly, but only indirectly, from the particular standpoints of other individual members of the same social group” (ibid: 138). Som en följd därav menar Mead att individen inte bara kommunicerar med andra utan därtill med sig själv eftersom det är på så sätt självet kan sägas anta sin form. “[T]he individual is not a self in the reflexive sense”, understryker Mead, “unless he is an object to himself” (ibid: 142). Detta sker endast genom att individen riktar uppmärksamheten mot sig själv som ett objekt bland andra:

For he enters his own experience as a self or individual, not directly or immediately, not by becoming a subject to himself, but only in so far as he first becomes an object to himself just as other individuals are objects to him or in his experience; and he becomes an object to himself only by taking the attitudes of other individuals toward himself within a social environment or context of experience and behavior in which both he and they are involved. (Mead 1934: 138)

När Mead talar om att individen tvingas bli ett objekt för sig själv är det inte enbart en fråga om att förhålla sig till sin egen kropp och dess handlingar. Istället understryker Mead att kroppen och självet aldrig kan jämföras eftersom självet, till skillnad från kroppen, i sin *helhet* kan erfara och handla gentemot sig själv. “The body”, kommenterar Mead, “can be there and can operate in a very intelligent fashion without there being a self involved in the experience” (ibid: 136).²⁶ Kroppen spelar dock en för självets framväxt viktig roll eftersom det är med hjälp av denna som individens gester och handlingar kommuniceras. Detta till trots sammanfaller inte självet med kroppen utan snarare bör kroppen förstås som en bärare av och redskap för de olika sociala processer genom vilka självet uppkommer. Kroppen finns, i dess föränderliga former, med under hela individens livslopp medan självet snarare kan betraktas som en social konstruktion med egen bärkraft. Mead menar att när självet en gång har framvuxit “it in a certain sense provides for itself its social experiences, and so we can conceive of an absolutely solitary self.” (ibid: 140).²⁷

För att klargöra Meads förståelse av självets framväxt är det nödvändigt att återgå till hans tanke om spelet som en illustration av hur “an organized

personality arises” (ibid: 159) genom en process som möjliggör utvecklingen mot att bli “an organic member of society” (ibid). För att individen fullt ut ska utveckla ett själv och därmed bli en del av det samhälle eller den sociala grupp till vilken han eller hon hör (för vilket självets existens är ett kriterium) är det nödvändigt, menar Mead, att han eller hon skapar en generaliserad bild av övriga individers attityder och ståndpunkter. Förutsättningen för att utveckla ett själv i full utsträckning kan sålunda sägas vara att individen låter andras attityder och förhållande till den gemensamma sociala handlingen bli sina egna och att dessa ständigt fungerar som en generaliserad referenspunkt i förhållande till allt hon eller han företar sig. Med andra ord måste individen anta den generaliserade andres attityd, det vill säga “the attitude of the whole community” (ibid: 154), eftersom denna bidrar till och småningom kommer att utgöra självets enhet. Den generaliserade andre är därmed möjlig att förstå i termer av samhället i helhet såväl som mindre sociala grupperingar och med hjälp av detta begrepp introducerar Mead ett strukturtänkande i sin teori, vilket i sin tur kopplas till individens förmåga att tänka och agera i stort.²⁸ För att individen ska utveckla ett själv och med detta som utgångspunkt kunna agera är det nödvändigt att en anpassning till samhället äger rum eftersom:

It is in the form of the generalized other that the social process influences the behavior of the individuals involved in it and carrying it on, i.e., that the community exercises control over the conduct of its individual members; for it is in this form that the social process or community enters as a determining factor into the individual's thinking. (Mead 1934: 155)

Den generaliserade andre är sålunda inte enbart närvarande i de fall en individ överväger vad han eller hon ska ta sig för i en bestämd situation. Denna utgör snarare förutsättningen för såväl reflektionen som förståelsen av en handlingens innebörd (eftersom den enbart kan *förstås* genom att inta den andres attityd gentemot denna handling). Vad som här framkommer är en social reglering av individens tänkande eftersom, understryker Mead, “only by taking the attitude of the generalized other toward himself /.../ can he think at all; for only thus can thinking – or the internalized

conversation of gestures which constitutes thinking – occur” (ibid: 156). Vad som utmärker en individ är därmed hans eller hennes koppling till ett socialt samspel och detta föranleder, skriver Mead, att “[a] person is a personality because he belongs to a community, because he takes over the institutions of that community into his own conduct” (ibid: 162). Mead vill till och med dra sitt resonemang så långt att han menar att självet är strukturerat i enlighet med de sociala processer i vilket det framväxer. Detta pekar ytterligare på möjligheten att med hjälp av Meads tänkande hitta möjligheter att teoretisera kring aktörsskap utan att falla tillbaka på en fördiskursiv struktur. Mead noterar nämligen att det inom varje socialt sammanhang etableras olika slags “delsjäl” och att dessa sammantaget utgör det totala självets grundläggande struktur. Detta innebär att individens självet inte är på förhand strukturerat utan snarare beror av det sociala samspel i vilket det är invävt och av vilket det är ett resultat. Mead förtydligar denna tankegång vidare:

The unity and structure of the complete self reflects the unity and structure of the social process as a whole; and each of the elementary selves of which it is composed reflects the unity and structure of one of the various aspects of that process in which the individual is implicated. (Mead 1934: 144)

Även om självet, sådant Mead beskriver det, stundvis framstår som determinerat av de sammanhang i vilka dess uppkomst och framväxt lokaliseras är han noga med att understryka att det bara rör sig om en självets “organized structure” (ibid: 201). Det är därför inte fråga om att individen kan reduceras till det sociala samspel som omger alla individer utan “each one of the selves is different from everyone else; but there has to be such a common structure /.../ in order that we may be members of a community at all” (ibid: 163). Följden av denna förståelse av självet som inbegripande ett slags organiserande grundstruktur innebär att denna utgörs av den generaliserade andres attityd. Det är först när individen genom övertagandet av dennes attityd ges möjlighet till en socialt grundad självreflektion som självet kommer att struktureras, för att anknyta till vad som sades ovan, av en inre dramatisering av den externa konversationen. Det är dock inte

helt enkelt att ringa in övertagandet av den generaliserade andres attityd eftersom denna alltid kommer att "filtreras" genom individen och hennes eller hans (socialt möjliggjorda) tankevärld. "The generalized other for any particular individual", noterar Miller (1973: 53, kursivering i original), "may be what he believes to be *the* objective perspective" och därmed kommer övertagandet av den generaliserade andres attityd alltid att föregås av en individuell självreflektion eller, för att använda ett av Meads begrepp, en intern konversation. Viktigt är dock att uppmärksamma hur även denna självreflektion är socialt möjliggjord eftersom dess förutsättning är individens (själv)medvetande. Den interna konversationen och reflektionen är central för Meads förståelse av självet som en reflektiv (och kognitiv) process. Jag har tidigare visat hur självets grundläggande struktur beror av dess omgivande sociala samspel, men Mead utvecklar denna tankegång ytterligare genom att peka på hur dess interna strukturering kan begripas i dialogiska termer.

Noteras bör dock att tanken om självet som ett socialt och erfarenhetsbaserat objekt egentligen är en innovation som kan tillskrivas James (1890a; 1890b; 1892) förståelse av självet som synonymt med allt som en individ "is tempted to call by the name of *me*" (1890a: 291, kursivering i original).²⁹ För att utveckla sin förståelse av självet tog James sin utgångspunkt i individens vardagsverklighet och den därigenom grundade upplevelsen av sig själv. Individer, menar han, reflekterar över sig själva och blir på sätt och vis självmedvetna genom användandet av personliga pronomina som skiljer den ene från en annan. James förklarar detta vidare då han skriver:

Whatever I may be thinking of, I am always at the same time more or less aware of *myself*, of my *personal existence*. At the same time it is *I* who am aware; so that the total self of me, being as it were duplex, partly known and partly knower, partly object and partly subject, must have two aspects discriminated in it, of which for shortness we may call one the *Me* and the other the *I*. (James 1892: 176, kursivering i original)

För James innebär detta att självet (på ett sätt som påminner om Meads tanke om olika delsjälv) inte kan förstås i singularis eftersom "[p]roperly

speaking, *a man has as many social selves as there are individuals who recognize him and carry an image of him in their mind*" (1890a: 294, kursivering i original). Vid en närmare granskning framgår emellertid hur James, till skillnad från Mead, undviker att visa hur individens (själv)medvetande (och därmed grunden för all slags reflektion) är socialt möjliggjord (jfr Mead 1964/1929-30: 386). Vad han däremot gör är att dra en skiljelinje mellan två av självets aspekter som utkristalliseras i *jaget* (självet som kännare) och *miget* (självet som känt). Dessa aspekter bör dock inte betraktas som, för att citera Holstein och Gubrium, "separate and distinct experiential objects" (2000: 23). Mead uppvisar en snarlik förståelse av självets strukturering genom att dela in det i två oskiljaktiga aspekter vilka ständigt är försatta i en dialog med varandra: *jaget* och *miget*. I likhet med vad som tidigare har antytts lägger Mead större vikt vid det sociala samspelet än James för att förklara relationen dem emellan. Mead menar att det är genom övertagandet av den generaliserade andres attityd som denna självets grundstruktur etableras och vidareutvecklas genom individens interna konversation. Självets ena aspekt, *jaget*, vill Mead förstå som det tänkande eller den "reflective intelligence" (1934: 165) som framväxer i och med att individen blir (själv)medveten och denna kan betraktas som ett slags självets subjektiva aspekt vilken utmärks av ett nyckfullt, kreativt, okontrollerat och impulsivt handlande. Den andra aspekten, *miget*, bör snarare förstås som en "conventional, habitual individual" (ibid: 197) som agerar bärare av den generaliserade andres attityd eftersom det antas vara grundlagt i "the organized set of attitudes of others which one himself assumes" (ibid: 175). Med andra ord är det möjligt att betrakta *jaget* och *miget* som självets interna konversanter där den förra utgör dess subjektiva aspekt och det senare utgör dess status som objekt. Mead hävdar därmed:

The individual enters as such into his own experience only as an object, not as a subject; and he can enter as an object only on the basis of social relations and interactions, only by means of his experiential transactions with other individuals in an organized social environment. (Mead 1934: 225)

Relationen mellan *jaget* och *miget* är möjlig att läsa i ljuset av Meads förstå-

else av den för honom avgörande individuella anpassningen till det sociala samspelet. I likhet med vad jag tidigare har åskådliggjort måste individen underkasta sig det socialas spelregler genom att inta den generaliserade andres attityd. Detta kräver emellertid en reflektion och tankeverksamhet eftersom attityder ingalunda alltid klart signaleras utan snarare måste genomgå en begripliggörande tolkningsprocess. På denna punkt är Mead något oklar eftersom möjligheten till reflektion hos den (själv)medvetna individen antas vara sprungen ur det sociala samspelet samtidigt som reflektionen är en förutsättning för att den sociala anpassningen ska vara möjlig. Mead menar att det är genom att tala med sig själv, att föra en inre diskussion och på så sätt iscensätta handlingar innan de utförs, som individens inträde i det sociala samspelet blir möjlig och detta är något som kan sägas ske i dialog mellan dessa två självets aspekter. Den sociala anpassningsprocess som självets rolltagande och interna konversation antas syfta till menar Mead vara grunden för ett civiliserat samhälle i vilket människor förhåller sig till varandra med en social smidighet, respekt och ömsesidig anpassning. På så sätt kan man säga att när den individuella reflektion som blir resultatet härav träder in som aktör i det sociala samspelet görs "a much more highly organized society possible" (ibid: 182). Individen och det omgivande samhället sammanbinds på detta vis genom den ständigt pågående dialogiska relation som råder mellan självets båda socialt möjliggjorda aspekter. Med tanke på den oupplösliga relation som antas råda mellan självet och övriga omgivande individer menar Mead att:

The self is essentially a social process going on with these two distinguishable phases. If it did not have these two phases there could not be conscious responsibility, and there would be nothing novel in experience. (Mead 1934: 178)

Mead argumenterar för att jaget är möjligt att begripa som inte bara migets framkallning utan dessutom som dess reagens. Detta, vill jag mena, bör tolkas i termer av att migets förmåga att bära upp den generaliserade andres attityd enbart har sin tillkomsthistoria i jagets tolkningsprocess (jfr Mead 1964/1912: 140f). På samma gång är det viktigt att notera hur det (själv)medvetna jagets subjektiva karaktär har framkommit som ett resultat

av individens involvering i det sociala samspelet, vilket sålunda kommer att utgöra såväl självets möjliggörande som dess hämmande faktor. Vad som framväxer i självet kan därmed sägas vara ett slags självdisciplinering genom vilken individen ständigt granskar sig själv och sina tankar innan det att de förverkligas i den sociala handlingen:

We are continually following up our own address to other persons by an understanding of what we are saying, and using that understanding in the direction of our continued speech. We are finding out what we are going to say, what we are going to do, by saying and doing, and in the process we are continually controlling the process itself. (Mead 1934: 140)

En fördjupad förklaring av relationen mellan jaget och miget underlättas av ett återvändande till Meads distinktion mellan leken och spelet. Spelet karakteriseras som bekant av att tillhandahålla såväl spelregler som andra medspelare vilka sammantaget gör det möjligt för individen att handla medvetet utifrån deras perspektiv. Som bärare av den generaliserade andres attityd kan miget därmed sägas tillhandahålla jagets begränsningar och spelregler som därigenom ges möjlighet att agera meningsfullt. Skulle det inte vara för miget vore jagets kreativa och nydanande handlingar en omöjlighet eftersom de ständigt måste granskas, erfaras och speglas i miget för att anta karaktären av (själv)medvetenhet. På så sätt kan sägas att Meads begreppsapparat utvidgar förståelsen av det handlande subjekt som Butler talar om, eftersom självet alltid måste vara både jag och mig eller som Miller uttrycker saken, “[t]o be an object to oneself is to be a subject” (1973: 47). Relationen mellan jaget och miget innebär därmed att den senare aspekten *är* den generaliserade andre vilken sätts i relation till såväl jaget som kroppslig aktivitet som individens omgivning (ibid: 57). Ett sådant synsätt innebär att jaget som sådant aldrig av egen kraft kan erfaras förutan dess kommunikativa relation till miget och detta eftersom jaget “does not get into the limelight; we talk to ourselves, but do not see ourselves” (1934: 174). Följaktligen måste alltid miget (och därmed det sociala samspelet) finnas där som en jagets ständiga följeslagare vilket med manande hand både begränsar och förverkligar dess impulsiva vilja.

Mead kommenterar detta och pekar samtidigt på en viktig dimension i det kommunikativa bandet mellan självet dessa två aspekter:

I talk to myself, and I remember what I said and perhaps the emotional content that went with it. The "I" of this moment is present in the "me" of the next moment. There again I cannot turn around quick enough to catch myself. I become a "me" in so far as I remember what I said. The "I" can be given, however, this functional relationship. It is because of the "I" that we say that we are never fully aware of what we are, that we surprise ourselves by our own action. It is as we act that we are aware of ourselves. (Mead 1934: 174)

Relationen mellan jaget och miget innefattar på det här viset en temporal dimension eftersom jagets handlingar aldrig kan sägas vara betydelsefulla eller realiserade innan de betraktats genom miget. Med tanke på att miget ständigt är beroende av (för att inte säga likställd med) den generaliserade andre kommer såväl jaget som miget att vara stadda i ständig förändring. Mead uttrycker detta i termer av att deras respektive "relative values /.../ depend very much on the situation" (ibid: 199). Miget, som har sin grund i övertagandet av den generaliserade andres attityd, ramar därmed in jagets form och fungerar på det viset som det sociala samspelets kontrollinstans. "It sets the limits", skriver Mead, "it gives the determination that enables the 'I,' so to speak, to use the 'me' as the means of carrying out what is the undertaking that all are interested in" (ibid: 210).

Även om det är genom miget som jaget realiseras är det viktigt att notera hur Mead ställer sig positiv till de situationer i vilka individen ges möjlighet att "let himself go, in which the very structure of the 'me' opens the door for the 'I'" (ibid: 213) eftersom han menar att sådana situationer är gynnsamma för självet olika uttryck. Jag förstår Meads argumentation som implicerande en möjlighet för individen att uttrycka en kreativitet och att slita sig loss från "nuets bojor" endast om det sker genom att självreflexivt underkasta sig den generaliserade andres attityd och ståndpunkt. Friheten och möjligheten till handling kommer därmed av att underkasta sig det socialas spelregler. Ett sådant synsätt medför att det i Meads teoretiska förståelse av individen alltid finns ett visst mått av individuell originalitet, trots att fundamentet för denna är ett för det sociala samspelet eller samhället i

fråga gemensamt språk och symbolsystem. I detta avseende är det i mötet med andra människor som det sociala utbytet grundas vilket senare kan ligga till grund för en självförändring eftersom sådana kontakter innebär att “the element of novelty in the reconstruction takes place through the reaction of the individuals to the group to which they belong” (ibid: 198). I ljuset av vad som ovan sagts är det av stor vikt att betrakta relationen mellan jaget och miget som en inre konversation vilken på ettdera sättet måste realiseras i en interaktion med andra individer. Det är inte tillräckligt att konversera med sig själv och detta kommenterar Mead:

One inevitably seeks an audience, has to pour himself out to somebody. In reflective intelligence one thinks to act, and to act solely so that this action remains a part of a social process. Thinking becomes preparatory to social action. The very process of thinking is, of course, simply an inner conversation that goes on, but it is a conversation of gestures which in its completion implies the expression of that which one thinks to an audience. (Mead 1934: 141f)

Meads sätt att närma sig den (själv)medvetna individen är fruktbart eftersom det visar på vad sätt han eller hon alltid är beroende av ett socialt samspel för att kunna agera och för att överhuvudtaget kunna tänka. Genom att som ovan diskuterats dela upp individens själv i två oskiljaktiga aspekter som *både* inkluderar en bärare av den sociala ordningen (miget) och en därigenom möjliggjord handlingskraftig subjektivitet (jaget) tillhandahålls en utmanande modell för att förstå individen i relation till det omgivande sociala samspelet.

AVSLUTANDE ORD

Efter att ha granskat Meads förståelse av hur individen utvecklar ett (själv)medvetande och sedermera ett själv som med en egen kommunicerande “maskin” reflekterar över och anpassar sig till det omgivande sociala samspelet står det klart att Meads socialpsykologi i första hand är av kommunikativ art. Det som gör att denna teoribildning fascinerar mig är på vad sätt den visar hur det sociala samspelet och mellanmännsliga relationer

spelar en avgörande roll för hur mänsklig subjektivitet och aktörsskap formeras och förändras. Även om det finns en rad problematiska element i Meads tänkande erbjuder han stora möjligheter att begreppsliggöra den tematik som kommit att bli avgörande för queerteoretiska resonemang. Framförallt är detta en fråga om relationen mellan handling, subjektivitet och aktörsskap men också möjligheten att i sociala termer tänka kring hur begriplighet regleras. Kroppen spelar en för Mead central roll, men han undviker att diskutera vilken betydelse den sociala regleringen av kön kan spela för hans tänkande. Inte heller gör han någon nämnvärd ansträngning att granska risken att alla människokroppar inte på lika villkor har möjlighet att utveckla ett (själv)medvetande och en därpå följande inre dramatisering av den externa konversationen inom det sociala självets ramar. Dessa tankegångar kommer jag att diskutera i följande kapitel där de relateras till centrala tankegångar och problem i Butlers tänkande.

Angörande av en brygga

Avhandlingens inledande kapitel klargjorde att det övergripande syftet var att på teoretisk såväl som empirisk väg etablera en dialog mellan queerteoretisk och socialpsykologisk teoribildning. Här förklarade jag att detta i första hand skulle göras genom att granska Butler respektive Mead för att därefter frammejsla en förståelse för de punkter där det råder en spänning dem emellan. För det andra var det min avsikt att i ljuset av den för detta spänningsfält centrala tematiken presentera min läsning av det empiriska materialet i syfte att fördjupa och utveckla en dialog mellan dessa teoretiker. Utgångspunkten för den presentation av Butler och Mead som återfinns i avhandlingens tredje och fjärde kapitel var i första hand att granska på vad sätt de båda antar att människor utvecklar ett aktörsskap och under vilka villkor de menar att därtill relaterade processer lyder. Min ambition har varit att göra detta genom att granska deras respektive antagande om vilken relation som råder mellan struktur och aktör samt på vad sätt dessa bärs upp genom olika praktiker. För det andra var mitt mål att granska vilka möjligheter som finns att omförhandla ett förvärvat aktörsskap samtidigt som jag vill förstå genom vilka praktiker och processer detta eventuellt skulle vara möjligt.

Efter att ha granskat några av Butlers och Meads centrala tankegångar står det klart att deras tänkande tangerar varandra på flertalet punkter, samtidigt som de kan sägas ha radikalt olika ambitioner och utgångspunkter. Dessa iakttagelser relaterar i mångt och mycket till vad som inledningsvis presenterades som ett spänningsfält mellan queerteori och socialpsykologi.

Detta spänningsfält pekar framförallt på avsaknader och brister hos respektive teoretiker samt konstaterandet att det finns stora möjligheter att låta dem närma sig varandra i syfte att få en mer djupgående förståelse för centrala tankegångar och argument i deras teorier. I kontrast till vad som framlyftes i avhandlingens inledande delar vill jag i det följande lokalisera de tankegångar där jag ser en möjlighet att upprätta en dialog mellan Butler och Mead. Denna genomgång bör betraktas som en precisering av de till avhandlingens övergripande syfte relaterade frågeställningarna samtidigt som de avser att anlägga en konkretiserande brygga mellan avhandlingens teoretiska och empiriska delar.¹ För att återknyta till avhandlingens inledande frågeställningar kommer jag att hänga upp den kommande diskussionen på de olika sätt som dessa teoretiker resonerar kring relationen mellan aktörer och deras praktik samt på vad sätt de menar att dessa lyder under en såväl begränsande som möjliggörande reglering (av olika slag och karaktär). Avslutningsvis konkretiseras diskussionen om spänningsfältet mellan Butler och Mead i formuleringen av två begrepp som genomgående kommer att användas i den presentation av det empiriska materialet som följer i avhandlingens sjätte och sjunde kapitel: transaktör och transpraktik.

UNDERKASTELSENS VARIATIONER OCH MÖJLIGHETER

Butlers respektive Meads teorier erbjuder stora möjligheter att resonera kring subjektivitetens natur och i vilken mån *görande* snarare än *varande* är av vikt för att förstå hur mänskliga kroppar utvecklas till subjekt och/eller (själv)medvetna individer. Båda dessa teoretiker sätter görandet, eller bättre: praktiken, i fokus för sin diskussion om vad som möjliggör aktörer och aktörsskap.² Gemensamt för dem är att de inte betraktar individer som från början utrustade med ett av naturen givet aktörskap utan att detta snarare är något som framväxer genom olika typer av reglering. Butler närmar sig denna problematik från ett diskursivt orienterat perspektiv samtidigt som det i hennes argumentation görs kopplingar till ett socialt samspel, vilket dock genomgående lämnas utan närmare analys. Ett av hennes främsta bidrag är insikten att mänskliga kroppar inte kan sägas ha möjlighet att utvecklas till aktörer hur som helst utan måste genomgå

en genusrelaterad begripliggörande reglering. I det att Butler visar hur denna reglering ställer krav på en viss relation mellan kön, genus och begär klargörs hur en fungerande subjektivitet är beroende av relationen mellan den anatomiska kroppen och de handlingar varigenom denna kropp antar sin betydelse. Det är utseendet hos denna relation som utgör aktörsskapets förutsättning eftersom det endast är genom att handla på vissa för kroppen i fråga genuspräglade sätt som ett aktörsskap blir tänkbart. I första hand menar Butler att den här typen av relation mellan kropp och handling regleras diskursivt och att kroppen kräver ett visst slags utförd praktik för att framstå som meningsfull. Det är därmed inte möjligt att förstå kroppen som ursprunget för handlingarna utan snarare är det dessa som tillskriver kroppen en betydelse och som gör det möjligt för den att leva ett i kulturella och sociala termer begripligt liv. Ett stort problem med Butlers tänkande är emellertid att hon inte tydligt klargör hur denna reglering ska betraktas när individens hela föränderliga livslopp tas med i beräkningen. Istället uppehåller hon sig främst kring en diskussion om ett relativt abstrakt och svårgripbart subjekt.

Även om Butler menar att den mänskliga kroppen måste underkasta sig den diskursiva regleringen av genusbegriplighet för att utveckla ett aktörsskap visar denna tanke släktskap med Meads förståelse av (själv)medvetandets framväxt. Men det Mead med emfas visar är hur detta slags underkastelse uteslutande tar sig sociala former. Denna socialitet tar sig stundom något oklara former eftersom Mead antyder att människans förmåga till reflektivt tänkande (som aktör) har sitt ursprung i det rolltagande som ett gemensamt språk av nödvändighet för med sig. Jag tycker mig hos Mead se en vilja att förstå det mänskliga aktörsskapet och det reflektiva tänkandet i stort som en process vilken inte enbart är en fråga om internalisering utan snarare om hur såväl barnets som den vuxna individens meningsfulla kommunikation uppstår i mötet med andra individer och de relationer som sammanbinder dem. Mead skiljer sig med andra ord från Butler såtillvida att han visar hur dessa processer alltid antar en social karaktär. Vad som emellertid lyser med sin frånvaro i hans resonemang är en diskussion om den roll som kroppslig reglering spelar. Förvisso är Mead tydlig med att visa hur någon form av reglering är en förutsättning för medvetandet och det reflektiva tänkandet i och med att den generaliserade andres roll av nödvändighet måste övertas. Han förklarar

dock inte om det finns några grundläggande kriterier för det erkännande som rolltagandet innebär. Vad krävs för att framstå som en begriplig kropp och individ? Finns det vissa praktiker som av nödvändighet måste utföras för att individens reflektiva tänkande ska möjliggöras? Om fallet är att individen kommer att bli medveten om sig själv genom rolltagande är det på sin plats att fråga vilken betydelse den könade kroppen får för detta socialt möjliggörande utbyte. Kommer barnet att bli tillrättaviserat och få förklarar för sig att endast vissa handlingar går an att utföra och att det sociala samspelet måste anta en viss karaktär beroende av barnets anatomiska kropp? Det visar sig vara nödvändigt att fundera över på vad sätt regleringen av genusbegriplighet utgör en tankemässig lucka i Meads resonemang. En sådan utveckling skulle vara förtjänstfull i lika hög grad som en mer djuplodande analys av sociala faktorer kan utveckla en förståelse för de mänskliga kroppar som Butler gör anspråk på att relatera till i sina centrala tankegångar.

En avgörande skillnad mellan Mead och Butler är, förutom vad som ovan har sagts, att de närmar sig individens utveckling från olika håll. Butler klargör att aktörsskapets förutsättning handlar om underkastelse och hon menar att detta är något som måste upprepas om och om igen. Vad hon däremot inte gör, till skillnad från Mead, är att resonera kring hur detta skeende förändras under livets gång. Mead visar hur (det omedvetna) barnet till en början famlar i ett socialt mörker men gradvis abstraherar och generaliserar fram en förståelse av sin omvärld. Hans tanke innebär inte att det redan från början finns ett rationellt och reflekterande subjekt eller ett utvecklat aktörsskap utan snarare att detta växer fram i relation till och möjliggörs av omvärlden. Det sociala samspel i vilket individen alltid är invävd antar i allt högre grad karaktären av ett möjliggörande utbyte ur vilket individen, genom att tillägna sig ett betydelsebärande språk och överta andras roller och attityder, utvecklar en förmåga att reflektera såväl i vid bemärkelse som över sig själv. Meads begreppsliggörande av de processer varigenom (själv)medvetandet möjliggörs liknar på så sätt Butlers förståelse av hur subjektivitet växer fram genom att individen underkastar sig de genom språket uppburna kategoriseringar som gör den egna kroppen begriplig. Mead stannar däremot inte vid denna punkt utan utvecklar istället sitt resonemang till att inbegripa det sociala självet som ett slags nav i den (själv)medvetna individens fortsatta liv. Genom

sin förståelse av självet som bärare av såväl reglering som en genom denna reglering möjliggjord impulsiv subjektivitet visar Mead hur det sociala samspelet är närvarande som en referenspunkt genom hela individens liv. Vad som emellertid framstår som oklart är vilka individens möjligheter till självreflexivt motstånd är när ett själv har utvecklats och blivit en aktiv del av det sociala samspelet, och hur individen med hjälp av detta orienterar sig i livets senare skeden. En möjlig tolkning är att ett sådant motstånd skulle möjliggöras genom individens ständigt pågående inre dramatisering av externa konversationer för att på den vägen försöka försätta sig i ett regelbrytande och lekfullt förhållande till det sociala spelet.

Mead är tydlig med att visa vilka implikationer leken och spelet har för det unga barnet, men med tanke på att dessa faser inte bör betraktas som avslutade kapitel i individens kontinuerliga tillkomsthistoria pockar frågan om betydelsen av dessa i individens vuxna liv på uppmärksamhet (jfr Deegan 2001). Jag föreställer mig att Butlers mänskliga subjekt "föds" in i spelets reglerade värld. Alla variationer av dess regler kommer därmed att uppstå som en följd av att spelet spelas "fel" eller genom något slags lekfullt motstånd som sätter dessa instabila regler i gungning. På motsvarande sätt menar Mead att de samhällseliga spelreglerna utgör kreativitetens och den vuxna "lekens" möjliggörande princip. Den i detta sammanhang springande frågan är dock vilka möjligheter individen – som en gång möjlig- och begripliggjord – resonerar kring och förhandlar denna position i relation till det språkliga och sociala sammanhang i vilket hon eller han alltid är situerad. I följande avsnitt vill jag ytterligare närma mig spänningarna mellan Butler och Mead och kommer där att hänga upp mitt resonemang på deras (o)lika förståelse av förutsättningarna för aktörer och deras praktik samtidigt som den vuxna individens självreflexiva aktörsskap belyses.

AKTÖRSSKAP OCH SJÄLVREFLEXIVA PRAKTIKER

Till skillnad från Mead ger Butler inget påtagligt utrymme åt vare sig det sociala samspelets dynamik eller individens möjlighet till självreflexion. Istället menar hon att möjligheten att "göra genus" på nya sätt står att finna i de tillfällen där den diskursiva regleringen "spricker" snarare än i en individuell förhandling av detta slags normer. Mead talar som bekant inte

om genus men erbjuder en möjlighet att tänka kring genusgörande som en självreflexiv praktik inom genusbegriplighetens gränser. I min läsning av Mead har det uppstått en rad frågor gällande reglering av individuell subjektivitet och erfarenhet eftersom denna hos Mead framförallt begreppsliggörs som resultatet av individens (socialt möjliggjorda) *antagande* om andras attityder och ståndpunkter. För att en sådan tankegång ska vara plausibel är det nödvändigt att fråga sig vad som möjliggör den kroppsliga begriplighet som antas vara förutsättningen för social interaktion och rolltagande. Det diskursiva krav på genusbegriplighet som Butler argumenterar för är i själva verket inte särskilt olik Meads tanke om hur individen måste underkasta sig den generaliserade andres ståndpunkt och på det viset "spela spelets regler" för att överhuvudtaget, som Mead understryker, kunna tänka (och därmed bli till som begriplig kropp och individ). Den stora skillnaden består i att Butler visar hur den grundläggande strukturen i detta slags process ter sig. Även om Butlers och Meads begreppsapparat på flera plan är varandra radikalt olika tillskriver de båda underkastelsen under det sociala (Mead) eller det diskursiva (Butler) stor vikt.

En iakttagelse som gång på gång har återkommit i den teoretiska genomgången är att såväl Butlers som Meads förståelse av praktiker inbegriper en problematisk glidning mellan två slags handlingstyper. Butlers tänkande visar på en oklarhet och konstant sammanblandning mellan performativt och teatraliskt handlande. Hon menar som bekant att det finns vissa gester, rörelser och handlingar som måste utföras för att det subjekt hon talar om ska möjliggöras och begripliggöras. För att begriplig och medveten handling ska vara möjlig krävs därmed ett uppfyllande av en viss relation mellan kön, genus och begär som får subjektet att bli till som ett sådant. När det kommer till dessa performativa handlingar menar dock Butler att det inte är fråga om att dessa är frivilligt utförda och kan därmed inte härledas till en aktör. Istället är det i själva utförandet som aktörer blir till *som* aktörer. En snarlik tanke möter hos Mead som menar att personer blir till som (själv)medvetna individer genom att kommunicera med hjälp av gester och på så sätt överta andras attityder. På sätt och vis kan dessa handlingar förstås som möjliggörandet av ett aktörsskap, men vad som inte är fullt lika tydligt i hans argumentation är vilka konsekvenser de praktiker får som den (själv)medvetna individen engagerar sig i under livets gång.

Att subjektivitet och/eller aktörsskap växer fram genom olika typer av

underkastelse är en fullt rimlig tolkning men jag vill understryka vikten av att betrakta detta skeende som del i en livslång process. För att det ska låta sig göras måste hänsyn tas även till hur (socialt möjliggjorda) självreflexiva och planerande individer orienterar sig genom ett socialt samspel och därigenom strävar efter igenkännande och respons. Även om Butler inte explicit diskuterar dessa teman framgår det tydligt hur hennes texter, trots denna frånvaro, uppvisar en önskan att förklara något annat än det diskursivt uppbyggda subjekt som hon uttryckligen begränsar sig till. Redan de exempel som lyfts fram av Butler (t ex transidentiteter) pekar på vikten av att kasta nytt ljus över hennes subjektförståelse. Om genusbegriplighet är vad som möjliggör subjektivitet blir det avgörande att även diskutera upplevelsen av att "inte höra hemma" i sin tilldelade genuskategori och vilka konsekvenser denna upplevelse får för individens självreflexiva handlande. Vad gäller Butlers tanke om genusbegriplighet förefaller det vara möjligt att granska relationen mellan det diskursivt möjliggjorda aktörsskap hon intresserar sig för och de handlingar en vuxen individ företar sig inom ramen för ett socialt samspel.

Vid ett tidigare tillfälle klargjorde jag att det skulle vara fruktbart att betrakta den heterosexuella matrisen som relationellt uppbyggt av banden mellan individer och genom individens relation till sig själva. En sådan ansats skulle möjliggöra en diskussion om hur den diskursiva regleringen möter i och omförhandlas genom sociala interaktioner och på så sätt visa hur redan möjliggjorda subjekt (vuxna individer) strävan efter att skapa sammanhang och begriplighet kan växa fram. Det är viktigt att ställa sig frågan om hur individer – oavsett om de är socialt eller diskursivt möjliggjorda – involverar sig i olika begripliggörande praktiker för att göra genus på ett sätt som inte ligger i linje med dess reglering. Annorlunda uttryckt eftersöker jag en diskussion om på vad sätt det är möjligt att, om än tillfälligt, låta spelets logik anta lekens former.

För att en diskussion av detta slag ska låta sig göras blir det nödvändigt att återvända till spänningen mellan performativa och teatraliska handlingar. Även om teatralisk handling kräver ett på förhand möjliggjort subjekt är det viktigt att notera hur dessa två handlingstyper inte är varandras motsatser. En handling är inte nödvändigtvis performativ *eller* teatralisk utan snarare utgör dessa olika, men trots allt viktiga, dimensioner av all handling. Det är omöjligt att reducera den ena dimensionen till den

andra och det går inte heller att bortse från någon av dem. Frågan som ett sådant synsätt aktualiserar är om Butlers resonemang kommer att te sig annorlunda ifall ett barn som är på väg att utveckla en begriplighet jämförs med en vuxen individ som kämpar med att fortsatt klamra sig fast vid livet som begriplig? I vilken mån är det (självreflexiva) och teatraliska handlandet möjligt att betrakta som en förhandlingsstrategi med performativa konsekvenser? En av orsakerna bakom svårigheten att använda Butlers performativitetsteori i sammanhang som detta är att hon uppvisar en problematisk förståelse av kroppen. Butlers tänkande involverar många gånger en kropp som ligger fjärran en påtaglig, socialt situerad och upplevd kropp. Kirby noterar i detta sammanhang att Butlers förståelse av kropp och förkroppsligande “ignores this vulgar, lived sense of bodily substance as the sheer insistence and weight of the body’s interiority” (2002: 278). Därmed vill Kirby göra gällande att Butlers analys är begränsad eftersom hennes “intervention is limited to the surface of the surface because she assumes that the differentiation of contouring is given by/in signification” (ibid: 278). Vidare poängterar Kirby att “Butler reads the body as a shifting text, or discursive effect, such that the body’s perceived outline is constantly changing” (ibid) och detta försätter hennes förståelse av kroppen i en problematisk gungning. I en intervju klargör dock Butler sin syn på kroppens materialitet och menar att:

[T]here is an insistent materiality of the body, /.../ it never makes itself known or legible outside of the cultural articulation in which it appears. This does not mean that culture produces the materiality of the body. It only means that the body is always given to us, and to others, *in some way*. (Soenser Breen et al. 2001: 12, kursivering i original)

Att kroppen är oss *given* på ett eller annat sätt relaterar till Butlers grundläggande tankegång om det performativa genusgörande som hon menar är förutsättningen för att kroppen överhuvudtaget ska bli till som en begriplig enhet. Istället för att antingen granska den upplevda kroppen *eller* hur dess yta görs diskursivt begriplig borde det vara fruktbart att försöka förstå båda dessa kroppens centrala aspekter. Trots allt vill jag tro att resonemang som kretsar kring den könade kroppen kommer att läsas

som om det vore en fråga om den kropp genom vilken individen lever sitt liv snarare än en diskursivt reglerad föränderlig text. Vad Butler vänder sig emot är en förståelse av kropp och subjektivitet som bärare av betydelse utanför dess diskursiva meningstillskrivning. Detta har fått henne att kritisera sociologiska och psykologiska modeller för internalisering av sociala normer. Butler vill göra gällande att det inte är möjligt att nå en god förklaring av vad "incorporation or, more generally, internalization is, what it means for a norm to become internalized or what happens to the norm in the process of internalization" (1997b: 19). Frågan är, menar Butler, om den diskursiva regleringen ska förstås som något utanförvarande som intar ett redan givet (och fördiskursivt) "psykiskt utrymme" i internaliseringsprocessen eller om den ska förstås som en individens inre teater. Butler fortsätter sin fråga:

Or does the internalization of the norm contribute to the production of internality? Does the norm, having become psychic, involve not only the interiorization of the norm, but the interiorization of the psyche? I argue that this process of internalization *fabricates the distinction between interior and exterior life*, offering us a distinction between the psychic and the social that differs significantly from the psychic internalization of norms. (Butler 1997b: 19, kursivering i original)

I ovanstående citat visar Butler tydligt på en strävan att komma bort från antagandet om ett fördiskursivt subjekt. Vad hon dock glömmer bort är att tydliggöra vad det innebär att göra en distinktion mellan det utanför- och det innanförvarande. Mead visade tydligt att självets grundläggande struktur byggs upp genom de sociala interaktioner som individer under sitt liv vävs in i och att det därför inte är möjligt att tala om ett i hans teori antaget fördiskursivt subjekt. Om fallet nu är att självets och subjektivitetens grund är socialt möjliggjord och framvuxen ställer jag mig frågan vilka möjligheter som finns för den (själv)medvetna individen att engagera sig i olika praktiker för att få en förändring till stånd. I nästkommande kapitel visar jag hur det är möjligt att utmana detta tänkande genom att granska hur individer med hjälp av olika handlingar och medel möjliggör eller förenklar en önskad genuspräglad självpresentation. Gemensamt för dem alla är att detta inbegriper en aktiv (tidsbegränsad) intervention i relationen

mellan den könade kroppen och ett självupplevt eller önskat genus. De är tydliga exempel på hur individer strävar efter att aktivt förhandla sin egen möjlighet att agera. Det blir dock svårt att kreativt och lekfullt undkomma den diskursiva regleringen eftersom denna tycks sammansmälta med individens eller subjektets alla ansträngningar till handling eller reflektion. För att utveckla denna tankegång fäster Butler uppmärksamheten på att “power that at first appears as external, pressed upon the subject, pressing the subject into subordination, assumes a psychic form that constitutes the subject’s self-identity” (1997b: 3). Givetvis kommer detta att få avgörande följder vad gäller individens möjlighet att tillförsäkra sig ett aktörsskap, men Butler varnar för en enkel förståelse av detta begrepp och menar att det är av yttersta vikt att ha i åtanke hur aktörsskap tenderar att förstås. Butler vill därför understryka hur:

The question of locating “agency” is usually associated with the viability of the “subject,” where the “subject” is understood to have some stable existence prior to the cultural field that it negotiates. Or, if the subject is culturally constructed, it is nevertheless vested with an agency, usually figured as the capacity for reflexive mediation, that remains intact regardless of its cultural embeddedness. (Butler 1990: 142)

Butler ringar i ovanstående citat in den centrala substansen i hennes kritik mot vad som kan betraktas som socialpsykologisk teori. Hennes kritik är i flera avseenden befogad, men när denna passage ställs i relation till Meads tänkande blir det tydligt att den helt enkelt saknar bärkraft. Mead förutsätter inte att individen från början bär något slags handlingsförmåga utan denna möjliggörs i och genom det sociala samspelet. Givetvis är det dock viktigt att förstå att vare sig ett subjekt eller en medveten individ tillkommer utan inslag av något slags reglering, och det är när dessa aspekter klargörs som Butlers resonemang visar sin största förtjänst. Vad som är viktigt att betänka i detta sammanhang är dock att denna reglering inte enbart fyller en funktion i den stund då individen eller subjektet konstitueras utan den kommer att utgöra en ständig referens i individens fortsatta handlande. I syfte att förtydliga sitt resonemang förklarar Butler:

Power acts on the subject, an acting that is an enacting: an irresolvable ambiguity arises when one attempts to distinguish between the power that (transitively) enacts the subject, and the power enacted by the subject, that is, between the power that forms the subject and the subject's 'own' power. (Butler 1997b: 15)

Butler (1993a) menar att spänningen mellan den diskursiva regleringen och individens (eller subjektets) eget handlande medför att aktörsskapet kommer att ha sin grund i de möjligheter som både möjliggörs och begränsas av denna reglering. Men frågan är om detta enbart bör begripliggöras på en diskursiv nivå. Jag har tidigare demonstrerat hur Mead menar att det mänskliga självet kan förstås som en ständig dialog mellan dess två oskiljaktliga aspekter jaget och miget. Hans sätt att begreppsliggöra relationen mellan dessa innebär att en reglering alltid är närvarande och dessutom att denna möjliggör kreativt och impulsivt handlande. På så sätt är det även hos Mead problematiskt att dra en gräns mellan individens handling och vad som möjliggör denna handling. Till vilken grad är det möjligt att betrakta en handling som möjliggjord genom att den begränsas och regleras? Butlers svar är att det är en fråga om språklig reglering eftersom “[t]he force of repetition in language may be the paradoxical condition by which a certain agency /.../ is derived from the *impossibility* of choice” (ibid: 124, kursivering i original). På snarlikt sätt menar Mead att all handling kräver att den generaliserade andres attityd övertas och detta är något som inte minst sker genom upptagandet av ett gemensamt (reglerat) språk. Detta innebär att det ur all slags handling rimligtvis borde gå att vaska fram hur dessa gränser yttrar sig och på vad sätt de, genom sin gränsdragande karaktär, möjliggör en begriplig handling. När Butlers tänkande sätts i relation till Meads blir det därför möjligt att fundera över hur individen som möjliggjort subjekt under livets gång rör sig inom den diskursivt reglerade genusbegriplighetens gränser. Eftersom sådana gränser på ett eller annat sätt måste bäras upp av mellanmänniska band borde följden bli att det också är där som möjligheten till en framväxt av aktörsskap möjliggörs. Butler klargör att all möjlighet till handling är begränsad till vad som ryms inom begriplighetens ramar, eller som Butler uttrycker det, “[b]ecause the agency of the subject is not a property of the subject, an inherent will or freedom, but an effect of power, it is constrained but

not determined in advance” (1997a: 139). Vad som är möjligt att utläsa ur dessa rader är att Butler inte vill se den heterosexuella matrisen som determinerande utan enbart som begränsande och detta är en kärnfråga för den relation som hon menar råda mellan subjektion och subjektivering. I relation till denna problematik accentuerar Butler att “[s]ubjection consists precisely in this fundamental dependency on a discourse we never chose but that, paradoxically, initiates and sustains our agency” (1997b: 2). Det är svårt att inte se antagandet om ett socialt samspel mellan raderna i Butlers tänkande. Människor föds alltid in i ett socialt samspel som vida överskrider individens tid däri. Av denna anledning är det av stor vikt att läsa Butlers förståelse av den för subjektet möjliggörande regleringen som socialt grundad. Mead kan i detta sammanhang bidra med en utveckling, eftersom hans förståelse av social kontroll på många punkter ligger nära vad Butler ger uttryck för. För båda dessa perspektiv spelar självdisciplinering och underkastelse en viktig roll. I syfte att klargöra sin ståndpunkt i denna fråga vill Mead göra gällande att social kontroll inte är en fråga om att ”crush out the human individual or to obliterate his self-conscious individuality /.../ on the contrary, [it is] actually constitutive of and inextricably associated with that individuality” (1934: 255). Likheten mellan detta synsätt och vad Butler ger uttryck för är slående eftersom en av hennes huvudtankar är att den mänskliga kroppen måste underkasta sig den diskursiva regleringen (subjektion) i syfte att erhålla status som subjekt (subjektivering). Först genom att inte kunna handla och agera fullständigt fritt utvecklas ett aktörsskap och detta är en tanke som också återkommer hos Mead. ”[T]he individual”, påpekar han, ”is what he is, as a conscious and individual personality, just in as far as he is a member of society, involved in the social process of experience and activity, and thereby socially controlled in his conduct” (ibid). Med andra ord kan sägas att framställningen av den diskursiva eller sociala regleringen hos dem båda kan begripas som såväl en aktörsskapets tändande gnista som de gränser inom vilka individen sedan tvingas handla. Vad som dock kräver att utvecklas vidare, och som jag hoppas kunna visa i kommande två empiriskt orienterade kapitel, är hur denna reglering yttrar sig i individers sätt att resonera kring vad de upplever sig kunna och inte kunna göra. Jag kommer att göra ett nedslag i hur individer talar om vilka (o)möjligheter som är förknippade med genuspräglade handlingar för att se på vad sätt det

är möjligt att förhandla dessa gränser genom olika slags kommunikativa handlingar. Med andra ord kommer jag att röra mig mot den spänning som finns mellan performativa och teatraliska handlingar för att se på vad sätt det är möjligt att begreppsliggöra individers relation till denna nämnda reglering. På flera sätt förefaller detta vara en viktig del av Butlers förståelse av genusperformativitet men, som McNay kommenterar, hennes tänkande saknar "a description of how the performative aspects of gender identity are lived by individuals in relation to the web of social practices in which they are enmeshed" (1999: 178). Att närma sig denna problematik är dock viktigt eftersom det kan möjliggöra en utvecklad förståelse för på vad sätt individer förändrar betydelsen av sina kroppar och presenterar dem på ett sätt som gör en självförändring om inte möjlig så åtminstone upplevd.

EN RÖRELSE MOT EMPIRISK UTVECKLING

Avhandlingens inledande kapitel visade att för att låta queerteorin och socialpsykologin närma sig varandra är det en fruktbar ansats att på empirisk väg utveckla spänningen dem emellan. Av denna anledning vill jag, som tidigare har klargjorts, närma mig dess övergripande problematik med hjälp av ett empiriskt material bestående av självpresentationer och dagböcker författade av självidentifierade transvestiter. Jag har antytt möjligheten att dessa berättelser kan bidra till diskussionen om på vad sätt föreställningar om genus omgärdas av gränsdragningar och regler. Genom att betrakta hur det i självpresentationerna resoneras kring vad som krävs för att göra ett genus istället för ett annat är det min avsikt att försöka ta reda på hur en tanke om genusbegriplighet fungerar som ett slags spelregler. I föregående kapitel visade jag att Mead inte gör någon stor sak av lekens möjligheter som en del av det vuxna livet utan istället antar att det mer reglerade spelet är en för det lilla barnet självklar utvecklingsväg. Detta påkallar en närmare granskning av hur distinktionen mellan lek och spel kan förstås när den betraktas i ljuset av det genusgörande som tvivelsutan äger rum inom ramen för en nätgemenskap. Det är min avsikt att försöka förstå i vilken grad detta genusgörande antar lekens eller spelets karaktär och på vad sätt den relaterar till genusbegriplighet. Vad krävs för att presentera ett feminint genus och ställer detta görande krav på att en maskulinitet

ska döljas eller på något sätt göras ogjord? Vilka möjligheter finns att utifrån ett empiriskt material av detta slag diskutera och vidareutveckla en förståelse av den hos Butler frånvarande självreflexiva dimension som för Mead är så avgörande? Går det att överhuvudtaget tänka på ett sätt som inte ställer krav på en viss relation mellan kön, genus och begär och om så är fallet, vilken betydelse spelar närvaron av andra individer för att detta ska vara möjligt?

Den centrala frågan i en ansats av detta slag blir vilka analytiska dörrar som kan öppnas om utgångspunkten tas i Butlers diskursivt möjliggjorda och konstruerade subjekt för att därigenom etablera en förståelse för hur den (själv)medvetna individen reflexivt handlar och orienterar sig inom ramen för ett socialt samspel. I det föregående har jag visat hur min läsning av Butler ger stöd åt tanken att det skulle kunna vara en fråga om simultan performativitet och teatraliskt framträdande i och med att individen, när han eller hon rör sig inom begriplighetens gränser, kommer att utspela ett dialogiskt drama mellan det diskursivt möjliggjorda subjektet och sitt eget (om än begränsade) aktörsskap (förstått som en konversation mellan jaget och miget). Detta skulle rimligtvis möjliggöra en förhandling av genusbegriplighet, men en begriplighet som på ett eller annat sätt kräver en interaktion med andra individer. En sådan förhandling av genusbegriplighet kan vara möjlig att betrakta som ett spel där individens inträde på spelplanen möjliggjorts av spelets gränser och där dess regler redan står skrivna som en ram för spontan dramatisering och intern överläggning. På så sätt befinner vi oss alltid på en spelplan – möjliggjord av spelets regler – men, som Butler också antyder, finns det inom spelets ramar chans för feltolkningar och felläsningar. Denna möjlighet implicerar indirekt att det därtill (om en individuell reflexivitet tas med i beräkningen) finns en möjlighet att, med det symboliska förråd som spelets regler eller tillhandahåller, skapa nya konfigurationer inom begriplighetens gränser. Trots att Butlers och Meads utgångspunkter är radikalt olika tillhandahåller de kritiska infallsvinklar på *olika* aspekter av hur aktörer och deras praktik ska förstås. Butler vill få till stånd en teori, inte om självvalt rationellt handlande, utan om grunden för det väljande, tänkande och handlande subjektet. Detta gör hon genom att visa på vad sätt mänskliga kroppar enbart kan bli till som subjekt genom en process varigenom en genusbegriplighet etableras. Butler är emellertid något oklar i sin förståelse av "aktörer" eftersom hon simultant tycks tala

i termer av performativitet och teatraliskt framträdande. För att utveckla detta tänkande menar jag att det är möjligt att ur ett socialpsykologiskt perspektiv tänka kring dessa handlingstyper i termer av omedvetna och medvetna handlingar. Mead talade som bekant inte om omedvetna handlingar som bärare av den konstitutiva kraft som Butler tillskriver de performativa handlingarna, men understryker likväl hur de omedvetna handlingarna utgör förutsättningen för att medveten kommunikation och (själv)medvetande ska framväxa. Det är genom denna omedvetna kommunikation som individen kommer att varsebli sig själv *som* något (meningsfullt). Här skiljer sig Mead från Butler eftersom han menar att detta, för att bära kraft, måste ske i ett socialt sammanhang.

Utmärkande för Butlers såväl som Meads teoretiska resonemang är att de präglas av problematiska aktörs- och praktikbegrepp. Butlers begreppsapparat glider ofta mellan ett diskursivt och språkligt möjliggjort subjekt som stundtals antar formen av en förkroppsligad aktör. Det är fullt möjligt att detta är en för Butler politisk strategi men den får likväl problematiska konsekvenser. Inte heller kan Butler, sitt intresse för genusperformativitet till trots, sägas förklara vad för slags handlingar som genusgörandet antas bestå av. Eftersom hon menar att det är omöjligt att skilja "görare" från det "gjorda" borde det vara på sin plats att närmare granska vad för slags praktiker som får genusbegriplighet att etableras. Till skillnad från Butler är Mead någorlunda tydlig med att deklarerar på vilken analytisk nivå han avser att operera, men detta till trots inbegriper hans tänkande en något oklar förståelse av aktör och praktik. Mead visar tydligt hur handlingar och interaktioner får konsekvenser för individen och dess subjektivitet men i kontrast till Butler har han svårt att förklara vilket slags handlingar som krävs för att en subjektivitet och reflektiv intelligens ska ha möjlighet att växa fram. Det är inte långsökt att föreställa sig att det finns en tydlig skillnad mellan att leka "pappa" eller "luftmadrass" när de betraktas i skenet av de konsekvenser de får i livets senare skeden. Det för Mead avgörande problemet är därmed frånvaron av en problematisering av den könade och sexualiserade kropp vilken utan tvivel spelar en avgörande roll i mellanmänskliga relationer.

Utmärkande för Mead såväl som för Butler är deras respektive förståelse av kropp, subjektivitet/medvetande och regleringen därav som en gemensam tematik. Även om de angriper temat från olika perspektiv menar båda

att kroppen inte har någon egentlig innebörd innan en diskursiv eller social reglering har tillskrivit den en sådan och därigenom försett den med ett aktörsskap. Båda perspektiven kan därmed sägas ge stöd åt tanken om att denna reglering, som hos Butler framstår som diskursiv och hos Mead som social till sin natur, verkar såväl utanpå som inuti den mänskliga kroppen genom att frambringa ett slags självdisciplinering. Frågan är emellertid hur det relativt oklara aktörsbegrepp som möter hos Butler (det framträdande subjektet) respektive Mead (den [själv]medvetna individen) ska förstås och på vad sätt detta måste situeras i ett socialt samspel. Mead talar sitt tydliga språk och visar hur det är en fråga om relationer mellan mänskliga organismer som handlar gentemot varandra på olika sätt. Hur dessa organismer ska förstås *efter* att de antagit "mänskliga" karakteristika genom att utveckla ett själv är dock oklart. Butler kan inte heller sägas ge en tydlig bild av *hur* hennes subjekt formeras diskursivt eftersom hon ständigt återvänder till ett socialt sammanhang genom att använda sig av exempel som namngivande, relationer till definierande andra och vikten av socialt erkännande. Butler tycks ge uttryck för att hennes teori inbegriper en aktör som tillsammans med andra aktörer utför vissa *handlingar* vilka får konsekvens för deras respektive aktörsskap. Trots att hon låter det sociala samspelet uppta en viktig plats förklarar hon dock konsekvent att detta är oviktigt för hennes resonemang. Frågan är därför om det är möjligt att situera Butlers diskursivt möjliggjorda "subjekt" och dess relation till genusbegriplighet i en social kontext där ett självreflexivitetens "mig" nödvändigtvis framträder och får avgörande konsekvenser. Hur ska genus förstås som en begripliggörande mekanism och/eller process som möjliggör rolltagande och meningsfull interaktion?

I hjärtat av denna diskussion står den problematiska relationen mellan performativt (omedvetet) och teatraliskt (medvetet) handlande men det är oklart vilken möjlighet individer har att själva omförhandla relationen mellan dessa två. I likhet med vad jag har visat i det föregående menar Mead att gester endast utvecklas till fullbordade (sociala) handlingar då de igenkänns inom ramen för ett socialt samspel, och detta kräver att en definierande andre alltid är närvarande för att en individs handlingar ska framstå som begripliga. Butler talar på motsvarande sätt om kravet på begriplighet, men visar inte på vad sätt individen (eller subjektet) sammanbinds med andra individer i det att de definierar varandra. Detta tyder på

att relationen mellan gester och handlingar kan relateras till skiljelinjen mellan performativa och teatraliska handlingar eftersom en fullbordad (social) handling kräver att gester framkallar reaktioner hos den andre. Alla handlingar blir på så sätt fundamentalt beroende av en definierande andre och sättet vi föreställer oss denne (därtill att vi framstår som begripliga). Självet, som Mead hävdar, kan förstås som en inre dramatisering av en extern konversation, men vad är egentligen förutsättningen för en sådan? Krävs det inte att de individer som involveras i en sådan dramatisering begripliggörs genom att deras kroppar och handlingar relateras till varandra på ett fungerande sätt? Att försöka förstå vilken plats kön, genus och begär har i praktiker av detta slag är fruktbart eftersom det på den vägen skulle vara möjligt att se hur individer föreställer både sig själv och andra i en förhandling av genusbegripligheten.

Genom att arbeta på detta vis blir det viktigt att ifrågasätta de omständigheter under vilka självet uppkommer och förändras samt under vilka villkor möjliggörandet av det individuella *jaget* lyder. Det är i detta sammanhang jag ser den tydligaste möjligheten till fortsatt diskussion. Butler tillhandahåller en begreppslig verktygslåda med redskap för att tolka subjektivitet, handling och kroppsyta i förhållande till diskursiv reglering eftersom hennes primära intresse är hur det subjektiva *jaget* regleras och möjliggörs. Till denna typ av resonemang kan Mead bidra med en förståelse för *hur* individer resonerar kring genus och på vad sätt de själva anstränger sig för att *bli* eller *göra* sig till män, kvinnor eller något däremellan i relation till andra människor. För att utveckla och problematisera relationen mellan dessa två perspektiv finner jag det nödvändigt att på empirisk väg närma mig tanken om genusgörande som en självreflexiv och kanske även lekfull praktik. I kontrast till Butlers resonemang skulle ett sådant företag kunna resultera i en mer djupgående och utförlig diskussion om hur genus förhandlas inom ramen för ett socialt samspel och på vad sätt människor tänker kring, förklarar och bortförklarar genus. Med andra ord är det min avsikt att i det följande utveckla en socialpsykologiskt färgad förståelse av detta "genusgörande" som inte bara tar med i beräkningen hur aktörer agerar självreflexivt, utan därtill hur detta sker inom ramen för ett socialt samspel i vilket andra aktörer inte bara är närvarande utan därtill utgör förutsättningen för agerandet som sådant.

TRANSAKTÖRER OCH TRANSPRAKTIK

Inledningsvis påpekade jag att transidentiteter har utgjort ett populärt analytiskt exempel inom många queerteoretiska ansatser (jfr Halberstam 1998; Halberstam 2005; Rosenberg 2000) och ett liknande intresse kan lokaliseras inom en rad socialpsykologiskt orienterade studier (Garfinkel 1967: 116-85; Kessler och McKenna 1985).³ Mitt val att studera transvestism har inte i första hand präglats av en strävan att förstå detta fenomen som sådant. Snarare beror detta val på att jag menar att det kan fungera som ett empiriskt grundat exempel på hur genusgörande kan förstås. Genom att visa på vad sätt transvestiter förhandlar och resonerar kring sina själv och genuspräglade kroppar blir det möjligt att skapa en förståelse för faktorer, element och gränsdragningar som dessa praktiker både inbegriper och förutsätter. En stor del av den forskning som tidigare gjorts kring transvestism har ringat in detta fenomen som en avvikelse, vilket ofta har att göra med att den normativa heterosexualiteten, till vilken dess tänkta avvikelse står i relation, inte har problematiserats.⁴ Jag vill här inte ansluta mig till ett sådant synsätt men dock understryka att transvestiter bråkar eller leker med genus på ett särskilt sätt eftersom de engagerar sig i en praktik som i olika hög grad inbegriper en konkret växling mellan maskulinitet och femininitet. Genom att betrakta hur denna växling beskrivs och vilka gränsdragningar den förutsätter är det min förhoppning att kunna skapa en bild av vilka karakteristika som tillskrivs olika genus och på vad sätt gränser dras mellan dessa.⁵

Det är dock inte enkelt att arbeta utifrån ett sådant perspektiv och i hög grad har detta att göra med vilken begreppsapparat som används. I arbetet med denna avhandling har jag vid ett flertal tillfällen brottats med en problematik gällande de beteckningar som är möjliga att använda för att inringa och beskriva de aktörer och processer som lyfts fram ur det empiriska materialet. Användandet av termer som transvestit (vilket, tillsammans med ord som "transa", är vanligt förekommande i materialet) och transvestism inbegriper det ständigt närvarande prefixet "trans-" vilket kan sägas förutsätta närvaron av en någorlunda statisk gräns mellan två åtskilda genus mellan vilka en individ antas kunna röra sig med större eller mindre lätthet. Jag har velat behålla detta prefix för att visa på rörligheten

mellan genus samtidigt som den möjliggörande distinktionen dem emellan bevaras. Termerna transvestit och transvestism för emellertid med sig problem eftersom de har en patologiserande underton och påvisar inte i tillräckligt hög grad den processartade och ibland tillfälliga rörelse mellan olika genus som transvestism inbegriper. Med tanke på att denna praktik inbegriper en rörelse mellan maskulinitet och femininitet blir konsekvensen att *båda* dessa genus konstrueras genom praktiken. Det har varit viktigt för mitt tänkande att inte se denna rörelse som vare sig enkelriktad eller självklar. Halberstam påpekar att det kan vara en fråga om att “[f]or such a subject, identity might best be described as process with multiple sites for becoming and being” men att en förståelse av detta slags process kräver “to think in fractal terms and about gender geometries” (1998: 21). Följden av detta synsätt blir att det är viktigt att försöka undkomma och tänka utanför gängse föreställningar om genus. Därmed är det möjligt att tolka transvestiternas genusgörande, inte bara som en rörelse från man till kvinna och tillbaka igen, utan därtill att denna rörelse bär med sig en förändrande möjlighet.

I syfte att utveckla en begreppsapparat som är känslig för lekfullhet och som överskrider entydiga kategoriseringar har jag därför valt att i huvudsak närma mig det empiriska materialet utifrån två begrepp: *transaktör* och *transpraktik*. Med det förra begreppet avses alla de aktörer som framträder i avhandlingens empiriska del med sina självpresentationer och dagböcker. Genom att på detta sätt begripliggöra individerna genom en handling är det möjligt att, åtminstone till viss del, fly den problematik som det innebär att förlita sig på en vedertagen begreppsapparat som också innebär att dessa aktörer positioneras som avvikande. Begreppet tillskriver individerna ett aktörsskap samtidigt som det visar hur dessa enbart kan sägas vara transaktörer vid de tillfällen de engagerar sig i någon form av transpraktik.⁶ Transpraktiken, som utgör det andra huvudsakliga begreppet i följande empiriska kapitel, inbegriper alla typer av handlingar, tankar och användande av genuspräglade objekt som tillsammans syftar till att få ett genusgörande till stånd. Med utgångspunkten tagen i Ferreday och Lock (2007) har jag försökt att förstå hur det empiriska materialets transaktörer kan betraktas som ett slags genusresenärer (gender travelers). Som kommer att visas i nästkommande två kapitel är det inte ovanligt att transaktörerna resonerar kring sin transpraktik som ett slags “upptäcktsfärd”. Jag vill därför betona

att min utgångspunkt inte har varit att enbart betrakta transpraktiken som en rörelse mot en parallell subjektivitet eller självförståelse utan snarare som en rörelse i sig (jfr Larsson 1997).⁷ Detta är en viktig tankegång eftersom, enligt vad Halberstam (2005) noterar, det västerländska "subjektet" många gånger förutsätts genomgå längre perioder av stabilitet och en frångång från denna stabilitet ofta utmålats som ett tecken på något slags farlighet eller dysfunktion. Att situera transaktörerna och deras praktik inom ramen för en nätgemenskap är av denna anledning av stor vikt eftersom "[q]ueer subcultures produce alternative temporalities" (ibid: 2) och underlättar på så vis en själv- och omvärldsförståelse grundad på andra premisser än vad en annars heteronormativ reglering kan erbjuda.⁸

När jag talar om transaktörerna som genusresenärer är det därför viktigt att detta inte tolkas i termer av genusturism. En sådan term skulle nämligen bära undertoner av såväl exploatering som en allt för tydlig inramning av "resmål" och "avreseort" (jfr Ekins och King 2006: 35, 97ff). Även om jag inte uttryckligen kommer att använda mig av Ferreday och Locks begreppsapparat vill jag klargöra att den har inspirerat mig att förstå hur transpraktiken alltid är försatt i rörelse mellan olika genus på så sätt att den sällan har en enskild och enkelt avgränsbar destination, utan snarare är en fråga om att uppträcka, möta och förkroppsliga det extraordinära.⁹ Följden av detta blir att begreppen transaktör och transpraktik är beroende av varandra. Även om det finns en risk att de upplevs vara statistiska syftar de till att beteckna inte bara rörelsen från en punkt till en annan utan också det mellanrum som uppstår under tidens gång. Tanken bakom detta är att föra tankarna till resan eller rörelsen som sådan snarare än just slutdestinationen. Genom att använda en begreppsapparat av det här slaget tillhandahålls en utmanande illustration av Butlers föreställning om genus som ett processuellt görande. Såväl transpraktik som transaktör åsyftar begreppsligt de processer varigenom genus iscensätts och förhandlas genom olika typer av handlingar. På samma gång åskådliggör dessa begrepp hur Meads förståelse av en extern kommunikation relaterar till en inre dramatisering.

Att på detta sätt göra en distinktion mellan genusgörande och transpraktik kräver en förklaring. Det har varit min tanke att transpraktiken alltid inbegriper ett genusgörande men att genusgörandet som sådant inte kräver en transpraktik (jfr Ekins och King 2006: 33ff). Detta sätt att förstå transpraktik ligger nära vad Ekins och King (2006) benämner

“oscillerande” transpraktik.¹⁰ De använder detta begrepp för att sätta rörelsen mellan genusgränserna i centrum för sin analys. Samtidigt syftar det till att visa på vikten av att inkorporera en förståelse för hur denna praktik kan variera vad gäller temporal avgränsning, rörelsens omfattning och graden av den individuella fantasins inflytande över de därigenom involverade processerna. Utöver detta noterar Ekins och King hur den oscillerande transpraktiken inbegriper olika grader av involvering av andra individer i syfte att förändra dess (annars ensliga) karaktär. Noteras bör att föreställningen om den oscillerande transpraktiken utmanas i den stund denna praktik situeras inom ramen för en nätgemenskap eftersom denna per definition inbegriper andra individers närvaro samtidigt som den över-skrider vardagsverklighetens annars påtagliga begränsningar vad gäller tid och rum. Inom nätgemenskaper antar den kommunikativa situationen en annan karaktär än vad som möter i vardagslivet eftersom dess gränssnitt, som visades i kapitel två, gör att en viss typ av subjekt-objekt-relation – likt den Mead föreställde sig vara nödvändig för självet framväxt – etableras av individen i förhållande till sig själv.

Med utgångspunkten tagen i det ovan sagda vill jag i nästkommande två kapitel på empirisk väg utveckla möjligheten att kombinera Butlers och Meads tänkande. Med hjälp av begreppen transaktör och transpraktik vill jag visa på vad sätt subjektivitet och genus förhandlas i förhållande till såväl den diskursivt reglerade genusbegripligheten som dess materialisering i antaganden om andra individers och den generaliserade andres attityder. I syfte att demonstrera två centrala dimensioner i det empiriska materialet kommer det första kapitlet att kretsa kring vad jag vill beskriva som olika uttryck av intern konversation och lek för att i det andra kapitlet förskjuta mina läsningar och tolkningar till att kretsa kring en extern kommunikation och möjligheter att utveckla leken till ett spel. Av central vikt för den kommande diskussionen är frågan om det är möjligt att omförhandla genusbegriplighet och på vad sätt detta i sådana fall yttrar sig i transaktörernas självpresentationer. Jag vill därigenom sträva efter att förstå vilken betydelse social interaktion spelar för förhandlingen av genusbegriplighet och i vilken mån denna begriplighet kan betraktas som socialt möjliggjord. På så sätt kan sägas att jag i det följande vill utforska på vad sätt det empiriska materialet kan bidra till att problematisera möjligheten att förstå genusgörande i termer av lek eller spel samt om

det är möjligt att betrakta genusbegriplighet som en variant av det sociala samspelets spelregler.

del III

EMPIRISKA NEDSLAG

Transgenus och (själv)- kommunikativa genuslekar

De två första i raden av två empiriskt orienterade kapitel skall etablera en inledande förståelse för det empiriska materialet. I ett första avsnitt diskuterar jag på vad sätt transpraktiken är möjlig att begreppsliggöra som en självkommunikativ praktik som inbegriper tydliga gränsdragningar mellan maskulinitet och femininitet. I ett andra avsnitt vänder jag mig till det sätt på vilket materialet ger uttryck för ett särskilt slags genuskonstruktion, vilken kretsar kring en kontrastering av det vardagliga och det extraordinära. Jag visar i detta avsnitt hur transpraktiken innebär en konstruktion av särskilda transgenus samt på vad sätt de gränsdragningar som invävs i dessa fyller en viktig funktion. I stora drag kretsar detta kapitel kring olika strategier för att förhandla och omtala genusbegriplighet och detta sker i relation till såväl lekens som spelets olika dimensioner. I de två inledande avsnitten spelar kommunikationen med kroppsliga gester och den klädda kroppen som bärare av signifikanta symboler en central roll. Det tredje avsnittet syftar till att utveckla den empiriska presentationen så att den även inbegriper en diskussion om på vad sätt den anatomiska kroppen representeras och förhandlas i materialet. Avslutningsvis summeras kapitlets centrala tematik i korta ordalag.

DEN ENSAMMA LEKENS RÖRELSER

Redan i ett tidigt skede av mina läsningar av det empiriska materialet slogs

jag av att dess många självpresentationer uttrycker en förståelse av genus som föränderligt och något som kan göras genom att transaktörerna låter sina klädda kroppar involveras i olika slags handlings- och rörelsemönster. Transaktörerna talar många gånger om hur de "gör" genus utan att deras resonemang i någon nämnvärd utsträckning omfattar en diskussion om den anatomiska (könade) kroppen. Istället fokuseras den klädda, kostymerade kroppens olika kommunikativa rörelser och gester. Med andra ord är det med jämna mellanrum möjligt att i det empiriska materialet skönja en konkretisering av Butlers förståelse av relationen mellan kön och genus, eftersom det senare ofta omtalas som skilt från det förra. Transaktörerna resonerar dock endast i undantagsfall uttryckligen kring genus eftersom innebörden av såväl femininitet/maskulinitet som kvinnlighet/manlighet (vilka ofta omtalas utan tydlig distinktion vad gäller kön och genus) många gånger förutsätts vara självklar. Därmed är det först vid en närmare granskning av det empiriska materialet som en bild av genus som något "görbart" utkristalliserar sig. Inte sällan tar sig detta uttryck genom att transaktörerna berättar om hur de agerar med och gentemot sina klädda kroppar i olika situationer. Dessa handlingar är ofta en fråga om att röra *på* sig eller *vid* sig på ettdera genuspräglade sättet.¹ En genusförståelse av detta slag för med sig att varje genuspräglad gest, rörelse eller handling inbegriper en gränsdragningsmekanism på så sätt att en mängd andra rörelser utesluts och undviks.² Med andra ord är det möjligt att förstå genusgörandet som ett implicit undvikande av all slags kroppslig tve tydighet, eftersom transaktörerna (med få undantag) tillskriver stor vikt vid att kroppen rör sig *antingen* maskulint *eller* feminint för att därigenom framstå som säker, bestämd och begriplig. Följaktligen framträder i mina läsningar ett tydligt exempel på hur regleringen av genusbegriplighet tar sig uttryck i de självreflexiva praktiker som transaktörerna engagerar sig i och detta tema har fångat mitt intresse.

Den möjlighet att göra genus som i materialet tillskrivs dessa kroppsliga rörelser utgör en utmanande föreställning eftersom den föreslår att vare sig den nakna eller den klädda kroppen tycks vara tillräcklig för att genus ska låta sig göras. Istället förefaller de kroppsliga rörelserna fungera som ett slags kommunikativ motor för den betydelse som kläderna tillskriver den anatomiska kroppen. Vad som dessutom är utmärkande är att dessa genusgörande handlingar inte bara syftar till att kommunicera ett genus

inför andra, utan dessutom att denna kommunikation riktar sig till individen själv. På så sätt är det inte tillräckligt att klä sin kropp på ettdera sättet för att frammana ett slags självupplevd femininitet, utan det krävs även att transaktören går i dialog med sig själv och sin kropp för att på så sätt konversera fram det genus om vilket klädbytet uttrycker en önskan. Detta för med sig att transaktörerna sällan omtalar sina feminint klädda manliga kroppar som engagerade i vad som kan begripas som maskulina rörelse- och handlingsmönster eftersom det är genom genuspräglingen av dessa som den omklädda kroppens innebörd klargörs för såväl transaktören som dess potentiellt närvarande åskådare. Transpraktiken implicerar alltså en konstant gränsdragnin mellan maskulinitet och femininitet, och för att engagera sig i en meningsfull och begriplig genusgörande praktik framgår det i materialet tydligt på vad sätt denna kräver ett analogt tillintetgörande av det genus aktören *inte* har för avsikt att göra. I samma stund som transaktören ger sig i kast med att göra någon typ av femininitet uttrycks därför simultant en strävan att tillfälligt tillintetgöra en maskulinitet som inte sällan konstrueras som kulturellt påtvingad.³ Med få undantag ger de många självpresentationerna och dagböckerna uttryck för en genusförståelse som är allt annat än flytande utan snarare fylld av gränsdragningar och konflikter. Relationen mellan femininitet och maskulinitet kan därmed sägas kräva en oavbruten förhandlingsprocess för att transpraktiken ska utmynna i ett genusgörande och det är i denna centrala aspekt av det empiriska materialet jag vill ta min utgångspunkt för att gradvis förflytta mig genom dess olika dimensioner.

I likhet med vad som antyds ovan, pekar mina läsningar av det empiriska materialet tydligt på att transaktörernas praktik inte enbart inbegriper ett intresse att klä sina kroppar på ettdera genuspräglade sättet. Därutöver framgår att klädernas kulturellt reglerade innebörd måste få näring genom utförandet av olika gester och handlingar. Dessa kroppsliga rörelser är stundom en fråga om kroppsspråk i vid bemärkelse, men är inte sällan en fråga om olika sätt att förhålla sig till och agera gentemot den egna kroppen. Av denna anledning är det inte ovanligt (och än mindre förvånande) att själva påklädandet som sådant omtalas både lyriskt och känslösamt eftersom det utgör en för transpraktiken avgörande transitiv handling.

Påklädandet och de handlingar som detta inbegriper drar en tydlig gräns mellan maskulinitet och femininitet och ett illustrativt exempel på

detta möter i Charlottes presentation där hon förklarar hur hon förhåller sig till sin transpraktik. "Jag njuter av själva förberedelsen", skriver hon, "raka benen, måla naglarna och klä upp mig". Att agera gentemot sin egen kropp, eller att förbereda den, som Charlotte uttrycker det, är ett tankeväckande exempel på hur det är möjligt att kommunicera och få till stånd en rörelse från ett genus till ett annat. Genom att raka benen, måla naglarna och på andra sätt agera gentemot den egna kroppen involveras Charlotte i en kommunikativ process i vilken hon framförallt gör sig till ett objekt för *sig själv*. Hon agerar gentemot sin kropp på ett sätt som låter den anta en ny skepnad och även om detta ensamt inte gör genus anteciperas ett mer långtgående iscensättande. Hennes agerande utgör på så sätt en strategi att gradvis röra sig mot en förändrad genuspräglad självförståelse. På samma gång som dessa handlingar syftar till att omforma Charlottes utseende bidrar de med att steg för steg suddas ut, raka bort och måla över varje litet spår av den kulturellt påtvingade maskulinitet som den manliga kroppen tycks bära med sig. Vikten av att på detta sätt låta det feminina genusgörandet inbegripa ett maskulinitetens uttraderande tydliggörs ytterligare av att Charlotte i ovanstående citat klargör att hon inte enbart klär *om* sig utan snarare att det är en fråga om att klä *upp* sig.

Tanken om att transpraktiken syftar till att åstadkomma ett slags "skönhet" är vanligt förekommande i materialet, och inte sällan uttrycks rörelsen från maskulinitet till femininitet i termer av en förflyttning från ett tillstånd av tänkt vardaglig vulgaritet till ett slags fågringens extravagans. Med andra ord kan sägas att transaktörerna uttrycker det maskulina genusgörandet i termer av en negation: män vare sig kan eller bör handla gentemot sina kroppar i syfte att frammana ett slags föreställd skönhet om avsikten är att (fortsatt) framstå *som* män. Det empiriska materialet pekar med andra ord på en uppenbar osäkerhet eller instabilitet i relationen mellan kön och genus eftersom det förra inte omtalas som grund och orsak för det senare. Snarare förstås genus, såväl maskulinitet som femininitet, som något transaktören ständigt tvingas iscensätta och det tycks vara avgörande att en tydlig gräns dem emellan upprätthålls.

Här möter en föreställning som skiljer sig från Butlers tanke om genusbegriplighet i det att transaktörerna i högre grad talar om vikten av att göra genus *rätt* än att det måste finnas en viss relation mellan anatomisk kropp och den betydelse den tillskrivs då den kläs på ett visst sätt samtidigt

som den involveras i olika genusgörande praktiker. Följaktligen sätts den genusgörande praktiken som sådan i centrum och i materialet uttrycker transaktörerna sina funderingar och resonemang kring hur denna måste anta olika skepnader för respektive typ genus. Det slags agerande som riktas gentemot den egna kroppen, eller kroppsförhållningssätt som det bättre kan benämnas, är möjligt att betrakta som del i en självkommunikativ process med syfte att tillhandahålla en god grund för transaktörernas anteciperade genusförändring. Av vikt att notera är nämligen hur Charlotte, när hon med nätta händer pysslar om, utsmyckar och omhändertar sin egen kropp inte bara agerar gentemot sin kropp som vilket annat materiellt objekt som helst. Snarare bör detta betraktas som ett sätt att inför *sig själv* kommunikativt upprätta en harmonierande relation mellan kropp och intern konversation för att senare temporärt stadfästa denna relation genom att svepa in sig i textilier som både bär upp och kommunicerar genus. Relationen mellan kläder, kroppsförhållningssätt och övriga genusgörande praktiker tycks dock vara av en relativt komplex art eftersom de senare kräver att den agerande kroppen *är* eller *ska bli* klädd på ett med handlingens genusprägling harmonierande sätt för att framstå som meningsfulla. På motsvarande vis framstår det, som ovan påpekats, vara nödvändigt att den klädda kroppen senare levandegörs med hjälp av *rätt* slags agerande för att klädomytet ska upplevas vara görbart, njutbart och meningsfullt. Betraktat ur detta perspektiv skulle Charlottes nagelmålning eller benepivering troligtvis inte framstå som vidare meningsfull om de inte inramades av en mer genomgripande genusgörande transformationsprocess.

Med utgångspunkten tagen i ovanstående resonemang är det möjligt att sluta sig till att självpresentationerna i hög grad uttrycker en vag uppfattning av maskulinitet som begripliggörs (och konstrueras) i termer av en omöjlighet eller svårighet att agera gentemot den egna kroppen. I kontrast till den lyriskt omtalade femininitet som transpraktiken syftar till att få till stånd betraktas allt som oftast maskuliniteten som dess raka motsats: som en avskalad rå yta gentemot vilken inget kroppsligt agerande kan eller bör ske. Mot denna omöjlighetens yta ställs femininiteten som ett slags möjligheternas spelplan inom vilken kroppen antas utgöra en yta med möjlighet att förändras, utsmyckas och visas upp inför såväl sig själv som andra. Med hänsyn tagen till denna genomgripande distinktion mellan maskulinitet och femininitet är det inte svårt att föreställa sig vad Marianne

har för avsikt att meddela, när hon i sitt dagboksinslägg understryker vikten av att *själv* agera gentemot sin egen kropp i syfte att göra (den påtvingade) maskuliniteten ogjord. Då Marianne berättar om en utlandsresa som hon och några väninnor tillsammans företog sig uttrycker hon sin förvåning över att de transaktörer hon stött på i det aktuella landet inte själva, som hon uttrycker det, "sminkar och fixar till sig" utan istället vänder sig till dyra konsulter för att få hjälp och därmed tvingas betala en förmögenhet vareviga gång de ska ha en natt på stan. "Visst blir det oerhört bra då", kommenterar Marianne, "men försvinner inte också en stor bit av det roliga med att vara transa när man inte *sminkar sig själv och ser sina förbättringar?*" (min kursivering).

För att tillfälligt återvända till den tidigare föreslagna möjligheten att betrakta transpraktiken i termer av resemetaforer antyder Marianne att hon ingalunda vill "köpa" en genusgörande "paketresa", utan att det snarare är det egna upptäckandet som är viktigt och att hon därigenom själv får vara den som prövar sig fram genom sin transpraktik utan att för den sakens skull följa en snitslad bana. Vad som dessutom utmärker sig i hennes ordval är att hon tycks vilja inordna sin praktik under lekens snarare än spelets logik för att på det sättet, i förhållande till sig själv och det genus hon avser att göra, lekfullt prova sig fram bland hattar, peruker och skor. För Marianne framstår förberedelserna och kroppsförhållningssätten, på samma sätt som Charlotte ger uttryck för, som viktiga delar av den genusgörande processen. Vad som emellertid är iögonfallande i detta sista citat är Mariannes förklaring av vad transpraktiken syftar till: det är en fråga om *förbättringar*, kroppsliga sådana, och detta synsätt bör läsas i relation till Charlottes önskan att klä *upp* sig snarare än *om* sig. Återigen möter föreställningen om maskulinitet som något vardagligt och rent av tråkigt medan femininiteten och dess föreställda skönhet framställs som njutbar och fylld av möjligheter. Trots att de praktiker varigenom genusgörandet tar fart tydligt inbegriper den anatomiska kroppen intressant nog denna en många gånger oviktig men trots allt problematisk plats i självpresentationerna. Många gånger omtalas den nämligen som manlig eller kvinnlig beroende av vad för slags genuspräglade textilier den är klädd i, och detta utan att någon närmare referens görs till ett biologiskt könsorgan som genusbestämmare. På så sätt inbegriper talet om den klädda kroppen och dess olika praktiker ofta knivskarpa gränsdragningar mellan

vad som antas vara feminint och maskulint vilket i sin tur förminskar den anatomiska kroppens betydelse. Utförandet av de praktiker som i det empiriska materialet omtalas som hörande femininiteten till upplevs vara både tråkiga och mindre meningsfulla om transaktörens kropp inte är klädd på ett för sammanhanget passande sätt. Därmed antar innebörden av dessa praktiker sin karaktär genom en lämplig kostymering och när klänningen dras på framstår plötsligt det annars mindre roande hushållsarbetet, för att använda ett illustrativt exempel, som njutbart. Gerd kommenterar denna intressanta gränsdragning i sin dagbok:

Idag har jag varit kvinna igen, jobbar fortfarande med att putsa silver och koppar inför julen. Och så har jag diskat och städlat lite då. Personligen är det något av det jag trivs bäst med när jag är omklädd. Efter shopping så klart... alltså det att bara slappna av med hushållsarbete. Hatar det som man, men som Gerd tycker jag att det är jätteroligt.

Distinktionen mellan femininitet och maskulinitet blir med Gerd's ord tydlig och av allt att döma njuter Gerd av att utföra en typ av hushållsarbete som annars ofta utgör många biologiska kvinnors tröttsamma och obetalda merarbete. Det är dock avgörande att läsa Gerd's ord i relation till det sätt på vilket hon omtalar sig själv i maskulina termer och jag återvänder därför till hennes dagbok för att ytterligare exemplifiera mitt resonemang. Gerd kommenterar där i ett kort inlägg att hon under en eftermiddag "[t]ransar igen" men att hon tidigare under dagen har agerat på ett sätt som hon tydligt associerar med sitt maskulina liv. Hon redogör för hur hennes dag har sett ut och skriver: "[f]örst [var jag] i skogen och högg ved och nu ikväll [är jag] Kvinna". Det är tydligt att Gerd föreställer sig genus i termer av olika slags praktiker som har gemensamt att de är bundna till vissa genuspräglade platser: som man är Gerd i skogen och som kvinna är hon i hemmet. Mellan dessa platser och praktiker dras så pass tydliga gränser att Gerd talar om sig själv som "varandes" "kvinna" eller "man" beroende på vilken typ av praktik som utförs och var denna äger rum. För att ytterligare visa hur dessa gränsdragningar ter sig vill jag än en gång vända mig Gerd's dagbok då hon berättar om förberedelserna inför den kommande julhögtiden:

Idag har det varit en aktiv dag för Gerd. [Jag] har påbörjat julstädningen och jag jobbar så mycket bättre med den som kvinna. Som man är jag en slarver medan jag som Gerd gillar att ha det rent och fint [omkring mig].

Ovanstående citat kan i det närmaste betraktas som en direkt upprepning av det diskursivt reglerade talet om på vad sätt män respektive kvinnor antas "vara" och "fungera". Samtidigt läggs stor vikt som läggs vid gränsdragningarna mellan maskulinitet och femininitet. För att de olika genuspräglade handlingarna ska framstå som meningsfulla tycks det vara nödvändigt att visa, som Gerd också gör, på vad sätt städning inte framstår som njutbar när hon är maskulint klädd och att, som jag föreställer mig, det inte skulle framstå som önskvärt att hugga ved när hon är feminint klädd. Med andra ord syftar genusgörandet, som jag tidigare har argumenterat för, inte bara till att *göra* ett genus utan därtill att göra ett annat *ogjort*.

Återigen blir därmed Butlers argumentation om hur genus inte självklart följer av kön illustrerad av transaktörernas praktik och självpresentation, eftersom deras tal om genus inte syftar till att beskriva manliga och kvinnliga kroppar utan kretsar snarare kring på vad sätt dessa kroppar är klädda och i vilka praktiker de engageras. På så sätt är det möjligt att betrakta transpraktiken som ett sätt att frångomma den manliga kroppens diskursivt reglerade omöjligheter. Genom att klä kroppen i feminina textilier (eller planera att så göra) möjliggörs ett agerande gentemot den som låter genus kommuniceras på ett sätt som skiljer sig från vad som annars förväntas av den manliga kroppen. Även om den anatomiska kroppens innebörd och utseende kan sägas överskridas och omförhandlas med hjälp av kläder är det viktigt att notera på vad sätt maskuliniteten ofta upplevs vara ett tungt och påtvingat ok att bära. Inte minst uttrycks denna upplevelse i samband med att skiljelinjen mellan maskulinitet och femininitet förs på tal, eftersom det inom den senare antas finnas en större frihet att uttrycka sig genom sitt utseende än inom den förra. Malin kommenterar denna problematik och frågar i sin presentation: "[v]arför är det accepterat för en kvinna att klä sig som en man men inte tvärtom?" och en liknande fråga, eller kanske bättre uttryckt; kritik, möter hos Margit som undrar: "[v]arför får inte män blanda och mixa mellan mans och kvinnovär[1]den så som kvinnorna kan göra och ibland uppmuntras att göra?"

Den upplevda regleringen av maskulinitet respektive femininitet tycks i ovanstående två citat beskrivas som asymmetriskt fördelad och det är en möjlig förklaring till varför maskulinitet tidvis omtalas i termer av ett för transaktörerna kännbart problem eller hinder. Inte minst blir detta tydligt i och med att de genom transpraktiken många gånger säger sig vilja *förbättra* sitt utseende men risken finns att transpraktiken inkräktar på vissa delar av livet som man. För att illustrera hur sådana förklaringar kan te sig är det möjligt att vända sig till Berit som beskriver sig själv som “[p]appa trots trosor” och på det sättet uttrycker en önskan att sammankoppla en typisk institutionellt sanktionerad heterosexuell maskulinitet med ett kroppsförhållningssätt och utseende som inte kan sägas ligga i linje med hur regleringen av denna maskulinitet upplevs vara beskaffad. Berit föreslår därmed att genusgörandet kan antas vara invävt i en rad processer och institutionella ordningar som kanske inte i första hand föreställs stå i relation till iklädandet av särskilda typer av klädesplagg eller engagerandet i vissa (kroppsliga) praktiker. Till följd får detta att transpraktiken antas utmana den heteronormativa ordningen, varför transaktörerna många gånger involveras i ett slags förhandlingsprocess.

Sonja belyser denna tematik i sin presentation och förklarar att hon: “är man, gift, har barn och vill inte byta ut det mot något annat liv”. Denna heteronormativt ideala bild av familjefadern upplevs emellertid som problematisk att förena med en transpraktik, och för att inte utmana sin position i denna roll blir det avgörande att dra en skarp skiljelinje mellan livet som transaktör och som (heterosexuell) man. “Men”, skriver hon därför, “jag gillar att klä upp mig ibland och vara någon annan”. Vad Sonja ger uttryck för i detta citat anknyter på sätt och vis till vad både Charlotte och Marianne antydde i det ovanstående, eftersom Sonja säger att klädombytet inte enbart är en fråga om att bli vacker (hon klär ju trots allt *upp* sig) utan det mynnar dessutom ut i att hon blir, eller åtminstone upplever sig vara, någon *annan*. Det är möjligt att förstå Sonjas tanke om att “vara någon annan” genom att klä *upp* sig i termer av en strategi som syftar till att omforma *både* kropp och själv genom en självkommunikativ process varigenom hon utmanar *miget* som bärare av den generaliserade andres attityd gentemot henne. Det kommer att medföra att hon engagerar sig i att medvetet undvika att ta hänsyn till denne andres attityd för att istället förstå sig själv som någon skild från den hon var innan inträdet i

transpraktiken. Med andra ord är det tydligt hur transpraktiken kan begreppsliggöras som ett slags målmedveten lek med sig själv, eftersom hon inte *till fullo* tycks förhålla sig till vare sig någon medspelare eller några spelregler. Genom att transaktörerna engagerar sig i denna lekfulla praktik är det tydligt hur deras användning av kläder och praktiker möjliggör ett slags självtransformation inom lekens ramar. Tydligt är dock på vad sätt det inte riktigt är möjligt att förstå transpraktiken som en lek i ordets Meadianska bemärkelse med tanke på hur dess aktörer många gånger tycks vara medvetna om (men dock något ointresserade av) någon slags uppsättning av spelregler. När Alice därför förklarar sig vara "en riktig (nästan) tjej" visar hon på vad sätt det är fråga om en lek, men att denna inbegriper en medvetenhet om att så är fallet (vilket inte Meads förståelse av lek kan sägas ge utrymme för).

Tidigare påtalade jag hur leken präglas av individens omedvetenhet om sig själv till förmån för en medvetenhet om den roll hon eller han därigenom träder in i. Denna lek sker i förhållande till den lekande individen själv och tar inte hänsyn till andra individer. Påtalats har också att leken inte i någon nämnvärd utsträckning lyder under några direkta regler utan snarare är en i första hand fantasifull praktik (även om en luftmadrass svårligen kan lekas genom att individen sträcker ut sina armar till ett ackompanjerande brummande såsom ett flygplan skulle kunna "lekas"). Om transpraktiken ska förstås som en lek uppstår ett problem eftersom den trots allt förhåller sig till något slags regel om vad som antas utgöra maskulinitet och femininitet. Till viss del är det tydligt att transaktörerna själva iscensätter och ställer upp dessa regler, men det är också tydligt hur de förhåller sig till det diskursiva talet om på vad sätt dessa ska förstås. De kan med andra ord sägas sträva efter att omförhandla miget genom sin praktik och genom att leka med sig själva. Transcenderingen av sig själv är viktigt och därför vill jag visa hur både maskulinitet och femininitet konstrueras genom transpraktiken för att på så sätt upprätta en distans dem emellan. I mina läsningar av materialet kan det tyckas att jag förutsätter att transaktörerna alltid utgår från en maskulinitet i sin praktik, men detta bör snarare läsas som att de konstruerar denna som en utgångspunkt för att i bästa möjliga mån ringa in den önskade femininitet som presenteras inom nätgemenskapen. Det är i detta sammanhang viktigt att återvända till tanken om att transpraktiken kan förstås med hjälp av resemetaforer.

Därmed är det möjligt att förstå det feminina genusgörandet i termer av en *hemresa* i lika hög grad som det är fråga om *utresa*. Många gånger positioneras emellertid den önskade femininiteten i bjärt kontrast till en maskulinitet som på olika sätt bortförhandlas genom transpraktiken som på detta sätt kan förstås som en strävan efter att undkomma dess farligt reglerande klor.

VARDAGSLIV OCH EXTRAORDINÄRA TRANSGENUS

Vid återkommande tillfällen ger det empiriska materialet uttryck för hur en lekfull osäkerhet omgärdar transaktörernas sätt att resonera kring genus. Detta påkallar vikten av att närmare diskutera på vad sätt det är möjligt att betrakta den i transpraktiken involverade förståelsen av såväl maskulinitet som femininitet i termer av självkonstruerade transgenus. I föregående avsnitt noterades hur transaktörerna många gånger talar om ett visst slags femininitet som antas åstadkommas genom att de klär *upp* sig. Jag visade dessutom hur de föreställer sig att en (påtvungad) maskulinitet därigenom tillintetgörs eller tillfälligt sätts ur spel. Distinktionen mellan dessa genus är viktig och den betydelse som tillskrivs såväl maskulinitet som femininitet är möjlig att betrakta som formerad enbart inom ramen för transpraktiken. För tydlighetens skull vill jag fortsättningsvis använda begreppen transmaskulinitet och transfemininitet för att visa hur det är fråga om ett särskilt slags genus som transpraktiken syftar till att (tillintet)göra.⁴

Införandet av transgenus som en analytisk kategori är avgörande för att etablera en fungerande förståelse för den konstruerande rörelsen från maskulinitet till femininitet som involveras i transpraktiken. Ett exempel på hur detta yttrar sig möter i självpresentationerna där det stundom uttrycks en längtan efter att utstråla en i det närmaste drömsk sexighet och en dröm om att leva i en tillvaro som präglas av lyx och glamour. Vad som utmärker sig är dock hur denna sexighet och glamour stundvis omtalas som njutbar i relation till sådana hushållssysslor som diskning och städning eftersom transaktörerna ofta gör en koppling mellan dessa och den femininitet de eftersträvar. Fjärran städdrockens verklighet engagerar sig transaktörerna i handlingar av sådant slag men gör inte sällan detta samtidigt som de strävar efter att åstadkomma ett utseende och stil som uttrycker allt annat än vad

som i mina ögon kan relateras till hushållssysslor.⁵ Detta tycks emellertid ha att göra med på vad sätt transaktörerna eftersträvar att åstadkomma en förändrad självförståelse på utseendeförändringens och handlingens väg, vilket inbegriper en gränsdragning mellan transfemininitet och transmaskulinitet. Det är inte alltid en sådan skillnad med lätthet frambringas genom att dra på sig ett par jeans och en enkel t-shirt, utan snarare krävs det en mer genomgripande kostymering genom vilken transaktörerna antar en stil som väcker något slags uppståndelse när de själva (och i vissa fall andra) ser sina omklädda kroppar. Det är en fråga om att, med hjälp av den klädda kroppens olika praktiker som möjliggör en självförändring, därigenom låta sina kommunicerande kroppar på ett tydligt sätt genuspräglas. På så sätt framstår det inte som vidare märkvärdigt att det är ett visst slags utseende som många gånger eftersträvas eftersom klädvalet i grund och botten har ett gränsdragande syfte. Denna tanke utvecklar Elisabeth som berättar om sitt klädval:

Kläder ja, älskar kläder och blanda stilar ibland lite mer diskret ungefär som tjejer brukar klä sig, ibland slampigt och ibland extremt... och jag brukar säga så att syns man inte så finns man inte! Någon sa att transor klär sig extremt för dom har svårt att följa modet men det stämmer inte... vi klär oss extremt för det är så otroligt häftigt att synas det gör man ju liksom inte som kille!!!

I föregående avsnitt visade jag att transpraktiken har en tydlig självkommunikativ aspekt och denna relaterar inte minst till den tydliga gränsdragning som görs mellan olika genus. Detta är något även ovanstående citat antyder eftersom den omklädda kroppen och dess transfemininitet positioneras i bjärt kontrast mot en maskulinitet utan möjlighet att i lika hög grad väcka uppseende. Måhända handlar det inte i första hand om att fånga andra människors blick utan snarare om att fånga den egna. Genom att transaktören på detta sätt riktar uppmärksamheten mot sin omklädda kropp är en möjlig tolkning att denna träder in som en del av en konversation mellan jaget och miget. Denna kommunikativa aspekt är viktig för att den fantasifulla leken ska nå en önskvärd utveckling. En snarlik tankegång möter hos Elsa som i sin presentation bidrar med en

ypperligt god illustration av hur det dras en skiljelinje mellan maskulinitet och femininitet. “Åh, så härlig känslan är”, skriver hon, “när jag ser mig i spegeln omklädd till dam!”. Jag kan inte undvika att stanna upp när en individ i trettioårsåldern använder sig av ett begrepp som *dam* för att beskriva hur hon har klätt sig eftersom det tvivelsutan bär med sig ett slags underton av extravagans av klassiskt snitt. Elsa uttrycker en glädje över att se hur ombytet har bidragit till att göra henne vacker och när hon betraktar sig i spegeln ser hon både någon annan och sig själv. I likhet med vad jag har påpekat ovan är det ingen slump att den eftersträvarsvärda femininiteten är av ett traditionellt slag eftersom det för många transaktörer förefaller vara otillräckligt att klä sig i enkla persedlar som exempelvis jeans och t-shirt, såvida klädombudet ska bli en del av en mer genomgripande självförändring. Därmed kan sägas att den önskade transfemininiteten i detta avseende ger uttryck för en “perfekt” smak med känsla för stil och finesse analogt med att denna kontrasteras med en, genom samma praktik, konstruerad påtvingad maskulinitet från vilken transpraktiken kan sägas utgöra en temporalt avgränsad flykt. Denna inre konversationens tillfälliga vardagsdramatisering och dess tydliga kostymering för än en gång tankarna till lekens möjligheter, att försätta dess aktörer i relation till den attityd eller roll de därigenom intar snarare än att relatera till andra positionerade individer i sin närhet. Även i detta sammanhang fyller kombinationen av ett särskilt slags utseende och en viss typ av genuspräglade praktiker en betydande funktion. För att ge exempel på en variant som i stora drag väver samman båda dessa sätt att uttrycka transfemininitet i termer av drömsk lek vänder jag mig till Emma som i sin dagbok berättar om sina önskningar:

[Det v]ore kul att göra lite crazy saker; typ åka stor motorbåt och ligga på däck och vara snygg. Eller ut och åka lyxig bil i stockholmsnatten endast iförd svarta strumpbyxor och svart päls sittandes i skinnstolen och smutta champagne.

När jag läser Emmas ord förs mina tankar till filmens och “Bondbrudarnas” värld, till Monaco, Ibiza och till tanken om ett liv i lyx och överflöd utan tillstymmelse av det för många människor plågsamma vardagslivets bördor.

Vad som utmärker sig i ovanstående citat är dock inte enbart hur det görs en tydlig distinktion mellan det "ordinära" och det "extraordinära" livet utan dessutom hur det tycks inbegripa en social dimension. Rimligtvis styr Emma själv inte motorbåten när hon ligger på däck och smuttar på sin champagne och denna tanke stöds av att hon i citatets fortsättning berättar att hon vill:

[V]ara någons hemlighet... Ja, det vore ju nåt... Jag är vill vara en kvinna med stil. Vill bli styrd och bli den kvinnan HAN drömmer om.

Denna passage förbryllar mig något eftersom Emma å ena sidan klart och tydligt påstår sig vilja vara en underdånig kvinna (med en viss stil) som låter sig styras av något slags man (som kanske också är den som styr motorbåten) i vad jag föreställer mig vara någon typ av heterosexuell relation. Relationen mellan denne man och Emma framstår å andra sidan som aningen problematisk eftersom hon i all hast påpekar att hon vill vara denna mans *hemlighet*. Hur detta ska läsas är jag osäker på men måhända är det en fråga om att Emma vill föreställa sig som älskarinna åt denne, kanske gifte, man. Av huvudsakligt intresse är emellertid att här sker en förskjutning i transpraktiken till att inkludera *andra* människor i syfte att underlätta och förstärka görandet av transgenus. Till skillnad från vad som tidigare presenterats visar sig här en transpraktikens sociala dimension i det att Emma meddelar hur hon inte enbart vill åstadkomma ett utseende och stil fjärran från vardagslivets plågor, utan dessutom önskar att detta transfeminina tillstånd skall tillbringas i sällskap med en manlig individ som på sätt och vis tycks utgöra förutsättningen för att hennes önskan ska framstå som meningsfull. Med andra ord ger Emma uttryck för att hennes önskade utseende och stil går hand i hand med ett inordnande under vad som närmast kan förstås i termer av en heteronormativ kategoriseringsmodell, där mannen är den som kontrollerar och äger tillträde till världen medan kvinnan är den som underdånigt tjänar sin herre och som tack får krypa upp i limousinens skinsäte för att inmundiga ytterligare en klunk svalkande champagne. Noteras bör dock hur denna uppfattning stöter på utmaningar då Emma antyder en viss osäkerhet i på vad sätt relationen

mellan henne och "honom" ska uppfattas. Med tanke på att hon vill vara denne mans "hemlighet" kan jag inget annat än att föreställa mig att det analogt med denna heteronormativa kategorisering framträder en strävan att kringgå eller kanske undgå den normerande heterosexualiteten. Utan hänsyn tagen till hur relationen dem emellan ska uppfattas står det klart att det för Emma är betydelsefullt att hennes transpraktik speglas i och kanske därtill möjliggörs av närvaron av denna *medaktör* eller *motspelare*. Närvaron av andra människor får konsekvensen att Emmas transpraktik sammanfaller med hennes önskade självförståelse och tycks därmed inbegripa en dramatisering av genus som på ett långt mycket tydligare sätt låter sig göras socialt än i ensamhetens tysta vrå.

En möjlig tolkning av den vikt som tillskrivs inkluderandet av andra människor i transfemininitetens fantasifulla iscensättande är att dess ofta drömska former upprättar en distans till det upplevt påtvingade maskulina liv som transaktörens vardag annars tycks präglas av. På det sättet skulle det vara möjligt att transaktörens reflektioner om hur andra förhåller sig till hennes omklädda kropp och handlingar gör att leken kommer att anta ett större allvar. På så sätt kan transpraktiken förstås som en inre dramatisering där dess olika involverade aktörer tillskrivs klara roller och karaktärstypiska kostymer. Detta resonemang kan ytterligare utvecklas genom att granska Lenas presentation, i vilken hon beskriver sig som:

[E]n mullig, snäll, trevlig och i övrigt normal kille som har en passion; jag äälskar nylonstrumpor, höga klackar, silkiga underkläder och snygga damkläder i allmänhet. Det händer att jag själv klär mig i det ibland *ler*.

Lena visar hur hon med sin faiblesse för en viss typ av klädesplagg eftersträvar ett utseende och en stil med heterosexuellt erotiska undertoner. I samma andetag som ovanstående klädesplagg detaljredovisas informerar Lena i citatets fortsättning att hon "gillar kvinnor i första hand men även transor såklart *ler*, men även snälla gentlemän kan få mig att tända *ler*". Måhända ska betydelsen av att Lena i ett och samma stycke ringar in såväl sig själv som begärssubjekt (det vill säga den som begär eller åtrår) som en bred variation av tänkbara begärsubjekt (det vill säga den eller det

som begärs eller åtrås) inte övertolkas, men vad som är intressant i detta är hur tanken om en viss typ av genus och utseende är närvarande i dessa rader. Lena gör klart att hon i första hand är sexuellt attraherad (hon använder sig trots allt av ordet "tända") av vad jag förstår som biologiska kvinnor men gör samtidigt klart att hon därtill har ett sexuellt intresse i andra transaktörer och, i sista hand, biologiska män som istället för att presentera ett feminint utseende uppvisar en traditionell men samtidigt stilfull gentlemansmaskulinitet. Det är uppenbart hur Lena, klädd i sina högt älskade "höga klackar" och "silkgiga underkläder", rör sig inom ramen för ett slags begripliggörande spelregler i det att hon omtalar relationen till sina begärsobjekt. I egenskap av en "i övrigt normal kille" (min kursivering) är det måhända inte märkvärdigt att Lena nämner biologiska kvinnor som det hon primärt intresserar sig för, men vad som slår mig är hur hon efter de två följande slagen av begärsobjekt uttrycker ett slags urskuldande leende med hjälp av emotionsförkortningen "*ler*". Det tycks i det närmaste vara en fråga om att dessa begärsobjekt upplevs vara en smula förbjudna och som sammantagna med hennes delaktighet i en transpraktik tillhör ett slags undantag från hennes "i övrigt normal[a]" vardagsliv.

De människor som involveras i Lenas fantasifulle lek måste därmed antingen möjliggöra att hennes transpraktik situeras inom ramen för ett heterosexuellt samspel (med biologiska kvinnor), ett gränsöverskridande spel (med andra transaktörer) eller inom ett slags symboliskt imitativt spel (med "gentlemen" som får Lena att framstå som den traditionella kvinnan vid deras sida). Därmed kan sägas att om Lenas begärsobjekt ska utgöras av en manlig kropp krävs det att han antingen kan uppvisa en *viss* typ av maskulinitet *eller* femininitet. På så sätt verkar fallet vara att det sätt på vilka den klädda kroppens utseende och transaktörens agerande genuspräglas är avgörande för hur dessa kan relateras till tänkbara sexuella praktiker. Därmed blir transpraktiken en fråga om ett *skillnadens* rollspel som måste växa fram för att möjliggöra en positionering gentemot vardagslivets "vanlighet". Återigen dyker följaktligen tanken upp om hur transfemininiteten omges av ett extraordinärt skimmer eftersom det aldrig är fråga om vilken typ av utseende, stil eller karaktär som helst som eftersträvas, utan snarare stiliga och sofistikerade sådana, hos såväl begärssubjekt som begärsobjekt i de fall transpraktiken omtalas med sexuella undertoner (vilket är långt ifrån alltid).

Transfemininitet förstådd på detta vis inbegriper många gånger en jakt på perfektion som är möjlig att läsa som en strategi för att närma sig det extraordinära. Denna tanke kan troligtvis inte uttryckas bättre än genom följande korta ord där Ida gör klart hur hon (inte) vill se ut: “[j]ag kan inte tänka mig att vara slafsigt klädd utan det måste vara perfekt, inga trasiga strumpor här inte”.

Strävan efter den “perfekta” och stilfulla transfemininiteten uttryckt i såväl utseende som kroppsliga praktiker framkommer ofta i det empiriska materialet. Stundvis (till skillnad från vad Lena med flera uttrycker) tas samtidigt ett tydligt avståndstagande från sexuella praktiker eftersom dessa, som jag förstår saken, inte tycks rimma väl med en anständig och perfekt transfemininitet. Istället görs en tydlig markering att sexuella praktiker är oviktiga för transpraktiken och i vissa fall allt annat än önskvärda. Detta synsätt klargörs av Marianne, som är noggrann med att understryka att hennes intresse för feminina kläder ingalunda har sin grund i något slags sexuellt begär utan snarare bör förstås som en stark “känsla” vars natur hon tolkar som icke hörande sexualiteten till. “Däremot”, skriver Marianne, “vill jag uppnå känslan av kvinnlighet lite då och då med allt vad det innebär utom den sexuella biten då”.

Att på detta sätt distansera “den sexuella biten” från “känslan av kvinnlighet” kan inte bara förstås som en avsexualisering av den femininitet som transaktörerna föreställer sig utan än mer, och säkert viktigare, som ett sätt att rama in den drömska transfemininiteten genom att positionera den långt från en kroppslig, fysisk och påtaglig verklighet. Relationen mellan den anatomiska kroppen och de kläder den sveps i är komplex med tanke på att det i självpresentationerna vanligtvis antyds att kläder tycks tillskriva kroppen nya betydelser och, på sätt och vis, åsidosätta det biologiska könet som genusbestämmare. På det sättet är Mariannes uppfattning om att transpraktiken inte ska relateras till sexuella praktiker fullt förståelig eftersom det skulle kunna medföra att den i kläderna delvis uppburna transfemininiteten undanträngs för att istället väcka den annars tillintetgjorda påtvingade maskuliniteten (och dess manliga kropp) till liv.

Många gånger är det just dessa typer av ovan beskrivna gränsdragningar som tycks stå i transpraktikens centrum, men det är viktigt att betona att inte all den transfemininitet som kommer till uttryck i självpresentationerna utstrålar lyx och flärd eftersom även den många gånger tycks anta

vardagslivets form. Denna tematik är något Amanda vidareutvecklar i sin presentation samtidigt som hon härigenom problematiserar den förståelse av transfemininitet som har etablerats i det föregående:

[J]ag är väl vad man kan kalla en vardagstransa... använder nästan bara kläder från damavdelningen numera, inte så att det syns att det är tjejkädrer så mycket IOFS [i och för sig, min anm.], men ibland gillar jag att parta till det och klä upp mig på riktigt... men inte så att nån ser.

Med tanke på den distinktion som begreppet "vardagstransa" inbegriper tycks Amanda vara medveten om att transpraktiken vanligen antas ta sig uttryck i görandet av en flärdfull och perfekt femininitet. Amanda visar sig emellertid vara tillfreds med att de kläder hon bär är *avsedda* för kvinnor (såtillvida att de säljs i butikernas damavdelningar) och antyder samtidigt att hon inte önskar att andra individer (i motsats till exempelvis Elisabeth, Emma och Lena) och deras granskande blickar involveras i hennes transpraktik. Till följd därav är det möjligt att tolka Amandas ord som en indikation på att transpraktiken först och främst är fråga om att försätta sig i ett slags kommunikativ lek med sig själv på ett sätt som låter den inre konversationen anta dramatiska former. Vid handen är därför en praktik som syftar till att inför *sig själv* på ett lekfullt sätt dramatisera en önskad självförståelse som många gånger genererar en önskan om att vid något tillfälle låta denna förstärkas och utvecklas i mötet med andra människor. På så sätt är det möjligt att betrakta Amandas sätt att presentera sig som "vardagstransa" som ett uttryck för att det är för sin egen skull hon klär sin kropp och att detta, i motsats till flera andra av det empiriska materialets självpresentationer, inte tycks kräva ett uppseendeväckande och pråligt utseende. Det empiriska materialet visar tydligt på olika sätt att låta transpraktiken involvera andra individer men som jag kommer att diskutera i nästa kapitel är det möjligt att betrakta dessa som delar av en mer genomgripande process i vilken den klädda kroppen relateras till viljan att möta andra individer.

I likhet med vad som tidigare har understrukits är transpraktiken emellertid inte enbart en fråga om den klädda kroppens utseende utan därtill om

utförandet av en samling genuspräglade praktiker, kroppsliga gester och handlingar som så att säga "blåser liv" i klädernas annars livlösa textil. Detta kroppsliga görande av transfemininiteten bör dock rimligtvis stå i relation till vilken uppfattning transaktören i fråga har om önskan att bli sedd av andra individer. Hur dessa praktiker ser ut varierar kraftigt och tidigare har jag i första hand uppehållit mig kring olika sätt att förhålla sig till den egna kroppen i ett slags självkommunikativ anda. Till skillnad från det kroppsförhållningssätt som uttrycks av Charlotte med flera möter hos Frida ett sätt att explicit beskriva sin transpraktik som i första hand kroppsligt och *socialt* orienterad:

Det första skulle vara att lära mig vicka på stjärten så där sextigt och inbjudande som bara riktiga slampor kan. Målet är att det ska sitta i ryggmärgen och att jag alltid ska rulla med höfterna som en kuklängande slyna. Likadant med alla påtänkliga rörelser och gester som finns hos det feminina könet.

Fridas ord markerar på vad sätt den i transpraktiken inbegripna genusgörande processen nödvändigtvis måste inkludera något utöver den klädda kroppens utseende. Genus framstår nämligen i detta sammanhang som möjligt att göra genom trägen övning steg för steg, rörelse för rörelse. Den praktik varigenom utförandet av allsköns "påtänkliga rörelser och gester" uppövas är ett tydligt exempel på att det är fråga om en lek i vilken transaktören går i dialog med sig själv, sin klädda kropp och den anteciperade genuspräglade självbild hon föreställer sig. Till en viss grad är denna möjlig att förstå som en i ensamhet utförd och därigenom isolerad praktik, men Fridas ord antyder därutöver att det är i relation till någon hon önskar utföra dessa handlingar. Det är omöjligt att besvara frågan om detta ska förstås som en "övning" inför en social sammandrabbning som komma skall eller om enbart tanken på att dessa handlingar utförs *inför* någon eller några människor får dem att anta en skepnad av påtaglighet och allvar. Klart står emellertid att genusgörandet många gånger inbegriper en social dimension och att denna har betydelse för den innebörd som transpraktikens förändring av utseende och handling innefattar. Vilka de åskådare eller medspelare som utgör grunden för denna sociala dimension

är och vilken grad av delaktighet de förutsätts ha i det sociala samspelet förtäljer sällan självpresentationerna men i vare sig Emmas eller Fridas fall är det svårt att föreställa sig att det är fråga om något slags man (inte minst eftersom Frida trots allt presenterar sig som “en kuklängtande slyna”).

Även om den eller de andra individer som antas vara involverade i transpraktikens sociala dimension många gånger förutsätts ha en manlig kropp står det sällan klart vilken typ av maskulinitet eller femininitet dessa förutsätts kunna uppvisa (med vissa undantag, till exempel Lenas självpresentation). Därtill är det avgörande att notera – och detta kommer jag att återkomma till i nästa avsnitt – att självpresentationerna många gånger ger uttryck för att “kukar” och anatomiskt manliga kroppar inte nödvändigtvis sammankopplas med ett maskulint genus. Snarare är fallet att den kropp som gömmer sig under klädernas svepning uppfattas som fristående i förhållande till genus. När det handlar om Frida är det dock tydligt att en skarp gräns dras mellan hennes transfemininitet och den maskulinitet som hennes “motspelare” önskas kunna uppvisa. Frida uttrycker nämligen att det är genom interaktion med en annan (maskulin) man som hennes genusgörande transpraktik på allvar bär kraft. Detta blir uppenbart när hon förklarar sitt intresse för transpraktikens sociala och sexualiserade dimension. “Min längtan efter att en man ska använda mig som kvinna är nästan olidlig”, förklarar Frida och detta eftersom, “[n]är jag suger kuk lever mina feminina sidor upp”. Vad detta citat pekar på är att Frida uttrycker hur olika kroppsliga gester tillsammans med sexuella aktiviteter förstärker hennes självupplevda transfemininitet och på så sätt levandegör den betydelse hennes klädda kropp antas kommunicera. Poängteras bör emellertid att även om Frida, tillsammans med många andra i materialet, talar om hur olika sexuella praktiker – som oralsex i det här fallet – utgör en viktig del av transpraktiken är det, som tidigare har påpekats, ingalunda så beskaffat att dessa *alltid* är av vikt. Tvärtom bör denna typ av aktiviteter förstås som en bland många som tillsammans med ett visst genuspräglat utseende strategiskt används för att målmedvetet förhandla och få till stånd en önskad själv- och kroppsförståelse.

Det centrala i detta sammanhang är att den klädda kroppen och dess rörelser utgör en del av en kommunikativ lek som vissa gånger kräver sina åskådare och andra gånger antar formen av en kroppslig monolog. Som jag tidigare har påpekat visar sig allt som oftast en önskan om att

låta transpraktiken röra sig i riktning mot ett socialt samspel och en av orsakerna bakom det tycks vara möjligheten att genom andra individers reaktion validera sin önskade självförståelse. Ett illustrativt exempel på detta finner vi hos Alexandra som, i likhet med många andra i det empiriska materialet, påpekar att hon önskar att andra människor uppmärksammar hennes omklädda kropp och kanske till och med faller en och annan komplimang:

[Jag] fick så mycket positiva reaktioner på min klädsel och ja hela mig som person så jag svävade över golven (konstigt att jag ändå fick så ont i fötterna) i mina högläckade.

Samtidigt som Alexandras ord inbegriper ett oerhört allvar möter en för leken typisk generös humor och självdistans i det att hon meddelar sin glädje över att andra människor har reagerat positivt på inte enbart det sätt som hon hade klätt sin kropp utan hela hennes, som hon skriver, "person". En likartad humoristisk eller kanske självironisk passage möter i Elisabeths dagbok i vilken hon berättar om utkomsten av en shoppingtur som hon företagit tillsammans med sina väninnor hade. "[S]jälvt så handlade jag en sexig svart kort klänning", förklarar hon och tillägger, "urläckra sandaletter samt en höfthållare (för att hålla in ölmagen *ler*)". Såväl Alexandra som Elisabeth låter den anatomiska kroppen få en plats i sina självpresentationer även om de tillskrivs en sekundär betydelse. Kläderna tycks emellertid besitta en förmåga att förhandla och iscensätta nya betydelser av kroppen och förstått i ljuset av vad Alexandra tidigare gav uttryck för är det måhända inte särskilt märkvärdigt att en och annan komplimang faller när ölmagen stramats åt för att istället kläs i en "sexig svart kort klänning" ackompanjerad av ett par "urläckra sandaletter". En sådan kroppslig förändring kommer givetvis att få konsekvenser för de sätt på vilka såväl Alexandra som Elisabeth rör sina kroppar, vilken hållning de har och hur de kroppsligen förhåller sig till andra människor. Därför vill jag tro att vad Alexandra menar med att inte bara hennes kläder uppskattades utan snarare hela hennes "person" rimligen har något att göra med på vad sätt hon *rör* och *för* sin klädda kropp i förhållande till såväl sig själv som andra människor. Citatet från Alexandra ger uttryck för en

central föreställning om vikten av att transpraktiken sker i förhållande till andra människor som ser vad händer, som med sina blickar kan validera klädombytet och på det sättet hjälpa till att bära upp den åstadkomna transfemininiteten.

I och med att andra människor tar notis om den omklädda kroppen – ser och uppskattar den men kanske inte i första hand på ett sätt som får den att framstå som uppseendeväckande – underlättas frambringandet av den önskade transfemininiteten. Genom att den klädda kroppen involveras i ett socialt samspel kommer den att tydligare kunna befästas, förverkligas och bli kännbar. Transpraktiken kräver på så sätt sin kommunikativa motpart och detta kan leda tillbaka till den skarpa gränsdragning mellan olika genus som ofta görs i det empiriska materialet eftersom andra individers blickar både kan bekräfta och förkasta transpraktikens resultat. För att ytterligare förtydliga detta resonemang vänder jag mig till Jessica, vars presentation erbjuder en möjlighet att bättre förstå de många gränsdragningar mellan genus som förekommer i det empiriska materialet. Jessica klargör att transpraktiken “är en stor del av mitt liv, men jag är trots det inte fjollig som kille!”. Vad dessa ord indikerar är vikten av att genus begripliggörs och att entydiga och intakta gränser *mellan* olika genus upprättas. Trots att Jessica genom sin transpraktik får sägas överträda genusgränserna är hon mån om att hennes utgångspunkt, tillvaron som man, ingalunda utmanas. Genom att på det här sättet uttrycka en skarp skillnad mellan maskulinitet och femininitet korsas inte bara genusgränserna utan det är delvis härigenom som dessa gränser dras och tillskrivs betydelse. På så sätt inbegriper transpraktiken alltid något mer än enbart en konfliktfylld relation mellan maskulinitet och femininitet: den involverar därtill en produktion av de genusgränser som är såväl förutsättning som föremål för denna praktik. För att låta denna diskussion utvecklas är det emellertid angeläget att närmare granska på vad sätt dessa genusgränser omtalas i självpresentationerna i syfte att därigenom etablera en förståelse för det kulturella kitt som får genuspolariteten att sammanhänga eller åtminstone vad som får den att framstå som *om* så vore fallet.

Det framgår att min förståelse av transpraktiken som en lek måste utvecklas något eftersom transaktörerna ständigt ger uttryck för vikten av att involvera (tanken om) andra individer och därtill ett slags spelregler. Det blir tydligt att transpraktiken inte kan betraktas på samma sätt som

friheten i att leka "luftmadrass", eftersom de alltid faller tillbaka på den generaliserade andre vilken en gång kommit att utgöra villkoret för deras tänkande i stort. Detta är inte särskilt märkvärdigt eftersom transaktörerna, till skillnad från det lilla barnet, redan har utvecklat ett själv som får den generaliserade andre att ständigt närvara i miget. Vad som emellertid utmärker sig är på vad sätt aktörerna strävar efter att *undkomma* dess inverkan genom att fantisera om andra människor och deras attityder för att senare överta dessa, på sätt och vis självförfattade, attityder gentemot sig själv. På sätt och vis kan Meads teori sägas ge utrymme för en sådan tankegång eftersom allt rolltagande har sin grund i ett (socialt möjliggjort) antagande från individens sida om hur dessa attityder ter sig. Tydligt är dock hur leken antar mer reglerade former (om än bara i individens egna tankar) när den relaterar till andra individer och detta för med sig att distinktionen mellan transfemininitet och maskulinitet blir komplex eftersom den anatomiska kroppen och dess betydelse gör sig påmind. Kroppen som annars hamnar i skymundan måste därför förklaras eller förhandlas och det slags omskrivning det då blir fråga om vänder jag mig till i det följande.

SJÄLVFÖRFATTNING OCH KROPPSLIG FÖRHANDLING

Föregående två avsnitt syftade till att visa på vad sätt transpraktiken ger uttryck för en konfliktfylld förståelse av genus som ofta antas vara delvis friställd den anatomiska kroppen men i behov av att begripliggöras genom olika typer av (sociala) handlingar och uttryck. Det utgör mer regel än undantag att genus omnämns utan närmare referens till den könade anatomiska kroppen som dess bestämning. När könet faktiskt förs på tal är det inte ovanligt att det sker genom en retorisk omskrivning av dess innebörd. Det fascinerar mig hur talet om den anatomiska kroppen intar denna plats i självpresentationerna eftersom det trots allt är den som transpraktiken nödvändigtvis kretsar kring. Oavsett hur genus uppfattas är det den anatomiska kroppen som rörs på vissa sätt, kläs i olika textilier och accessoarer och inte sällan involveras i sociala och ibland sexuella interaktioner.

Utmärkande för det empiriska materialet är att transaktörerna talar om sig själva som "tjejer" med "grejer", "utrustning" eller "tillbehör" istället för att klart säga att de är utrustade med en penis, kuk eller vad för annat slags

benämning som väljs för sammanhanget. Trots att transaktörerna i vissa fall tillskriver kroppens olika delar nya innebörder står dessa emellertid i relation till ett begripliggörande heteronormativt tankeschema. Det är nämligen vanligt att kroppen omtalas på ett sätt som får dess betydelse att *stämna överens* med det genus som transaktörerna har för avsikt att göra med hjälp av den klädda kroppen och dess olika praktiker. Många gånger uttrycks detta i skämtsamma ordalag, men det är viktigt att notera på vad sätt dessa omskrivningar samtidigt kan sägas göra narr av det kvinnliga könet genom att höja den femininiserade manliga kroppen till skyarna. Eva tillhandahåller ett strålande exempel på detta då hon meddelar: “jag föredrar tjejer med eller utan *utrustning!*” (min kursivering). Att omtala sina genitalier i termer av frånvaro eller närvaro av “utrustning” kan måhända tyckas vara märkvärdigt eftersom det kvinnliga könsorganet i detta citat beskrivs i termer av en frånvaro. Vad jag finner avgörande i detta citat är emellertid på vad sätt genitalierna inte nämns vid namn utan enbart förpassas till en vrå där deras betydelse är allt annat än självklar. En utrustning är något som används för ett särskilt ändamål men tycks här vara friställt från genusgörandet som sådant.

Kroppen förbises ofta i transaktörernas sätt att med ordens hjälp presentera sig och resonera kring sin praktik. Anledningen bakom detta, vill jag hävda, är att det finns en strävan att etablera en begriplig relation mellan kropp och (önskad) självförståelse. För att en sådan relation ska anta karaktären av begriplighet krävs det att den inordnas under den heteronormativa reglering som kräver en viss relation mellan kön, genus och begär. En distinktion lik den som tidigare har framlyfts möter i Mariannes presentation där hon förklarar: “[t]ransar gör jag för mitt eget välbefinnande och här på [quiser.com] finns jag enbart för att få nya vänner helst *riktiga tjejer*” (min kursivering). Vid ett tidigare tillfälle har jag antytt hur det ur självpresentationerna går att utläsa en skillnad mellan vad som föreställs vara “autentiskt” feminint och transfeminint, men vad som framgår av Mariannes citat är en strävan att framställa den kvinnliga kroppen som en naturlig genusbestämmande som får “tjejer” med en kvinnlig kropp att framstå som *mer* riktiga än de som har en manlig kropp. Denna tankegång stöds vidare av Barbro som berättar att hon “[v]ill gärna lära känna andra tjejer (riktiga) som inte har något emot en som jag”. Med andra ord kan sägas att materialet ger uttryck för att det vissa gånger finns en tydlig

relation mellan genus och kön medan fokus andra gånger sätts på praktikerna som sådana snarare än kroppen. I ovan presenterade citat framgår att såväl Barbro som Marianne och Eva gör en distinktion mellan *riktiga* "tjejer" och de som genom sin transpraktik aspirerar på att vara något slags "tjejer" eller "kvinnor". Här finns alltså en transaktörernas självförståelse med grund i en upplevd imitation som i det närmaste, men inte fullt ut, antas kunna uppnå vad biologiska, "riktiga", tjejer förmodas ha möjlighet att prestera. Självklart är denna uppfattning problematisk eftersom den föreställda autenticitet som dessa "riktiga" tjejer tros förfoga över sällan blir ifrågasatt eller diskuterad. Även om det tycks finnas en medvetenhet om skillnaden mellan biologiska kvinnor och transaktörer suddas denna många gånger ut i den reglerade lekfullhet som de genusgörande praktikerna inbegriper. Vad som dock framkommer gällande denna skillnad är på vad sätt transaktörerna betonar att de är tillfreds med att ha en fot på respektive sida av genusgränsen. Tidigare har jag i hastiga ordalag påpekat detta utan att närmare klargöra vad det är som lockar med livet som "man" eller "kille". Självklart är detta en fråga om en hel rad faktorer, men Elin ger ett illustrativt exempel på hur genuskillnaden kan uppfattas:

[J]ag tycker om tjejer, eller killar som ser ut som tjejer... jag är en tjej med det som killar har därnere... Se mig som det bästa ifrån två världar.

Trots att Elin formulerar sig snarlikt Eva och Marianne verkar hon tillskriva sin kropp och det manliga könet en särskild vikt. Hon visar hur genus i första hand är en fråga om utseende och tycks inte med detta främst mena den anatomiska kroppen som sådan utan snarare på vad sätt denna är klädd. Elin förklarar sig vara "tjej" men kommenterar samtidigt på ett relativt oproblematiskt sätt att hon är utrustad med ett manligt könsorgan. Denna kombination av penis och en feminint klädd kropp menar Elin vara möjlig att förstå som "det bästa ifrån två världar", och detta citat gör mig något förbryllad. Ska hennes ord läsas som att, vilket en rad andra självpresentationer indikerar, maskuliniteten inte uppskattas men att den manliga kroppen och penis framstår som något önskvärt? Innebär vetskapen om att penis gömmer sig under kjolen en fråga om makt som möjliggör den

lekfullhet som transpraktiken ofta präglas av? Det är viktigt att påpeka hur transpraktikens maskulina aspekt ständigt är närvarande som en möjlig tillflyktsort men att det är gränslandet mellan olika genus – i möjligheten att överskrida gränserna mellan dem och att ständigt balansera på den sköra tråd som tros skilja maskulint från feminint – som till stor del förefaller utgöra lockelsen med transpraktikens extraordinära verklighet. Överlag kan dock sägas att den distinktion som i materialet ofta görs mellan kön och genus alltid involverar kläder. Detta tar sig uttryck i användandet av olika slags språkliga uttryck för att omtala könsorganen på ett genuspräglat sätt i linje med den betydelse som tillskrivs transaktörens klädda kropp. Carina ger uttryck för en snarlik uppfattning då hon berättar hur hon:

[T]rivs väldigt bra som kille, men får lusten att ibland bli Carina... För mig är det nästan helt sexuellt när jag byter om. Jag tänder väldigt mycket på det och det räcker bra för mig. Det är kläderna och att kunna ändra sig själv som är det mest upphetsande.

Carina uttrycker inte bara att hon är tillfreds med sitt liv som "kille" utan gör dessutom en tydlig avgränsning mellan vad som kan räknas som hörande transpraktiken till och vad som befinner sig utanför den. Att bli någon annan, "Carina" i det här fallet, relateras till möjligheten att förändra sig själv och att med hjälp av kläder kunna omforma betydelsen av inte enbart sig själv utan därtill den anatomiska kroppen. Med tanke på hur den anatomiska kroppen förstås i det här sammanhanget blir det tydligt att talet om denna och de kläder den sveps i samverkar i konstruktionen av ett transgenus. Det kan yttra sig genom att transaktören, som Elin ovan gjorde, uttrycker en förståelse av den manliga kroppen i positiva ordalag medan maskulinitet positioneras som något mindre önskvärt. Ett illustrativt exempel på denna typ av resonemang återfinns hos Karin, som gör gällande att hon vill ha sex med en "snoptje" då hon gillar "kukar men inte killar". Detta citat pekar på att Karin är sexuellt intresserad av den manliga kroppen men att hon inte är fullt så intresserad av den maskulinitet som vanligen associeras med denna kropp. Vad som krävs för att Karin ska fatta tycke för en annan man är därför att hon låter sin manliga kropp uppfattas som en icke genusbestämmande faktor. Istället

anstränger sig Karin för att få denna att uttrycka ett feminint genus genom att klä den på ett sätt får henne att framstå som en "tjej" med manskropp eller, som hon själv uttrycker det, "snopptjej". Kläderna kan på detta sätt hjälpa till med att låta transaktörerna överskriva den kulturella innebörd som deras kroppar tillskrivits, varigenom nya gränser för det egna görbara och begripliga aktörsskapet dras. För att illustrera denna tankegång vill jag vända mig till Ingrid som presenterar sig som en "transtjej /.../ som håller på att sätta nya gränser för sig själv". Det är möjligt att tolka Ingrids ord på en rad olika sätt men jag väljer att fokusera på två, vad jag förstår som huvudsakliga, teman. Först och främst är det viktigt att notera hur Ingrid omtalar möjligheten att själv förhandla aktörsskap och självförståelse i det att hon tydligt markerar att det är *hon själv* som sätter nya gränser för *sig själv*. För det andra är det rimligt att utgå från att dessa gränser dras med hjälp av något, och med tanke på att gränsdragningen relateras till transpraktiken som sådan bör det inte vara fråga om annat än de kläder och kroppsliga handlingar som denna praktik kretsar kring. Återigen möter därför tanken att inte bara transaktörens självförståelse sätts i gungning av dess praktik, utan därtill tillskrivs dess anatomiska kropp en ny innebörd i det att den sveps i olika genuspräglade textilier. Frågan är emellertid i vilken grad andra människor måste involveras i transpraktiken för att det ska bli möjligt att "sätta nya gränser för sig själv". Oavsett vilken betydelse Ingrid antar att andra människor har för transpraktiken så pekar hennes användning av uttrycket *nya* gränser på ytterligare en viktig tematik. Denna relaterar till tanken om att transpraktiken kan förstås som en process i vilken genusgörandet genomgår ett slags konstant progression. Genom att granska följande ord av Karolina kan denna tanke vidareutvecklas eftersom hon gör en tydlig distinktion *och* gradskillnad mellan olika slags tjejer: "[ä]r bara intresserad av tjejer, andra får gärna skriva men jag vill ha någon som är *mer tjej än vad jag är* om jag skall bli mer intresserad" (min kursivering).

Att försöka förstå vad det innebär att Karolina söker efter någon som är *mer* tjej än vad hon själv är ställer till med en rad problem. Frågan är om det bör förstås som att hon söker efter en biologisk tjej, och därmed menar att en sådan har bättre förutsättningar att göra ett feminint genus än vad hon som transaktör har? Eller ska dessa ord tolkas som att Karolina är på jakt efter någon som i högre grad än hon själv har lärt sig att åstadkomma

ett transgenus och som därmed uppvisar en annan progression än hennes egen transpraktik? Exakt vad som gäller i Karolinas fall får förbli osagt, men tydligt är däremot att självpresentationerna många gånger uttrycker en förståelse av transpraktiken som inbegripande en möjlig progression i genusgörandet. Denna är inte bara en fråga om att samla på sig en variationsrik uppsättning kläder utan därtill att lära sig att utföra och förfina de olika kroppsliga gester och kroppsförhållningssätt som föreställs utgöra "kärnan" i genus. Karolina väljer att tala om att en individ kan vara "mer tjej" än andra "tjejer", medan hos Ellen möter istället en sammanslagning av begreppen "kille" och "tjej" (som påminner om hur Karin tidigare sade sig vilja ha sex med en "snopptjej") som ringar in hennes förståelse av vad det innebär att vara transaktör:

Jag är en tjejkille (transa) som älskar att vara tjej, jag är bara sån jag. Drömmer om att få en väninna, tjej eller transa. Det är lite rart men jag gillar killar när jag är tjej.

Den osäkerhet om vad det innebär att vara "tjej" eller "kille" som berördes i det ovanstående blir särskilt påtaglig i Ellens citat. Inledningsvis förklarar hon sig vara "tjejkille" men förtydligar inom parentes hur detta ska läsas som ett uttryck för att hon är transaktör. I citatets sista led förklarar hon dock sig själv vara "tjej" i samma ögonblick som hon dessutom förklarar sig vara attraherad av "killar" i de stunder hon förstår sig själv på detta sätt. Innebär dessa ord att Ellen upphör att betrakta sig själv som "tjejkille" för att istället övergå till "tjej" i de stunder hon upplever sig vara attraherad av "killar", eller är det helt enkelt på det viset att det inte upplevs som begripligt eller görbart att vara "kille" samtidigt som andra "killar" förklaras vara hennes begärsobjekt? På vad sätt är det möjligt att tolka det faktum att Ellen i dessa korta rader får till stånd en rad betydelseförskjutningar genom att i ett och samma stycke förklara sig vara både "tjej", "kille" och transaktör? Det tycks följaktligen finnas en inneboende osäkerhet i Ellens ord, inte minst eftersom hon själv tycks vara en smula häpen inför att hon känner sig dragen till andra män i de stunder då hon är feminint klädd (med tanke på att hon uttrycker sitt uppenbara begär inför män som "lite rart"). Den uppenbara osäkerheten i dessa ord är möjlig att läsa som en

indikation på hur transpraktiken inbegriper en social dimension. Tänkbart är att (sexuellt) umgänge med andra män bidrar till att distinktionen mellan den maskulina och den feminina aspekten i Ellens självförståelse som "tjejkille" förstärks. På så sätt blir följderna att hennes genusdefinition kopplas till begäret och en eventuell sexuell interaktion med andra män. När Ellens tankegångar sätts i relation till det empiriska materialets övriga självpresentationer blir det särskilt tydligt på vad sätt kläder inte bara skapar en distinktion mellan kön och genus i förhållande till andra individer, utan därtill att själva klädombudet som sådant fungerar som ett verktyg för att göra annars ogörliga sexuella praktiker både görbara och begripliga. Denna tankegång kan ytterligare utvecklas genom att titta på hur Lovisa berättar om sig själv:

Jag älskar att spela kvinna och få göra det riktigt skönt för en kille som dig. Man kan säga att jag är som en riktig kvinna fastän sexigare, kåtare och villigare...

Lovisa antyder i ovanstående citat hur hennes transpraktik inbegriper en social dimension, och för att klargöra sin position kontrasterar hon sin egen transfemininitet med hur hon föreställer sig att en biologisk (eller, som hon uttrycker det, "riktig") kvinna skulle kunna tänkas agera i hennes ställe. Att det är tydligt att Lovisa talar i riktning mot en man klargörs i citatets fortsättning där hon påpekar att hon "[v]ill gärna bli din lilla 'kvinna' som gör allt för dig. Jag älskar att behaga en kille". Med andra ord framgår att Lovisa ramar in sin transpraktik i relation till en, vad jag förstår som maskulin och heterosexuell, man och förklarar detta med att hon sexuellt kan upplevas som *mer* intressant för denne man än vad en biologisk kvinna skulle göra (eftersom hon är "sexigare, kåtare och villigare"). Måhända har Lovisas uttryck sin grund i en önskan att bli positionerad som begärsobjekt för en annars heterosexuell man, och att hon på det sättet vill visa att det för denne man är möjligt att begripliggöra en sexuell handling tillsammans med henne *som om* den vore heterosexuell. Oavsett hur detta ska tolkas är det av stor vikt att notera på vad sätt transpraktiken innebär att genus görs i relation till någon annan och att detta görande inte alltid är något som utförs i ensamhet. Det är emellertid inte möjligt att sluta sig till om

dessa interaktioner äger rum annat än i transaktörernas tankevärld, men detta till trots utgör närvaron av andra en många gånger central och viktig föreställning. En likartad tankegång – som dessutom aktualiserar tanken om att genusgörandet inbegriper ett samtidigt tillintetgörande – möter i Fridas dagbok där hon kallar sig för “slavtransa” och att hon önskar “bli behandlad som feminin slampa. Jag vill inte bli påmind om mitt manliga kön”.

Sammantaget kan sägas om Ellens, Lovisas och Fridas presentationer att de ger uttryck för olika sätt att förstå transfemininitet i förhållande till deras manliga kroppar. I alla de citat som har presenterats ovan antas den anatomiska kroppen ofta vara närvarande men ständigt, i olika hög grad, förhandlad och tillskriven nya betydelser med hjälp av de kläder som hängs på den. Att bli sedd och behandlad på ett sätt som antas uttrycka det genus som transaktörerna önskar iscensätta tycks vara av stor betydelse men det är inte alla gånger det kräver en direkt interaktion för att transpraktiken ska falla väl ut. Istället kan det vara en fråga om att enbart föreställa sig själv i relation till och genom andra individer. Som exempel på detta kan Åsas berättelse om ett tillfälle då hon hade telefonsex med en annan man lyftas fram. I sin dagbok skriver hon att “han [som hon hade telefonsex med] var så gullig och behandlade mej (trots min röst) som kvinna”. Den bekräftande interaktionen med andra individer kan på detta sätt överskrida det genus som den anatomiska kroppen kommunicerar för att på den vägen förstärka genusgörandet. Det fascinerande med Åsas ord är att hennes klädda kropp troligtvis inte var närvarande i det telefonsamtal som företogs på annat sätt än genom vokala beskrivningar. I likhet med övriga presentationer och dagböcker framgår det inte heller vad det innebär att bli behandlad som kvinna, men i Åsas fall är det tydligt att ord och tilltal verkar vara fullt tillräckliga eller kanske blotta närvaron av den andre och frånvaron av dennes kritiska frågor om transaktören är kvinna eller ej får genusgörandet att bli verklighet. Det är många gånger möjligt att förstå denna skillnadens radikala logik som avgörande för transpraktikens meningsfullhet och även om Åsa låter den få en påtagligt social dimension är det för andra transaktörer viktigt att låta kroppen stå i centrum. Inte minst gäller detta hur den omklädda kroppen möter en annan manskropp och därigenom dras en klar gräns mellan det transfeminina och det maskulina. Denna gränsdragningens lockelse kan beskrivas med följande ord

från Margareta som också får runda av den empiriska kopplingen i detta kapitel: “[jag] älskar att suga en hård kuk med mina rödmålade läppar”.

AVSLUTANDE ORD

De tre avsnitt som presenterats ovan har gemensamt att de presenterar olika aspekter av transpraktiken som uttryck för en intern konversation som i olika grad relaterar till interaktioner med andra individer. Dessa interaktioner antar ofta formen av en lek i vilken transaktörerna går i förhandlande dialog med sig själva, sina kroppar och de kulturellt och socialt reglerade föreställningar som omgärdar genus. Trots att självpresentationerna många gånger uttrycker en lekfullhet är det viktigt att notera hur denna i hög grad är strukturerad kring antaganden om genusbegriplighet. Av central betydelse är dessutom den ständiga skiljelinjen mellan maskulinitet och femininitet och hur denna antar sociala former genom att transaktörerna diskuterar sina egna kroppar i förhållande till andra individer med vilka de önskar att involvera sig sexuellt. Givetvis är det inte möjligt att ur det empiriska materialet utläsa om sådana möten har ägt rum utan det avgörande är snarare den vikt som tillskrivs möjligheten att fantisera om sin egen lek *i förhållande* till andra individer. I likhet med vad som har visats i det ovanstående tycks denna fantasi emellertid till viss del vara reglerad eftersom det inte framstår som möjligt att tänka kring genus hur som helst. Ytterligare ett centralt tema rör den betydelse som kläder och engagemanget i olika typer av kroppsliga praktiker har för att ett genusgörande ska komma till stånd. Dessa relaterar ofta till föreställningen om andra människor och möjligheten att förstå transpraktiken i termer av en utvecklingsprocess. Det är till dessa frågor jag vänder mig i nästa kapitel för att tydliggöra på vad sätt transpraktiken relaterar till föreställningen om interaktion med andra individer och på vad sätt denna interaktion regleras.

Garderober och lekhagens (o)möjligheter

Föregående kapitel syftade till att visa på vad sätt transpraktiken är möjlig att förstå i termer av intern konversation och lek. Det framgick tydligt hur denna lek inbegriper en önskan om att andra människor tar del i eller av denna lek, men många gånger stannade det vid ett fantiserande om en sådan interaktion. I det följande kommer jag att fokusera på denna önskan att låta andra individer involveras i transpraktiken samtidigt som jag ytterligare resonerar kring hur regleringen av genusbegriplighet representeras i materialet. Ett centralt tema i föregående kapitel var de sätt på vilka den klädda kroppen inte bara träder in en självkommunikativ process utan även spelar en central roll i en föreställd anteciperad interaktion och ett därtill relaterat genusgörande. Dessa är tankegångar jag har för avsikt att vidareutveckla i det följande.

INOM- OCH UTOMGARDEROBIÄRA RÖRELSER

Mina läsningar av det empiriska materialet pekar på hur transpraktiken kan sägas inbegripa två till varandra relaterade kommunikativa dimensioner. Den ena har att göra med individens självkommunikation (intern konversation) och den andra med individens (önskade) kommunikation med andra (extern konversation). Inte sällan uttrycker transaktörerna en önskan att röra sig från en renodlad intern konversation till en interaktion med andra individer som därigenom involveras i deras praktik. Transaktörerna

antyder många gånger att de vill bli sedda och uppmärksammade för att på så sätt få sitt omklädda utseende och sin självförståelse erkända av, som Butler tidigare har uttryckt det, en definierande andre.¹ Med andra ord uttrycker ofta transaktörerna en önskan att utföra sin praktik i *närheten* av (men inte nödvändigtvis *tillsammans* med) andra människor. Vanligen tycks detta implicera en förhoppning om upplevt tillblivande, en stadfästelse av den omklädda kroppens innebörd och, så att säga, en möjlighet att inte längre uppleva transpraktiken som en hemlighetsfull och i ensamhet utförd lek.

Fantasin om att andra tar del av transpraktiken gör att den har en presumtiv möjlighet att anta formen av ett spel på så sätt att aktörerna möter andra människor som därigenom informeras om och påverkar deras praktik. Detta är möjligt att beskriva med hjälp av ett i gaykulturen väl förankrat uttryckssätt: transaktörerna kan sägas uttrycka en vilja att "komma ut ur garderoben". Detta ska förstås i betydelsen att de kroppsligen vill röra sig utanför de slutna miljöer där transpraktiken ofta äger (eller tvingas äga) rum. Trots att en stor del av transaktörerna i det empiriska materialet ger uttryck för att de låter sin praktik stanna vid denna ensamhetens lek står det klart att många av dem inget hellre önskar än att involveras i ett socialt kommunikativt sammanhang *utanför* garderobens gränser.² Det är min avsikt att i det följande utveckla en förståelse för innebörden av att (om än i tanken) vilja förflytta transpraktiken från garderoben. De orsaker som framförs när det gäller valet att som transaktör "stanna hemma" (framför datorn) är många, och medan vissa motiverar det med att de inte vågar röra sig utomhus antyder andra att de helt enkelt inte har lust att engagera sig i ett sådant företag. Utan hänsyn tagen till hur valet att inte röra sig utanför hemmets trygga vrå som omklädd motiveras är det tydligt att rörelsen utanför hemmet (eller annan skyddad plats där transpraktiken äger rum) innebär krav på en särskild typ av självpresentation och att denna förknippas med en upplevelse av ett slags transfemininitetens "autenticitet". Att röra sig utanför "garderobens" gränser innebär trots allt att transaktörerna kan tvingas bli sedda av andra människor och därigenom kommer att involveras i ett för deras självförståelse avgörande kommunikativt samspel. Även om en sådan rörelse inte äger rum annat än i tanken förefaller det vara avgörande för transaktörernas att resonera kring och ta ställning till hur andra individer i deras omgivning skulle kunna reagera vid

ett eventuellt möte. Till skillnad från nätgemenskapens trygghet där transaktörerna har en i det närmaste full kontroll över intrycksstyrning skulle en promenad utomhus kunna medföra att de tappar förmågan att reglera på vad sätt andra människor tar del av deras (kroppsliga) självpresentation. Konsekvensen av detta blir att transaktörerna inte kan kontrollera på vad sätt andra individers attityder återverkar på dem själva. Att "komma ut ur garderoben" medför därför inte enbart att transaktörerna riskerar att informera sin omgivning om att de är involverade i en praktik som inte ligger i linje med det heteronormativa majoritetssamhällets föreskrifter, dessutom blir följden att de därigenom sätter sin egen lekfulla självförståelse i gungning.

I samband med att rumsliga gränser av detta slag förs på tal uppkommer en tydlig begreppsproblematik eftersom det empiriska materialet inte erbjuder några direkta möjligheter att skapa förståelse för vad som sker *utanför* deras självpresentationer och dagböcker. I de fall jag i det följande talar om transaktörernas rörelse utanför hemmet eller andra miljöer som *inte* ryms inom nätgemenskapens digitala gränser är det viktigt att notera att detta bör läsas som min tolkning av transaktörernas ord snarare än en indikation på vad de faktiskt företar sig. Det är för mig inte möjligt att få kunskap om transaktörerna i själva verket företar sig de promenader, resor och nattklubsbesök som många gånger omtalas eller om dessa snarare ska betraktas som delar av en språklig tankelek i vilken fantasin flyger iväg mot ännu oupptäckta horisonter.

Trots att det kan tyckas vara förtjänstfullt att begreppsloggöra transaktörernas önskan om att röra sig bland andra människor i termer av en vilja att "komma ut ur garderoben" ställer detta till med en rad terminologiska problem. Orsaken bakom detta är att det svenska begreppet "garderob" lider av en problematisk tvetydighet. Nationalencyklopedin definierar detta begrepp som, å ena sidan, ett "skåp eller utrymme för förvaring av kläder" (2007-06-08b) samtidigt som det, å andra sidan, sägs kunna innebära "en persons samlade uppsättning kläder, ibland av ett visst slag" (2007-06-08a). Om garderobsbegreppets förra innebörd pekar på ett rumsligt avgränsat utrymme där kläder (eller annat) förvaras (jfr engelskans "closet") syftar dess senare innebörd snarare på kläderna som sådana (jfr engelskans "wardrobe"), det vill säga innehållet i det utrymme som garderobsbegreppets första betydelse vill inringa. För att återvända till

transaktörernas ovan föreslagna önskan att “komma ut ur garderoben” är det tydligt att vad garderobsbegreppet pekar på i detta sammanhang inte är en fråga om deras “samlade uppsättning kläder” (bättre uttryckt: vad de vill visa upp). Snarare rör det sig om ett slags “skåp eller utrymme” vilket förhindrar eller försvårar transpraktikens utförande bland andra individer. Men som utförligt demonstrerats ovan spelar samtidigt kläderna, det vill säga garderoben i dess andra innebörd, en för transpraktiken avgörande roll och detta föranleder ett behov av att tydligt göra en åtskillnad mellan dessa två garderobens terminologiska aspekter.

Med tanke på vad som hittills har sagts om garderobsbegreppets tve tydighet är det tydligt hur de två hittills framlagda definitionerna intimt relaterar till varandra. Genom att komma ut ur garderoben (som utrymme) uppvisas garderoben (som kläduppsättning). För att göra en distinktion mellan dessa två väljer jag att använda begreppen *rumsgarderob* respektive *klädgarderob*. I detta sammanhang kommer den första termen, rumsgarderob, att indikera den (heteronormativa) rumsliga avgränsning (hemmet, hotellrummet etc) som transaktörerna ger uttryck för i sina självpresentationer och som tycks hindra dem från att utöva sin praktik bland andra människor utan risk för repressalier eller oönskad interaktion.³ Med andra ord syftar begreppet rumsgarderob till att beskriva det “skåp eller utrymme” som utförandet av transpraktiken många gånger tvingas bli inskränkt till (jfr Brown 2000). Den andra termen, klädgarderob, syftar till att beskriva den “samlade uppsättning kläder” som hör transpraktiken till och kan förutom kläder bestå av en rad olika genuspräglade objekt som exempelvis make-up, peruker, skor eller andra typer av accessoarer.

Vad jag kommer att visa i det följande är hur begreppen rums- och klädgarderob relaterar till varandra och hur de ringar in centrala processer i transpraktikens genusgörande. Materialet visar nämligen att en överväldigande majoritet av transaktörerna omtalar sig själva genom att nämna klädgarderobens karaktär och storlek i samband med att deras position i förhållande till rumsgarderoben nämns. I likhet med vad jag tidigare har påpekat ger transaktörerna många gånger uttryck för en – kittlande och lustfylld – önskan att röra sig bland andra människor men i samma andetag markeras ofta en rädsla inför de risker som är förknippade med ett sådant företag. Trots att nätgemenskapen erbjuder en möjlighet att uppleva sig som omgärdad av andra människor, och på så sätt ge transpraktiken en

social dimension, står det klart att många transaktörer uttryckligen önskar slita sig loss från datorskärmen, dess presentationstexter, dagböcker och fotoalbum för att istället känna vinden under kjolen och få en möjlighet att eventuellt träffa på en annan människa under en tilltänkt promenad.

I läsningen av det empiriska materialet fångades min uppmärksamhet när jag tycktes kunna skönja en relation mellan klädgarderob och rums-garderob. Möjligheten att röra sig utanför den senares gränser föreföll vara avhängiga den förras innehåll och karaktär. Annorlunda uttryckt innebär detta att transpraktikens utförande bortom rumsgarderobens gränser på-talas vara behäftat med mindre svårigheter om klädgarderoben (och därmed transfemininiteten) har en komplex och genomarbetad karaktär. Detta pekar tydligt på hur den individuella självpresentationen står i relation till den anteciperade sociala interaktion som blotta tanken om ett överskridande av den rumsgarderobiära gränsen skulle kunna medföra. Med tanke på att en sådan interaktion får sin karaktär beroende av ett mellanmännskligt rolltagande kommer de sätt på vilka andra individer reagerar inför transaktörens utseende att få tydliga konsekvenser för hur aktören i fråga förstår sig själv. Det är nämligen så beskaffat att även om rumsgarderoben inbegriper en tydligt rumslig avgränsning står dess egentliga innebörd att finna i den potentiella interaktion med andra människor som kan tänkas bli resultatet av att röra sig utanför dess gränser.

En lust att möta andra människor som omklädd uttrycks således i det empiriska materialet och denna tolkar jag som grundad i att transaktören på så sätt kan komma att observeras av andra individer vilkas attityder sedermera kan omfamnas av aktören själv. Även om rolltagande inte kan förstås som en medvetet vald handling spelar fantiserandet om andra människor och hur en interaktion med dem skulle kunna te sig en viktig roll. På så sätt är det möjligt att betrakta en annars hemlighållen transpraktik som en möjlighet att på allvar framstå som en integrerad del av transaktörens själv först genom det nervkittlande mötet med andra. Önskan att röra sig utanför rumsgarderobens gränser kan förstås som en strategi att verkliggöra transpraktiken och att därigenom låta den bli till något mer än en i ensamhet utförd lek. Genom interaktionen med andra *som* ombytt kommer den klädda kroppen att träda in i den externa konversation som senare utvecklas genom transaktörens inre dramatisering. Därigenom kan önskan att röra sig utanför rumsgarderoben förstås i termer av en önskan

om ett tillblivelsens eller stadfästelsens rolltagande möte med andra människor. Det är emellertid inte fallet att alla transaktörer överskrider dessa rumsliga gränser utan även i detta sammanhang spelar den klädda kroppens utseende och karaktär en avgörande roll. Vad jag kommer att visa i det följande är därför på vad sätt relationen mellan rums- och klädgarderoben tar sig uttryck och hur den kan förstås som en viktig del av transpraktikens sociala karaktär. Jag kommer att visa hur självpresentationerna många gånger kretsar kring dessa båda garderobens aspekter samt på vad sätt ett begreppsliiggörande av transpraktiken i termer av ett till såväl kläd- som rumsgarderoben relaterat projekt möjliggörs. Därmed vill jag vända mig till det empiriska materialet och inleder denna gång med Agneta som presenterar sig själv som en:

[H]emmatransa som inte kommit så långt med transandet egentligen... men jag älskar i alla fall att klä upp mig i tunna trosor, höga plåtåskor och framförallt nylonstrumpor av alla slag. Mer än så har jag inte just nu i garderoben men den ska utökas! (min kursivering)

Agneta klargör inte bara att hon föredrar en smula chict raffiga kläder utan informerar därtill (och än viktigare) att hon är involverad i en praktik kretsande kring såväl kläd- som rumsgarderob. Med tanke på att Agneta på detta sätt upprättar en tydlig relation mellan klädgarderobiärt innehåll och rumsgarderobiär position kan hennes ord sägas inringa en stor del av vad detta kapitel skall handla om. Huvudsakligen framträder i detta citat två övergripande teman som jag vill lyfta fram.

För det första beskriver sig Agneta med hjälp av en rumslig markör (*hemmatransa*, min kursivering). Genom att göra så lägger hon stor vikt vid den rumsgarderobiära skiljelinjen (mellan att vara inuti och utanför) som kommer att bli grundsatsen för hennes självdefinition. Dessutom antyder hon att hennes position i förhållande till denna skiljelinje beror på klädgarderobens bestånd. För Agneta, liksom för många andra, tycks transpraktiken vara något roligt och njutbart och hon redogör klart för vad slags kläder hon huvudsakligen vill klä sig i för att få en transfemininitet till stånd.

För det andra tycks det mig att hennes totala klädbestånd, det vill säga

klädgarderobens innehåll, antas vara synonymt med hennes förståelse av sig själv som försatt i ett slags förändringsprojekt. Vilken annan tolkning är rimligare än att Agneta menar att hon genom en utökning av klädgarderoben också kommer att få sin transpraktik att gradvis förändras eller utvecklas? Genom att förstå Agnetas ord på detta sätt är det möjligt att urskilja två parallella projekt i hennes transpraktik. Dels är det fråga om ett projekt genom vilket hon "kommer längre" med sin transpraktik genom att utöka sin klädgarderob, dels framträder ett projekt som syftar till att överskrida rumsgarderobens gränser och på så vis omintetgöra prefixet "hemma-" i hennes sätt att referera till sig själv. Vad detta innebär är att förverkligandet av det förra projektet antas leda till ett möjliggörande av det senare. Med andra ord tycks en komplex och välfylld klädgarderob göra det möjligt att överskrida rumsgarderobens gränser.

I det empiriska materialet möter en rad föreställningar som liknar Agnetas och demonstrerar sammantagna hur transpraktiken vanligtvis inte utförs i andra människors närhet och hur detta får till konsekvens att den rumsgarderobiära positionen integreras i transaktörens självdefinition. Faktum är, om jag för en stund betraktar självpresentationerna som helhet, att ett stort antal transaktörer hänvisar till klädgarderobens innehåll, omfång och komplexitet för att beskriva sig själva, hur långt de "har kommit" i relation till den rumsgarderobiära gränsen och därmed på vad sätt deras transfemininitet kan te sig. Denna rumsgarderobiära gräns är omtalad oftast i samband med att hemmet nämns på ett sätt som påminner om hur Agneta presenterade sig som "hemmatransa". Ett snarlikt exempel på detta sätt att uttrycka sig möter hos Birgitta som presenterar sig med orden: "[v]älkommen till Birgitta. Jag e en hemmatrans".

Det är i detta sammanhang viktigt att dra sig till minnes den tydliga distinktion mellan maskulinitet och transfemininitet som påtalades i föregående kapitel. För att utveckla denna tankegång kan Ingelas illustrativa ord vara till hjälp, eftersom hennes presentation inbegriper inte enbart en skillnad mellan olika klädgarderober utan även relaterar dessa till en rumsgarderobiär gräns:

Ingela är en kille som trivs utmärkt som kille men som alltid gillat läckra tjejkläder (glansigt och tajt gillas mest), klär inte om så ofta och *endast hemmavid* (min kursivering).

Ingela gör en distinktion mellan maskulinitet och transfemininitet och med hjälp av klädgarderoben som metafor dras därigenom dessutom en gräns mellan det uppskattade "maskulina" livet och hennes inom rums-garderobens gränser väl dolda transpraktik. Frågan som infinner sig vid läsningen av Ingelas citat är vilken relation som råder mellan att hon "inte [klär] om så ofta" och att detta "endast [sker] hemmavid". I kontrast till Agneta vars transpraktik, genom ett utökat innehåll av klädgarderoben, tycktes röra sig mot ett överskridande av den rumsgarderobiära gränsen, antyder Ingela att hennes praktik är stillastående. Vad som emellertid fångar mitt intresse är hur kläd- och rumsgarderob i självpresentationerna många gånger relateras till varandra (om än implicit) på det ena eller andra sättet. Även om Ingelas citat inte inbegriper transpraktikens rörelse i form av ett tydligt projekt är det möjligt att föreställa sig existensen av två till varandra relaterade projekt: ett *rumsgarderobsprojekt* och ett *klädgarderobsprojekt*. Det förra refererar till transaktörens överskridande av den rumsgarderobiära gränsen och det senare till den grad av komplexitet och innehållsrikedom hennes klädgarderob har.

En indikation på hur det är möjligt att förstå transpraktiken som rörelse eller utveckling står att finna hos Britt som presenterar sig på följande sätt: "[jag h]ar nu kommit så långt att jag numera heter Britt när jag är tjej". Att på detta sätt ringa in en brytpunkt i transpraktiken är intressant eftersom det inte enbart visar hur den kan betraktas som ett projekt utan därtill att den inbegriper det slags gränsdragningar mellan (det maskulina) vardagslivet och transpraktikens extraordinaritet som jag tidigare har uppehållit mig kring. En distans upprättas mellan det genus som den anatomiska kroppen *förväntas* signalera och det genus som den klädda kroppens utseende ger sken av. Genom transaktörens tillskrivande av ett egennamn blir det möjligt att upprätta en distans mellan olika *mig* mot vilka jaget har möjlighet att agera. På ett sätt som påminner om den till synes påtagliga omöjligheten att utföra vissa genuspräglade handlingar utan att svepa sin kropp i för ändamålet underlättande textilier är det möjligt att tillskrivandet av ett egennamn syftar till att få annars obegripliga handlingar att framstå och upplevas som begripliga (och på det sättet tillfälligt tillintetgjöra det maskulina namnet som representant för ett annat mig).

Denna handling kan förstås i termer av att transaktören låter omskapa *miget* som ett socialt objekt gentemot vilket *jaget* kan agera på ett menings-

fullt sätt. Att på detta sätt låta transpraktiken fixeras med hjälp av ett egenamn kan därmed begripliggöra utförandet av genuppräglade handlingar samtidigt som en gräns dras mellan maskulinitet och femininitet, vardagsliv och extraordinaritet. Irene ger stöd för denna suggestiva tanke när hon i sin presentation hävdar att “[d]u liknar garanterat inte ditt vanliga jag... med smink så känner jag ju knappt igen mig själv”. På det viset bidrar egenamnet till att fixera och inringa transpraktiken som en säker grund att stå på och handla utifrån i förhållande till såväl sig själv som andra.

Att på detta sätt betrakta transpraktiken som en ständigt förändrande rörelse mot vad den inte fysiskt är ringar in en central tanke i denna avhandling. Vid ett flertal tillfällen har jag återkommit till hur denna praktik kretsar kring en tydlig gränsdragning mellan maskulinitet och transfemininitet samt på vad sätt denna gräns förhandlas och förhalas genom att kroppen kläs om, utför olika typer av handlingar och genom att transaktörerna talar om och till sig själva på olika sätt. Genomgående ger självpresentationerna uttryck för att dessa praktiker står i relation till andra människor genom att antingen undanhållas dem eller vara föremål för (önskad) uppvisning. För att utveckla denna tankegång vänder jag mig nu till en mer djupgående diskussion om relationen mellan kläd- och rumsgarderob.

KLÄDGARDEROBEN GÖR DEN RIKTIGA DAMEN

Vid ett antal tillfällen har jag berört frågan om transaktörernas involverande i såväl ett klädgarderobs- som ett rumsgarderobsprojekt. Även om alla individer på ett eller annat sätt kämpar med genusgränser vill jag tro att de flesta människor inte kämpar med dessa gränser på samma sätt som transaktörerna gör. Tydligt är hur deras praktik ständigt innefattar ett slags gränsöverskridande pendelrörelse (i kontrast till att försöka hålla sig inom en gräns).⁴ Vad som därför tycks vara specifikt för transaktörerna är deras förhållande till ett rumsgarderobsprojekt och det sätt på vilket detta relaterar till klädgarderobens karaktär och innehåll. I min läsning av självpresentationerna framkommer, som tidigare antytts, att transaktörerna är simultant involverade i åtminstone två genuspräglade klädgarderobsprojekt som oftast står i bjärt kontrast till varandra. Med tanke på att transpraktiken

innebär en nödvändig rörelse från en klädgarderob till en annan (från ett slags maskulinitet till en typ av femininitet och tillbaka) spelar båda dessa en viktig roll. Om ingen konflikt dem emellan skulle varit skönjbar hade transpraktiken som fenomen varit en fullständig självmotsättning.

Den övervägande majoriteten självpresentationer förmedlar ett intryck av att användningen av särskilda klädgarderober underlättar utförandet av specifika praktiker som är relaterade till genusgörandet. Därmed kan sägas att materialet tyder på att självförståelse och klädgarderobsprojekt går hand i hand och för att ytterligare utveckla detta vänder jag mig till Gun som tillhandahåller en förklaring till vad detta kan innebära. Hon säger sig vara:

Nybörjar[e] inom detta område, jag vet vad jag vill. Håller på att utveckla min personlighet. [I] alla fall. Har ingen erfarenhet inom området. /.../ Har inte så mycket i kläder eller de saker som man måste ha för att kunna blir kvinna, men börjar få mera nu.

Gun klargör i ovanstående citat hur hennes transpraktik än så länge befinner sig i sin linda men att hon önskar utveckla sitt klädgarderobsprojekt. Utbyggnaden av klädgarderoben förstås här i termer av en "personlighetsutveckling" och med tanke på det sätt som Gun omtalar möjligheten att med kläders hjälp "bli kvinna" pekar detta på vikten av att betrakta transpraktiken som i besittning av såväl en kommunikativ som en materiell dimension. I övergripande termer pekar mina läsningar av det empiriska materialet mot att transpraktiken är en fråga om ett klädgarderobsprojekt i vilket självet (även om Gun ovan använder den i vardagsspråk vanligare termen "personlighet") relateras till såväl kroppen som de olika klädsplagg och accessoarer som kan hängas på den. Även om Gun säger sig vara en målmedveten nybörjare är det avgörande att notera på vad sätt transpraktiken många gånger i självpresentationerna beskrivs som lekfulla och emellanåt fumliga försök att iscensätta ett önskat genus. Ytterligare ett exempel på detta beskrivs av Cecilia som i sin presentation skriver: "[s]om ny transa är jag lite lätt vilsen... har inte så mycket kläder och skor... men vill lära mig mer om detta".

Ovan nämnda citat antyder att såväl Gun som Cecilia ger uttryck för att

de vill utöka sina klädgarderober i syfte att sätta sin transpraktik i rörelse. Det är inte ovanligt att nätgemenskapens självpresentationer, dagböcker och fotoalbum används i syfte att dokumentera detta klädgarderobsprojekt (och därmed den progression självförståelsen inlemmats i) i form av publicerade kommentarer av eller personliga fotografier på sig själv eller de kläder och accessoarer som nyligen har införskaffats. På så sätt kan dessa handlingar syfta till att inte bara kommunicera den egna klädgarderobiära förändringen inför andra utan detta sker dessutom i relation till transaktören själv. Följande ord från Birgits presentation får illustrera mitt resonemang: “[b]ilderna i albumet är på mig... och vad jag gillar... Byter ut korten allt eftersom min garderob utökas”. Det står utom allt tvivel att Birgits ord är riktade till en läsare, men eftersom det inte ges någon närmare förklaring vem denna är kan man undra om hennes kontinuerliga fotografiska självrepresentation syftar till att informera andra medaktörer om hennes tillfälliga klädgarderobsstatus eller om dess syfte primärt är att dokumentera och organisera sitt klädgarderobsprojekt inför sig själv. Frågan är om Birgits handlingar syftar till att inför henne själv visa hur hennes transpraktik är satt i rörelse samtidigt som hon lyckas hålla denna praktik vid liv även i de stunder då hon packar ner kläderna i byrålådan för att växla tillbaka till ett maskulint genus. Om denna senare möjlighet bär giltighet skulle det innebära att tillvaron i nätgemenskapen spelar en avgörande roll för transpraktiken, eftersom den låter aktörerna överskrida de temporala och rumsliga gränser som transpraktiken omfattar. Tydligt blir emellertid hur innebörden av detta i första hand är av självkommunikativ art, eftersom det är transaktörens vetskap om att hennes omklädda kropp är ständigt representerad inom nätgemenskapens ramar som står i förgrunden.

Oavsett hur transaktörernas närvaro i nätgemenskapen ska förstås är det tydligt hur viktigt det är att presentera sig själv genom klädgarderobens innehåll och karaktär. För att ytterligare visa hur detta kan te sig vänder jag mig till Matilda som presenterar sig som “ganska oerfaren och är lite nybörjare inom området... har tyvärr ingen stor garderob men håller på att bygga på den *ler*”. Även i detta citat finns tanken om att transpraktiken kan förstås i termer av ett projekt som kretsar kring klädgarderobens utbyggnad. Såsom Gun antydde att hennes transpraktik utöver kläder behöver “saker” för att kunna genomföras, är det viktigt att ta hänsyn till att en komplex klädgarderob kan bestå av en eller flera peruker, make-up och

andra sorters accessoarer. Det är dessutom tänkbart att den innehåller mer än faktiska objekt eftersom transpraktiken inte sällan omtalas i tekniskt hänseende som olika tekniker för att raka benen, ordna frisyren och att sminka sig på önskat sätt. Vad som är avgörande i detta sammanhang är emellertid hur dessa projekt inte enbart är en fråga om kläder, kroppsliga objekt och tekniker utan snarare hur de många gånger syftar till inringa en självets utveckling. Inte sällan omtalas, som jag har påpekat tidigare, klädgarderobsprojektet i termer av steg eller delprocesser. Therese berättar om detta i sin dagbok där hon skriver om sitt första perukinköp samtidigt som hon visar hur detta inköp fungerar som ett av många sätt att (delvis) överskrida den rumsgarderobiära gränsen. Genom att, som hennes dagboksinlägg antyder, bära en peruk och visa upp denna inom nätgemenskapen fungerar detta som ett slags tillfälligt substitut för att gå hela vägen ut ur rumsgarderoben. “[V]isst”, skriver Therese, “man kan använda dörren, men har ännu inte riktigt kommit så långt i utvecklingen ännu”. Therese ger inte bara uttryck för att det finns en relation mellan kläd- och rumsgarderob utan därtill att något slags “utveckling” av klädgarderoben måste komma till stånd för att “dörren” till rumsgarderoben ska kunna öppnas. Analogt med att transaktörerna genom en sådan utveckling möjliggör iscensättandet av en allt mer komplex transfemininitet dras en skarp gräns gentemot en maskulinitet som därigenom kan sägas bli tillfälligt tillintetgjord.

Den ofta återkommande tanken om att klädgarderobsprojektet syftar till att underlätta en rörelse utanför den rumsgarderobiära gränsen inbegriper inte sällan en föreställning om att man utanför den rumsgarderobiära dörren är tvingad att uppvisa ett slags autenticitet. Det är i detta sammanhang fruktbart att överväga innebörden av följande ord, där Linnéa kommenterar sin transpraktik:

Jag är man i alla väsentliga aspekter, vill inte byta kön. Har ingen lockelse till att byta om och gå ut på stan som Linnéa. Utan föredrar att njuta av den sidan inom fyra väggar.

I motsats till många andra transaktörer uttrycker Linnéa tydligt att hon inte vill överskrida den rumsgarderobiära gränsen men vad som förundrar

mig är att hon sammankopplar denna rörelse med tanken om att "byta kön". Det tycks därmed som om en sådan rumslig rörelse, och de möjliga interaktioner och rolltaganden den skulle kunna innefatta, förväntas bidra med en förstärkning av transpraktikens genusgörande. Det framgår dock tydligt att detta är något Linnéa inte uppskattar. En liknande tanke, om än något mildare uttryckt, uttrycks av Anette. Hon förklarar i sin presentation hur hon ibland engagerar sig i en transpraktik som syftar till att "bli tjej" och gör detta genom att ta på sig "kjol, blus, peruk, smink, höglackat mm", men i samma andetag som dessa klädesplagg och accessoarer nämns är hon noga med att påpeka att hon "[g]år inte ut klädd som tjej". Trots att Linnéa och Anette uttrycker en ovilja att visa upp sig och sina feminina klädgarderober inför andra individer är det många transaktörer som uttrycker en önskan om att låta sin omklädda uppenbarelse hamna i andra individers blickfång.

Önskan att röra sig utanför rumsgarderoben till trots är det många transaktörer som talar om att de inte kan (eller vill) göra detta. Inte sällan förklaras detta med att de inte förmår presentera en i deras tycke fullgod transfemininitet hur mycket de än vickar på sina höfter och låter sin kropp röra sig på de sätt de föreställer sig att denna transfemininitetens önskade perfektion innebär. Det är egentligen föga förvånande att många transaktörer säger sig vara tillfreds med att enbart presentera sig själva inom nätgemenskapen. Framför sina datorskärmar får de möjlighet att presentera sig själva som både stiliga och vackra, eller som Danet (1998: 136) formulerar det, iklädda "their pajamas in the middle of the night; it is easy for them to pretend to be someone else". I likhet med vad jag tidigare har kommenterat associeras många gånger rörelsen utanför rumsgarderobens gränser med ett upplevt krav på att uppvisa en "korrekt" femininitet och ständigt tycks medvetenheten finnas om risken att bli uppmärksam på ett oönskat sätt. Ett målande exempel på detta återfinns i Hannas dagbok där hon låter oss veta att:

Det finns en sak som jag jättegärna skulle vilja göra, att gå nerför en gata som jag tycker om i en stad bland en massa människor och att ingen av dem kollade på mig och jag kände mig helt vanlig.

Att känna sig "helt vanlig", som Hanna önskar när hon talar om att röra sig utanför rumsgarderobens gränser, pekar på spänningen mellan att vilja visa upp sig och risken att en sådan handling kan få ett oönskat resultat. Tanken på andra människors granskande blickar är ofta närvarande i det empiriska materialet, men det hör till ovanligheten att, som Hanna, så klart uttrycka en ovilja mot andras blickar. Det är dock inte orimligt att Hanna skulle uppskatta en komplimang eftersom jag vill tro det är viktigt att göra en åtskillnad mellan att någon "kollar" och att någon "ser" eller "betraktar". För att undvika dessa "kollande" blickar, som tydligt granskar och kanske förvånas över det tänkbart uppseendeväckande, tycks det vara viktigt för många transaktörer att kunna presentera en för situationen funktionsduglig femininitet. Detta är något Anita understryker när hon sätter sin transpraktik i relation till det potentiella mötet med andra individer. Hon påpekar att hon ännu inte har rört sig utanför rumsgarderobens gränser men att detta är något hon i framtiden har för avsikt att göra. I samband med att hon berättar att hon är på väg åt ett sådant håll säger hon sig ha fått många förslag från andra transaktörer inom nätgemenskapen, uppslag och idéer på hur hennes praktik kan förändras och sammantaget har detta, menar Anita, hjälpt henne att delvis överskrida rumsgarderobens gränser. "Men", skriver hon, "jag skulle gärna vilja lära känna fler som kan hjälpa mig och få mig att gå ut! Vill ju inte gå ut i denna stan för här känner jag alldeles för många!".

I likhet med vad som påpekades i föregående avsnitt, förefaller överskridandet av den rumsgarderobiära gränsen vara av sådan vikt att den många gånger inkluderas i transaktörernas självdefinition. Detta framgår inte enbart av att självpresentationerna innehåller berättelser och funderingar i förhållande till denna typ av gräns. Därtill kommer att en rumslig aspekt många gånger inkluderas i de etiketter transaktörerna sätter på sig själva och sin praktik. För att illustrera detta vänder jag mig till Jenny som diskuterar relationen mellan självdefinitioner och rumsgarderobens gränser och stolt hävdar: "[k]an inte kalla mej 'hemma transa' längre för nu har man ju varit ute bland folk!!!". Jennys ord antyder inte bara att det upplevs som viktigt att röra sig utanför rumsgarderoben utan jag vill dessutom tolka detta som en indikation på att det råder en relation mellan transaktörens självförståelse och det sätt på vilket hennes praktik utvecklas. Genom att ha överskridit den rumsgarderobiära gränsen antar Jennys transpraktik

andra former och kan därmed ringas in med hjälp av andra begrepp. Givetvis är det dock avgörande att denna rörelse får ett önskat utfall och att transaktörens femininitet inte förkastas genom andra människors blickar. Denna tankegång blir särskilt tydlig i Elisabeths dagbok, där hon berättar om en resa som hon och några vänner företagit:

Vi kommer i varje fall i väg lite sent, och kör motorvägen ner mot [stad]... härligt att vara tjej ute på resa för en gång skull. Vi tankar, får lite blickar på oss men jag tror bara folk undrar vilka snyggingar som åker där.

Elisabeth antyder att rörelsen utanför rumsgarderoben är en positiv upplevelse och i ovanstående citat klargör hon dessutom med stor själv-säkerhet hur de omgivande individernas blickar består i en beundran av den transfemininitet som Elisabeth och hennes följe lyckats åstadkomma. Dessa positiva blickar tycks vara av stor vikt för transpraktiken med tanke på att det är i samspelet med dessa som transaktörens själv bärs upp och förändras. Genom att på detta sätt låta en annars intern konversation anta sociala former förstärks och fixeras det genusgörande som transpraktiken syftar till att frambringa. Avgörande är därför att detta moment, där det blir möjligt att tolka andra individers attityder i positiva termer, spelar en viktig roll för transpraktikens utveckling. Jag vill utveckla detta genom att citera Viktorias självpresentation:

Jag är en hetero kille som ibland gillar att sminka mig och klä mig i tjejkläder. Har tills nu varit hemmatransa och trivts med det, men skulle nu vilja komma vidare.

Viktoria gör en tydlig distinktion mellan att vara en heterosexuell kille, å ena sidan, och en till rumsgarderoben bunden transaktör, å den andra. Uppenbart är att det ovanstående citatet inte klart uttrycker att Viktoria "är tjej" på det sätt som annars vanligen beskrivs i materialet. Istället nämns den faktiska praktiken och hon meddelar att hon är intresserad av att utveckla denna till att, som jag förstår det, röra sig utanför rumsgarderobens gränser

(jfr Jenny i det ovanstående). Att röra sig utanför rumsgarderobens gränser ställer emellertid krav på att klädgarderoben har en viss karaktär och ett omfattande innehåll. På det sättet är det möjligt att förstå klädgarderoben som nyckeln för att undslippa rumsgarderobens påtvingade trygghet. Därför blir det inte heller särskilt svårt att förstå komplexiteten i det som Monica uttrycker när hon i sin presentation skriver: “[j]ag existerar (ännu) endast i ’garderoben’”. Återigen blir den tidigare påtalade tvetydigheten som det svenska garderobsbegreppet lider av påfallande tydlig. Monica talar om sig själv som för tillfället bunden vid en rumslig avgränsning (jfr Nationalencyklopedin 2007-06-08b) som är möjlig att inringa i termer av det konstruerade begreppet rumsgarderob. Dessutom framgår det tydligt att sättet Monica säger sig “existera” på hör till det innehåll som hennes klädgarderob kan uppvisa. Den rumsliga avgränsningen och dess relation till klädgarderobens innehåll framstår dock som än mer tydlig i citatets fortsättning, där Monica skriver:

Men jag har provat på någon skogspromenad då och då, Och det var bland det härligaste jag känt när vinden blåste in under kjolen på mina nylonklädda ben. Min garderob växer sig sakta men säkert större o större främst då genom postorder.

Sammantaget visar detta citat hur Monica sätter sin transpraktik i relation till såväl rums- som klädgarderob. Med tanke på att hon, i direkt anslutning till en berättelse om hur den rumsgarderobiära gränsen har överskridits genom en skogspromenad, påtalar att hennes klädgarderob växer sig större är det möjligt att se en relation mellan garderobens två avgörande aspekter. Med tanke på hur ofta föreställningen om att röra sig utanför rumsgarderoben förekommer i materialet är det inte särskilt märkvärdigt att de transaktörer som har gjort detta framstår som ett föredöme för de som (ännu) inte har tagit steget. Kerstin antyder detta och skriver: “[j]ag söker roliga transvänninor, hemma/smyg som jag eller ni tuffa som är ute!”.

Det är uppenbart att transaktörerna sätter klädgarderoben, och den transfemininitet som denna hjälper till med att frambringa, i relation till deras möjlighet att röra sig utanför rumsgarderobens gränser. Det är viktigt att klargöra på vad sätt detta kan förstås i termer av en process där

kläd- och rumsgarderob simultant beror av varandra och ständigt återfinns i transpraktikens hjärta. Elisabeths presentation ger en informativ bild av detta samtidigt som den på ett mycket tydligt sätt åskådliggör hur transpraktiken kan förstås, inte bara som två parallella projekt med relation till kläd- och rumsgarderob utan därtill som inbegripande en uttalat social dimension:

Först 2000 var jag så nöjd med hur jag såg ut som tjej så jag berättade för lillesyrra och hon blev ett bra stöd och tog med mig ut för första gången... 2002 blev mitt verkliga genombrottsår som tjej... först då blev jag riktigt nöjd med hur jag såg ut och det var också det här året jag började vistas ute riktigt mycket.

Att transpraktiken med sådan tydlighet som i ovanstående citat omtalas som parallella garderobsprojekt hör till ovanligheten. Oftast möter dessa tankegångar implicit snarare än i den öppna strukturerade form som här är fallet. Elisabeths citat innehåller en rad viktiga tankegångar som alla kretsar kring genusgörandet som en process och på vad sätt denna förhåller sig till transpraktiken och aktörens relation till den rumsgarderobiära gränsen. Klädgarderoben är tydligt närvarande eftersom Elisabeth vid upprepade tillfällen påpekar att det var som en följd av att hon var tillfredsställd med sitt utseende som hon kunde eller ville röra sig utanför rumsgarderobens gränser (genom att antingen "komma ut" för sin syster eller vad jag tolkar som att vistas utomhus). Värt att notera i detta sammanhang är hur Elisabeth sammankopplar vad hon kallar sitt "genombrottsår" med sitt utseende och att hon började "vistas ute riktigt mycket". Klädgarderobsprojektets framskridande tycks därmed möjliggöra en rörelse utanför rumsgarderoben och med tanke på att Elisabeth använder begreppet "genombrott" för att ringa in detta skeende är det tydligt att transpraktiken alltid inbegriper en rörelse i en viss riktning. En rad frågor lämnas däremot obesvarade, eftersom det inte framgår varför rörelsen utanför rumsgarderoben ska beskrivas som ett "genombrott" och inte heller ges något svar på varför det var först när Elisabeth tyckte sig vara nöjd med klädgarderobens innehåll (och därmed sin transfemininitet) som detta kunde ske. Det är svårt att inte läsa detta som en indikation på att social interaktion är av stor vikt

för transpraktiken och att Elisabeths "genombrott" bör läsas i ljuset av den möjliga erfarenheten av möten med andra människor. Inte minst blir detta tydligt eftersom Elisabeth i citatet ovan uttrycker ett slags gradskillnader i förhållandet till kläd- respektive rumsgarderoben.

Först och främst klagör Elisabeth att hon inledningsvis kände sig "nöjd" med sitt utseende och som en följd av detta berättade hon för sin syster om sitt engagemang i transpraktiken. Sedermera uttrycks det på vad sätt (socialt) stöd och erkännande fick en avgörande betydelse för Elisabeths senare realiserade rörelse utanför rumsgarderobens gränser. Värt att notera är dock att detta sägs ha utförts tillsammans med hennes syster, så för att göra detta på egen hand tycks Elisabeths återblick peka på ytterligare en viktig brytpunkt. Hon talar nämligen om att det var först då hon kände sig "riktigt nöjd" med sitt utseende som hon på egen hand kunde röra sig utanför rumsgarderobens gränser. På motsvarande sätt uttrycker hon en gradskillnad mellan att "vistas ute" och att "vistas ute riktigt mycket" och rimligtvis bör denna betraktas i ljuset av den klädgarderobiära utveckling som är möjlig att extrahera ur Elisabeths ord. Med andra ord kan sägas att relationen mellan kläd- och rumsgarderob är i ständig rörelse och att det, åtminstone i Elisabeths fall, är när förståelsen av den förra når en sådan punkt att det blir möjligt att tillintetgöra den repressiva kraften hos den senare som det blir möjligt att tala om ett "genombrott". Av denna anledning är det rimligt att läsa hennes citat, inte minst i relation till övriga självpresentationer, som en indikation på att Elisabeth vill känna att hennes transfemininitet fungerar och låter sig göras innan det att den kungörs inför andra människor och att uttrycket "verkligt genombrott" inbegriper en transpraktikens sociala dimension till skillnad från det implicita "genombrott" som en gång fick henne att för första gången ta steget ut ur rumsgarderoben genom att inför sin syster berätta om sin transpraktik.

Det ovan sagda tydliggör vikten av att sätta transpraktiken i relation till aktörernas föreställning om social interaktion med andra människor. Inte minst gäller det antagandet om hur dessa ska reagera inför transaktörernas omklädda kroppar och den transfemininitet som oundvikligen utgör en viktig del av den självpresentation som mötet medför. Samtidigt antyder de distinktioner som Elisabeth gör att det är nog så viktigt att inför sig själv kommunicera den omklädda kroppens innebörd som inför andra. Denna fantasifulla interna konversation ges dock inte lika stor tyngd som när en

sådan kommunikation sker inom ramen för ett socialt samspel. I detta sammanhang blir transaktörernas (förvisso socialt möjliggjorda) förståelse av den generaliserade andres attityd avgörande och det är tydligt på vad sätt den kommer att färgas av deras egen självförståelse.

Mina läsningar av det empiriska materialet har många gånger återkommit till tanken om att det, för att etablera en förståelse av genusgörandet, är avgörande att tillskriva fantasin och föreställningen om hur andra betraktar ens omklädda kropp en stor vikt. Det tycks nämligen vara så att det delvis är genom att själv fantisera och kommunicera sin omklädda kropp som genus iscensätts. Trots att fantasi och självkommunikation spelar en viktig roll för genusgörande och transpraktik är det dock för många viktigt att bli sedda och uppmärksammade, men detta tycks vara något som kräver en tidigare erfarenhet i termer av kläd- och rumsgarderobsprojekt. Elisabeth och skriver att:

[Det ä]r skitskoj att gå ut på stan och handla och framför [allt] när det är fullt med turister på stan och jag var väl inte diskret klädd direkt... tajt tiger top och kort jeanskjol!

I det ovanstående visade jag hur Elisabeth sade sig ha upplevt ett "verkligt genombrott", och resultatet av att "vistas ute riktigt mycket" tycks vara att lockelsen att tilldra sig uppmärksamhet växer. Det blir viktigt att synas, att framstå som utmanande och uppseendeväckande och kanske ska detta förstås som en strategi att till varje pris tillintetgöra ett slags maskulinitet. Det står dock klart att det många gånger är i relation till andra människor som transpraktiken och genusgörandet bär kraft, och inte minst tydliggörs detta i följande citat där Elisabeth förklarar på vad sätt hon bemöts annorlunda som omklädd än vad hon vanligtvis görs: "[k]öpte lite strumpbyxor på [butik] och fick bra service av expediten... vilket man ofta får när man är ute som tjej". Insikten att synlighet är viktig för transpraktikens genusgörande framgår tydligt i Elisabeths berättelser men skiljer sig radikalt från vad Marianne ger uttryck för. Ett illustrativt exempel på detta finns i hennes dagbok där hon ger inblick i hur hon en gång gick ombord på ett tåg där hon kom att möta andra passagerare:

Inne i tåget var det ingen direkt som reagerade, en kille höll till och med upp dörren och såg belåten ut. Jag valde att sätta mig mitt emot en söt tjej som såg harmlös ut.

Om det är på grund av rädsla som Marianne sätter sig mittemot en "harmlös" medpassagerare är svårt att säga men tydligt är på vad sätt hon vill smälta in utan att på något sätt sticka ut. Med andra ord skiljer sig Mariannes förhållande till den rumsgarderobiära gränsen från Elisabeths eftersom hon vill överskrida dess gränser utan att någon tar märkbar notis om henne (jämför Hanna ovan). Skillnaden till trots implicerar mötet med andra – oavsett om den omklädda kroppen lyckas fånga någons uppmärksamhet eller ej – en känsla av validering och erkännande. Detta exemplifieras av Ingegerd som presenterar sig själv som "en smygtransa som så smått börjat komma ut ur garderoben" och som vidare förklarar att hon "[v]ill gärna träffa andra transor och *känna att man finns till*" (min kursivering). Förvisso uttrycker Ingegerd en önskan att komma i kontakt med andra transaktörer och jag vill tro att det för praktikens fortskridande är avgörande att på ettdera sättet möta andra människor. Elisabeth kommenterar detta och ger intrycket av att rörelsen utanför rumsgarderoben är viktig eftersom:

[D]et är allt för många av oss som fortfarande sitter hemma ombytta och inte vågar sig ut och hela världen väntar ju på oss... hur kul är det att vara tjej då ingen ser oss.

Elisabeth föreslår tydligt att det lustfyllda i transpraktiken ligger just i den självförändring som möjliggörs av såväl intern som extern konversation. Dessa båda spelar en avgörande roll och personerna i mitt material visar hur detta inbegriper kroppar som på ett eller annat sätt är klädda i specifika textilier. Detta får konsekvenser för på vad sätt transaktörernas kroppar kläs och utsmyckas. Innebörden av de på omklädnaden följande handlingarna har nämligen sin grund i föreställningen om hur andra individer kommer att reagera inför transaktörens omklädda kropp och på vad sätt hon därmed kommer att tolka sig själv i deras blickfång. Vissa gånger är det med andra ord fullt tillräckligt att visa sig inför sig själv och i de fall transaktörerna

vill visa sig inför andra är det avgörande vilka dessa andra är eller hur de antas reagera. Marianne illustrerar denna tematik när hon i sin dagbok tillhandahåller en berättelse om hur hon tvingas använda maskulina kläder för att dölja den feminint klädda kroppens utseende:

Denna gången skulle alltså bli första gången i dagsljus på helt egen hand. Man märker nu att ju varmare det blir ute ju svårare är det att byta om hemma eftersom man ju är tvungen att sätta på sig täckande killkläder över vilket i sin tur ser rätt konstigt ut när det är så varmt ute... Det är som ni märker lite komplicerat ibland att va tv [transvestit, min anm.].

Uppoffringarna tycks många gånger vara stora för att få engagera sig i transpraktiken och med tanke på hur Elsa lyriskt talar om sin transpraktik är det inte särskilt förvånande: “[s]itter på jobbet och längtar tills på lördag, för då ska jag klä om mig till den jag drömmer om att vara, av och till då alltså”. Mycket får därmed göras för att det ska bli möjligt att engagera sig i transpraktiken och särskilt gäller detta i de fall det blir fråga om att överskrida rumsgarderobens gränser, som Siv berättar om i sin dagbok: “[t]änk dig att få sitta i 27 mil och köra bil i kjol och blus och stövlar för att få stuffa loss som tje i ett par högklackade sandaletter”. Vid det här laget är det möjligt att se hur överskridandet av den rumsgarderobiära gränsen spelar en avgörande roll för transpraktiken och att nyckeln till denna rumsliga rörelse ofta möter i ett utökande av klädgarderoben. I likhet med vad jag tidigare har påpekat är det viktigt att ha i åminnelse att alla de transaktörer vars röster hörs i det empiriska materialet redan har tagit ett litet steg mot att överskrida denna gräns genom att registrera en profil inom nätgemenskapen. Detta finns kvar när de slutligen byter om och de låter på så vis resultatet av deras praktik få en egen existens. Bortsett från hur viktig nätgemenskapen är blir det svårt att framför en flimrande datorskärm “stuffa loss som tje” eftersom en sådan handling kräver både en klädgarderob och en lämnad rumsgarderob för att möjliggöras. För vissa transaktörer kommer dock datormediet att spela en avgörande roll för utkomsten av deras praktik och för att ytterligare nyansera denna tanke vänder jag mig till Ingeborg som tydligt visar på en kroppslig problematik

där kläderna inte alltid är självtillräckliga. Istället antyder hon att det är genom den egna fantasin och intern konversation (tillsammans med den omklädda kroppen) som transpraktikens genusgörande får sin kraft:

Jag är en man som på min fritid, hemma, lever som kvinna. Klär mig som kvinna, och känner mig som kvinna... Jag är här [på qruiser.com] för att träffa män och kvinnor som vid eventuella träffar behandlar mig som kvinna. Är tyvärr alltför maskulin i ansiktet för att gå ut som kvinna.

Återigen framstår det föreställda mötet med andra individer som en möjlighet att förstärka en på egen hand etablerad självförståelse. Ingeborg påpekar dock att det är viktigt att sådana möten sker på transaktörens villkor för att resultatet inte ska bli ett transfemininitetens spolierande. I syfte att ytterligare fördjupa denna (upplevda) reglering av interaktionen med andra individer och transaktörernas strävan efter att begripliggöra (antagandet av) sådana möten vänder jag mig till en form av interaktioner: de sexuella.

GENUSBEGRIPLIGHET OCH SEXUALITETENS GRÄNSER

Resonemang och tankar kring sexuella praktiker är något som vid ett flertal tillfällen återkommer i det empiriska materialet. I likhet med vad som har antytts i tidigare avsnitt antar dessa stundom sin form genom att transaktörerna uttrycker en tydlig önskan att inte sammankoppla sin praktik med sexuella lustar. Andra gånger handlar det emellertid om en uttrycklig önskan att involveras i olika slags sexuellt orienterade samspel. Det är hur dessa önskningsyttringar sig och de gränsdragningar de implicerar som jag vill ägna följande sidor åt att presentera och diskutera. Vad som särskiljer dessa gränsdragningar från dem som lyfts fram i det föregående är det sätt på vilket de sammanväver föreställningar om den anatomiska kroppen och genusbärande kläder. På samma gång utgör de ett sätt att angripa transaktörernas olika strategier för att resonera kring och förhandla fram en genusbegriplighet. Givetvis kan sexuella praktiker anta ett stort antal former och därför vill jag poängtera att jag har begränsat min läsning till

vad som i självpresentationerna explicit uttrycks i termer av att exempelvis "ha sex", "knulla" eller liknande. Det för min argumentation avgörande är inte huruvida den ena eller den andra kroppsliga praktiken *kan* betraktas som sexuell. Snarare intresserar jag mig för hur dessa praktiker omtalas, inramas och begripliggörs.

I de fall transaktörerna omtalar ett (önskat) deltagande i olika slags sexuella praktiker framkommer det tydligt på vad sätt det är viktigt att på ettdera sättet begripliggöra dessa genom att inrama den egna sexuella orienteringen. Denna önskan ställer emellertid till med begreppsligt trubbel eftersom dessa inramningar görs med utgångspunkt tagen i en förståelse av den spända relationen mellan den anatomiska kroppen och de genusbärande kläder i vilka den är insvept. Samtidigt med denna jakt efter begriplighet möter transaktörernas vanligt förekommande ovilja att relatera sin praktik till manligt homosexuellt begär. På så sätt kan, för att lyfta fram ett typiskt fall, självpresentationerna sägas innehålla resonemang kring hur en sexuell relation mellan två manligt anatomiska kroppar klädda i feminina kläder bör förstås som "lesbisk" snarare än i termer av manlig homosexualitet. Detta pekar på att den manliga homosexualiteten (som inte är oviktig i ett sammanhang där två män har eller antas ha sex med varandra, oavsett hur de är klädda) osynliggörs eller bortförklaras. Det är dessutom vanligt förekommande att transaktörerna i materialet klart uttrycker en ovilja att engagera sig sexuellt med andra män såvida dessa inte klär sina kroppar feminint. Att skapa förståelse för vad detta innebär är inget enkelt projekt eftersom det kan teoretiseras som variationer på termer av heteronormativitet, homofobi eller önskan att upprätthålla de genusgränser som jag vid ett flertal tillfällen har talat om i det ovanstående. Min läsning av dessa resonemang kommer emellertid att begränsa sig till gränsdragningarna som sådana och på vad sätt transaktörerna *talar* om sina och andras kroppar, kläder och sexuella praktiker. Det är av stor vikt att notera att jag därmed inte har för avsikt att röra mig bortom de ord som självpresentationerna tillhandahåller utan snarare läsa dem som en möjlig indikation på hur transaktörerna tänker på och resonerar kring sina kroppar.

Utmärkande för självpresentationerna är det sätt på vilket transaktörerna talar om genus och den klädda kroppen snarare än könet och den nakna kroppen då de försöker ringa in och förklara vad de är sexuellt intresserade

av. Som jag visade i avhandlingens tredje kapitel hävdar Butler att kroppar kan antas bli begripliga först när de uppvisar en viss kombination av kön, genus och begär. Mina läsningar av det empiriska materialet visar hur transaktörerna förvisso ständigt strävar efter ett slags kroppslig begriplighet men att de talar om den anatomiska kroppen som satt ur spel för att istället lägga tonvikten vid ett resonemang kring kläder som genusbärare. På så sätt kan man säga att Butlers förståelse av genus som föregående kön genljuder med kraft i många av de många självpresentationer jag har granskat samtidigt som detta tydligt pekar på andra aspekter av klädgarderobens innebörd och vikt. Denna lekfulla hållning till trots är det tydligt att transaktörerna på olika sätt vill inordna sig i ett slags begripliggörande relationsschema som inte sällan utmanar såväl som konsoliderar den heteronormativa reglering av kroppar och sexuellt begär som Butler grundligt argumenterat för. Det tycks vara så, för att alludera Mead, att transaktörerna måste följa spelets regler för att överhuvudtaget *kunna* reflektera över sin praktik. Noteras bör dock att närvaron av denna reglering inte alltid går att skönja eftersom självpresentationerna ofta präglas av en påtaglig lekfullhet. Ett illustrativt exempel på denna senare variant möter i Solveigs presentation, där hon meddelar att hon finns registrerad på *quiser.com* “för att umgås med *tjejer av båda könen*”. Det är tydligt att Solveig undviker att låta könet och den anatomiska kroppen fungera som genusbestämmare och detta är en tanke som ytterligare utvecklas i Yvones presentation. “Som trans”, skriver Yvonne, “leker jag *bara* med andra väninnor! /.../ *Män som män* har jag inget intresse för!” (min kursivering). I fortsättningen av Yvones presentation ringar hon in sina “hetaste drömmar” vilka hon delar in i “lesbiska lekar” och “vanliga sexlekar”. De förra förmodas bli utförda tillsammans med andra transaktörer eller, som hon skriver, “kanske ’vanliga’ kåta Qvinnor”. Om de “lesbiska” lekarna kan sägas vara möjliga att utföra tillsammans med individer av såväl kvinnligt som manligt anatomiskt kön står det dock klart att Yvonne enkom vill engagera sig i de “vanliga” sexlekarna “med ’vanliga’ tjejer, (som man alltså)”.

Yvones presentation utgör ett tydligt exempel på hur den manliga homosexualiteten inkluderas i självpresentationerna som något ogörbart, medan “lesbiska” relationer (mellan transaktörer eller i förhållande till biologiska kvinnor) omtalas som både görbara, lockande och njutbara. Kvinnor av båda könen, män som *är* män och män som *inte är* män

är teman som ofta förekommer i materialet och som alla tillsammans pekar på ett slags instabilitet i relationen mellan kön, genus och sexuellt begär. Det är fråga om en instabilitet och osäkerhet men analogt med en begreppslig förhandlingsprocess. Denna kan sägas förkroppsliga Butlers tanke om genusperformativitet samtidigt som den omformas till praktisk användning av ord och meningsfull självreflektion. Genus tycks på så sätt förstås i termer av en process där kläder, kroppsliga gester och kroppsförhållningssätt tycks utgöra kärnan. Det är i detta sammanhang som behovet av att utveckla Butlers resonemang till att inkludera självreflexiva aktörer och deras olika sätt att förhandla med kroppslig reglering blir påtagligt. Mina läsningar av det empiriska materialet pekar tydligt på att Butlers förståelse av genusperformativitet och genusbegriplighet ovillkorligen måste inkludera en diskussion om på vad sätt *förståelsen* (och därmed den praktiska innebörden) av den anatomiska kroppen (och sålunda även dess kön) bestäms eller färgas av den klädda kroppens konturer och rörelser samt den självförståelse dessa syftar till att frambringa inom ramen för ett socialt samspel. Detta kan ta sig uttryck i att en skarp gräns dras mellan transpraktikens extraordinära kvaliteter och dess kontrasterande (maskulina) vardagsliv. Marianne omtalar denna tematik i sin presentation och förklarar med emfas sitt ointresse för att engagera sig sexuellt med andra män: “[e]ftersom jag till vardags är en vanlig heterosexuell kille är jag alltså INTE intresserad av killar på något vis”. Marianne uttrycker med dessa ord en medvetenhet om att hennes transpraktik inte kan sägas ligga i linje med ett heteronormativt ideal. För att distansera sig från möjligheten att tolka denna praktik som ett tecken på icke-heterosexuellt begär (och därmed ett tillintetgörande av den maskulinitet hon tycks vilja kunna falla tillbaka på) klagör Marianne att hon inte bara är en heterosexuell individ utan därtill en “vanlig” sådan (jfr Viktoria i föregående avsnitt). Genom att på detta sätt låta vardagslivet sammanfalla med en självförståelse som såväl *vanlig* som *heterosexuell* kille förskjuts transpraktiken till ett slags extraordinärt undantag och begripliggörs som en lek som inte riktigt lyder under samma villkor och spelregler som livet i stort antas göra.

Vad som möter i det empiriska materialet är följaktligen en rad kopplingar mellan hur förändringen av transaktörernas självförståelse som begärssubjekt påverkar deras val av begärsobjekt och föreställning om tänkbara och otänkbara sexuella praktiker. Den sexuella praktikens be-

tydelse sätts därmed i relation till en genuspräglad självförståelse och hur detta kan yttra sig exemplifieras tydligt i Gunnels presentation. Trots att hon beskriver sig som bisexuell klargör hon att det enbart är en viss typ av sexuella praktiker hon är intresserad av och motiverar detta med att omnämna sitt transgenus: “[t]änder inte på: kyssar, knulla en kille (det e juh [sic!] jag som e flicka)”. Svårligen kan jag läsa Gunnels ord som något annat än en indikation på att hon genom den sexuella praktikens karaktär vill förstärka sin transfemininitet (genom att ha sex med en annan man *som* en “flicka”) och som en följd därav till varje pris undvika att en maskulinitet gör sig påmind. Vore fallet att Gunnel, som hon uttrycker det, “knulla[de] en kille” skulle det genast innebära att hon positionerar sig i linje med en genusförståelse som i allt för hög grad efterliknar föreställningen om den penetrerande aktive och homosexuelle mannen. Något sådant skulle, vad jag förstår, utmana såväl Gunnels transgenus som hennes självförståelse som begärssubjekt. För att ytterligare exemplifiera denna tankegång vill jag citera Maj, som i sin presentation beskriver hur relationen mellan henne som begärssubjekt och en man som begärsobjekt är uppenbart genuspräglad. Hon gör gällande att:

[D]u som man skall vara den aktive, jag kvinnan. Du skall då inte själv vilja bli knullad eller vilja suga av mig. Däremot vill jag bli knullad och suga din hårda kuk.

Som ovanstående två citat antyder låter både Gunnel och Maj sina klädda kroppars utseende länkas samman med görandet av deras transgenus och olika slags genuspräglade sexuella praktiker. Tidigare har jag påpekat hur det många gånger förefaller vara viktigt att inte låta sig själv framstå som en homosexuell man. En möjlig tolkning är att detta har sin grund i behovet av att kunna falla tillbaka på en trygg, institutionellt förankrad position som (en till synes) heterosexuell man. Det är dock inte alltid fullständigt klart hur denna ovilja ska förstås, eftersom de begärsobjekt som omtalas i självpresentationerna inte är enkla att få kunskap om. Som ett illustrativt exempel vill jag lyfta fram Anita som presenterar sig med följande ord: “[h]ej jag är en heterosexuell TV [transvestit, min anm.] och jag tycker bara om tjejer!!”. Vid en första anblick kanske detta citat innebär att Anita

uppfattar sig själv som en heterosexuell man som enbart har ett intresse för biologiska kvinnor. Vad som däremot bör noteras är att det inte går att utläsa vad för slags "tjejer" det är fråga om och huruvida det är kön eller genus som åsyftas. Med andra ord kan Anitas presentation mycket väl läsas i ljuset av en begreppslig instabilitet som inringar genus oberoende av vilka former den anatomiska kroppen uppvisar. Görandet av genus står sålunda främst i relation till den klädda kroppens utseende och de praktiker den engagerar sig i. Inte desto mindre är det viktigt att notera på vad sätt självpresentationerna beskriver hur en närvaro av och interaktion med andra individer får dessa praktiker att framstå som meningsfulla.

Den frekvent återkommande önskan att bli "behandlad" som kvinna, såväl sexuellt som socialt, kan fungera som en illustration av den vikt som tillskrivs transpraktikens önskade sociala dimension. För att ytterligare förtydliga mitt resonemang vänder jag mig till Sandra som i sin presentation beskriver sig själv och sina önskade begärsobjekt:

[J]ag är en transa på 41 år, lever ett *vanligt* liv på dagarna, och klär om på kvällarna, jag söker lite *dominanta män* som *behandlar mig som kvinna*, jag är endast ute efter sexträffar, ålder eller utseende bryr jag mig inte om, men *väldigt viktigt för mig är att ni är maskulina*, och vet vad ni vill. (min kursivering)

Sandras citat, som många andra i det empiriska materialet, präglas av ett slags skillnadens sociala logik där maskulinitet och transfemininitet kontrasteras varigenom den gräns som etableras dem emellan tycks bäras upp eller åtminstone förstärkas genom de genuspräglade sexuella aktiviteter som hennes ord antyder. Det ges ingen förklaring till vilken innebörd som ska tillskrivas Sandras önskan att bli behandlad "som kvinna". Tydligt är dock hur görandet av hennes transgenus antas underlättas genom att involveras i en sexuell praktik tillsammans med hennes föreställt absoluta motsats: en maskulin, bestämd man. Dessutom är det av vikt att notera hur det i citatet ovan görs en tydlig distinktion mellan vardagsliv och transpraktikens extraordinaritet. Utöver relationen mellan kläd- och rumsgarderob poängteras vikten av att rörelsen utanför den senare kräver en viss typ av önskad social interaktion. Sandra kontrasterar därigenom sitt vardagsliv

som (vad jag antar vara) man med sökandet efter “dominanta män” som “behandlar” henne som “kvinna”. Frågan som infinner sig på grund av denna distinktion är om denna man skall antas fungera som en katalysator för att underlätta flykten från vardagslivet? Rörelsen mot det extraordinäras frestelser skulle genom denna flykt kunna förstås som ett sätt att undvika att bli påmind om den många gånger påfrestande (och kanske rent av tråkiga) vardagsmaskuliniteten.

Det empiriska materialet visar att det för många transaktörer är angeläget att involvera (tanken om) andra individer i den genusgörande transpraktiken. Inte sällan blir det en fråga om sexuella interaktioner eftersom de erbjuder tydligast tillfällen att dra gränser mellan maskulinitet och femininitet, heterosexualitet och icke-heterosexualitet i förhållande till relationen mellan kön och genus. Den eller de individer som involveras i transaktörens praktik måste på ettdera sättet tillskrivas ett genus. Många gånger görs detta genom att beskriva olika handlingsmönster eller typer av kroppsliga gester (som exempelvis Sandra gjorde ovan, genom att hävda att de män hon önskade träffa skulle vara “maskulina” och veta vad de “vill”). Trots att många självpresentationer antar formen av detaljerade kontaktannonser är det betydelsefullt att observera att inte alla transaktörer uttryckligen säger sig aktivt söka efter sexpartners på quiser.com. Ulrika är en av dem som är osäker på om sex är vad hon söker efter och förklarar därför:

Vet inte ännu om jag är här för att jag vill ha nya sexuella kontakter. Än så länge är det bara roligt att kolla runt på alla spännande människor.

Även om Ulrika inte riktigt är säker på om framtida sexuella kontakter kommer att initieras är hon tydlig med att poängtera vikten av att begärsobjektet uppvisar *rätt* sorts genus eller klädgarderob. “Hur som helst så är jag inte intresserad av killar (sorry)”, skriver Ulrika men påpekar samtidigt, “[d]äremot är jag lite nyfiken på andra transor och även tjejer”. Fallet tycks vara att även fantasifulla dramatiseringar av ett möjligt framtidsscenario är hårt reglerade av den lekfulla transpraktikens kostymeringskrav. Vad som åtrås är därmed genus som bärs upp av den klädda, snarare än den anatomiska, kroppen. I min läsning av Ulrikas citat kan jag inte undvika

att fundera över vari skillnaden mellan "killar", "transor" och "tjejer" egentligen består. Vad som skiljer dessa från varandra bör rimligtvis vara det genuspräglade sätt på vilket deras kroppar är klädda och hur de gör detta implicita genus genom olika typer av kroppsliga gester och kroppsförhållningssätt. Det kan inte vara en fråga om den anatomiska kroppen och dess könsorgan eftersom Ulrika i sådana fall rimligen borde undvika en så pass tydlig distinktion mellan "killar" och "transor".

Vad är det som gör det möjligt att engagera sig i sexuella praktiker som alla är utförda av manliga kroppar med ett feminint transgenus samtidigt som det framstår som helt och hållet otänkbart att sexuellt engagera sig i en manlig kropp med maskulint genus? Detta pekar inte bara på att det är en hel rad "manliga" maskuliniteter som utesluts (till exempel uttrycks aldrig ett begär efter alla de olika bögmaskuliniteter som i övrigt har en god förankring i nätgemenskapen), utan det är den klädda kroppen i sig som begärs och detta får i det långa loppet den anatomiska kroppen och dess kön att sättas ur spel, den ramas in av en parentes eller helt enkelt bortses från. Den klädda kroppen förefaller vara vad som möjliggör sexuell interaktion med andra individer när detta sker utanför den heteronormativa relationen mellan kön, genus och begär samtidigt som denna sexuella praktik bidrar med att förstärka den genuspräglade självförståelse som den klädda kroppen syftar till att iscensätta. Denna tankegång illustreras av Emelie som i sin presentation förklarar hur hon uppfattar sin relation till feminina kläder och sexuella praktiker. "[J]ag är man", skriver hon, "men har så länge velat klä mig i kvinnokläder och älska med en man". Till skillnad från andra, som exempelvis Ulrika och Anita ovan, säger Emelie, i likhet med Sandra, att hon vill engagera sig sexuellt med en annan man som dessutom (vad jag förstår) bör kunna uppvisa något slags maskulint genus. Genom att Emelie säger sig vilja ta på sig en viss typ av genuspräglade kläder för att klädd i dessa engagera sig i en sexuell praktik etableras en tydlig skillnad mellan maskulinitet och femininitet. Därmed kan den anatomiska kroppens kulturellt påtvingade innebörd lämnas därhän på ett sätt som både möjliggör och begripliggör den sexuella praktiken.

Den sociala dimension av transpraktiken som framkommer här kan ytterligare exemplifieras med följande utdrag från Märta's presentation i vilken hon berättar att hon "åtrår kvinnor och allt kvinnligt, och jag blir alldeles knäsvag av män som får mig att känna mig som en liten flicka".

Märtas ord gör mig emellertid aningen osäker med tanke på att hon, å ena sidan, antyder att det är andra (maskulina) män som genom utförandet av olika handlingar får hennes transfemininitet att blomma medan hon, å andra sidan, säger sig åtrå "kvinnor och allt kvinnligt". Närvaron av den man som omtalas påverkar tvivelsutan Märtas självförståelse, eftersom en tydlig (och produktiv) skillnad görs mellan henne som begärssubjekt och den andre som (aktivt) begärsobjekt. Genom att en genuspräglad skillnad på detta sätt etableras och att de involverade individerna simultant underkastar sig och överskrider den heteronormativa ordningen kan det vara fråga om en lockande men samtidigt en smula förbjuden handling. Görandet av transgenus blir sålunda förstärkt genom social interaktion och det rolltagande som därigenom äger rum. Genom att handla gentemot en annan individ på ett genuspräglat sätt och samtidigt ta del av de responser dessa handlingar framkallar utvecklas leken mot att tydligare anta spelets form. Denna utveckling präglas av ett större allvar och tvingar transaktören att inta den andres attityd gentemot sig själv. Följande ord från Fridas dagbok påvisar vikten av transpraktikens sociala dimension eftersom: "jag [känner] mig så slampig och feminin av att känna smaken av en man".

I det ovanstående har jag på olika sätt visat hur sexuella praktikers innebörd förhandlas med hjälp av kläder som simultant tycks fixera och upplösa kulturellt reglerade gränser runt kön, genus och begär. Vad som möter i materialet är uttryck för en lekfullhet som på samma gång är hårt reglerad och denna pekar på det absurda i den för kroppslig begriplighet nödvändiga heteronormativa relationen mellan kön, genus och begär. Transaktörerna är samtliga uppbundna vid den grundläggande logiken hos denna relation men hittar ständigt kryphål och vägar att kringgå den, och skapa nya genusvariationer parallellt med att de är trogna dess grundläggande struktur. Med tanke på den betydelse som den klädda kroppen tillskrivs för möjligheten att få till stånd en önskad genuspräglad självförståelse är det möjligt att sluta sig till att det finns en för transpraktiken central men oerhört problematisk relation mellan kropp, kläder och handling. För att illustrera på vad sätt detta kan te sig vill jag lyfta fram följande citat från Amanda som skriver:

[B]ara för att förtydliga mig lite så vill jag säga att jag INTE är intres-

serad av att ha sex med killar oavsett vad jag har för kläder på mig.

Amanda uttrycker en medvetenhet om att kläder *antas* kunna förändra genus och därmed öppna upp för en önskan om att involveras i icke-heterosexuella aktiviteter. Vad Amanda däremot inte gör klart för läsaren är om det är, för att åter citera Yvonne ovan, "män som män" hon är ointresserad av eller om det är den manliga kroppen som sådan, oavsett genus, som hon säger sig *inte* vilja ha sex med. Det är trots allt så att den manliga kroppens innebörd ofta överskrids i materialet och ett ypperligt exempel på detta möter hos Astrid som påpekar att: "jag är också bi-curious, men i så fall bara tillsammans med transvestiter". Nyfikenheten inför att engagera sig i icke-heterosexuella praktiker tycks därmed kräva att begärsobjektets kropp är klädd på ett sätt som raderar dess kulturellt tillskrivna genus. Detta resulterar i att transaktörerna, i sin strävan efter att begripliggöra sin praktik, på ett lekfullt men likväl reglerat sätt tar sin tillflyktsort till de gränser som det heteronormativa schemat mellan kön, genus och begär sätter upp. Madeleine är troligtvis den som erbjuder det mest illustrativa exemplet på detta resonemang när hon berättar: "[n]är jag är dam gillar jag lesbiskt sex med andra transor".

I linje med vad som demonstrerats ovan växer i det empiriska materialet fram en bild av kläder som ett genuspräglad objekt involverat i en process där genus kommuniceras för såväl individen själv som andra, samtidigt som detta tycks frambringa en omskrivning av den anatomiska kroppens innebörd. Detta för med sig att sexuell orientering ofta relateras till det genus som man vill åstadkomma med hjälp av kläderna och deras involvering i ett socialt samspel. Elisabeth ger uttryck för en liknande tankegång när hon skriver: "jag [är] bisexuell och framför allt när jag är Elisabeth så tänder jag på män och det är häftigt att se alla killar tända på mig". Det går att skönja en ambivalens i Elisabeths förklarade bisexualitet eftersom hon tenderar att vara mer dragen till män när hon är feminint klädd än när hon är maskulint klädd. Genom att inta de andras attityder till hennes klädda kropp gentemot sig själv förstärks Elisabeths upplevda transgenus med tanke på dess inordning i ett begripliggörande relationsschema. I likhet med Elisabeth erbjuder Anna prov på en karakteristisk föreställning som ringar in denna problematik samtidigt som hon pekar på ytterligare

en viktig faktor:

Män har jag aldrig varit intresserad av, men det verkar mer och mer lockande... Men annars tänker jag på mig själv som lesbisk, med bisexuella tendenser... Jag lever också ett liv som man. Ett liv jag aldrig skulle kunna undvara. På samma sätt som jag inte kan undvara mitt kvinnliga jag.

På ett sätt som påminner om vad Astrids tal om ett slags bisexuell nyfikenhet visar Anna hur hon i ökad grad har blivit intresserad av män i takt med att, som jag förstår det, hennes transpraktik har utvecklats. Med andra ord kan klädgarderobens utveckling sägas stå i relation inte bara till överskridandet av rumsgarderobens gränser utan också till en förändring i önskade begärsobjekt. Det är tydligt att Anna drar en gräns mellan två aspekter av sitt liv eftersom hon tycks antyda att livet som "man" respektive livet som "kvinna" bidrar med olika typer av erfarenheter. Med tanke på denna tydliga gränsdragning är det intresseväckande hur hon ringar in sin sexuella orientering som "lesbisk, med bisexuella tendenser". Detta uttrycker ett slags omskriven heterosexualitet som i första hand har sin grund i en förståelse av genus. Inte heller hos Anna klagörs vilka kroppar de omtalade begärsobjekten förutsätts ha men det är möjligt att läsa hennes ord i ljuset av vad Emilia uttrycker när hon berättar att hon inte vill träffa (maskulina) män men att hon med glädje träffar kvinnor och andra transaktörer:

[Det] finns inget härligare än få känna sig som en kvinna, ta på sig sexiga underkläder, snygga kläder, vackra smycken då känner jag välbehag. Har aldrig haft sex när jag varit ombytt men är en av mina högsta önskningar, när det gäller sex så gillar jag mycket men män, ni tänder jag inte på. Kvinnor och tv [transvestiter, min anm.] hör gärna av er.

Vad Emilia ger uttryck för i ovanstående citat liknar i stort vad jag tidigare diskuterat när det gäller de sätt på vilka genusgörandet överskrider och omförhandlar den anatomiska kroppens betydelse. Även i detta fall står det klart att Emilia inte är intresserad av "män" men att det inte är den

manliga kroppen som sådan som förorsakar detta ointresse utan snarare det maskulina genus. I ljuset av detta citat är det möjligt att återvända till Anna som förklarade sig vara "lesbisk, med bisexuella tendenser". Med tanke på att hon deklarerade ett ökande intresse för män men att hon annars höll sig till kvinnor är det möjligt att fråga vilka kvinnor hon involverar i sin förståelse som lesbisk. Som kunde utläsas ur hennes citat förklarar hon sig vara kvinna (och man) och en rimlig tolkning är därför att Anna, precis som Emilia, fokuserar just genus och inget annat i sin självförståelse. Inte minst blir detta påtagligt när hon talar om på vad sätt hon är tillfreds med sitt liv som "man" och som "kvinna" eftersom kroppen i dessa olika liv är densamma även om genus är radikalt förändrat. Den spända relationen till manlig homosexualitet gör sig ofta påmind och tydligast blir detta i transaktörernas ansträngningar att sätta begripliggörande ord på önsknings och handlingar. Ebba utvecklar detta på ett intressant sätt när hon i sin presentation skriver att: "jag är bisexuell till läggningen... men om det skall vara en kille med [i den sexuella handlingen] så krävs det att han är trans". Vad Ebba ger uttryck för är att hon ingalunda betraktar andra "män" som "kvinor" utan säger uttryckligen att det är en fråga om transaktörer. Därmed förefaller inte den biologiska kroppen vara särskilt viktig för hur begärsobjekt uppfattas utan istället handlar det om vilket genus dessa lyckas ikläda sig. En liknande distinktion som tydligt visar vikten av att dra dessa gränser möter i Ingelas presentation:

Killar är INTE intressanta, däremot sexiga transor. Erfarenheten med andra transor är noll, men kanske skulle kunna bättras på någon gång, vem vet?

Ingela låter inte läsaren veta om hon enbart är intresserad av andra transaktörer eller om även biologiska kvinnor inryms i hennes begärshorisont. Vad som däremot är viktigt är den åtskillnad som görs mellan olika genus trots att den biologiska kroppen är densamma. Det tycks vara genus – den klädda kroppen, dess gester och de kroppsförhållningssätt som individen i fråga uppvisar och utför – som utgör begärsobjektet i detta fall. Detta visar att alla ansträngningar att närma sig en förståelse av hur genus görs måste inkludera en kritisk granskning av relationen mellan kropp och kläder

samt hur denna relation förhåller sig till individers självförståelse. Mina läsningar av materialet pekar tvivelsutan på att kläderna omförhandlar den anatomiska kroppens betydelse och ger individen makt att själv iscensätta genus (om än tillsammans med andra individer). Om så inte var fallet, varför skulle då Maria överhuvudtaget uttrycka sig på följande vis:

[A]lla ni söta killar som skriver till mej /.../ ni är jättegulliga allehopa, men jag är inte lagd åt det hållet, jag tänder bara på transor och tjejer.

Den klädda kroppen spelar uppenbarligen en avgörande roll för hur individen betraktar sig själv och sin praktik. Stundom för detta med sig en möjlighet att ifrågasätta den heteronormativa regleringen och detta är något Sofia uttrycker klart: "säkerheten på min egen läggning har blivit mer ostadig eftersom jag också har fattat tycke för transor". Den klädda kroppen och dess inträde i det sociala samspelet kan sägas problematisera Butlers antagande om genusperformativitet på en rad sätt, inte minst vad gäller vikten av att den äger rum inom ramen för ett socialt samspel. Det ovan sagda pekar tydligt på att transpraktikens kläd- och rumsgarderobsprojekt inte bara är en fråga om att, med hjälp av ett visst utseende, kunna röra sig tillsammans med andra människor. Därutöver förefaller det vara av stor vikt att dessa möten antar en viss (begriplig) form.

AVSLUTANDE ORD

Det är det min förhoppning att ha visat på vad sätt transaktörerna vid återkommande tillfällen förhåller sig till andra människor genom att relatera en beskrivning av deras rumsgarderobiära position till det sätt på vilka de själva beskriver sig och sin praktik. Den klädda kroppen har stått i centrum av denna genomgång och det framgår tydligt hur dess utseende är av stor vikt för de olika sätt varigenom genus görs. I kontrast till föregående kapitel har jag här visat hur transpraktiken många gånger inrymmer en viktig social dimension. Vad som dock har visat sig är att klädgarderoben spelar en avgörande reglerande roll för de sätt på vilka sociala interaktioner

av olika slag föreställs och omtalas. Jag har inte bara uppehållit mig kring tanken om att transaktörernas praktik är möjlig att förstå som en process relaterad till klädgarderoben utan att denna även får konsekvenser för deras möjlighet till social interaktion och därmed en förändrad självförståelse. Dessa resonemang återkommer jag till i nästa kapitel där de tankar som läsningen av det empiriska materialet har väckt sätts i tydligare relation till avhandlingens huvudsakliga teoretiska resonemang och problem.

del IV

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Självreflexiva genuslekar

Efter att ha presenterat läsningarna av det empiriska materialet är det min avsikt att blicka tillbaka på, lyfta fram och konkretisera ett antal centrala tankegångar som dessa har gett upphov till. Vad som hittills visat sig är att det empiriska materialet inte bara utgör en god grund för att resonera kring *olika* aspekter av genusgörande utan bidrar därtill med att upprätta en dialog mellan Butler och Mead. En central tanke i det föregående har varit att genusgörande oundvikligen bär på en kommunikativ dimension både i relation till andra människor och i relation till individen själv. I det följande kommer tanken om (själv)kommunikation och dess betydelse för genusgörande och subjektivitet att stå i centrum, för att på så vis demonstrera hur dessa vare sig kan reduceras till diskursiv reglering eller individuella praktiker utan att det snarare växer fram ett lekfullt men ändå reglerat handlingsutrymme i glappet mellan dessa två. Med tanke på hur den klädda kroppen antas bidra till att omforma och förhandla individens subjektiva självupplevelse är det min avsikt att vidareutveckla förståelsen av hur regleringen av genusbegriplighet kan förstås och på det viset lägga grunden för nästkommande kapitelns fördjupade diskussion om kläders betydelse för denna.

EN ALLVARSAM FLYKT FRÅN VARDAGSLIVET

Vad som har framkommit i det ovanstående är att transpraktiken i hög

grad är lekfull och att den genomgående inbegriper ett omskapande av de regler som den tycks vara tvungen att förhålla sig till. Skapandet av dessa regler kan betraktas som ett sätt att förhandla det diskursiva kravet på genusbegriplighet men bör ingalunda förstås som något en gång för alla fixerat. Tydligt är snarare hur dessa regler anpassas och skrivs om beroende på hur situationen definieras och vilka individer som antas vara delaktiga i genusleken. Relationen till andra människor, eller föreställningen om dessa, spelar en viktig roll för hur dessa regler skapas och förhandlas. I likhet med vad som har visats i det föregående resonerar transaktörerna i olika grad om vikten av att låta andra individer inkluderas i sin praktik och fallet tycks vara att den (föreställda) närvaron av dessa utgör ramen för en social spegel i vilken transaktören kan se sin egen (önskade) reflektion. Med tanke på att transpraktiken antar en sådan social karaktär blir det inte riktigt möjligt att betrakta den som en lek eftersom den inbegriper ett rolltagande som sträcker sig utanför den femininitet som man ämnar iscensätta. Detta är en utmanande tankegång eftersom genus, betraktat ur ett sådant perspektiv, inte förefaller vara möjligt att iscensätta fullt ut utan att en relation på något plan upprättas till andra individer.

Att leka luftmadrass eller flygplan, för att återvända till två tidigare använda exempel, tycks inte kräva en relation till andra aktörer på det sätt som är fallet när leken handlar om genus. Har detta sin orsak i att genus uteslutande är ett socialt grundat och möjliggjort fenomen som inte kan slitas ur sitt sammanhang om det fortsatt ska framstå som meningsfullt? Till skillnad från genus är det möjligt att förkroppsliga flygplanets "roll" genom att sträcka ut armarna och med munnen framkalla ett flygplansliknande ljud. När det kommer till att iscensätta genus är det förvisso möjligt att, som noterades i avhandlingens inledande kapitel, "gå som en karl" men kräver inte denna handling ett socialt sammanhang och något slags regler att förhålla sig till? Jag tror inte att någon skulle vilja föreslå att barnet, som till ljudet av sin brummande mun med utsträckta armar leker flygplan, skall förstås *som* ett flygplan. När detta resonemang överförs till att "gå som en karl" gör sig dock allvaret påmint. Även om det skulle vara fråga om en lekfull handling kommer mottagandet att te sig annorlunda: mötet med en betraktande och definierande andre kan resultera i konstaterandet att individen inte bara går *som om* han eller hon vore en karl utan att det i själva verket *är* en karl. För att följden ska bli sådan krävs det dock att

en kulturellt begriplig relation mellan kropp och handling är etablerad. Med tanke på att transaktörerna inte har för avsikt att på kirurgisk väg omforma sina kroppar intar istället kläderna skalpellens funktion genom att (om än tillfälligt) tillskriva kroppen en betydelse som ligger i linje med det genus som den iscensättande praktiken syftar till. För att detta ska få en fungerande form är det viktigt att inkludera andra individer som får transpraktiken att utvecklas från att vara lekfull till att anta mer allvarliga och därmed påtagliga former.

Även om transpraktiken inte riktigt kan betraktas som en lek är den inte heller möjlig att förstå som ett spel eftersom den ständigt inbegriper en resonerande och självreflexiv dimension genom vilken andra individers position förhandlas i relation till den förändring som transaktören har för avsikt att genomgå. Jag vill av denna anledning betrakta transpraktiken som en särskild slags lek vilken genomgående inbegriper en spänning mellan att i sociala termer göra ett genus samtidigt som ett annat genus görs tillfälligt ogjort. På detta sätt blir det en fråga om att dra gränser mellan vad som hör vardagen till och vad som hör till den extraordinära tillvaro som inramar transpraktiken. Det framgår nämligen tydligt att det är omöjligt att lämna vardagslivet (och dess genusgörande) därhän varför transpraktiken genomgående inbegriper olika typer av gränsdragningar för att klargöra vad som är vardag och vad som är lek. Stundom blir dock dessa gränser oklara eftersom leken efterhand antar formen av vardagsliv genom att förknippas med regler och mellanmännsliga relationer. Allteftersom ett sådant lekens allvar växer fram blir vardagens (maskulina) allvar utmanat och för att upprätthålla en distinktion mellan dessa blir det av stor vikt att inte sammanblanda olika slags genusgörande handlingar.

I mångt och mycket tar sig genusgörandet och dess gränsdragningar uttryck i ett användande av den klädda kroppen som ett kommunikativt medel. Kläder förefaller ha en sådan funktion att de både möjliggör och begränsar olika slags genuspräglade handlingar. Följden av att låta kroppen kläs maskulint blir att utförandet av vissa genuspräglade handlingar underlättas medan utförandet av andra handlingar befrämjas av att den kläs feminint. Bärandet av genuspräglade kläder bidrar följaktligen till att skarpa gränser dras mellan genus och till stor del har detta att göra med hur de inför såväl andra som individen själv bär en kommunikativ möjlighet. I mina läsningar av materialet har det blivit uppenbart att transpraktiken

ingalunda är en fråga om en flytande rörelse mellan två vagt bestämda genus utan karakteriseras istället av en pendelrörelse dem emellan, vilken i sin tur förutsätter den språngbräda som pendelrörelsens möjliggörande gränser tycks utgöra. Trots att dessa gränser framstår som svårubbade är de dock sällan entydiga eftersom den innebörd som tillskrivs genus varierar från individ till individ.

En central tanke i min genomgång av det empiriska materialet är att det genus som skall åstadkommas genom transpraktiken är av ett särskilt slag. Jag har visat på vad sätt det slags femininitet som transaktörerna beskriver sina trånande föreställningar om ofta uttrycker extravagans, fiärd och perfektion. Detta transgenus, som jag har valt att benämna det, positioneras gentemot vardagslivets (maskulina) genus vilket i sin tur betraktas som tråkigt eller åtminstone mindre lustfyllt. Slående är dock på vad sätt självpresentationerna inbegriper en distinktion mellan det seriösa, vanliga och (underförstått) "riktiga" livet och den lekfulla tillvaro som transpraktiken utgör. Materialet pekar tydligt på hur transaktörerna ger uttryck för att vissa slags handlingar medverkar i att göra genus men att dessa aldrig skulle kunna göras (på ett begripligt sätt) om de inte hade ramats in som tillhörande lekens värld med hjälp av de kostymer denna lek kräver. En komplex relation mellan handling och subjektivitet gör sig här synlig eftersom transaktörerna ger uttryck för att de inte vill eller kan utföra vissa genuspräglade handlingar om risken finns att dessa sammanblandas med deras maskulina motsvarighet och vice versa. Det är en fråga om att ständigt granska sig själv, att se på vad sätt man förhåller sig till de spelregler som kontrollerar genus och i vilken grad dessa måste omformuleras för att passa genuslekens logik. Leken kräver att den roll som iscensätts är radikalt skild från individens (maskulina) vardagsliv och ingen sammanblandning mellan dessa får ske. Följden av detta blir att vissa transaktörer förklarar sig vara nöjda med att ha en fot på vardera sidan av genusgränsen men uttrycker att de, så att säga, vill plocka russen ur hela den tudelade kulturella "genuskakan". Med tanke på att dessa "russin" frigörs från kakan i sin helhet är det bara de njutbara aspekterna av respektive genus som blir av intresse. Att hålla reda på från vilken del av kakan dessa russin hämtas är emellertid av stor vikt, och tar sig uttryck i att transaktörerna på olika sätt försöker förhålla sig till och skapa begripliga konfigurationer av faktorerna kön, genus och sexuellt begär. De upplevda

skillnaderna mellan olika genus får en framträdande roll och det är kring dem transpraktiken ofta kretsar. Vad som är viktigt att notera är dock hur transaktörerna ofta klargör att det i varje stund enbart kan göras ett genus och när detta befinner sig på kollisionskurs med ett annat visar sig snabbt vikten av att låta relationen dem emellan begripliggöras. Möjligheten att på detta sätt röra sig i gränslandet mellan allvar och lek tycks dock vara av ett lustfyllt slag eftersom den låter transaktörerna leka med de sociala spelregler till vilka deras tänkande av nödvändighet relaterar.

Vad som syns i dessa antaganden är den för Butler avgörande tanken att framväxten av en fungerande subjektivitet möjliggörs av att kroppen gör genus på ett kulturellt begripligt sätt. Hon tydliggör att detta görande inte består av några medvetet och rationellt utförda handlingar utan att de snarare utgörs av en handlingens performativa dimension som genereras av att individen (eller det tillblivande subjektet) språkligt tvingas underkasta sig den diskursiva regleringen av genusbegriplighet. Det empiriska materialet pekar på hur transaktörerna förvisso uppehåller sig kring tanken om genusbegriplighet men visar samtidigt en möjlighet att såväl fördjupa som problematisera Butlers tankar. Självpresentationerna innehåller tydliga element av självreflexion men dessa uppvisar en reglering av särskilt slag. I likhet med vad som tidigare har visats är det vanligt att genus (även om det inte sker med någon begreppslig klarhet) omtalas i termer av kroppsliga rörelser och som ett sätt att agera gentemot sig själv. Genom olika typer av kroppsligt handlande tycks det vara möjligt att få till stånd en upplevd genusförändring vilken i sin tur föranleder en känsla av, som det har uttryckts i materialet, att "vara" någon annan. Vad som dock bör noteras är att detta inte sker på vilket sätt som helst eftersom det för att "bli" någon annan krävs att relationen mellan kön, genus och sexuellt begär förhandlas och en sådan förhandling tycks många gånger kräva *både* en extern och en intern konversation. Med andra ord är det tydligt hur genusbegriplighet är närvarande som en diskursivt begränsande princip i transaktörernas tänkande men denna är mellanmänniskt grundad och förhandlingsbar. Görandet av genus antas många gånger hänga samman med subjektivitet på så sätt att vissa sätt att agera, tänka och tala knyts till det genus individen har för avsikt att kommunicera med hjälp av sin (om)klädda kropp och dess rörelser. Detta är dock handlingar som alltid sker i relation till en definierande andre, i kontrast till vilken transaktö-

ren har möjlighet att uppleva sig själv som "sär-skild" på ett genuspräglat sätt.¹ På så sätt förefaller reglering av relationen mellan subjektivitet och genus att på kommunikationens, självreflektionens och lekens väg kunna försättas i gungning. Relationen mellan de individer som involveras i en sådan process upprättas dock inte i tomma intet utan bygger snarare på att deras respektive konfiguration av faktorerna kön, genus och sexuellt begär förhåller sig till varandra på ett sätt som uttrycker såväl en lekfull som en cementerande attityd gentemot det sociala samspelets regler.

I detta sammanhang fyller den klädda kroppen en viktig funktion eftersom kläderna får den agerande transaktörens kropp att inte bara anta ett genuspräglat utseende utan får därtill dess handlingar att på ett begripliggörande sätt framstå som uttryck för ett "vara" snarare än ett "göra". Detta för med sig att vare sig kroppsliga rörelser eller kläder är självtillräckliga för att genus ska låta sig göras utan tillsammans blåser de liv i varandra inom ramen för ett socialt samspel. Följaktligen utmanas Butlers förståelse av genusbegriplighet eftersom den i detta fall antar formen av något annat än en viss relation mellan variabelerna kön, genus och sexuellt begär. I det empiriska materialet osynliggörs många gånger kroppen och detta för med sig att relationerna mellan kropp och handling inte upptar lika stor plats som frågan om *hur* genus görs. Det "korrekta" görandet – att spela enligt reglerna – får därför en avgörande betydelse och vad som utmärker sig i detta tänkande är *antagandet* om att detta görande också är vad som (tillsammans med kläder) bestämmer innebörden av görarens kropp. Genom att handla på "rätt" sätt dras tydliga gränser mellan inte bara olika genus utan därtill även olika subjektiviteter: desto mer förfinat ett sådant handlande är desto större distans upprättas till det vardagens genus i vilket utgångspunkten tas. Denna process blir en fråga om att förklara och kommunicera en skillnad eller förändring inför sig själv och det är i detta sammanhang den klädda kroppen hamnar i scenens mest påtagliga strålkastarljus. Kläderna markerar en självförändring och ringar in rörelsen från vardagslivets allvar till genusleken upprymda men reglerade tillvaro.

Lekar och lekfulla handlingar upptar en viktig plats i det empiriska materialet men när dessa relaterar till ett genusgörande antar de ofta, som ovan har visats, en allvarsam karaktär. Att låta leken bli ett huvudsakligt tema i en diskussion om hur individer blir till och förändras som subjekt

är något som rimmar väl med såväl Butlers som Meads teoretiska resonemang. Vad som dock utgör en påtaglig problematik i detta angreppssätt är hur leken ska förstås när den utförs av individer som en gång redan har fått till stånd en begriplig subjektivitet eller ett socialt själv. I kapitel fyra visades på vad sätt Mead betraktar leken och spelet som på varandra följande faser i individens väg mot att bli en del av sin omgivning. Det är inte ovanligt att hans teori tolkas som att dessa faser både avlöser och tar ut varandra. Följden av en sådan läsning skulle dock bli att individen enbart i sina unga år har möjlighet att leka för att under sitt livs senare stadier enbart kunna roa sig med att spela enligt det samhälleliga spelets regler. Jag vill understryka att detta är en orimlig läsning av Mead eftersom han lägger stor vikt vid individens oavbrutet pågående inre dramatisering av den externa konversationen och denna måste stundvis anta formen av en lek eftersom regler inte alltid finns att tillgå. Leken och spelet bör därför förstås som med varandra analoga faser av vilka den senare framväxer ur den förra utan att konsekvensen blir att leken därför upphör. Mead är tydlig med att det i individens själv pågår en ständig dialogisk kamp mellan dess två oskiljaktiga aspekter: jaget och miget. Mellan dessa upprättas en relation i vilken det omgivande sociala samspelet representeras, iscensätts och dramatiseras. På det viset kan självets framväxt till viss del betraktas som en konsekvens av leken och detta för rimligtvis med sig att den vuxna leken (där ett utvecklat själv närvarar) skiljer sig från barnets lek (där självet är under framväxt). Jag vill tro att det är viktigt i detta sammanhang att inte förutsätta att självets existens omöjliggör leken i vuxen ålder utan snarare får den att ändra karaktär. Ett tänkbart uttryck för detta möter i hur transaktörerna leker med genus trots att denna lek ofta inbegriper ett slags regler i vardande. Det är också av denna anledning som deras praktik inte kan förstås som inramad av spelets logik eftersom dess regler ständigt modifieras och omförhandlas för att på det sättet generera nya möjligheter att relatera till maskulinitet och femininitet. Denna typ av förhandling äger delvis rum genom transaktörernas fantasier om andra "medspelare" av vilka krävs att de inordnar sig under lekens uppslupna men ändå reglerade logik på ett sätt som får den att anta önskade former.

En för Mead grundläggande tanke är att leken fyller en viktig funktion i individens tillblivelse *qua* individ och med detta menas att individer, genom att tillägna sig ett (socialt uppburet) språk, utvecklar vissa för människan

typiska kvaliteter som senare förfinas genom leken där individen blir ett med den roll eller karaktär som den kretsar kring. Jag har visat att sådana roller kan vara allt mellan luftmadrass, flygplan eller poliskonstapel och att det centrala i leken är att den enbart sammanbinds av individens relation till denna roll. Mead framhåller att leken inte inbegriper en medveten kommunikation utan att det snarare är genom leken som individen utvecklar en möjlighet att relatera till sin omvärld. Detta sker genom att på imitationens och rolltagandets väg bli till som något eller någon. Följden därav är dock inte att individen utvecklar en subjektivitet eftersom detta enbart kan ske genom att individen inlemmas i ett socialt samspel och något sådant utgör inte leken. Subjektivitet framväxer därmed relationellt genom att den tillblivande individen särskiljs från andra individer. Detta sker dock först när leken utvecklas till ett spel – med regler och motspelare – varigenom den mänskliga varelsen antar formen av en avgränsbar och odelbar “in-divid”. Vad som dock bör noteras är att individen, för att till fullo utvecklas *som* individ, måste lära sig och överta den generaliserade andres attityd. Av intresse i detta sammanhang är att relationen mellan den generaliserade andre och individen inte är självklar. På samma gång som den generaliserade andre bärs upp av språket och därmed har ett viktigt finger med i “spelet” genom vilket den (själv)medvetna individen växer fram kommer den också att bäras upp av självets “mig”. Följden därav blir att det till viss del är fråga om att en subjektiv tolkning av den generaliserade andres attityd måste övertas för att individen skall utveckla sin unika karaktär. Denna subjektiva aspekt av den generaliserade andre måste dock alltid betraktas i ljuset av att det är genom ett sedan tidigare (socialt uppburet) betydelsebärande språk denna görs möjlig.

Vad det ovan sagda pekar på är att vuxna individers lek skiljer sig från barnets såtillvida att vuxna kan betraktas som utrustade med ett socialt själv och kommer i sitt tänkande därmed oundvikligen att relatera till ett omgivande socialt samspel. Frågan som därför bör ställas är om vuxenleken kräver en gränsdragning mellan vardagsliv och lekens extraordinära tillvaro för att på det sättet skapa möjligheten att bli någon från sig själv “sär-skild”. Om så är fallet är det på sin plats att vidare fundera över vad en sådan lek kan föra med sig när den utförs av individer som redan är positionerade på socialitetens spelplan. Kan den bidra med en socialiseringsmöjlighet likt leken för det unga barnet? För att utveckla dessa tankar vänder jag mig

till Huizinga (2001/1945) som undviker att begränsa leken till det unga barnets liv och värld utan framhåller istället att den är något för människan och hennes kultur både grundläggande och genomgripande.

“Leken”, noterar Huizinga (ibid: 17), “är inte det ’vanliga’ eller ’egentliga’ livet. Den innebär tvärtom att man flyr detta liv och träder in i en tillfälligt existerande aktivitetssfär med sin egen mening.” Vad som utmärker detta perspektiv är att det tillskriver leken en viktig funktion i den vuxna individens liv men klargör, i kontrast till Meads uppfattning om leken, att den antar sociala former eftersom “[d]en lek som den enskilde ensam utför blir blott i ringa mån fruktbar för kulturen” (ibid: 58). Huizinga har inte för avsikt att förstå lekens socialpsykologiska funktion och eftersom han omtalar leken i sociala termer kan det verka orimligt att den kretsar kring sådana abstrakta iscensättanden som att agera luftmadrass eller flygplan. Snarare är det möjligt att anta att lekens innehåll är en fråga om andra individer, roller och attityder eftersom individer med ett redan utvecklat själv svårligen helt och hållet kan slita sig ur det sociala samspelet. Av denna anledning kommer den vuxna leken att präglas av ett visst mått av allvar och därmed också anta en form som relaterar till det sociala samspel som finns representerat däri (jfr Asplund 1997/1987; Berg 1992: 171ff; Huizinga 2001/1945: 214ff). Den vuxna leken är något även Stone (1995/1962) har intresserat sig för och han menar, likt Huizinga, att denna ofta sker i avskildhet och omges med ett större mått av allvar än vad barnets lek kan sägas göra. I det empiriska materialet framgick vid ett flertal tillfällen hur transpraktiken ofta utfördes i avskildhet men att det fanns en strävan efter att låta den närma sig ett socialt samspel och sammanhang. Vad som kunde skönjas i materialet är därmed att leken antar allvarets form och är försatt i spänd relation till andra individer. Med utgångspunkt i Huizingas påpekande kommer den individuella leken att utföras genom en flykt från vardagslivet men tvingas anta ett visst mått av allvar. Svårligen kan en individ till fullo slita sig loss från de band som binder honom eller henne vid sin sociala och språkliga omvärld och därför tvingas den vuxna leken att relateras till vardagslivet om så enbart i form av en distinktion eller distansering.

Frågan är dock vad för slags allvar och reglering som är tänkbar när (själv)medvetna individer väljer att på ett lekfullt sätt bråka med och utmana genus. Rimligtvis borde det vara möjligt att skönja hur spelreglerna

kring genus ser ut när en praktik av detta slag sätts under granskningens lupp. Det är viktigt att ha i åminnelse att de lekar som här behandlas relaterar till genus och detta ställer därmed krav på en diskussion om vilka möjligheter individer har att lösgöra sig från fjättringen vid genusbegriplighetens bojar för att på det sättet skapa nya genus. Butler är tydlig med att all slags rationell och medveten handling måste genomgå ett begripliggörande raster som ställer krav på en viss relation mellan kön, genus och begär. Den ur hennes perspektiv enda tänkbara möjligheten att omskapa genus möter i de fall då regleringen av detsamma krackelerar och synliggör dess instabila grund. Vad som emellertid framträder i det empiriska materialet är att det är en fråga om individer som medvetet och uttalat uttrycker sin önskan att på olika sätt omskapa genus. Det kan vara en fråga om att lekfullt utforska genus utan att ha något uppställt mål eller att tydligt sträva efter att förhandla genusgränserna. Som jag tidigare har visat finns det hos personerna i materialet en tydlig strävan att nå något slags genusbegriplighet men att denna ter sig annorlunda än vad Butler föreslår. Det är möjligt att se denna strävan som en implicit nödvändighet att, som vid olika tillfällen har uttryckts i denna avhandling, bli någon annan. Detta är en tanke som sammankopplar subjektivitet med praktik eftersom det är fråga om att "göra sig" till någon annan (som i sin tur förutsätter detta görande). Det syns tydligt hur vissa typer av görande ställer krav på att de kontrasteras mot vad som annars möter i vardagslivet. Detta påminner om hur Mead menar att det lekande barnet helt och hållet går in i den roll eller karaktär som hon eller han iscensätter genom leken. Det blir fråga om ett görande som resulterar i att görandet som sådant utgör grunden för den individualitet de önskar iscensätta. Med andra ord är det inte möjligt att hitta någon "görare bakom det gjorda" eftersom denna görare därigenom tillintetgörs och det enda som kvar finns är praktiken som sådan.

Jag har i avhandlingens föregående del lyft fram fler exempel på den här typen av tankegångar och alla relaterar på olika vis till såväl Meads som Butlers förståelse av hur subjektiviteten är reglerad. Även om det i materialet är möjligt att hitta exempel på denna reglering i det sätt på vilket transaktörerna, för att återge Huizingas ord, flyr "det 'vanliga' eller 'egentliga' livet" (2001/1945: 17) vill jag inte påstå att det ena livet är mer riktigt än det andra utan enbart att en sådan distinktion görs och att gränsen dem emellan problematiseras. Det sociala samspelet tycks ofta relateras till

vardagslivets spelregler men samtidigt framgår en önskan att förhålla sin transpraktik till de medspelare som möter däri. Denna spänning mellan att agera ensam och tillsammans med andra människor pekar på betydelsen av att all handling, som Mead klagör, på ett eller annat sätt måste anta sociala former för att bära kraft. De självreflexiva genuslekarnas många gånger lekfulla dimension kan på det viset betraktas som ett uttryck för påbörjade sociala handlingar vilka, för att bli meningsfulla, måste utföras i relation till och erkännas av andra människor.

ATT BLI DEN ANDRE I SIG SJÄLV

Vid flera tillfällen har jag återkommit till tanken om att genus kan betraktas som ett sätt att förhålla sig till såväl andra som sig själv. Det är därför inte särskilt förvånande att transaktörerna ofta strävar efter att relatera sin praktik till andra individer. Vad som dock utmärker sig i detta sammanhang är den vikt som tillskrivs att dessa andra och relationen till dem antar en viss form. Föreställningen om vad mötet med en annan individ kan resultera i blir föremål för en långtgående inre dramatisering av de former en framtida extern konversation kan anta. Transaktörernas fantasifulla resonemang kring tänkbara sociala interaktioner kan betraktas som ett sätt att påverka den andre genom att i sin föreställningsvärld dramatisera hur denna andre tänker, tycker och agerar. På detta sätt kan transpraktiken betraktas som ett mellanting mellan (men dock inte reducerbart till) lek och spel eftersom det är fråga om handlingar som utförs i ensamhet men som i fantasin involverar en föreställning om andra individer och deras attityder och förhållningssätt. Den inbegriper därför att transaktören går i självreflexiv dialog med sig själv, och även om detta görs på ett lekfullt sätt kan det inte sägas ske enligt lekens logik. Med tanke på att transaktörerna har ett utvecklat själv kommer deras tänkande oundvikligen att involvera den (generaliserade) andres attityd, men genom miget som bärare av kulturell och social reglering kan jagets impulsiva och kreativa subjektivitet finna kryphål i denna reglering. Vad som utmärker sig i mina läsningar av materialet är att transaktörerna ständigt försöker undkomma och leka med denna reglering genom att på olika sätt förändra och förhandla sina mig. Inte minst sker detta genom att kroppen kläs i olika genuspräglade

kläder för att på så sätt låta den roll som övertas från den andre komma att färgas av ett på transaktörens villkor valt och önskat sätt. Det är en fråga om att försöka påverka rolltagandet genom självpresentation och på det här viset blir det möjligt att förstå de självreflexiva genuslekarna som invävda i såväl fantasifulle relationer mellan själv och andra som kulturella och symboliska föreställningar om genus.

Genusbegriplighet är ett centralt tema i det empiriska materialet och det framgår vid flertalet tillfällen hur görandet av genus ställer krav på en begripliggörande gränsdragning mellan subjektiviteter. Delvis sker detta genom att den omklädda kroppen tillskrivs ett egennamn. Ur Butlers perspektiv är det möjligt att betrakta det genuspräglade egennamnet som förutsättningen för att en kropp ska kunna framstå som kulturellt begriplig och socialt igenkännbar. Därigenom antar genuspräglingen en kroppslig form som med klädernas hjälp bokstavligt talat ristar in en diskursiv reglering på kroppens yta. På så sätt upprättas en förkroppsligad relation mellan diskursiv reglering och aktörsskap eftersom, enligt vad Butler uttrycker, “[t]o be named is thus to be inculcated into that law and to be formed, bodily, in accordance with that law” (1993a: 72). Även om Butler i första hand bygger detta argument på psykoanalytiska grunder är det möjligt att betrakta namngivandet som ett sätt att bli inskriven i den generaliserade andres grepp. På så sätt säkras individens genusbegriplighet och egennamnet, som en bärare av förutsättningen för individens fortsatta existens, kapslar in den diskursiva regleringen av genus och subjektivitet. Detta till trots visar transaktörerna hur det är möjligt att ta makten över detta grepp genom att kalla sig vid andra namn och eftersträva att andra individer bemöter dem med dessa. I den föregående redovisningen av det empiriska materialet har det vid flera tillfällen varit möjligt att skönja en glidning i transaktörernas sätt att referera till sig själva mellan att tala i första och tredje person singularis. Genom att ena stunden tala om sig själva med referens till sitt nätalias och i andra stunden tala om sig själva med ordet “jag” byggs en sådan spänning upp. Är detta tecken på en osäkerhet eller är det ett uttryck för att de leker med den position utifrån vilken de talar? Butler utvecklar denna tankegång och visar på vad sätt individen, genom att bli kallad vid ett egennamn, paradoxalt nog erhåller “a certain possibility for social existence, initiated into a temporal life of language that exceeds the prior purposes that animate that call” (1997a: 2). Frågan är dock vilka

möjligheter som uppstår när transaktören tar makten över sitt eget namn och på det sättet strävar efter att framkalla en önskad konsekvens av att bli namngiven. Genom att interagera i egenskap av det ena eller det andra egennamnet påverkas transaktörernas handlingar och i kölvattnet av sådana handlingar framväxer en möjlighet att påverka rolltagandets följder. Butler förklarar detta på ett sätt som påminner om vad som inledningsvis sades i anslutning till Aretha Franklins textrad:

One comes to “exist” by virtue of this fundamental dependency on the address of the Other. One “exists” not only by virtue of being recognized, but, in a prior sense, by being *recognizable*. (Butler 1997a: 5, kursivering i original).

Även om transaktören redan innan hennes kropp kläddes om kan antas ha haft en betydelsefull existens visar det sig hur hon, genom den sociala interaktionen (eller föreställningen därom) med andra människor, har möjlighet att till viss del påverka hur det sociala samspelet återverkar på henne. Genom att ge sig själv ett namn och genom att inför den andre söka presentera sig på ett sätt som påverkar självets spegling i denne får hon en möjlighet att på interaktionens väg åstadkomma en självförändring. Egennamnet som sådant inringar transaktörens handlingsmöjligheter och blir på det viset uttryck för såväl möjligheten som den begränsning transpraktiken kämpar med. Butler utvecklar denna tankegång och understryker att möjligheten att språkligt tala på ett betydelsefullt sätt “is itself enabled by first having been *called a name*; the occupation of the name is that by which one is, quite without choice, situated within discourse. (1993a: 122, kursivering i original).² Butler påpekar här att denna subjektivitet, detta jag, inte kan slitas från eller agera gentemot “the historicity of that chain or raise itself up and confront that chain as if it were an object opposed to me, which is not me, but only what others have of me” (ibid). Därför blir det avgörande för transaktörerna att ta makten över detta genom att låta omforma relationen till den andre och den kontaktyta – egennamnet – som språkligt sammanbinder dem. Den handlande individen eller subjektet är följaktligen ständigt beroende av att begripliggöras genom den heterosexuella matrisens raster för att kunna existera och egennamnet

spelar i detta sammanhang en central roll eftersom det bidrar med att fixera kroppens betydelse och på så sätt ta udden av alla de kroppsliga tveksamheter som annars kan leda till en sammanblandning mellan maskulinitet och femininitet, mellan lek och vardagsliv. Subjektivitet beror alltid på möjligheten att bli igenkänd av andra individer och ett sådant igenkännande kräver ett begripligt genus. Vad som dock utmärker sig här är olika sätt att på egen hand eftersträva att detta igenkännande sker på ett enligt transaktören önskat sätt. Butler gör klart att genusbegriplighet är subjektivitetens möjliggörande princip men vad som faller bort från denna diskussion är vilka möjligheter individen har att själv föreställa sig som igenkännbar och på vad sett individen kan sträva efter att göra sig igenkännbar trots att hans eller hennes genus inte "följer" av könet.

Subjektivitet möjliggörs av en definierande (och igenkännande) andre och som föreslås i det empiriska materialet är det inte alltid tillräckligt att tala eller leka fram en viss typ av genus enbart inför sig själv (och ens önskade roll). Vad som krävs är dessutom att detta görs i relation till föreställda andra individer till vilka en begripliggörande genuspräglad relation upprättas. En viktig del i den förhandlingsprocess varigenom transaktörerna upplever sig kunna bli omskapade är att kroppens betydelse förändras med hjälp av kläder som antas upprätta ett kommunikativt band mellan, inte bara individen och andra, utan även till sig själv. Genom att eftersträva att andra människor uppfattar individen på ett bestämt sätt (eller enbart föreställningen om att så är fallet) så upplevs framväxten av ett vad gäller genus ökande handlingsutrymme. Detta måste emellertid fixeras och förklaras genom att inte bara bestämma hur relationerna till andra individer ser ut (eftersom dessa har en möjlighet att kullkasta eller möjliggöra) utan därtill genom att praktiken tillskrivs ett egennamn.

Det empiriska materialet ger en tydlig bild av hur transaktörerna ständigt kämpar med en pågående förhandling av genusbegriplighet men att denna tar sig kommunikativa former. Vad som dock utmärker sig är att det inte enbart är en fråga om att genom social interaktion få betydelsen av ens omklädda kropp igenkänd och bekräftad, utan att transaktörers inre dramatisering av en sådan extern konversation står i centrum. Mötet med en definierande andre föregås därmed av att en subjektiv bild av den generaliserade andre byggs upp som senare kommer att utgöra referenspunkt för hur interaktionen med andra individer kommer att tolkas.

Genom att presentera sig på ett visst sätt och genom att klargöra hur relationen till den andre ser ut blir det möjligt för transaktören att inför sig själv kommunicera att man tillhör ett visst genus. Det blir fråga om att frammana en upplevelse av att överhuvudtaget bli till för att i en eventuell interaktion med andra individer få möjlighet att (på ett önskvärt vis) bli till som "sär-skild" i relation till andra. I detta sammanhang spelar den klädda kroppen en avgörande roll eftersom det är med hjälp av denna som transpraktikens olika handlingar förstärks och kommuniceras för att senare, i relation till den andre, begripliggöras och fixeras genom tillskrivandet av egennamn. På det sättet kan transpraktiken förstås som en ständigt pågående generalrepetition genom vilken en inre dramatisering av betydelsen av hur tänkbara framtida interaktioner kan te sig äger rum.

AVSLUTANDE ORD

I det ovanstående har jag knutit an till några centrala teman i det empiriska materialet för att ytterligare visa på kopplingarna mellan Butlers och Meads tänkande. Vad som har visats i detta kapitel är att transpraktiken vissa gånger är möjlig att förstå i termer av en lek men att denna lek ofta antar ett visst allvar. Detta allvar yttrar sig främst i närvaron av föreställningen om en önskad genusbegriplighet. Inte sällan uppvisar transaktörerna en strävan efter att förhandla denna begriplighetstanke genom att inkludera andra individer i sin praktik för att på det viset uppleva en tydligare avgränsad subjektivitetsförändring. Ett sådant inkluderande ställer emellertid krav på att transaktörerna låter förändra sig själva och sina kroppar genom att, bland annat, klä om sig i tydligt genuspräglade kläder. Därmed eftersträvas att andra individer uppfattar dem på ett visst sätt, vilket i sin tur – genom rolltagande – får konsekvenser för transaktörerna själva. På det sättet kan transpraktiken sägas inrymma en önskan om att på fantasins väg påverka sig själv genom den andre. Detta är dock fråga om en långdragen process där upplevelsen av den egna omklädda kroppen står i relation till graden av vilja att interagera med andra individer. Det har tydligt framkommit att genusbegriplighet står i relation till olika typer av socialitet och att genusgörande därför måste situeras inom ramen för ett socialt samspel. Det framstår tydligt att transaktörerna önskar utveckla det

enskilda genusgörandets gester till sociala handlingar för att på det viset bära tydligare kraft. Från begynnande handlingar av detta slag omvandlas de gradvis till att bli allt mer organiserade och fyllda av regler. Detta tycks vara en nödvändighet för att transaktören genom klädbytet till fullo ska uppleva sig vara någon sär-skild från såväl sitt maskulina själv som andra individer. Med andra ord möter i det närmaste ett förkroppsligande av Meads tankegångar samtidigt som de tydligt pekar på vikten av att förstå alla mellanmänniska relationer som färgade av ett genomgripande krav på genusbegriplighet. Detta krav är ständigt närvarande i individernas funderingar kring hur de ska förhålla sig till andra människor och när de resonerar kring hur andra människor kan tänkas reagera och hur de helst vill att denna reaktion ska se ut.

Självets garderobiär

Mina läsningar av det empiriska materialet har visat på olika sätt att angripa frågan om genus som ett görande och hur aktörsskap står i relation till varierande former av underkastelse. Transaktörerna visar genomgående hur de, för att göra genus på ett begripligt och fungerande sätt, tvingas underkasta sig någon form av reglering men ger samtidigt sken av att denna underkastelse tar sig lekfulla former. Vad gäller formerna för denna underkastelse intar den klädda kroppen en särskild plats i de (föreställda) interaktioner som det berättas om i transaktörernas självpresentationer och dagböcker. Det tycks vara fallet att kläder både möjliggör och begränsar upplevelsen av att kunna agera på ett eller annat genuspräglat sätt. På det viset förefaller underkastelsen till viss del vara uppbyggt av den klädda kroppen eftersom denna bidrar till att genus upplevs låta sig göras på ett begripligt sätt. I likhet med vad som har visats i föregående menar såväl Butler som Mead att det är i relation till en definierande andre som subjektivitet växer fram och fixeras men frågan bör ställas om vad den andre har möjlighet att betrakta annat än den klädda kroppen? Kläder förefaller till viss del bära upp regleringen av genusbegriplighet samtidigt som de erbjuder möjligheter för individen att omförhandla dess innebörd. Genom att klä sig på det ena eller det andra sättet ges transaktören en möjlighet att se sig själv annorlunda på samma sätt som hon kommer att bli sedd av andra individer. På det viset möjliggörs en upplevd utträddelse ur sig själv: man blir någon annan. Detta bör dock inte misstolkas på så sätt att individen faktiskt omvandlas till någon annan

utan fallet är snarare att den medvetna handlingen att klä om sin kropp för med sig omedvetna konsekvenser uppburna av det rolltagande mötet med andra individer. Genom att låta kroppen kläs om blir det möjligt att revidera det sociala spelets regler och tillfälligt träda in i leken men detta kräver ständiga gränsdragningar. Detta är tankegångar jag har för avsikt att vidareutveckla i det följande eftersom jag ser den klädda kroppen som en kärnfråga i dialogen mellan Butler och Mead. Jag vill visa hur det är möjligt att betrakta den klädda kroppens som en för självet kontinuerliga förändring avgörande faktor vilken, i gränsen mellan lek och spel, till viss del kan underlätta en självreflexiv förhandling av genusbegriplighet. I vad som följer kommer jag därför att fördjupa diskussionen om hur kläder såväl möjliggör som begränsar den interna dramatisering av en extern konversation som kan sägas utgöra all social handlings möjliggörande princip. Framförallt kommer jag att inrikta mitt resonemang på ett antal teoretiskt relevanta frågor av vikt för läsningarna av det empiriska materialet och därigenom inringa betydelsen av självet garderobiär.

KOSTYMERADE LEKAR, UNIFORMERAT ALLVAR

Att resonera kring kläder ur ett socialpsykologiskt perspektiv har gjorts vid ett flertal tillfällen, men vad som utmärker det som här förs fram är att det görs i kombination med queerteorins kritiska förståelse av hur genusbegriplighet regleras. Det är emellertid inte min avsikt att i det följande redogöra för hur kläder har diskuterats inom sociologins och socialpsykologins historia men jag vill trots allt visa på några för avhandlingens tematik relevanta exempel.¹ De som i särklass utmärker sig i en strävan att försöka förstå klädernas socialpsykologi är Kaiser (1998), Cavallaro och Warwick (1998) samt Roach-Higgins et al. (1995) vilka i sina teorier på olika sätt upprättar en relation mellan den klädda kroppen, självet och social interaktion. Att tala om klädernas socialpsykologi syftar till att förstå individers varierande sätt att "modify the appearance of the body, as well as the social and psychological forces that lead to, and result from, processes of managing personal appearance" (Kaiser 1998: 4). För att utveckla detta resonemang menar Kaiser att Meads förståelse av miget kan relateras till den klädda kroppen och uttrycker därmed en tanke snarlik den jag framförde

i det föregående gällande individens möjlighet att påverka rolltagandet i syftet att förändra sig själv. Detta är en fruktbar tankegång eftersom det är möjligt att “expect dress to precede verbal communication in establishing an individual’s gendered identity” (Eicher och Roach-Higgins 1995: 101). I likhet med vad som noterats ovan kan individens självförståelse inte betraktas som skild från andra individers förståelse av honom eller henne och detta har fått kritiker som Stone (1995/1962) att uppmärksamma vikten av att utvidga Meads tankegångar genom att försöka förstå vilken kommunikativ betydelse den klädda kroppens utseende kan ha.² Stone vill göra gällande att Meads socialpsykologiska teori “requires (indeed, *demands*) a consideration of appearance for the adequate interpretation of social transactions as well as the careers of selves in such transactions” (ibid: 19, kursivering i original). Härigenom vill Stone visa att när det sociala samspelet bryts ned till sina beståndsdelar visar det sig vara uppbyggt av både kroppsligt utseende och mellanmänniskt samtal.³ Detta, menar han, är viktigt att ta hänsyn till för att etablera en förståelse för vad som gör det sociala samspelets rolltagande meningsfullt (jfr Mead 1964/1912: 136ff). Stone utvecklar detta resonemang och understryker:

Even more than discourse, appearance presupposes an on-going social process for its meaning. Apparent symbols are often silent and are best intercepted by mirrors, while one’s own ear always intercepts one’s own vocal gesture as it is intercepted by others. But mirrors are not always handy; so it happens that the silent appearance, even more than the vocal utterance, comes to require an audience which can serve as a mirror, reflecting one’s appearance back upon himself. (Stone 1995/1962: 37n2)

På det här viset försöker Stone visa att rolltagandet i viss mån kan betraktas som reglerat och det är i detta sammanhang hans kritik bär frukt eftersom han dessutom pekar på möjligheten att detta delvis äger rum med hjälp av den klädda kroppen. Utseendet hos denna kropp är något som, för att återvända till Eicher och Roach-Higgins (1995), gör att visuella symboler kommuniceras i tysthet och har möjlighet att föregå vokala yttranden: alla uttalanden görs av en (klädd) kropp som redan innan dessa uppfattas bär med sig ett budskap. För att de individer som involveras i ett rolltagande

ska vara begripliga och igenkännbara krävs det att de ser ut på ett visst sätt och för att utveckla Meads begreppsapparat väljer därför Stone att tala i termer av identifikation snarare än rolltagande. Han urskiljer två varianter av detta begrepp och förklarar att “[i]dentification *with* one another, in whatever mode, cannot be made without identification of one another” (Stone 1995/1962: 21, kursivering i original). För att ett rolltagande ska möjliggöras är det avgörande att de kroppar som däri involveras är begripliga i betydelsen att en identifikation *av* dem kan göras. Denna identifikation bör inte förstås som en medveten handling utan vad som föreslås är snarare att rolltagandet (identifikation med) kräver ett gemensamt språk som gör det möjligt att överhuvudtaget identifiera den andre (identifikation av). Stone tillhandahåller inte någon fördjupad diskussion om *vad* som kan tänkas möjliggöra en sådan identifikation men det är inte orimligt att läsa denna tankegång i ljust av Butlers förståelse av genusbegriplighet. För att ett rolltagande ska möjliggöras skulle i så fall krävas att de individer som involveras däri uppvisar ett begripligt genus för att överhuvudtaget vara tänkbara och, framförallt, möjliga att identifiera *som* begripliga individer. Förutsättningen för Stones tankegång, som han accentuerar, är att identifikation av andra individer – att vi ser och förstår varandra – underlättas och möjliggörs genom utseendets tysta kommunikation. Inte minst blir detta tydligt när genus på olika sätt kommuniceras eftersom “[t]he knowing of the other’s gender is known silently, established by appearances” (ibid).⁴ På så sätt kan den klädda kroppens utseende sägas utgöra grund för identifikationen *av* andra individer med tanke på att deras kläder både ligger i vårt blickfång och bär med sig en kommunikativ aspekt som föregår den verbala.

Lekens genusprägling beror i hög grad på den innebörd som kläder kommunicerar. Stone vill gå så långt som att hävda att lekfasen är omöjlig utan en användning av *kostymer* som ett slags “magiskt instrument” eftersom individen eller barnet måste lämna sig själv därhän och detta, menar han, kan göras “symbolically by doffing their ordinary dress and donning extraordinary dress so that the play may proceed” (ibid: 31).⁵ Även om det blir problematiskt att anta att barnet medvetet lämnar sig “själv” därhän för att leka (detta själv växer snarare till viss del fram ur leken) finns det en tydlig poäng i Stones tankegång. För att till fullo identifiera sig med den roll som leken kretsar kring blir det avgörande att den inbegriper ett

slags gränsdragande kostymering vilken gör det möjligt för barnet att “bli” i stort sett vadhelst det önskar.⁶ När leken sedermera övergår till att anta spelets form blir dock situationen en annan eftersom Stone menar att dess bundenhet till regler kräver *uniformer* snarare än kostymer (ibid: 34f).⁷ Spelet ställer krav på att barnet uppvisar ett visst slags utseende eftersom det därigenom inlemmas i det sociala samspelet och en påföljande önskan om igenkännande och erkännande. Denna gränsdragning blir särskilt intressant när den läses i relation till hur transaktörerna i det empiriska materialet resonerar kring vardagslivets och transpraktikens klädgarderober. Klädernas betydelse i gränslandet mellan lek och spel är viktig att ta hänsyn till och Stone vill göra gällande att:

Growing up is dressing in. It is signaled by the wish to dress like others who are, in turn, like one's self. The earlier representation of the self is formulated in play which is facilitated by costume. In play, one does dress like others, but like others who are, in that case, unlike one's self. (Stone 1995/1962: 35)

Stones argumentation bidrar med en viktig utveckling av Meads begreppsapparat och förståelse av (själv)medvetandets uppkomst och utveckling. Som alternativ till Meads något ensidiga fokus på den verbala kommunikationen har Stone visat på vad sätt den klädda kroppen och dess utseende spelar en avgörande roll för de faser som det unga barnet genomgår eftersom “[a]pppearance *substitutes* for past and present action and, at the same time, conveys an *incipience* permitting others to anticipate what is about to occur” (ibid: 27, kursivering i original). Även om Mead inte lägger någon nämnvärd kraft på att förstå den vuxna och (själv)medvetna individens möjligheter till lekfull interaktion med sig själv är det tydligt att kläder kan spela en central roll i utvecklingen av hans förståelse av självet som en ständigt pågående process. Den inre dramatiseringen av externa konversationer, som självet byggs upp av, tar in den klädda kroppens utseende som en mekanism för gestaltning och förhandling i denna dramatisering.

I avhandlingens föregående del resonerade jag kring den klädda kroppens funktion i självpresentation och social interaktion och visade hur dessa relaterar till individens föreställningar om hur andra kan komma att

reagera inför transaktörens (om)klädda kropp. Utifrån denna tankegång är det möjligt att fundera över om det kroppsliga på-/avklädandet och den performativa genusupprepningen inte rimligtvis går hand i hand. För att ytterligare utveckla denna tanke förefaller begreppet garderobssituation ("wardrobe moment") vara behjälpligt eftersom de flesta individer var dag "stands in front of the wardrobe, looks through the clothes stored within and wonders what to wear" (Guy et al. 2001: 1). Tanken om garderobssituationer antyder att kläder bär med sig ett slags förväntad socialitet och påkallar samtidigt vikten av att dra en skiljelinje mellan kostymer och uniformer. Genom att betrakta transaktörernas vilja att bli sedda av andra individer (på ett önskat vis) är en möjlig tolkning att de vill låta den till leken relaterade kostymen anta uniformens karaktär och innebörd. Många gånger förefaller detta emellertid vara svårt eftersom uniformer kräver gemensamma överenskommelser och regler. Eftersom det är omöjligt att veta hur den andre kommer att förhålla sig till individen i fråga och om en sådan överenskommelse nås blir den vuxna leken ofta istället en fråga om att "[i]n the bathroom, behind closed doors and before a secret mirror /.../ become for an instant a boxer, an Adonis, an operatic virtuoso" (Stone 1995/1962: 36). Dess dolda och allvarsamma karaktär till trots, menar Stone att den vuxna lekens betydelse ingalunda ska förringas eftersom det är troligt att denna (om än i olik form än barnets) får konsekvenser utanför lekrummets eller badrummets låsta dörrar med tanke på att den kan betraktas som ett slags övning: "[t]he rehearsal is often a dress rehearsal, and the more critical the turning point, the more likely the rehearsal is designed as a full dress affair" (ibid). På det här sättet bör kläder spela en avgörande roll i tänkandet kring hur genus görs och på vad sätt det finns möjligheter att självreflexivt förhandla och förhålla sig till dess reglering.

Med tanke på den vikt som den klädda kroppens utseende ges i detta sammanhang är det viktigt att inkludera en materiell dimension i självet. Kläder och andra ting med direkt relation till kroppen spelar en särskild roll för självet eftersom dessa, olik andra ting, kommer att utgöra det medel varigenom andra kroppar *och* självet uttrycks och gör sig hörda. Även om Mead för långtgående diskussioner om individens relation till ting problematiserar han inte den klädda kroppen.⁸ Av denna anledning förefaller det vara fruktbart att återigen närma sig James diskussion om självets olika aspekter. Även om James inte har en tillnärmelsevis lika ut-

vecklad förståelse för självets sociala grunder som Mead bidrar han med ett spännande perspektiv på självets materiella dimension. Genom att upplösa distinktionen mellan jaget och miget som självets *interna* strukturer försöker han visa hur miget även omfattar externa objekt i individens ägo. Detta innebär att miget inte bara är en mellanmänsklig återsyftning på *mig* utan involverar i lika hög grad det som individen kan kalla *min* eller *mitt*. Därmed skiljer James inte mellan individer och deras tillhörigheter eftersom “[w]e feel and act about certain things that are ours very much as we feel and act about ourselves” (1890a: 291). På motsvarande sätt borde Meads förståelse av självets obönhörligt sociala karaktär vara möjlig att utvidga genom att låta det omfatta även individuella tillhörigheter vilka, i lika hög grad (om inte högre) som verbal kommunikation, kommunicerar en individs ståndpunkt eller attityd.

Med denna tanke som utgångspunkt är det inte svårt att föreställa sig att den mänskliga kroppen intar en viktig position även i James teoretiska schema. Men, i motsats till den sociala självreferens som Mead tillskriver kroppen, relateras den hos James till en objektsvärld: “between what a man calls *me* and what he simply calls *mine* the line is difficult to draw” (ibid, kursivering i original). För att ytterligare klargöra sin ståndpunkt utvecklar James sin begreppsapparat till att inkludera såväl det materiella och subjektiva som det sociala miget (jfr Mead 1964/1912: 138).⁹ Genom en sådan separation mellan migets olika aspekter blir det för James aktuellt att fråga hur kroppens plats bland dessa skall förstås. Jag har tidigare klargjort att Mead noggrant understryker att den mänskliga kroppen måste involveras i ett socialt samspel för att kunna utveckla ett själv men vilken relation som därefter råder mellan dess dramatiseringar och den agerande kroppen är däremot oklart. För att utveckla denna problematik ställer James den kritiska frågan om “our bodies themselves, are they simply ours, or are they *us*?” (1890a: 291, kursivering i original). Detta är en frågeställning som har kommit att spela en viktig roll inom socialpsykologisk teoribildning och genljuder bland annat tydligt hos Berger och Luckmann (1991/1966).¹⁰ James menar att kroppen kan betraktas som det materiella migets innersta del och efter den, förklarar han, kommer kläderna: “[t]he old saying that the human person is composed of three parts – soul, body and clothes – is more than a joke” (1890a: 292).¹¹

Att upplösa gränsen mellan vad som kan kallas *mig* och *min/mitt* på det

sätt som James gör är avgörande med tanke på hur jag i tidigare kapitel har åskådliggjort den klädda kroppens betydelse för hur transaktörerna talar om sig själva. I vissa stunder tycks det vara så att deras mig uteslutande är av materiell karaktär, särskilt med tanke på hur de många gånger drar ett likhetstecken mellan sig själva och sina klädgarderobers innehåll och karaktär. Vad som dock framgår i mina läsningar av det empiriska materialet är hur detta materiella mig, till skillnad från vad James noterar, i hög grad bärs upp genom ett socialt samspel. Det är inte tillräckligt att individen förhåller sig till sina ägodelar, sin kropp eller sina kläder utan deras betydelse måste involveras i ett socialt samspel för att i relation till självet bli meningsfullt. Det i sammanhanget avgörande är dock på vad sätt dessa materiella objekt träder in som egna kommunikativa aktörer i rolltagandets olika processer. Det är viktigt att notera att det finns en skillnad mellan olika typer av materiella objekt. Sådana som förändrar den anatomiska kroppens utseende intar en särskild plats eftersom de bidrar till att sudda ut gränsen mellan vad som är att betrakta som mig och vad som kan förstås som min (klädda) kropp. Den klädda kroppen utgör vad som direkt uppenbaras i det sociala samspelet och kommer därför att vara viktig för att förstå individens (social förmedlade) omedelbara upplevelse av sig själv. Med andra ord pekar detta sammantaget på vikten av att låta den klädda kroppen inta en avgörande plats i de processer varigenom genus och därmed självet kontinuerligt omskapas och förändras. Frågan är emellertid vilka möjligheter individer har att träda ut ur vardagslivets uniformering för att med kostymens hjälp leka med och förhandla sin socialt tillförskansade självförståelse.

ATT SE DET DOLDA: TROSANS KONSEKVENNS

Kläder bär inte enbart med sig en möjlighet att presentera sig själv på ett önskvärt vis, utan kan därutöver bidra med att inför individen själv kommunicera ett budskap utan att omgivande individer har möjlighet att ta notis därom. Vid ett tidigare tillfälle har jag visat hur transpraktiken är möjlig att förstå i termer av en spänning mellan att bli sedd/inte sedd och att röra sig bland andra människor. När den andres blick involveras finns det en möjlighet eller risk att klädernas självkommunikativa förmåga raseras

eftersom den andre inte av nödvändighet uppfattar den klädda kroppen på det sätt som transaktören önskar. För att utveckla dessa tankegångar vill jag i följande avsnitt titta på användningen av en typ av genuspräglade kläder som gör det möjligt för transaktören att utöva sin praktik utan att det blir synligt: underkläder. Med tanke på att det i självet pågår en ständig intern dramatisering av en extern social konversation vill jag demonstrera hur det är möjligt, genom att bära trosor under annars synligt maskulina kläder, att skapa en möjlighet att inför sig själv dramatisera en önskad bild av den externa konversationen (jfr Wilson 1985/2003: 91ff).

En rad självpresentationer antyder att det inte är ovanligt för transaktörerna att inleda sin transpraktik genom att införskaffa feminina underkläder, och det är tydligt på vad sätt detta plagg spelar en egenartad roll för deras praktik. En enkel förklaring till att många transaktörer har ett intresse för underkläder är att de är relativt enkla att införskaffa i olika storlekar och att de med stor säkerhet kan uppfattas av expediten som en gåva till transaktörens förmodade hustru eller flickvän. Därutöver är underkläder en typ av plagg som enkelt låter sig gömmas och är inte heller något plagg som man tar med in i provhytten för att kontrollera dess passform. Underkläder är mer komplexa än så och för att anknyta till vad som tidigare har sagts vänder jag mig till ett sista exempel ur det empiriska materialet. I sin självpresentation förklarar Berit sig vara "en 24årig transa som enbart byter om hemma till tjej kläder eller har underkläderna på mig om man går ut". Vad Berit ger uttryck för i detta citat är inte bara den rumsgarderobiära avgränsning som tidigare har diskuterats utan hon visar dessutom på vad sätt denna gräns kan förhandlas med hjälp av underkläder. Genom att klä sig i feminina underkläder upplever hon sig ha möjlighet att obehindrat röra sig utanför rumsgarderoben *samtidigt* som hon bär med sig en del av transpraktikens klädgarderob *utan* att den andres blick inkräktar i denna självkommunikativa praktik.¹² Eftersom underkläderna bärs *under* andra kläder, och på det sättet låter den omklädda kroppen signalera ett i förhållande till dessa kontrasterande genus medan bäraren själv kan vara medveten om vad som döljer sig under jeansen eller den mörka kostymen, tillåter de transaktören att inte bara förändra sin självförståelse utan bidrar även till en förhandling mellan klädgarderobiärt innehåll och rumsgarderobiära gränser. På samma gång väcker detta en rad frågeställningar som gäller betydelsen av social interaktion för fram-

växten av transaktörens självförståelse. Är det möjligt att det i vissa fall är tillräckligt att kommunicera den omklädda kroppen med sig själv på ett sätt som påminner om den ensamma men allvarsamma lek som ofta äger rum framför sovrumspegeln i rumsgarderobens påtvingade trygghet? Vad växer fram i spänningen mellan den externa konversationens rolltagande och den parallellt pågående interna dramatiseringen av densamma när den senare på detta vis antar kroppsliga former? Detta är en för sammanhanget avgörande tematik, eftersom bruket av underkläder inte bara antyder att självkommunikation är av stor vikt för genusgörandet utan därtill att den individuella fantasin tar sig materiella former och spelar en för transpraktiken synnerligen viktig roll.

Med utgångspunkt i det ovan sagda är det möjligt att föreslå att bärandet av underkläder har en för transpraktiken komplex innebörd eftersom det kan vara ett sätt att förhandla gentemot de rumsgarderobiära gränserna och erbjuda en möjlighet att i det dolda utföra en transpraktik med företrädesvis självkommunikativa förtecken, trots en involvering i ett socialt samspel. För att ytterligare fördjupa mig i denna diskussion vänder jag mig till Joseph (1995) vars forskning visar att bärandet av underkläder får betydelse för den interna konversation som Mead menar vara avgörande för självet dynamik. När Joseph diskuterar på vad sätt kläder kan fungera i mellanmänskliga kommunikativa sammanhang hävdar han:

Multiple layers of clothing enable varying levels of communication, each transmitting to a potentially different audience and perhaps presenting a different image of one's self. With the outermost layer, we are addressing a general audience or public. Successive layers are directed to more intimate groups until, finally, we are interacting primarily, but not solely, with ourselves or, more precisely, the view of ourselves derived from society. (Joseph 1995: 80)

Först och främst pekar Joseph på vikten av att betrakta den klädda kroppen utifrån ett perspektiv som inte bara tar hänsyn till dess sammantagna utseende utan därtill ser den som uppdelad i olika lager vilka är möjliga att tillskriva olika slags kommunikativa karakteristika. Vad som i detta sammanhang är av vikt är på vad sätt underkläder – denna “the final buffer between the privacy of the nude and the public outer layers” (ibid: 83)

– eller det innersta klädlagret kan bidra med att, som Joseph hävdar, låta individen interagera med sig själv eller den självbild som framvuxit genom den sociala erfarenhetens sammanhang. Även om Joseph inte uttryckligen talar om det innersta klädlagret som en möjlig förhandlingsmekanism kan detta användas i syfte att etablera en självförståelse som radikalt skiljer sig från vad det yttersta klädlagret låter påskina för andra människor. För att, i ljuset av Josephs tankegångar, återvända till min läsning av det empiriska materialet blir det tydligt att min konstruerade distinktion mellan rumsgarderobiära gränser och klädgarderobiärt innehåll måste relateras till det faktum att den klädda kroppen går att förstå som uppdelad i olika lager. Ett exempel på detta presenterades ovan när jag citerade Berit som visade hur hon begränsade sin transpraktik genom att inom rumsgarderobens gränser klä om sin kropp i dess yttre lager, medan hon sade sig låta sin kropp vara omklädd enbart i dess innersta lager i de fall hon valt att korsa denna rumsliga gräns. I relation till detta är det möjligt att åter lyfta fram Joseph som vill göra gällande att de olika klädlagren relaterar till självets struktur på ett särskilt sätt:

Our bodies may turn into battlegrounds between those group affiliations and self-images we prefer for ourselves and those to which we are socially bound. We may conform at one level, but deviate at another. *We are our own audience and the signs we extend to ourselves of our selves do matter, even when the external world is not cognizant of our statements. /.../* The external and the internal, the public and the private are expressed in these attitudes toward layers of dress as they are toward layers of the self. (Joseph 1995: 81, kursivering i original)

Möjligen är det problematiskt att göra så tydliga distinktioner mellan internt och externt, publikt och privat (inte minst med tanke på transaktörernas närvaro i nätgemenskapen). Jag tycker mig dock se hur en sådan uppdelning kan utveckla förståelsen av klädernas inverkan på en förhandlingsprocess genom vilken det blir möjligt att skilja mellan hur individen förstår sig själv och hur hon eller han betraktas av andra. På så sätt kan en diskrepans mellan inre och yttre klädlagers symbolik utgöra grund för en möjlighet att låta den dramatiserande dialogen mellan jaget och miget anta en form som delvis undkommer inverkan från andra indi-

viders blickar, kommentarer och reaktioner. Denna tanke har även Guy et al. (2001) intresserat sig för och lägger tonvikten vid spänningen mellan vad som försiggår mellan intern och extern konversation varvid de hävdar att “[o]ur dressed selves illustrate this reflexivity as we express ourselves through our clothes; but also, the images we see when we are dressed in our clothes provides [sic!] us with meanings about ourselves” (ibid: 8).

När den mänskliga kroppen kläs på ett visst sätt kommuniceras ett kulturellt, socialt och diskursivt reglerat budskap såväl gentemot andra människor som gentemot individen själv och det är i denna självreflexiva process som uppdelningen av olika klädlager blir fruktbar. Med andra ord är det möjligt att förstå kläder som delar i en uppsättning parallella kommunikationsprocesser av vilka vissa direkt involverar andra individers blickar medan andra inte relaterar till något annat än den interna konversationen. Det inre klädlagret kan därmed fungera som inte bara en hemlighet som sådan utan därtill som en avspegling av en själkets hemlighållna relation mellan jaget och miget. Dock bör sägas att självpresentationerna många gånger pekar på att dessa hemligheter vill avslöjas för att bära kraft och uppfattas som allvarliga och fungerande. Av denna anledning är det meningsfullt att se transaktörens bärande av feminina underkläder under ett maskulint yttre klädlager som syftande till att låta såväl sitt rums- som klädgarderobiära projekt röra sig framåt. Vidare pekar detta på att bärandet av ett inre klädlager dolt av ett skyddande yttre lager kan fungera som ett skydd mot själkets involvering i ett kritiskt rolltagande som annars kunde vara en tänkbar utkomst i ett möte med andra människor utanför rums-garderobens trygghet. För att utveckla denna tankegång vill jag återvända till Joseph som i sin fortsatta argumentation vill göra gällande att:

The audience for whom we dress includes ourselves, and the advantage of hidden layers is that we may effectively exclude all others from participation. The innermost closet self is fantasy made safe by an outer anchorage of convention and respectability. (Joseph 1995: 81)

De tolkningsmöjligheter som det innersta klädlagrets betydelse öppnar upp för är många och i detta sammanhang förefaller det vara lämpligt att fundera över om detta lager har en reglerande karaktär eller om det

möjligtvis kan användas strategiskt för att överkomma, eller åtminstone tillfälligt undvika, det inflytande som andra får över individens självförståelse inom ramen för den sociala interaktionen.¹³ Att låta kroppen kläs i olika lager får tydliga konsekvenser vad gäller möjligheten att göra ett medvetet motstånd mot den generaliserade andres påverkan över den individuella självkommunikationen. I relation till dess kontrasterande yttre klädlager utgör trosan därför en potentiell subversion eftersom den tycks konstituera en spricka mellan den klädda kroppens synliga utseende och individens (önskade) kroppsliga självbild. Det är viktigt att förstå underklädernas innebörd som en mångfacetterad del av transpraktiken. På samma gång är det avgörande att notera hur detta inte enbart är av vikt i transaktörernas fall utan även i allmän genusgörande praktik:

[A] woman may gain pleasure and a sense of power from wearing underwear that subverts the image presented by the outerwear. She knows that despite her outward appearance, underneath she has created a different image. (Guy et al. 2001: 16)

Vetskapen om att underkläderna ser ut på det ena eller andra sättet är avgörande eftersom de tillhandahåller en möjlighet att uppleva sig själv som omklädd utan att nödgas bli involverad i en mer omfattande utseendeförändring som skulle kunna frammana ett socialt krav på avslöjande självpresentation. På så sätt kan underkläder möjliggöra ett överskridande av den rumsgarderobiära gränsen utan att klädgarderobsprojektet är särskilt långt gånget och det avgörande i sammanhanget är att självförståelse inte nödvändigtvis hänger samman med det sätt på vilket individen presenterar sig själv. Entwistles (2000) argument, att kläder bestämmer på vad sätt den nakna kroppen förstås, är på så sätt påfallande riktigt men en diskussion om klädlagens skilda funktioner och plats i det sociala sammanhanget och relation till genusbegriplighet måste tillfogas en sådan diskussion. En kostymklädd affärsman, för att ta ett synnerligen genuspräglat exempel, kan bära ett par trosor under sin strikt svarta kostym och välpressade vita skjorta för att på det viset etablera en självförståelse som på intet vis ligger i linje med vad hans yttre klädlager signalerar till omvärlden. Annorlunda uttryckt får de innersta klädlagen en subversiv funktion att alternera en

individens självbild medan de yttersta lagren – som känns igen av såväl självet som andra – bär en potential att göra samma sak men med en radikalt annorlunda social styrka. Det tycks emellertid inte vara tillräckligt att kommunicera med sig själv med hjälp av underkläder eftersom individer ständigt strävar efter att låta sig involveras i ett socialt sammanhang. I likhet med vad jag tidigare har påpekat, visar mina läsningar av det empiriska materialet att transaktörerna önskar möta andra individer *som* ombytta men att en sådan handling, förstådd som korsandet av den rumsgarderobiära gränsen, ställer krav på möjligheten att presentera ett visst slags utseende och transfemininitet.

AVSLUTANDE ORD

När individer möter varandra och när de talar till sig själva sker kommunikationen till viss del med hjälp av kläder. De sätter gränserna för vad som i en given situation upplevs vara möjligt att säga eller göra och fyller på det sättet en viktig funktion för såväl intern som extern konversation. Det är dock avgörande att sätta betydelsen av dessa kläder i relation till en mer genomgripande reglering av genus, för även om kläder kan vara bättre eller sämre lämpade för en viss situation är deras genusprägling avgörande. Självets kontinuerliga framväxt och social interaktion går hand i hand, men för att förstå hur dessa processer fungerar är det viktigt att ta hänsyn till att deltagandet i olika former av social interaktion innebär att den klädda kroppens utseende kommer att utannonseras och tillskrivas en betydelse vilken i sin tur återverkar på det rolltagande som äger rum inom ett givet socialt samspel. Vad detta påvisar är vikten av att vidare betrakta självet som intimt förknippat med, möjliggjort och begränsat av den betydelse som kommer att tillskrivas den klädda kroppen i möte med andra kroppar, individer och aktörer.

Epilog: att arbeta med queer socialpsykologi

En lång och lekfull resa längs vindlande vägar i gränslandet mellan queerteori och socialpsykologi har nu nått sitt ofrånkomliga slut. En rad tankegångar om relationen mellan aktörer, praktik, kropp och subjektivitet har formulerats, utmanats och förkroppsligats under denna resa och för att låta den avrundas vill jag i korta ordalag blicka tillbaka på vad som har gjorts och kommentera vilka möjligheter ett arbetssätt av detta slag för med sig. Det har varit min ambition att sätta Butler och Mead i dialog med varandra och på empirisk väg visa hur de tillsammans kan bidra med en fördjupad diskussion om möjligheten att på självreflexiv väg (om)förhandla genus och aktörsskap. Min avsikt har därmed inte varit att grundlägga ett teoretiskt perspektiv utan snarare visa på de möjligheter som finns att låta dessa teoretiker möta varandra och på det viset sträva efter att förstå vilken slags frukt ett sådant möte kan bära.

Efter att ha resonerat kring Butlers respektive Meads teoretiska bidrag och vidareutvecklat dessa i relation till ett empiriskt material står det klart att det tänkande som jag har valt att benämna queer socialpsykologi inte är att betrakta som ett unikt sätt att angripa människan och världen. Eftersom detta tänkande lägger stor vikt vid att undersöka såväl sociala praktiker som de diskursiva villkor under vilka dessa lyder kan det dock betraktas som bärare av stora möjligheter att lösa upp eller vidare problematisera teoretiska spänningar och problem av betydelse för hur subjektivitet begreppsliggörs. Frågan är dock om det är möjligt att tala i termer av en queer socialpsykologi eller om en sådan precisering tar udden av och alltför hårt drar en

differentierande gräns kring detta perspektiv i förhållande till andra. Trots denna svårighet att begreppsligen ringa in ett tänkande av detta slag ser jag många poänger med att använda detta begrepp som en paraplybeteckning för ett kritiskt förhållningssätt, som inte bara vilar på den queerteoretiska analysens potentialer utan dessutom på socialpsykologins sensitivitet för det sociala samspelets många variationer och konsekvenser. Genom att på detta sätt anlägga en brygga mellan queerteori och socialpsykologi framväxer ett perspektivseende med möjlighet att betrakta den sociala världen som inte bara reglerad eller obunden utan uppbyggen av mellanmännsliga relationer och deras ständigt pågående lekfulla förhandling.

Genomgående har jag eftersträvat ett gränsöverskridande arbetssätt och genom att på det här viset demonstrera hur två, till ytan sett, olika teoretiker kan mötas har det blivit möjligt att betrakta deras respektive bidrag som till viss del likartade samtidigt som de båda bär möjligheter att utveckla och utmana deras respektive svagheter. Även om såväl Butler som Mead var för sig tillhandahåller fruktbara och stundvis själv tillräckliga sätt att närma sig studiet av subjektivitet har det visat sig att de med fördel kan användas tillsammans för att etablera en användbar förståelse för hur aktör, praktik och aktörsskap hänger samman. En sådan integrativ ansats visar att Butlers förståelse av hur genusbegriplighet regleras och performativt upprätthålls måste förstås i termer av sociala praktiker eftersom de kroppar som bär och gör detta genus relaterar till varandra i kommunikativt hänseende. Likaledes visar det sig att Meads förståelse av hur (själv)medvetandet och det sociala självet växer fram och utvecklas genom mellanmännslig kommunikation måste ta hänsyn till vad som krävs för att en kropp ska förstås som kulturellt begriplig och få möjlighet att involveras i rolltagande praktiker. Genom att på det här viset demonstrera möjligheten att låta dessa teoretikers bidrag korsbefrukta varandra utan att utpeka den ena som mer fördelaktig än den andra är det min förhoppning att kunna tillföra ett bidrag till såväl det queerteoretiska som det socialpsykologiska samtalet vilka allt för ofta sker utifrån varandra åtskilda rum.

Eftersom denna forskningsresa har haft såväl teoretiska som empiriska inslag kan min ansats sägas vara präglad av en ambition att både direkt och indirekt försätta Butler och Mead i dialog med varandra. Jag har i ett första skede (kapitel fem) strävat efter att låta dem i direkta termer mötas för att i ett andra och utvecklande steg låta dem ingå i en indirekt dialog

med utgångspunkten tagen i mina läsningar av det empiriska materialet (kapitel sex och sju). Att på detta vis använda ett empiriskt material för att peka på möjligheterna att kombinera dessa teoretiker har visat sig vara fruktbart. Ett sådant företag kunde emellertid ha tagit sig andra former än de jag har begränsat mig till genom studiet av transaktörer och transpraktik. Vad som dock bör betonas är hur detta arbetsexempel på ett illustrativt sätt resonerar kring och demonstrerar olika dimensioner av en för flertalet människor central vardagspraktik: bärandet av kläder.

Jag har valt att positionera den klädda kroppen i centrum av min argumentation eftersom de flesta individer dagligen klär sina kroppar och genom dessa kläder eftersträvas uttryck av vad individer vill eller inte vill vara. Den klädda kroppen är en gränsdragande men också en kommunikativ kropp som förbinder individen med såväl andra som sig själv. Det är av denna anledning den blir intressant att resonera kring när det kommer till hur genus görs och vilken betydelse detta görande får för subjektivitet och aktörsskap. Ett sådant resonemang begränsar sig emellertid inte till transaktörer, som här har varit fallet, utan kan i bredare termer utgöra grund för samtal om hur ett begripligt genus åstadkoms och med det en fungerande subjektivitet och upplevt aktörsskap. Det är till viss del genom bärandet av kläder som kroppen antar sin genusprägling men är också vad som utgör grunden för en förhandlingsmöjlighet. Kroppen som bär kläder av olika slag spelar en central roll i de mellanmännsliga relationer ur vilka individer växer fram och genom dessa kläder materialiseras en omgivande reglering. Kläderna finns alltid före människans inträde i spelet och, för att parafasera Berger och Luckmann (1991/1966), de kan inte önskas bort hur som helst. På det viset klär individer sina kroppar för att sträva efter igenkännande och bekräftelse. Kläder, som jag har visat i det föregående, är något som följer med individen livet igenom och som markerar gränser, förändring, lek och allvar. Det är till viss del genom dem som genus iscensätts och som får den mänskliga kroppens handlingar att framstå som uttryck för ett vara snarare än ett göra.

I avhandlingens inledande kapitel lyfte jag fram Asplunds sätt att förstå socialpsykologi som fokuserad på snedstreck mellan individ och samhälle och vad som framgår är att detta snedstreck till viss del utgörs av, bärs upp och förhandlas med hjälp av bärandet av kläder. Genom att klä kroppen låter individen sig sammanbindas med det omgivande samhället och häri

finns möjligheter för såväl konformism som subversion eftersom bärandet av kläder återverkar på individens själv och upplevda möjlighet att agera på ett eller annat sätt.

Den queera socialpsykologins möjlighet framgår i detta slags betraktelser där vardagliga företeelser och ting problematiseras och granskas i ljuset av den betydelse de får när de blir del av mellanmännsliga relationer som var reglerade redan innan aktörens inträde i spelet. Med utgångspunkt tagen i föreliggande studie ser jag stora möjligheter att i vidare termer resonera kring hur genus bärs upp såväl materiellt och socialt som diskursivt, språkligt och institutionellt genom att fördjupa förståelsen för hur genus på olika sätt förhandlas inom ramen för ett socialt samspel. Detta *samspel* är av nödvändighet reglerat men vad som har visat sig vara fallet är att individen har stora möjligheter att i självreflexivt hänseende förhandla och förhålla innebörden av dess regler. På det viset bör leken få en avgörande plats i det slags tänkande som en queer socialpsykologi innebär. Även om den stundom antar allvarets form är det genom leken individer talar till sig själva, försöker upptäcka nya horisonter och få till stånd olika typer av självförändring. Hur denna lekfullhet relaterar till ett socialt samspel och därigenom utmanar och förhåller sig till genus, subjektivitet och aktörsskap ser jag som en av de viktigare uppgifterna för den queera socialpsykologin att vidare granska.

Summary

In her widely quoted and criticised *Gender Trouble*, Judith Butler (1990) elaborates the idea that gender needs to be understood as performative – a certain kind of “doing” within the regulative realm of a hegemonic heterosexuality that is assumed to govern intelligible bodily configurations. Drawing mainly on psychoanalytical and Foucaultian arguments, Butler dwells upon questions concerning power and subjectivity and argues that bodies, in order to gain an intelligible subjectivity, need to assume a certain relationship between sex, gender and desire. Due to the problematic, and sometimes imprecise, differentiation between the concepts of performance and performativity in her theory as well as the somewhat obscure idea of subjectivity, self and corporeality, which Butler’s theorizing implies, this study argues that her theoretical framework can be amended with the help of a social psychological thinking of the subject. Taking its point of departure in an understanding of subjectivity as enabled and maintained through social interaction, social psychology – as presented by Mead (1934) – provides a framework for understanding subjectivity in terms of self-reflexivity and communication. Making use of the concept of self, Mead argues that interpersonal communication by means of bodily gestures is what makes subjectivity possible and in that sense he comes up with an idea rather similar to Butler’s argument. Hence, both perspectives focus the societal or discursive contingent nature of subjectivity and locate its achievement in certain forms of doing. The argument pursued in this dissertation revolves around the relationship between the Butlerian

notion of subjectivity and the Meadian concept of self and it is argued that an integrative approach towards these perspectives can enhance and further elaborate an understanding of the processes involved in the doing of gender. In this dissertation it is argued that such a perspective provides the foundation of thinking in terms of a queer social psychology.

Attempting to locate intersections, gaps and similarities between these rather disparate theories, the aim of this study is twofold: Firstly, it aims at establishing a theoretical dialogue between Butler and Mead while focusing on their different, yet also similar, approaches to the interrelationship between actors and agency. Secondly, this study aims at deepening this constructed dialogue empirically in order to further elucidate the similarities and differences between Butler and Mead. The main focus here is a comparison of how they conceive of and theorize the conditions and processes through which subjectivity is made possible. Such an approach involves a critical examination of the possibilities to understand gender performativity in terms of a self-reflexive practice as well as providing a framework for further investigation of the relationship between the social self and discursive regulation. In my attempts to combine these theoretical perspectives I focus on the similarities and differences in their specific contributions. Specifically, this means an attempt to focus on Mead's notion of self and subjectivity as socially accomplished while, at the same time, comparing this view with Butler's examination of the relationship between gender and subjectivity. This has led me to underscore the importance of reading Butler's understanding of gender performativity as a social practice, while at the same time pointing towards the necessity in critically relating Mead's notion of self to questions regarding regulation of the gendered body.

Historically, social psychological attempts to conceptualize the self have neither sufficiently taken into account questions of embodiment and corporeality, nor sufficiently discussed the regulation of gender and sexuality (Epstein 1994; Seidman 1994; Stein & Plummer 1994). In the limited number of studies that do take such issues into consideration, the simple fact that the body most often comes dressed is hardly ever discussed. In the social psychological studies that do consider the importance of the dressed body, issues of gender, sexuality and the obligatory character of heterosexuality are often overlooked (Kaiser 1998; Entwistle 2000). This

dissertation aims at overcoming these theoretical obstacles through a combination of empirical and theoretical studies. Being empirically grounded in an analysis of cross-dressers' self-presentations, questions are asked concerning hegemonic obligatory sexuality or the heterosexual matrix (Butler 1990, 1993a), cultural intelligibility and the importance of the dressed body in the materialization of the gendered subject. Broadening conventional social psychological concerns, it is the case that this dissertation establishes a social psychological account of queer theory and an associated understanding of subject formation, while taking the starting point in the concept and phenomenon of cross-dressing. Working with a perspective influenced by queer theory within the field of social psychology is a problematic venture. In order to understand this state of affairs, I make use of cross-dressing as a means of conceptualising the presence of the obligatory heterosexuality as a symbolic structure in the always on-going process of self-formation and in the ways this process relates to such a seemingly simple act as getting and being dressed.

Empirically, the arguments in this dissertation draw upon an analysis of a large number of digital self-presentations and diaries, authored by self-identified male to female cross-dressers between the ages of 15 and 69. In the beginning of 2004, the empirical material was collected from a virtual community (quiser.com), aimed at serving the Scandinavian homo-/bisexual and transgender population. The material is perceived as containing fragments of the actors' attempts and strategies for orienting themselves, expressing dreams and perceptions of dress and gender as well as demonstrating how cross-dressing as a social practice relates to other actors, self-perceptions, space and intelligibility. This empirical study is placed in the earlier mentioned attempt to bridge the differences between queer theory and social psychology.

The first part of this dissertation provides a brief overview of different approaches to the relationship between queer theory and social psychology in more general terms, while also illuminating the need to further explore the relationship between Butler and George Herbert Mead, specifically. In contrast to Butler, Mead provides a comprehensive examination of the social processes through which the self is made possible. Arguing that (self-)consciousness (and thus subjectivity) is accomplished socially, Mead's social psychology proves to have certain similarities with Butler's theoretical

framework. But while Mead situates the emergence of self and subjectivity within the realm of social interaction, he does not take questions regarding the regulation of gendered bodies into account.

While the first part of this dissertation serves to outline a theoretical framework, the second part consists of an in-depth and comparative reading of Butler and Mead. Introducing and scrutinizing core concepts and lines of reasoning in Butler's theories of subjectivity, discursive regulation of gender intelligibility and gender performativity, her argumentation is situated in a wider theoretical and political context. The relationship between subjection and subjectivation is examined, leading to an argumentation that her problematic notion of subjectivity as bound up in a discursive web of layers and signs needs to be reconsidered in relation to a social psychological perspective on the dynamic interrelationship between individual and society. While Butler, though implicitly, accentuates the importance of social recognition, this study proposes that the discursive regulation of gender intelligibility needs to be resituated in the realm of social interaction and regarded as bound up in interpersonal relationships. This argument is further developed by exploring Butler's understanding of the interrelationship between performativity and performance. Understanding gender as a "doing", it is argued, involves both performativity and performance and thus motivates a further exploration of the possibility of self-reflexive negotiation of gender intelligibility in terms of a social practice.

Turning to a re-examination of Mead, the next chapter explains that his social psychological perspective provides a foundation for understanding agency and subjectivity as resting upon, not a pre-discursive structure but rather a socially conditioned and maintained process of social role-taking. Considering the central issues in his theoretical perspective, Mead's understanding of the continuously emerging self is further illuminated in the light of his notion of play and game. In this context I argue that an essential link can be found between Mead's concept of communication with bodily gestures and their development into social acts and Butler's concept of gender performativity. As Mead conceives that human subjectivity and agency are surfacing through social interaction, I also argue for the necessity to amend his theory with a comprehensive understanding of bodily regulation, as this would help provide an insight into the conditions for role-taking.

In order to deepen the connection between Butler and Mead, while comparing their views on agency and possibility to self-reflexive action, the following chapter puts forward that their understanding of subjection appears to be fundamentally similar. In this chapter it is also suggested that there are some similarities between Mead's conception of social role-taking as the necessary principle of subjectivity, and Butler's notion of the relationship between discursive regulation of gender intelligibility and subjectivity. However, whereas Butler sheds light on the regulation of these processes, Mead provides a possibility to understand their position in social practices. Taken together, Butler and Mead offer a foundation for a line of reasoning that takes into account the importance of bodily self-reflexivity in negotiating the boundaries of intelligible gender identity. To further develop this idea and also facilitate a reading of the empirical material presented in chapters six and seven, two concepts are formulated: trans-actor and trans-practice. These concepts serve at providing the cross-dressers with an agency while, at the same time, illuminating the importance of regarding the act of re-dressing the body in a gendered fashion as an explicitly social practice.

The third part of the dissertation turns to my readings of the empirical material. It is first of all demonstrated in what ways cross-dressing can be regarded as a representative example of the Meadian concepts of internal conversation and play. Arguing that cross-dressing to a large extent is a question of self-communicative action involving a drawing of boundaries between femininity and masculinity, this chapter aims at discussing cross-dressing as a means of negotiating gender intelligibility while at the same time locating the objects and actors involved in such a doing. Gradually, the understanding of cross-dressing as a solitary play is moved towards and understanding in terms of a game bound up with certain gender regulating rules. Instead of reading cross-dressing as a deviant form of behaviour, it is understood as a way of doing gender, a negotiation of gender boundaries which at the same time provides a possibility to discuss the regulation of gender in more general terms. Remaining critical to hegemonic heterosexuality, it is possible to enforce the surfacing of a number of important implications for understanding not only cross-dressing as such, but also, and most importantly, mainstream conceptions of gender. Thinking of cross-dressing this way provides a plausible attempt to create a theoretical

framework with implications for queer and social psychological inquiry in general. In my readings of the empirical material, numerous conceptions of gender, body and self surface emerge. First of all, it appears that certain ways of acting are believed to be gendered; not that housework (to take one example) ought to be understood as explicitly feminine, but the behaviours in question are regarded as characterizing a specific gender category – as ways of expressing gender, giving it shape and making it plausible. Secondly, performing certain behaviours seems to be constrained by the actor's bodily appearance. Accomplishing a bodily appearance in line with the cultural regulations of femininity appears to enable or facilitate a behavioural transition from certain gender-specific actions to others. Self-perceptions, bodily appearances and bodily actions appear to be intertwined in different ways, and the putting on of certain gendered clothing seems to enable a perceived temporary transition from one gender to the other. It can be said that the self-presentations provide a whole series of demonstrations of gender as a doing and, simultaneously, illuminating the role of clothing as both enabling and preventing these doings. One of the main concerns in the self-presentations appears to be the experienced ability to re-form the bodily surfaces by means of clothing. Hence, cross-dressing can be regarded as a way of creating a bodily appearance that in the long run contributes to the emergence of not only gestural patterns and bodily attitudes but significantly, it provides the continuously emerging self with altered and stretched boundaries. The self-presentations provide an example of how the complexity, content, form and style of the cross-dressers' wardrobes play a significant role in the act of cross-dressing. Bodily appearances are altered and a remodelling of the self is accomplished by means of objects and techniques that are thought of as gendered. As a consequence, not only the bodily appearance becomes altered but it also implies a remodelling of the self as such. As a consequence, it is argued that going into the wardrobe facilitates the coming out of the closet.

In the fourth and concluding part of the dissertation, general theoretical and empirical topics are put in relation to the dressed body. The conception of dress as determining the boundaries of both self and gender was a recurring theme in the empirical material, and this suggests that it is important to consider the multiplicity of tensions and perceptions involved in the empirical material. I draw the conclusion that certain kinds of gen-

dered clothing appear to materialise a desired transition from masculine to feminine and at the same time negotiating the category boundaries. In that sense, I suggest that it is possible to create an understanding of subjectivities through wardrobes. Wardrobes make a statement of who we are, what gender we have and provide limitations as well as possibilities for human agency. The cross-dressers in the empirical material frequently refer to themselves in terms of clothing and when presenting their cross-dressed selves, the wardrobe – its size and complexity – is used as a significant indicator for indicating change in their gendered self and subjectivity. The cross-dressed self, then, can be regarded as partly located in possessing and using gendered objects since these objects engender the performance of certain gendered behaviours. Understood in this way, intelligible action is bound up with bodily appearance: gendered clothing disciplines bodies; through tying together gestures and bodily appearances, controlling them, excluding them from each other, and fixing them in time and space, making them inextricably inseparable.

Intervening in the fields of social psychology and queer studies, as is done in this dissertation, a demonstration of the multitude of processes involved in doing gender is allowed while at the same time challenging the social psychological understanding of the self. As a result, an understanding of the ways in which actors relate to discourse is established: while negotiating its constraints, re-signifying its foundation and giving its materialised bodies new shapes and meanings through the act of getting dressed in various, yet gendered ways. Thinking of gender this way, gender is regarded as a doing, a performance of gestures and acts that appear to be compulsory and constrained by discursive regulations, but at the same time possible to negotiate through socially mediated self-reflexive practices.

Noter

NOTER TILL KAPITEL I

- 1 Den human- och samhällsvetenskapliga myllan är fullsadd med begrepp såsom "jaget" och "självet" tillsammans med den uppsjö av översättningar, tolkningar och användningar som det engelska begreppet "the self" har gett upphov till. De varierande innebörder som detta begrepp har tillskrivits är i det närmaste oräkneliga eftersom "[t]he story of the social self is a big one, a blockbuster in its genre" (Holstein och Gubrium 2000: 17). Följaktligen framstår det som i det närmaste omöjligt att finna en begriplig och välavgränsad översättning av begreppet "the self" men detta har sin orsak i på att, som Baumeister hävdar, "the self is not really a single topic at all, but rather an aggregate of loosely related subtopics" (1998: 681). I svenska språket möter som ovan noterades i första hand två motsvarigheter till begreppet "the self" och dessa är "jaget" och "självet". Det går emellertid inte att urskilja en konsekvens i den urskillningslösa användningen av dessa utan snarare är fallet att termen "the self" (och dess olika översättningar), som Baumeister accentuerar, "is a word that everyone uses but no one defines" (ibid). I föreliggande studie har jag valt att konsekvent översätta "the self" med "självet" snarare än "jaget" för att på så sätt upprätta en distans till såväl vardagsspråk som den terminologiska förvirring som verkar vara rådande när det kommer till detta begrepp.
- 2 Det är brukligt att transvestism klassificeras utifrån de "kön" som involveras. På det viset innebär man-till-kvinna (eng. Male-To-Female, MTF) att det är fråga om en individ med manligt juridiskt kön som iscensätter olika genussyttringar som antas tillhöra de individer med kvinnligt juridiskt kön. I denna avhandling kommer jag inte att närmare behandla kvinna-till-man-transvestiter.

- 3 Orsaken bakom mitt val att tala i termer av socialpsykologi istället för sociologi diskuteras längre fram i detta kapitel.
- 4 Detta engagemang ledde till publiceringen av ett par kortare artiklar (Berg 2000a, 2000b).
- 5 Denna term bör genomgående betraktas som övergripande eftersom jag vid flera tillfällen i vad som följer tillhandahåller olika ingångar för att förstå och benämna dessa lekar.
- 6 Inom queerstudier har leken som tema ofta förekommit och då omtalats i termer av kulturella överskridanden. Inom socialpsykologin har det istället varit en fråga om att begreppsliggöra individens tillblivande. Även inom nätstudier möter flera exempel på hur genuslekar (t ex “genderbending”) diskuteras för att visa på den plasticitet som kommunikationsformen antas kunna erbjuda (jfr Pagnucci och Mauriello 1999).
- 7 Med begreppet “heteronormativitet” åsyftas i detta sammanhang “de institutioner, strukturer, relationer och handlingar som vidmakthåller heterosexuallitet som något enhetligt, naturligt och allomfattande” (Rosenberg 2002: 100).
- 8 För en diskussion om queerteorins teoretiska utveckling hänvisas till Seidman (1995) eller Turner (2000).
- 9 Utöver Butler framkommer Kosofsky Sedgwick (1991) och Warner (1994) som förgrundsgestalter i detta sammanhang. Dessutom hänvisas ofta till Wittig (1992) och Foucault (1990/1979) som tidiga föregångare.
- 10 Det är inte min avsikt att här ge en fullödig bild av queerteorins historiska utveckling eller dess centrala tankegångar eftersom det redan i dagsläget finns utmärkta introduktioner för detta ändamål (t ex Ambjörnsson 2006; Hall 2003; Jagose 1996; Rosenberg 2002; Spargo 1999; Sullivan 2003).
- 11 Ofta görs detta för att göra upp med den historiska föreställningen om det homosexuella subjekt som antas bli resultatet av denna uppdelning. Brickel (2006a) problematiserar gränsdragningen mellan homo- och heterosexuallitet och menar istället att många europeiska sexologiskt orienterade texter under 1900-talet präglas av flytande snarare än fasta gränser och kan på det sättet fungera som en motberättelse till föreställningen om att det under denna tid var vanligt att förstå individer som heterosexuella *eller* homosexuella. Denna tematik är emellertid något som inte kommer att närmare granskas eller diskuteras i föreliggande studie.
- 12 Naturligtvis är det möjligt att närma sig queerteorin från en rad olika riktningar och jag vill understryka att den ingång som väljs, både vad gäller disciplinär bakgrund och studiefokus, spelar en avgörande roll för det sätt på vilket denna teoribildning kommer att begreppsliggöras. Min relation till queerteori har i första hand präglats av ett intresse för

- dess socialpsykologiska implikationer och dess möjligheter att utveckla vedertagna socialpsykologiska föreställningar om hur individ, samhälle och relationen dem emellan kan och bör förstås och det är något som har medfört att jag inte i någon större omfattning har kommit att intressera mig för queerteorins subversiva projekt eller dess många gånger underliggande aktivistiska dimension.
- 13 Seidman utvecklar denna kritik och menar att “queer theorists have often surrendered to a narrow culturalism or textualism; they have not articulated their critique of knowledge with a critique of the social conditions productive of such textual figures; they have not provided an account of the social conditions of their own critique” (1995: 139).
- 14 Innan det att queerteorin formulerades var det vanligt att frågor rörande sexualitet diskuterades inom lesbiska och gaystudier (eng. Lesbian and Gay Studies) och som centrala samlingsverk inom detta fält kan nämnas Abelove et al. (1993) samt Nardi och Schneider (1998).
- 15 Plummer talar här inte explicit om queerteori utan istället om postmodern teoribildning som han vid ett senare tillfälle likställer med queerteori. “Queer theory”, skriver han, “is really poststructuralism (and postmodernism) applied to sexualities and genders” (2003: 520). Plummer använder inte heller begreppet socialpsykologi utan istället Blumers (1969) term symbolisk interaktionism. Med tanke på hur begreppet socialpsykologi och dess nära koppling till den symboliska interaktionismen (för vilken Mead var en stor inspirationskälla) har definierats ovan väljer jag dock att byta begrepp i presentationen av hans argumentation.
- 16 I kontrast till Brickel vill jag mena att det är fruktbart att gå längre tillbaka i den symboliska interaktionismens historia för att diskutera dessa frågor.
- 17 Gamson och Moon (2004) visar bland annat att queerteorin kommit att påverka en rad empiriskt orienterade sociologiska forskningsprojekt på så sätt att sexualitet har inkorporerats i analysen av fenomen som tidigare inte hade antagits relatera till sexualitet. De visar dock inte på vad sätt spänningsfältet mellan dessa teoretiska perspektiv kan fungera teorigenererande utan menar främst att en sensitivitet för sexualitet sammantaget med sociologins vedertagna metoder och teorier har stora möjligheter. Eves (2004) vill med sin forskning visa hur lesbiskhet förhandlas i vardagslivet. I likhet med mycket annan sociologisk kritik mot queerteori påpekar Eves hur den lider av ett överdrivet textualistiskt fokus och en blindhet inför vardagslivets sociala praktiker. Hon visar dessutom hur kopplingen till individuell förhandling och rumslighet är avgörande för möjligheterna att bedriva en queer sociologi.
- 18 Seidman poängterar vikten av att granska den tystnad om de konflikter som omgärdade sexualitet som han menar att de klassiska sociologiska texterna lider av. Han menar att “[f]or all their aspiration to theorize the human as social, and to sketch the contours of modernity, the classical

- sociologists offered no accounts of the making of modern bodies and sexualities” (1994: 167). Se även Seidman (1996a).
- 19 I verkligheten talas det i dessa texter mer övergripande om sociologisk teori snarare än socialpsykologisk teori. Emellertid hänvisas ofta till teoretiker som mycket väl kan sägas höra till den *sociologiska* socialpsykologin, framförallt gäller det den symboliska interaktionismen. Ett undantag utgörs emellertid av Roseneil (2000) vilken eftersöker en mer makroorienterad queersociologi.
- 20 Jag vill poängtera att jag ingalunda är överens med denna ståndpunkt eftersom Isiah Green underlåter att inkludera den kritiska samhällsförståelse som queerteorin blivit känd för.
- 21 I föreliggande studie väljer jag att inte närmare diskutera det psykoanalytiska perspektivet trots att detta kommit att få en avgörande betydelse för det queerteoretiska perspektivet. Orsaken bakom detta val står att finna i det “interaktionistiska tomrum” jag tycker mig se och som jag tror har stora möjligheter att utveckla queerteorin. Detta innebär inte att det psykoanalytiska perspektivet är oviktigt utan enbart att en ansats av detta slag är ett bland flera viktiga angreppssätt.
- 22 Dunn uttrycker en liknande tankegång när han jämför Mead (1934) och Butler (1990) och menar: “[b]oth stress the importance of language, the dynamic character of social and cultural life, and the unstable relations of difference” (1997: 689).
- 23 Noteras bör att vare sig den symboliska interaktionismen eller dess föregångare, den amerikanska pragmatismen, erbjuder en direkt klarsynt förståelse av det självet eftersom de oavbrutet underlåter att inkludera en kritisk förståelse av kön, genus och sexualitet trots att dessa frågor många gånger utgjorde ett viktigt tema i deras diskussioner om relationen mellan kropp, själv och social organisering (jfr Heap 2003). Sandstrom et al. understryker vikten att betrakta symbolisk interaktionism i ljuset av amerikansk kultur i allmänhet och dess pragmatism i synnerhet eftersom de inbegriper en förståelse av “reality as dynamic, individuals as active knowers, meanings as linked to social action, and knowledge as an instrumental force that enables people to solve problems and rearrange the world” (2001: 17). Det är dock viktigt att notera hur Mead var den som översatte eller etablerade en brygga mellan pragmatism och sociologin (Joas 2001; Sandstrom et al. 2001).
- 24 Noteras bör att Butler (1988) nämner George Herbert Mead i ett tidigt skede av utvecklandet av sin teori om genusperformativitet men istället för att fördjupa sig i hans teorier förklarar hon honom vara en bland flera fenomenologer.
- 25 Denna situering av materialet kan läsas tillsammans med min diskussion om transaktörer och transpraktik i kapitel fem (sid 120ff).
- 26 Jag vill klargöra att mina läsningar av Butler respektive Mead har en tydlig avgränsning på så sätt att jag har försökt hitta gemensamma teman i deras

tänkande. Deras totala produktion är dock mycket mer omfattande än vad som får utrymme att diskuteras i denna studie.

NOTER TILL KAPITEL II

- 1 Jag väljer att genomgående tala i termer av empiriskt material snarare än “data”. Alvesson och Deetz talar om datainsamling och menar att det är en metafor som är “direkt vilseledande” och mer “låter som om man plockar svamp” (2000: 127).
- 2 En studie som är metodologiskt likartad föreliggande avhandling möter hos Hegland och Nelson (2002) vilka dock inte har en teoretisk ansats som här är fallet.
- 3 Totalt finns i dagsläget (2008-02-03) 104.342 användare registrerade varav 67% uppger att de är män, 30% kvinnor, 2% annat och 1% har uppgett att de inte har något kön. Vad gäller sexuell orientering har 36% uppgett att de är homosexuella, 28% bisexuella, 15% experimentella, 10% heterosexuella, 8% annat/vet ej, 3% queer och 1% asexuell (Qruiser.com 2008-02-03).
- 4 Alla användare inom nätgemenskapen är tvungna att upplysa om sin könstillhörighet genom att välja ett av flera på förhand givna alternativ. Ett av dessa var kategorin “trans-mtf” vilken inkluderar fler än enbart transvestiter. Sedan den tid då jag samlade in det empiriska materialet har qruiser.com dock förändrats på en rad punkter. Kategorin “trans-mtf” har numera ersatts av att användarna får uppgä information om en eventuell transidentitet. Denna är i dagsläget långt mycket mer specifik än vad som tidigare var fallet. I dagsläget (2008-02-02) finns det 1.455 personer (1.4%) som definierar sig som transperson, 781 (0.7%) som transvestit mtf, 516 (0.5%) transsexuell mtf och 176 (0.2%) transgender (Qruiser.com 2008-02-03).
- 5 Detta är fingerade exempel men trots allt mycket närliggande vad som sägs i det empiriska materialet.
- 6 Dessa distinktioner har bland annat kommenterats i klubben “Pre och Post op-TS-klubben”. Medlemskraven för denna klubb är att man definierar sig som kille eller tjej och det klargörs att detta inte har något med “transfrågor” att göra. På klubbens informationssida står att läsa: “Tror ni fattar vad som krävs för o få va me...du definierar dej som Kille / Tjej... inte TRANS eller ANNAT” (Qruiser.com, 2006-06-19). Rimligtvis borde detta vara en indikation på kategorin “trans-mtf” till största del innehåller dem som kan definieras som transvestiter eftersom dessa främst torde uppgä sin könstillhörighet utan användandet av prefixet “trans-”.
- 7 Noteras bör dock att det finns en möjlighet att det även fortsatt fanns

med självpresentationer som inte har kunnat avkodats ordentligt. Så långt det var möjligt strävade jag efter att lokalisera de självpresentationer som uttryckligen framstod som tillhörande transvestiter.

- 8 Vidare klargörs i dessa regler det inte är tillåtet att inom nätgemenskapens ramar skriva om andra medlemmar utan att de ger sitt samtycke. Detta är inte ett uttryck för att självpresentationerna inte får användas i forsknings-syfte utan visar enbart att det i nätgemenskapens olika fora inte är tillåtet att skriva om andra medlemmar utan deras samtycke. Det huvudsakliga syftet med denna regel tycks vara att skydda deras respektive nätalias. För att ytterligare anonymisera det mindre antal nätalias som inte skrev på svenska valde jag att översätta vissa citat från olika skandinaviska språk. I övrigt är språket minimalt korrigerat och framför allt med hjälp av hakparenteser.
- 9 I sin metodologiska diskussion om "netnography" (nätbaserad etnografi) argumenterar Langer och Beckman (2005) för att tillåtelse om användning av detta slags material inte är nödvändigt.
- 10 Det är inte ovanligt att användarnas "nätalias" har tydlig genuspräglade former som ofta indikerar att de är transvestiter, samt relaterar till sexuell orientering, bostadsort eller preferenser i klädsmak. Gemensamt för många av dessa nätalias är dock att de nästan uteslutande har en feminin karaktär och av denna anledning väljer jag att kalla dem vid kvinnonamn. Cornetto och Nowak (2006) visar på svårigheten att bedöma könstillhörighet i nätbaserad kommunikation och påpekar att dessa föreställningar ofta faller tillbaka på stereotypa genusförståelser. Även om det skulle vara ett intressant tema att närma sig har jag valt att inte närmare granska eller presentera de sätt på vilka namngivning inom nätgemenskapen sker. I slutet av avhandlingen (Appendix, sid 281ff) återfinns en sammanställning av de nätalias som har citerats tillsammans med uppgifter om deras ålder, sexuell orientering och storlek på angiven bostadsort.
- 11 Långström och Zucker (2005) studie visar att 2.8% (obundet slumpmässigt urval av 5.250 individer i Sverige med en svarsfrekvens på 59%) av männen i åldrarna 18-60 år åtminstone en gång under sin livstid har gett uttryck för vad de kallar "transvestic fetishism" vilket de menar innebära att individen i fråga upplever sexuell upphetsning av att klä sig i det motsatta könets kläder. Det finns emellertid tydliga problem med denna typ av forskning eftersom den inte relaterar till situationsdefinitioner utan snarare betraktar denna "fetishistiska" handling med en patologiserande blick. Detta kan läsas i relation till vad Moulton och Adams-Prince (1997) som i sin undersökning visar hur heterosexuellt identifierade män (45 individer) i högre grad än de män som är homosexuellt identifierade (45 individer) uttrycker en negativ attityd gentemot transvestism. Bullough och Bullough (1997) har i sin undersökning (372 mtf-transvestiter) visat hur flertalet av dessa förklarar sig själva vara heterosexuellt orienterade (67.4%) emedan några säger sig vara bisexuellt (10.6%) eller homosexuellt (2.4%) orienterade. Vad som är intressant i

- denna undersökning är att en stor andel (19.6%) ger uttryck för att sex vid undersökningens genomförande inte är en del av deras liv. Trots att merparten av respondenterna i hög grad säger sig fantisera om individer av det kön deras sexuella orientering riktar sig mot är det inte ovanligt att fantasierna inbegriper begärsobjekt "utanför" denna orientering. Som exempel kan sägas att av de heterosexuella transvestiterna i urvalet fantiserar 52.8% om kvinnor men 9.6% om män och 10.5% om både män och kvinnor. En stor del av dessa fantiserar dock främst om sig själv (27.0%). Av vikt att notera kan vara hur Docter och Prince (1997: 600) antyder möjligheten att transaktörer förstår sexuella relationer med andra män som bisexuella eller heterosexuella snarare än homosexuella.
- 12 Widerberg (2002) påpekar att det är viktigt att försöka sträva efter en presentation av empiriska helhetsbilder och det är inte alltid dessa går att klargöra och illustrera med enskilda citat. Jag vill därför betona att även om materialet har lästs rad för rad syftar användandet av de här återgivna citaten till att illustrera mer övergripande tendenser i materialet och, framförallt, teoretiska resonemang.
 - 13 Ett sådant perspektiv menar jag vara fruktbart när avsikten är att närma sig ett empiriskt material i syfte att resonera kring något som vida överskrider dess begränsning. I föreliggande studie kan denna tanke exemplifieras vid min avsikt att utveckla en möjlig tolkning av genusgörande som inte är begränsad till transvestismens olika praktiker.
 - 14 Detta är även ett perspektiv som har använts för att betrakta möjligheterna att förstå Butlers teori om genusperformativitet (jfr Speer och Potter 2002) som inbegripande sociala praktiker. Se även Potter och Wetherell (1987) för en tidig variant av diskurspsykologiskt tänkande.
 - 15 Detta kan jämföras med vad Widerberg (2002: 168) benämner "övergripande diskursanalys" vilken främst söker förstå talet om hur olika fenomen eller kategorier antas vara och göras.
 - 16 Viktigt att notera är dock att språkliga begränsningar spelar en uppenbar betydelse i detta sammanhang. Den avgörande frågan är emellertid att kroppen inte är synlig på annat sätt än vad individer väljer att låta denna representeras. Även om kroppen inte är synlig är det nämligen möjligt att betrakta även det skrivna ordet som ett sätt att göra genus (Bury 2005). Ytterligare en viktig faktor att ta hänsyn till när det kommer till nätgemenskaper är att de präglas av "the online disinhibition effect" eller vad som på svenska kan kallas nätohämmningseffekt (Suler 2004). Denna effekt innebär att individer företar sig att säga och göra saker de inte skulle göra i vardagslivet. Suler menar att detta har framförallt sin orsak i att nätgemenskaper erbjuder en möjlighet till "dissociativ anonymitet" (dvs att ens nätalias skiljs från dess vardagsmotsvarighet), osynlighet och att kommunikationen inte alltid sker i realtid.
 - 17 Det är viktigt att i detta sammanhang notera den poststrukturalistiska diskussionen om fragmenterade subjektiviteter för att inte förutsätta att

- det ska finnas en bakom nätgemenskapens kommunikativa interaktioner liggande uniform subjektivitet. Talamo och Ligorio (2001) menar i relation till denna tanke att kommunikation och interaktion inom nätgemenskaper både demonstrerar detta slags förståelse av subjektivitet och föreslår hur det kan bidra med att vidga självets gränser (jfr Figueroa Sarriera 2006).
- 18 För en historiografisk förståelse av cyberkultur hänvisas till Sterne (2006) samt Bell (2006) och för en allmän introduktion till fältet erbjuder Bell (2001; 2007) goda möjligheter.
- 19 Vad gäller de tidiga cybervisionärernas förståelse av Internet och dess möjligheter kan detta relateras till Flichy (2007/2001) som visar hur visioner och föreställningar om teknologins möjligheter bidrar till att skapa dess betydelse.
- 20 Tikkanen och Ross (2000) har visat att många homo- och bisexuella män i Sverige, framförallt i yngre åldrar och som lever utanför storstadsområden, attraheras av chatkanaler och att det är vanligt att kommunikation i sådana leder till möte med sexuella partners utanför nätkommunikationen (N=1.400, publicerad på rfs.se). Som exempel kan sägas att av dem som var födda 1950 eller tidigare hade 26.1% hade mött sexuella partners i verkliga livet efter chat och att av män födda på 1960-talet hade 42.9% mött någon medan talet var så högt som 57.3% bland männen födda på 1970- och 1980-talet. En liknande studie återfinns i Daneback et al. (2005) som i sin undersökning (insamlat material från passagen.se, N=1.828, slumpmässig visning av frågeformulär) visar hur nära en tredjedel av respondenterna hade deltagit i cybersex (det vill säga sexuella aktiviteter utan fysisk kontakt). Majoriteten av dessa förklarade sig dock vara heterosexuellt orienterade (1.283) medan bisexuella (116) och homosexuella (30) var underrepresenterade. I appendix (sid 281ff) tillhandahålls en kortare demografisk beskrivning av de nätalias som citeras i avhandlingen. Vad som där framgår är att urvalet främst består av yngre individer som bor i större städer.
- 21 Denna drömska bild av frihet till trots har Poster (1995/2006) teoretiserat kring de för Internet centrala databaserna i termer av diskurser i begreppets Foucaultianska betydelse.
- 22 Det är inte ovanligt att Haraways (2000) metaforiska begrepp "cyborg" återkommer i detta slags diskussioner för att visa på sätt att utmana relationen mellan människa och teknologi.
- 23 McDonough (1999) har visat hur det är viktigt att vid studiet av nätgemenskaper även ta hänsyn till designerns roll eftersom dennes uppfattning om vad som utgör en funktionell och njutbar miljö att interagera i spelar en avgörande roll för den möjlighet användarna sedan har att interagera. Ofta, skriver McDonough, resulterar detta i att nätgemenskaperna produceras inom ramen för en vit medelklasskultur och att även dess användande är menat att äga rum i en sådan miljö. Jag tror dock det är

- viktigt att ha i åtanke att det i fallet *quiser.com* har funnits en aktiv dialog mellan användare och designers för att efter en levande debatt genomföra ändringar till användares fördel. Likaså är det, som *McDonough*, också lyfter fram en fråga om förhandling mellan användare och designers.
- 24 Även om *Holliday* (2004) fokuserar det metodologiska utmaningar som videodagböcker möjliggör visar hon hur dagboken fungerar som ett slags självpresentation. Det vore inte särskilt uppseendeväckande att dagbok ofta förs för individens egen skull men det är viktigt att notera att dess nätbaserade motsvarighet rimligtvis har som mål att läsas av såväl dess författare som av andra. Hon visar vidare att "dagboksfilmarna" förefaller vara mer benägna att dela med sig av sitt privatliv när de får berätta om sig själva i ensamhet. Detta är en intressant tankegång eftersom det är svårt att veta vem som läser ett nätbaserat material. Istället får dessa "andra" föreställas av den dagboksskrivande individen vilken på det sättet kan uppleva sig få möjlighet att påverka de annars definierande andra som finns i hans eller hennes närhet. Denna tanke kan läsas i relation till *Sherman et al.* (2001) som hävdar att individer tenderar att i hög grad uppleva sig veta vad för slags intryck de framkallar hos sina åskådare eller läsare när de rör sig inom nätgemenskapen. Att inkludera de fotografiska representationer som ibland möter i det empiriska materialets självpresentationer och dagböcker hade eventuellt kunnat nyansera såväl läsningen som presentationen av detta. Jag har emellertid valt att inte göra detta. Användningen av visuellt material inom sociologin kan annars bidra med fruktbara perspektiv (*Holliday* 2000).
- 25 *Reed* (2002) gör en intressant koppling mellan nätbaserade teknologiers möjligheter att bidra med en förändring av självet och den föreställning som finns om att dessa teknologier kan "missbrukas". Redan antagandet om att vissa typer av användande kan vara riskfyllda förutsätter att en sådan förändring antas vara möjlig (och vanlig).
- 26 Gränsen mellan vardagsliv och nätgemenskap har även problematiserats av *Chiou och Wan* (2006) som menar att en tydlig utbytesrelation råder dem emellan. Se även *Kelly et al.* (2006) vilka diskuterar hur interaktioner i nätgemenskaper fyller en funktion i de processer varigenom inläring och experimenterande med genus äger rum. I kontrast till en sådan förståelse av nätgemenskaper som positiva menar *Westfall* (2000) att sådan kommunikation, på grund av dess osynliggörande av kroppen, leder till ett självförtryck.

NOTER TILL KAPITEL III

- 1 Noteras bör att de tre avsnitt som utgör kapitlets huvudsakliga ryggrad i många fall av nödvändighet inte bara går in i varandra utan dessutom förutsätter varandra. En uppdelning av detta slag ska därmed i första

- hand betraktas som grundad i en pedagogisk ambition snarare än som en reflektion av hur Butler strukturerar sitt teoretiska bygge.
- 2 Till svenska förhållanden introducerades Butler av Lindholm (1993) och några år senare blev queerteorin tillgänglig för en bredare läsekrets i och med ett specialnummer av tidskriften *Lambda Nordica* (Kulick et al. 1996).
 - 3 Jämför exempelvis med Garfinkel (1967) eller Kessler och McKenna (1985) för att se tidiga varianter av detta tänkande. Notera dock den avgörande skillnaden att dessa ansatser gjorts ur ett etnometodologiskt perspektiv snarare än ett filosofiskt som Butler kan sägas representera.
 - 4 Denna framgång bör sättas i relation till utbredningen av HIV/AIDS och den politiska respons som därigenom framkallades (jfr Shepard och Hayduk 2002).
 - 5 Jag har valt att arbeta med originalutgåvorna av såväl Butler som Mead eftersom de enbart till viss del finns att tillgå i svensk översättning. Butlers "Undoing Gender" (2004) finns översatt i sin helhet (2006) på samma sätt som "Gender Trouble" (1990) vilken återfinns i svensk version i (2007/1990). Vad gäller Butler (1993a; 1997a; 1997b) återfinns dessa enbart till viss del i översättning (1993/2005b; 1993/2005a; 1997/2005a; 1997/2005b). Detta till trots är översättningsproblematiken närvarande och av störst vikt att notera är min användning av begreppen "sex" och "gender" som jag väljer att översätta med orden "kön" respektive "genus". För en vidare diskussion om dessa begrepp hänvisas till Edenheim (2005) och Sjöstedt (2006).
 - 6 Butler har ofta anklagas för att skriva svårbegripliga texter innehållande onödigt intrikata resonemang och för detta kan Nussbaums (1999) kritik och det sätt på vilket den har bemötts fungera som en god utgångspunkt (jfr Hedges et al. 1999). En närmare granskning av Butlers särskilda sätt att skriva möter i Salih (2003). Den upprördhet som Butlers texter har framkallat är möjlig att betrakta i ljuset av att de, som Salih (2002) konstaterar, genomgående har ett patos för en destabilisering av subjektscategorier och de diskursiva strukturer som antas forma dem. Butler ställer till med mycket "trubbel", både teoretiskt och politiskt, och detta bör tolkas som ett av hennes huvudsakliga syften, inte minst då, för att återigen citera Salih, "it is part of her political project *not* to supply answers to the difficult and troubling questions that she poses" (2002: 140, kursivering i original). Därtill bör läggas att Butler, i Bell (1999), beskriver sig själv som "en ironisk utopist". Är det då, som Salih (2003) frågar, möjligt att läsa Butler "fel"? Teoretisk ortodoxi ligger mig inte varmt om hjärtat varför jag tvingas svara nej med en viss reservation. Även om Butler tillhandahåller en rad utmanande socialpsykologiska tankegångar har hon dock främst kommit att beskrivas som en politisk filosof (Rosenberg 2002) och samhällsteoretiker av stora mått. Hennes tänkande har dock mycket att bidra med till den socialpsykologiska

- analysen även om hennes resonemang i en sådan kontext uppvisar en rad problem som jag i det följande kommer att återkomma till med jämna mellanrum.
- 7 Det är avgörande att situera Butlers tänkande dels i en icke-heterosexuell miljö och dels i en tradition av feministisk teori och politik i vilken såväl kön och genus som sexualitet och andra skillnadsvariabler som ras/etnicitet, klass och ålder har problematiserats i kontrast till kvinno- rörelsens övertygelse om "kvinnan" som en stabil utgångspunkt och länk mellan denna rörelsens företrädare vilka inte sällan dominerades av "vita, heterosexuella medelklasskvinnor" (Rosenberg 2002: 71).
 - 8 Ett för socialpsykologin relevant exempel på denna tankegång (om än att det inte har feministiska undertoner) möter hos Goffman som betraktar genus som "the culturally established correlates of sex (whether in consequence of biology or learning)" (Goffman 1976/1979: 1).
 - 9 Butler är inte den första att diskutera skillnader mellan kvinnor men jag förstår Butlers huvudsakliga kritik som riktad mot en okritisk hållning gentemot det biologiska könet (eng. "sex").
 - 10 Det är avgörande att notera att Butlers tanke om performativa handlingar skiljer sig från medvetet valda och utförda handlingar. Smith (2001) påpekar hur Butlers performativitetsbegrepp många gånger har missförstått som inbegripande en *rationellt* vald frivillig utförd "lek" i den sociala sfären. I kontrast till detta argumenterar emellertid Perry och Joyce (2001) att Butlers genusperformativitet har påtagligt materiella dimensioner. För en fördjupning och kritisk diskussion av relationen mellan begreppen "performativity" och "performance" och dess läsareception hänvisas till Hillis (2007).
 - 11 Se även Halberstam och Volcano (1999).
 - 12 Butler talar här om att en sådan ansats innebär en "subversion from within the terms of the law, through the possibilities that emerge when the law turns against itself and spawns unexpected permutations of itself" (1990: 93).
 - 13 Jag kommer i denna avhandling inte att närmare behandla vare sig Nietzsche eller Foucault eftersom en sådan idéhistorisk spårning av Butlers argument ligger utanför studiens fokus. Se vidare Dudrick (2005) eller Campbell (2001).
 - 14 Follow i denna kontext innebär "a political relation of entailment instituted by the cultural laws that establish and regulate the shape and meaning of sexuality" (Butler 1990: 17).
 - 15 Självklart kan jag ha missat några, men för att visa på bredden i de olika begrepp hon använder sig av har jag valt att (på originalspråk) lista de jag hittat i Butler (1993a): *heterosexual hegemony* (xii), *heterosexual regime* (15), *heterosexual dyad* (16), *heterosexual divide* (110), *heterosexual project* (125), *heterosexual privilege* (125), *heterosexual economy* (126), *domain*

- of intelligibility* (187), *heterosexual axis of desire* (206) samt *heterosexual mundane* (237). Som framgår av denna mångfald för att beskriva det som tre år tidigare var ett entydigt och stipulerat begrepp är frågan om Butlers uppfattning om hur den heterosexuella matrisen egentligen ser ut aldrig varit fullständigt entydig. Hon frågar sig “[i]s it singular? Of what is it composed? What is the peculiar alliance presumed to exist between a system of compulsory heterosexuality and the discursive categories that establishes the identity concepts of sex?” (Butler 1990: 17f). Vårt att notera är hur Butler vid senare tillfällen (2006) framförallt väljer att tala i termer av normer.
- 16 Det är med andra ord möjligt att förstå diskursiva effekter som verkande både inuti och utanpå kroppen (jfr Bevir 1999).
- 17 En sådan förståelse är också något Burkitt (1998) efterfrågar.
- 18 De “glidningar” jag själv uppvisar mellan dessa två begrepp har sin orsak i att jag stundvis väljer att positionera mig närmre Butlers argumentation och andra gånger vill föra fram en möjlig läsning av denna.
- 19 Annorlunda uttryckt är det just tanken om den inom socialpsykologin (och andra teoribildningar) många gånger förutsatta bakomliggande subjektiviteten som Butler vänder sig emot.
- 20 *Bodies that Matter* (Butler 1993a) utgjorde till stor del ett svar på den massiva kritik som framfördes efter *Gender Trouble*.
- 21 Detta bör dock inte förstås i deterministiska termer eftersom Butler klargör att det finns en möjlighet att “göra fel” och att det på så sätt är möjligt att utmana den diskursiva regleringen. Jämför Rosenberg (2002) om “queera läckage”.
- 22 Detta måste dock relateras till Austins (1984/1955) förståelse av performativa talakter eftersom uppfyllandet av kravet på genusbegriplighet inbegriper mer än ett slags handling eller uttrycksyttrande. Austin intresserade sig för hur vissa typer av yttranden bär större kraft än det enkla konstaterandets och visar detta med det troligtvis mest citerade skolexemplet på hans teoribildning. När den heterosexuella vigselceremonins förrättare uttalar orden “härmed förklarar jag er man och hustru” inbegriper något mer än ett konstaterande: det har även en produktiv aspekt eftersom äktenskapet (med dess juridiska, sociala och kulturella reglering) därtill träder i kraft i och genom uttalandet av dessa ord. Med utgångspunkt i Austin är det möjligt att tänka kring genusperformativitet som inte enbart ett uttryck för genus (vilket skulle kunna förutsätta att det som en självklarhet emanerar ur könet) utan dessutom som om dessa handlingar har en produktiv verkan.
- 23 Det är uppenbart att Butler upprättar en tydlig koppling mellan kropp, subjektivitet och diskursiv reglering och detta har sin grund i att en stor del av Butlers teoretiserande kretsar kring en läsning av “psychoanalytic theory through a Foucauldian lens and Foucault through a psychoanalytic lens” (Salih 2002: 6). Till detta kommer att Butler placerar sig

- någonstans mellan en Foucaultiansk och psykoanalytisk förståelsemodell. Campbell argumenterar för att Butlers läsning av den psykoanalytiska teorin medför en rad problem då “[i]t is precisely her supplementary use of psychoanalysis, however, and in turn the supplementary nature of her own political account of the subject that results in certain theoretical problems that are not worked through with her theory of subjection” (2001: 41). Många gånger verkar det som om Butler använder psykoanalysen som en enkel tillflyktsort eftersom denna många gånger uppfattas som teorin om psyket *par excellence*. Butler påpekar att “one cannot account for subjectivation, and in particular, becoming the principle of one’s own subjection, without recourse to a psychoanalytic account of the formative or generative effects of restriction or prohibition” (1997b: 87).
- 24 Distinktionen mellan medvetna och omedvetna handlingar utvecklas i kapitel fyra.
- 25 Butler accentuerar dessutom betydelsen av kategorin kön och skriver, “there may not be a materiality of sex that is not already burdened by the sex of materiality” (1993a: 54).
- 26 Detta är något Kirby menar vara av vikt i det att hon frågande fäster uppmärksamheten på hur: “Butler deploys the term ‘matter’ rather than ‘substance’ because the former is a synonym for significance/signification. To think of substance is to think of the very meat of carnality that is born and buried, the stuff of decay that seems indifferent to semiosis. /.../ What risk then, is Butler’s sustained avoidance of this term trying to minimize?” (2002: 277).

NOTER TILL KAPITEL IV

- 1 Det är inget enkelt företag att, om än i analytiskt hänseende, separera de olika tankegångar som sammantagna utgör Meads förståelse av individen och dess relation till det omgivande samhället. De olika processer och faser som hans argumentation kretsar kring utgör tillsammans ett slags teoretisk organism som försvårar separationen av delarna från helheten och av denna anledning bör vad som presenteras i detta kapitel betraktas som en helhet snarare än som möjligt att separera i dess olika beståndsdelar.
- 2 I likhet med det tillvägagångssätt som var gällande i föregående kapitel kommer jag även här att närma mig Meads argument såväl via hans egna texter som kritiska kommentarer. När det kommer till Meads egna författarskap möter emellertid ett problem eftersom större delen av hans verk utgörs av postuma sammanställningar av föreläsningar och anteckningar. Jag kommer dock att eftersträva formulerandet av en konsistent bild av Meads tänkande trots att han stundvis motsäger sig själv och är

oklar i sina ståndpunkter. Detta medför att den oundvikligen blir svårt att i regelrätt mening vara närliggande Meads texter eftersom de i så pass stor omfattning är författade av andra individer. Med detta sagt får jag i rimlighetens namn betrakta presentationen i följande kapitel som inspirerad av snarare än evigt trogen Mead (vilket i viss utsträckning var fallet även i föregående kapitel). Detta är också orsaken bakom mitt val att inte i lika hög utsträckning som var fallet i min genomgång av Butler granska formuleringar och begreppslig tvetydighet.

- 3 Vad gäller översättningen av Meads begreppsapparat har jag, som tidigare påpekats, valt att översätta termen "the self" med "självet". Ett liknande tillvägagångssätt möter hos Johansson (2002) vilken använder sig av begreppet "självet" med tanke på dess närhet till såväl en teoretisk som empirisk nivå.
- 4 Burkitt menar dock att Mead "did not consider the power relations that exist in society on a macro, or a historical scale, and the extent to which these limit the scope for consciously chosen actions within the social group" (1991: 53).
- 5 Joas (1992/1981; 1985) ringar in Meads särskilda perspektiv under rubriken "practical intersubjectivity" och vill med det peka på det omöjliga i att förstå att ett omgivande socialt samspel helt och hållet uttraderar individens (och gruppens) möjlighet till social förändring. Detta perspektiv innebär vidare att intersubjektivitet – som jag senare kommer att återkomma till – inte enbart bärs upp av vokala gester utan är tydligare relaterad till en kroppslig och materiell verklighet.
- 6 Meads teorier har diskuterats utifrån såväl marxism (Goff 1980; Israel 1979), fenomenologi (Bourgeois och Rosenthal 1977, 1988, 1990a, 1990b, 1990c, 1991, 1993, 1994b, 1994a), symbolisk interaktionism (Blumer 1969, 2004) som poststrukturalism (Dunn 1997), dialogfilosofi (Pfuetze 1973/1954), psykoanalytisk teori (Manning 2005) och kontinental filosofi (Aboulafia 2001). En uppräknig av de sammanhang där Mead har diskuterats under årens lopp skulle kunna göras i det närmaste oändligt lång varför jag endast tillhandahåller ett antal centrala exempel.
- 7 Beteckningen socialbehaviorism är emellertid en term som Mead sägs ha använt i det förbigående men som senare på allvar togs upp av Charles Morris under redigeringen av "Mind, Self, and Society" (1934) och han gjorde detta, menar Schellenberg, i syfte att "framhäva både den sociala och den naturvetenskapliga grundvalen för Meads tänkande" (1984: 43). Ytterligare en beteckning på detta perspektiv är "social realism" (Burkitt 1991: 30).
- 8 I syfte att inringa Meads något vaga användning av termerna "mind", "consciousness" och "self-consciousness" har jag valt att följa Lundin som konstruerar termen "(själv)medvetande" i syfte att inringa Meads tvetydighet i relationen mellan medvetande och självmedvetande, det vill

- säga den "reflekterande aktivitet över det objekt vi själva utgör" (2004: 170n7, 74, n40). Relationen mellan dessa två aspekter av medvetandet kommer att tydliggöras ytterligare i föreliggande kapitel.
- 9 Användandet av ordet *faktiskt* i detta sammanhang kan måhända uppfattas som problematiskt med tanke på att jag väljer att arbeta med ett nätbaserat material som inte med säkerhet kan sägas vara möjligt att återföra till en bakomliggande "faktisk" verklighet. Jag hoppas dock ha klargjort i kapitel två hur praktik inom nätgemenskapens ramar kan förstås som verklig och faktisk i lika hög grad som praktiker av andra slag.
 - 10 Jämför Mead (Mead 1964/1910a) där han argumenterar för vikten av att låta (själv)medvetandet relateras till den fysiska kroppens funktioner och handlingar och pekar samtidigt på vikten av att inte anta existensen av ett själv som föregående denna typ av medvetande.
 - 11 Se även Aboulafia (1986: 119ff) för en diskussion om relationen mellan Mead och Freud vad gäller mänskliga instinkter och drifter.
 - 12 Jag vill poängtera att drifter och andra motivationsfaktorer i detta citat inte ska läsas i termer av begär eller liknande utan snarare som "fundamental biological or physiological relations and interactions as reproduction, or the cooperation of individuals for mutual protection or for the securing of food" (Mead 1934: 223). Med andra ord avses uteslutande faktorer som enbart bär mening inom ramen för ett socialt samspel.
 - 13 Meads tänkande är på detta sätt problematiskt eftersom han både ansluter sig till en metodologisk kollektivism (helheten kommer före delarna och kan inte förklaras av dem) samtidigt som han menar att socialpsykologin skall studera individers faktiska beteende och därmed ger uttryck för en metodologisk individualism (jfr Gilje och Grimen 2007/1992: 211ff).
 - 14 Inte sällan påtalar litteraturen om Mead att större delen av hans texter publicerats postumt efter sammanställningar av hans studenter och att det viktigaste verket av dessa är "Mind, Self, and Society" (1934). Deegan och Burger (1992/1978) menar att detta enbart är en populär myt eftersom Mead publicerade ungefär 70 artiklar under sin livstid och att det lätt leder till att hans intresse för social förändring inte framkommer i tillräckligt hög grad. Detta är något även Faris (1992/1936) påpekar i sin recension av "Mind, Self, and Society" (1934) och menar att dess titel är missvisande eftersom Meads grundtanke var att samhället i alla stunder kommer först och att det är därur såväl medvetande som själv framväxer med en möjlighet att frambringa förändring. Se även Deegan (2001) för en diskussion om Meads politiska engagemang med antydan till feministiska förtecken. Jag har valt att i första hand använda mig av "Mind, Self, and Society" eftersom jag genom den ser störst möjligheter att relatera till Butlers tänkande.
 - 15 Mead (1932: 49) talar om socialitet i betydelsen av kapaciteten att vara flera saker samtidigt och jag förstår detta i termer av hans övergripande

- tanke om individers ömsesidiga anpassning.
- 16 Roberts (1992/1977) påpekar dessutom hur viktigt det är att situera Meads teoribildning inom en "bourgeois liberalism". Detta är också något Hamilton (1992) noterar när han kontrasterar Meads tänkande mot de sociologiska klassiker som verkade i Europa (Marx, Weber och Durkheim) och hur dessa engagerade sig i att försöka förstå sin tids samhällsförändring från en epok till en annan. Hamilton skriver: "In America, and particularly in such rapidly evolving modern cities such as Chicago, the problem for sociology was not so much to understand a process of social change which was pitched at the societal level, and which concentrated on the breakdown of traditional forms in favour of modern forms, but to comprehend and direct individual behavior towards socially worthwhile modes of association from which a new society could be built – where none had existed before" (1992: 2, kursivering i original).
- 17 Mead är dock inte tydlig på denna punkt och det är vanligt att han gör en begreppslig glidning snarlikt den Butler ständigt hemfaller åt mellan olika slags handlingar. Det är dock min förhoppning att i det följande bringa något slags klarhet i att även Meads förståelse av handlingar rör sig på två nivåer av vilka den ena fokuserar handlingar som möjliggör medvetande och den andra vänder sig till handlingar som är resultatet av detta medvetande.
- 18 Mead understryker att handlingar, för att de ska vara betydelsefulla, måste anta sociala former. Av denna anledning skiljer Mead mellan gester och sociala handlingar och menar att den förra är att betrakta som påbörjade varianter av de senare. Härigenom förtydligas ytterligare vikten av att den (själv)medvetna individens agerande ständigt inbegriper ett rolltagande. Därutöver menar Mead (1972/1938) att gester inte bara består av det synliga och gripbara utan kan istället delas upp i olika faser. I sin översättning av begreppen benämner Berg dessa: "perceptions-, impuls-, manipulations-, och fullbordansfaserna hos en handling" (1992: 32). En grundläggande avsikt bakom denna uppdelning är att visa hur handling både relaterar till en omvärld och kan anta problemlösningens form.
- 19 Vad gäller attitydbegreppet menar Asplund att detta är "det kanske underligaste" socialpsykologiska begreppet eftersom det ursprungligen antogs beteckna "kroppshållning eller pose" men senare har utvecklat mot att betyda "inre tillstånd och böjelser" (1983: 49). Mead (eller snarare hans postuma uttolkare) använder sig emellertid av begreppen "roll" och "attityd" synonymt (Persson 2007: 84n18) och så väljer jag att göra även i föreliggande studie (även om begreppet "rolltagande" är vad som i första hand används). I övergripande termer är begreppen roll och rolltagande möjliga att förstå som betydande situationer eller perspektiv.
- 20 Berg (1992: 37) utvecklar Meads begreppsapparat om lek och spel till att behandla "rollektstadiet" och "spelstadiet". Deegan (2001) menar dock att Meads förståelse av leken inte bör förstås som ett förstadium till dess

- inlemmande i samhället utan snarare som en inledning av detta. Istället för att använda sig av sådana begrepp som stadier menar Deegan att faser bättre inringar Meads ståndpunkt eftersom dessa inte avslutas där ett annat stadium tar vid utan snarare följer med andra faser och processer i livet senare skeden.
- 21 Deegan (2001) menar att Meads texter inte ger rättvisa åt betydelsen av lek med tanke på hur deras postuma kompilering har skett och understryker att en stor del av hans tidiga tankegångar hade sin grund observationer av barn i hans närhet. I själva verket intresserar sig Mead i hög grad för barn och de miljöer de rörde sig i (såsom skolor, dagis etc). Se exempelvis Mead (2001a; 2001c; 2001b; 2001/1896b; 2001/1896a; 2001/1910).
- 22 Det är möjligt att i detta sammanhang betrakta Meads förståelse av gester i termer av påbörjade sociala handlingar eller, som Aboulafia (1986) vill göra gällande, som ett förkroppsligande av en större samling handlingar eller beteendemönster (jfr Mead 1964/1910a: 109).
- 23 Viktigt att notera i detta sammanhang är det inte enbart är en fråga om imitation av andras gester. Mead menar därför: "It is not imitation in the sense of simply doing what one sees another person doing. The mechanism is that of an individual calling out in himself the response which he calls out in another, consequently giving greater weight to those responses than to the other responses, and gradually building up those sets of responses into a dominant whole" (1934: 66).
- 24 Denna förståelse av språk är givetvis problematisk med tanke på att den förutsätter att dess betydelse är uniform oberoende av perspektiv och asymmetriska maktfördelningar.
- 25 Blumer (1969) utvecklade Meads tänkande under rubriken symbolisk interaktionism (se även Blumer 2004). Orsaken bakom mitt val att framförallt arbeta med Mead istället för sentida utvecklingar av hans tänkande är att han i högre grad fokuserar grunden för subjektivitet och medvetande. De kommentarer som används i föreliggande studie är dock ofta skrivna utifrån ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv.
- 26 Cahill (2006) understryker vikten av att betrakta kroppen och självet som tydligare förknippade med varandra än vad Mead anser vara fallet eftersom den står i en ständig spänning mellan att vara dold och synliggjord för andra.
- 27 Miller (1973: 48) påpekar att självet för Mead i första hand är kognitivt och står därmed i bjärt kontrast till psykoanalytiska antaganden om begär eller drifter som ett slags självet grundläggande byggsten.
- 28 Meads förståelse av social kontroll är på många punkter närliggande den som Butler ger uttryck för eftersom den i hög grad är en fråga om självdisciplinering som på sätt och vis möjliggör ett fungerande aktörsskap. För att klargöra sin ståndpunkt i denna fråga vill Mead göra gällande att social kontroll inte är en fråga om "tending to crush out the human individual or to obliterate his self-conscious individuality /.../ on the

contrary, [it is] actually constitutive of and inextricably associated with that individuality” (1934: 255). Likheten mellan detta synsätt och vad Butler ger uttryck för är slående eftersom en av hennes huvudtankar är att den mänskliga kroppen måste underkasta sig den diskursiva regleringen (subjektion) i syfte att erhålla status som subjekt (subjektivering). Först genom att inte kunna handla och agera fullständigt fritt utvecklas ett aktörsskap och detta är en tanke som också återkommer hos Mead. Värt att notera är hur Crossley (2006b: 89) talar om en möjlighet att förstå Meads tankegång om självet interna konversation i relation till Foucaults teoretiserande om självdisciplinering.

- 29 I likhet med vad Schellenberg (1984) och många andra hävdar tog Mead inte något nämnvärt intryck av James (trots att de under en tid bodde tillsammans) men likväl vill jag understryka att deras likartade sätt att förstå självet strukturering (men inte dess orsak eller grund) gör en jämförelse av dem möjlig. Burkitt (1991) menar dock att Mead var influerad av James.

NOTER TILL KAPITEL V

- 1 Givetvis är det möjligt att lokalisera fler likheter och skillnader mellan Butlers och Meads tänkande än vad som kommer att presenteras i detta kapitel. Jag väljer dock att lyfta fram vad jag anser vara den för avhandlingens övergripande syfte huvudsakliga tematiken och som dessutom har möjlighet att utvecklas på empirisk väg.
- 2 Som tidigare har demonstrerats använder sig vare sig Butler eller Mead av dessa begrepp i någon nämnvärd omfattning men jag väljer att på detta sätt använda en från deras respektive perspektiv något skiljd begreppsapparat för att på det viset visa på en möjlighet att etablera en integrativ förståelse.
- 3 I kontrast till queerteoretiskt orienterade studier av transidentiteter positionerar Hines (2006) en queerteoretiskt orienterad *sociologisk* förståelse av dessa och understryker att en sådan i högre grad skulle kunna tillvarata frågan om hur genusgränser och skillnad (upp)levs av transaktörer istället för att enbart begreppsliggöra deras praktik i termer av vad hon menar vara ett homogent överskridande. Sociologiskt och socialpsykologiskt färgade studier av transidentiteter tenderar ofta att inkludera såväl transvestism som transsexualism och detta leder många gånger till att den för transvestismen specifika konstruerande pendelrörelsen från maskulinitet till femininitet inte med rättvisa isoleras i tillräckligt hög grad (jfr Ekins och King 1996; Ekins 1997; Ekins och King 2006).
- 4 Det är inte min avsikt att här tillhandahålla en historisk översikt över hur forskning kring transvestism har tett sig utan hänvisar istället till

Stryker och Whittle (2006) som tillhandahåller en samling centrala texter av stor spännvidd eller till Ackroyd (1979) för en historisk genomgång av transvestism och drag. En mer psykologiskt orienterad (och till den normativa heterosexualitetens betydelse tämligen okritisk) teoriutveckling kring olika typer av transvestism och transsexualism möter i Docter (1990/1988) eller Bullough och Bullough (1993). En något mer problematiserande teoretisk och etnografisk studie av transvestism men som trots allt vidhåller en avvikelseteoretisk ståndpunkt återfinns i Woodhouse (1989). Därutöver tillhandahåller Ferris (1993) och Senelick (2000) en översikt över transidentiteter inom scenkonstens värld och en självbiografisk mer skönlitterär berättelse står att finna i Mårtensson (1999).

- 5 Queerteoretiker har ofta närmat sig tanken om genus som ett görande genom ett studium av olika uttryck för könsöverskridande och genusvariation. Garber påpekar att detta medfört en tendens att “look *through* rather than *at* the cross-dresser, to turn away from a close encounter with the transvestite” (Garber 1997/1992: 9, kursivering i original). Något snarlikt har även förts fram av Namaste som i hårda ordalag menar att queerteori måste avvisas på politiska grunder eftersom den inte till fullo skapar en förståelse för transpersoners livsvillkor i det att de ofta används som ett exempel på hur transidentiteter utmanar genusgränserna och på det sättet reducerar dessa individer till “objects of curiosity or fascination, or useful cases to illustrate a particular position.” (Namaste 2000: 23). Jag kan hålla med Namaste i hennes kritik mot dess sällan tydliga koppling till en vardagsverklighet men vill understryka att detta inte medför ett krav på engagemang för en utsatt grupp per automatik. Påpekas bör att min studie inte strävar efter att förstå transvestism *per se* utan att det snarare är en fråga om ett empiriskt arbetsexempel för vidare teoretisk utveckling. Min avsikt är därmed inte att ge mig i kast med att formulera någon transpolitisk agenda men hoppas att jag, genom att arbeta med det empiriska materialet som jag här gör, kan bidra med att visa hur det i transvestismen inkluderade genusgörandet inte är av ett avvikande slag. Det är möjligt att betrakta den femininitet som genom transpraktiken görs som en motsvarighet till vad Halberstam kallar kvinnomaskulinitet. Hon menar “female masculinities are framed as the rejected scraps of dominant masculinity in order that male masculinity may appear to be the real thing” (1998: 1). På så sätt är det möjligt att betrakta transpraktiken som, inte en frågan om imitation, utan snarare något som ger en inblick i på vad sätt femininitet konstrueras *som* femininitet. Det blir ett sätt att tänka kring genus utan att det reduceras till den kropp som antas vara dess bärare.
- 6 Konstruktionen av dessa begrepp kan läsas i relation till vad Schrock och Boyd (2006) benämner ”reflexive transembodiment” eftersom de – även om fokus i första hand är transsexualism – gör stor sak av självreflexivitetens betydelse för de tekniker varigenom ett visst genus åstadkoms. För en

- vidare diskussion om vikten av att betrakta ”reflexivt förkroppsligande” i interaktionistiska termer hänvisas till Crossley (2006a).
- 7 Doctor och Prince (1997: 595) har dock visat att 8 av 10 transaktörer upplever sin praktik som inbegripande ett uttryck för andra sidor av sig själv emedan 2 av 10 menar att de är sig själva men med andra kläder. De visar dessutom att 71% (urval av 1.032 transvestiteter) har “appeared cross-dressed in public”, att 93% föredrar “complete cross-dressing” och att 75% har involverats i en “purge of cross-dressing” (det vill säga ett förkastande av sin transpraktik och den därtill relaterade utrustningen).
- 8 Med detta menar jag dock inte att nätgemenskapen skulle vara befriad från en heteronormativ reglering.
- 9 I likhet med vad Ekins och King (2006: 98) hävdar så inbegriper rese-metaforer av detta slag ofta en förståelse av att vara “hemma” och “borta” men poängterar att “bortavaron” kan uppta så pass stor tid att många individer känner sig “hemma” i denna.
- 10 Ekins och King talar emellertid om “transgendering” som en grundläggande social process vilken “involves moving backward and forward across the gender border, only temporarily resting on one side of the other” (2006: 35). Finn och Dell (1999) ger uttryck för en förståelse av transpraktik (som i dess vidaste bemärkelse här benämns “transgenderism”) som produktiv i bemärkelsen att transaktörens kropp utgör en yta för omförhandling av sociala och kulturella normer/institutioner och pekar på vikten av att låta begripliggöra denna förhandling som inbegripande båda involverade genus och växlingen dem emellan. Roen (2002) ger stöd för tanken om att transpraktik många gånger står i spänd relation till en rörelse utanför rumsgarderoben och pekar dessutom hur denna rörelse och dess karaktär kan tolkas i termer av (trans-)politisk medvetenhet men understryker att det är viktigt att notera på vad sätt aktörer förhåller sig till och resonerar kring denna öppenhet för det sätt på vilket den ska förstås.

NOTER TILL KAPITEL VI

- 1 När jag i det följande talar om olika handlingar eller gester som genuspräglade är det inte min avsikt att förstå dessa som utrustade med något slags självklara egenskaper utan snarare vill jag peka på hur de är del av en diskursiv föreställning om genus.
- 2 Tanken om att genus kan beskrivas i termer av ett rörelsemönster eller kroppsligt sätt att handla möter även hos Esterberg (1996).
- 3 Med andra ord möter i självpresentationerna inte en upplösning av genusgränserna och därmed blir det möjligt problematisera sådana föreställningar som Whittle ger uttryck för: ”transgender behaviour not

- only challenges sexual dimorphism in that boundaries are crossed, but it provides a challenge to the boundaries ever being there” (2002: 69).
- 4 Vid vissa tillfällen kommer jag av stilistiska skäl att frångå denna begreppsapparat men vill klargöra att denna förståelse av maskulinitet *och* femininitet som konstruerad genom transpraktiken genomgående är närvarande i denna text.
- 5 de Beauvoir pekar på en möjlig tolkning av detta när hon menar att vissa kläder är möjliga att förstå som ”feminine narcissism in concrete form; it is a uniform and an adornment; by means of it the woman who is deprived of *doing* anything feels that she expresses what she *is*. To care for her beauty, to dress up, is a kind of work that enables her to take possession of her person as she takes possession of her home through housework; her ego then seems chosen and recreated by herself” (1997/1949b: 543, kursivering i original).

NOTER TILL KAPITEL VII

- 1 Jag vill poängtera att detta är min tolkning av deras resonemang.
- 2 Avgörande för sammanhanget är att alla transaktörer som omnämns i föreliggande studie redan har tagit ett steg från ensamhetens lek med tanke på att de har valt att registrera en profil på qruiser.com.
- 3 Garderoben är dock inte uteslutande förtryckande utan kan också, som Lindholm påpekar, utgöra ”ett rum för kreativitet och skapande” (2003: 74n14).
- 4 En utveckling av dessa resonemang genom att närmare granska hur relationen mellan kläd- och rumsgarderob ser ut inom genusgränsen vore emellertid intressant.

NOTER TILL KAPITEL VIII

- 1 Med detta begrepp vill jag peka på såväl individens unika karaktär som dess grund i ett socialt samspel.
- 2 Det är möjligt att betrakta detta som ett sätt att göra motstånd mot den andres grepp över ens subjektivitet. Att bli namngiven och på det sättet få sin existens upphängd i den heterosexuella matrisens trådar är, som Butler uttrycker det, traumatiskt eftersom “it is an act that precedes my will, an act that brings me into a linguistic world in which I might then begin to exercise agency at all. A founding subordination and yet the scene of agency, is repeated in the ongoing interpellations of social life” (1997a: 38).

NOTER TILL KAPITEL IX

- 1 En mängd litteratur finns att tillgå som tillhandahåller såväl introducerande som fördjupande diskussioner om kläder ur olika perspektiv. Även om kläder har haft en central roll inom sociologins historia har dess fokus i första hand varit mode (jfr Barthes 1983; Blumer 1995; Veblen 1915/1899). Som talade exempel på detta kan nämnas att det finns ett antal systematiserade försök att relatera modeteoretiska perspektiv med symbolisk interaktionism (Kaiser et al. 1995; Nagasawa et al. 1995, 1996). I mer övergripande sociologiskt färgade modeteoretiska termer diskuterar Crane (2000) relationen mellan mode, identitet och social förändring. Det är främst som en kulturell och tidsbunden artefakt uttryckande klass- eller genustillhörighet som kläder har väckt sociologers intresse (jfr Rubinstein 1995). Det är dock inte ovanligt att teoretiker inom detta fält delvis diskuterar mode i mer övergripande termer samtidigt som ett, om än outtalat, intresse för betydelsen av relationen mellan subjektivitet, kropp, kläder och olika typer av reglering möter (jfr Entwistle 2000; Entwistle 2002). För en introduktion till modeteoretiska texter av sociologisk och socialpsykologisk relevans hänvisas till Carter (2003).
- 2 Stone grundar framförallt sin begreppsanvändning på Goffmans (1974/1959) dramaturgiska socialpsykologi vilken från grunden är uppbyggd av teatermetaforer (jfr Stone 1995/1962: 19, 37n1). Framförallt använder sig Stone av termen "appearance" till vilken det svenska språket saknar en väl fungerande motsvarighet. Jag har istället valt att använda mig av begreppet utseende (jämför begreppets användning i avhandlingens tidigare delar) för att accentuera dess visuella aspekt. Samtidigt ska detta syfta till att göra en distinktion gentemot begreppet "performance" (vilket jag tidigare har översatt med "teatraliskt framträdande"). Stone definierar termen "appearance" som: "that phase of the social transaction which establishes identifications of the participants. As such, it may be distinguished från *discourse*, which we conceptualize as the text of the transaction—*what* the parties are discussing. Appearance and discourse are two distinct dimensions of the social transaction. The former seems more basic. It sets the stage for, permits, sustains, and delimits the possibilities of discourse by underwriting the possibilities of meaningful discussion" (1995/1962: 21, kursivering i original).
- 3 Stone använder sig av begreppet "discourse" vilket här översatts med "samtal" för att undvika en oönskad koppling till det teoretiska diskursbegreppet (se föregående not för dess relation till begreppet "appearance").
- 4 Inte minst ger detta stöd åt Butlers tanke om att det alltid finns en möjlighet att "göra" och tolka genus "felaktigt".

- 5 Stone använder här begreppet *lekstadiet* men i syfte att nå en begrepps-harmonisering väljer jag att använda begreppet *fas* istället. Kommenteras bär även kostymbegreppet som kan förstås i termer av kläder med syfte att framföra en viss teatralisk eller rituell roll som kan antas vara från vardagslivet skild (jfr Kaiser 1998: 4).
- 6 Mead framför en snarlik tanke i det att han menar att “the child can delimit his bodily surfaces only through things not his body, and he reaches the entire surfaces of things not his body before he reaches his own organism as a bounded thing” (1932: 119).
- 7 Till skillnad från Stone skiljer Craik (2005: 17) mellan formella uniformer (till exempel militär- eller polisuniformer), informella uniformer (såsom skidkläder eller skateboardkläder) samt kvasiuniformer vilka mer liknar Stones begrepp eftersom de signalerar genus, professionell roll eller liknande.
- 8 Mead menar att relationen mellan individer och fysiska ting är som “the attitude which one has toward other objects; it is a social attitude” (1934: 183). Jämför även Mead (1964/1912) samt Mead (1932: 120ff) där han gör gällande att fysiska ting definieras av deras yttre gränser och att det är i spänningen mellan individen och dessa ting som deras mening uppstår.
- 9 Det är dock aningen oklart om James talar om självet eller om miget i detta sammanhang eftersom olika utgåvor använder olika begrepp.
- 10 Kroppens plats i den sociologiska forskningen har historiskt sett präglats av dess från närvaro (absent presence) på så sätt att den har befunnit sig i den sociologiska fantasins centrum medan sociologin dock inte har lyckats förstå den förkroppsligade människan i sig som en avgörande faktor (Shilling 2003). Detta är något som även Synnott (1993) har diskuterat och han hävdar att det är möjligt att ompröva kroppens plats inom sociologin för att visa att den ingalunda befinner sig i dess periferi utan snarare i dess absoluta centrum med tanke på dess vikt för självet och det sociala samspelet. Sedan 1990-talet, hävdar Waskul och Vannini (2006), har dock kroppen kommit att få ett ökat intresse inom sociologin och som ett resultat av genomgripande sociala, teknologiska och politiska förändringar förefaller idag kroppen och den förkroppsligade upplevelsen att vara mer intressant än någonsin. Som Waskul och Vannini (2006) påpekar är det dock svårt att tala i termer av en entydig “kroppens sociologi” eftersom kroppen som sociologiskt forskningsfält kommit att bli lika spretigt och mångtydigt som sociologin i stort tenderar att vara. Det är av denna anledning mer lämpligt att tala om kroppssociologier där dess pluralform pekar inte bara mot existensen av flera olika slags angreppssätt utan därtill mot det faktum att kroppen som sådan inte kan förstås som ett enhetligt studieobjekt. Som en följd av detta vill Waskul och Vannini göra gällande att: “[t]he body and experiences of embodiment *are* layered, nuanced, complex, and multifaceted – at the level of human subjective

experience, interaction, social organization, institutional agreements, cultural processes, society, and history” (2006: 2, kursivering i original). Med tanke på denna spretighet vill Waskul och Vannini (2006) särskilt ringa in ett sätt att angripa kroppen och den förkroppsligade upplevelsen ur ett symboliskt interaktionistiskt perspektiv. Eftersom detta perspektiv har sin upprinnelse i den amerikanska pragmatismen erbjuds en förståelse av individer som, för att återigen citera Waskul och Vannini, “active and creative agents; a human world that both shapes the doings of people and is fashioned by the doings of people; a determined emphasis on how subjectivity, meaning and consciousness do not exist prior to experience, but are emergent in action and interaction” (2006: 3). Waskul och Vannini vill sålunda föreslå att ett symboliskt interaktionistiskt sätt angripa för(kropp)sligande är fruktbart eftersom ett sådant möjliggör en förståelse av kroppen som något mer än enbart ett fysiskt objekt. Som ett socialt objekt är kroppen framförallt en bärare av mening och är på detta sätt alltid både subjekt och objekt. Som Waskul och van der Riet (2002: 510) hävdar är “the body as an object cannot be separated from the body as a subject; they are emergent from one another” och därför måste förkroppsligande också förstås som den process varigenom kroppen som objekt upplevs, produceras, blir understödd och/eller transformerad av kroppen som subjekt. Detta vidareutvecklas av Waskul och van der Riet som argumenterar för att “a person does not ‘inhabit’ a static object body but is subjectively embodied in a fluid, emergent, and negotiated process of being. In this process, body, self, and social interaction are interrelated to such an extent that distinctions between them are not only permeable and shifting but also actively manipulated and configured” (2002: 488).

- 11 James intresse för kläder och det faktum att han låter dessa tillsammans med kroppen stå på första parkett i hans definition av självet är, hävdar Watson (2004), emellertid ingen slump eftersom han under sin livstid visade ett stort intresse för hur individer i hans omgivning klädde sig.
- 12 En tänkbar utveckling av dessa tankar kan göras i relation till Lindholm, som använder sig av begreppet “dubbellivssituationer” för att ringa in de sociala “mikrosituationer” i vilka “frågor om döljande och öppenhet har aktualiserats” (2003: 10). Även om Lindholm i första hand fokuserar på homosexualitet talar hon om spänningen mellan att berätta och att vara tyst och detta knyter an till den problematik som handlar om att med klädernas hjälp på olika sätt förhålla sig till relationen mellan rums- och klädgarderobens gränser. Lindholm är tydlig med att inte säga sig vilja använda begreppet “komma-ut” eftersom hon anser detta vara missvisande för de dubbellivssituationer hon talar om. Komma-ut-begreppet antyder tanken om att en gång för alla visa upp en tidigare dold identitet och detta beskriver inte dynamiken i hur sådana situationer kan se ut. “Man kan välja att inte säga något, att dölja” skriver Lindholm (2003: 11), och pekar på vikten av att ett liv i öppenhet kräver en ständig repetition för

att hållas vid liv. I detta sammanhang vill jag mena att trosans självkommunikativa funktion spelar en viktig roll. Samtidigt blir det tydligt att transaktörernas strävan efter att låta sina klädda kroppar uppvisa ett visst slags utseende har att göra med hur det “[i] en dubbellivssituation ligger /.../ nära till hands att strategiskt använda sig av uttryck eller språkbruk som man *tror* är begripliga för andra i situationen” (Lindholm 2003: 57, min kursivering).

- 13 Det är viktigt att notera en annan aspekt av underkläder och det är att de syftar till att dölja kroppen även för dess bärare. Även om dessa kroppsdelar på grund av yttre kläderlager trots allt inte syns blir det avgörande att dölja dem. På så sätt är det möjligt att tänka kring underkläder som Joseph (1995: 83) understryker i detta sammanhang att “[u]nderwear functions as the physical equivalent of a superego” men i detta sammanhang utgör en sådan begreppsanvändning ett problematiskt moment. Joseph menar vidare att “[c]oncealment is desired when the body is seen as visually contaminating and therefore to be hidden not only from others but from one’s own self” (ibid).

Referenser

- Abelove, Henry, Barale, Michèle Aina, och Halperin, David M. (red.) (1993), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York: Routledge.
- Aboulafia, Mitchell (1986), *The Mediating Self: Mead, Sartre, and Self-Determination*. New Haven & London: Yale University Press.
- (2001), *The Cosmopolitan Self: George Herbert Mead and Continental Philosophy*. Urbana & Chicago: University of Illinois Press.
- Ackroyd, Peter (1979), *Dressing up: transvestism and drag: the history of an obsession*. London: Thames and Hudson.
- Alasuutari, Pertti (1995/2000), *Researching Culture: Qualitative Method and Cultural Studies*. London: Sage.
- Alexander, Jonathan (2002a), "Homo-Pages and Queer Sites: Studying the Construction and Representation of Queer Identities on the World Wide Web", *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7 (2-3), 85-106.
- (2002b), "Queer Webs: Representations of LGBT People and Communities on the World Wide Web", *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7 (2-3), 77-84.
- Alvesson, Mats och Deetz, Stanley (2000), *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Ambjörnsson, Fanny (2006), *Vad är queer?*. Stockholm: Natur och kultur.
- Asplund, Johan (1983), *Tid, rum, individ och kollektiv*. Stockholm: LiberFörlag.
- (1997/1987), *Det sociala livets elementära former*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- Austin, John Langshaw (1984/1955), *How To Do Things With Words*. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Barthes, Roland (1983), *The Fashion System*. Berkeley: University of California Press.
- Baumeister, Roy F. (1998), "The Self", i Daniel T. Gilbert, Susan T. Fiske,

- och Gardner Lindzey (red.), *The Handbook of Social Psychology*. Boston: McGraw-Hill, 680-740.
- Baym, Nancy K. (2006), "Finding Quality in Qualitative Research", i David Silver och Adrienne Massanari (red.), *Critical Cyberculture Studies*. New York & London: New York University Press, 79-87.
- de Beauvoir, Simone (1997/1949b), *The Second Sex*. London: Vintage.
- Bell, David (2001), *An Introduction to Cybercultures*. London: Routledge.
- (2006), "Introduction: Approaching Cyberculture", i David Bell (red.), *Cybercultures*. London & New York: Routledge, 1-10.
- (2007), *Cyberculture Theorists: Manuel Castells and Donna Haraway*. London & New York: Routledge.
- Bell, David och Kennedy, Barbara M. (red.) (2000), *The Cybercultures Reader*. London: Routledge.
- Bell, V. (1999), "On Speech, Race and Melancholia: An Interview with Judith Butler", *Theory, Culture & Society*, 16 (2), 163-74.
- Berg, Lars-Erik (1977/1975), "Medvetandets uppkomst: En tolkning av G H Meads socialpsykologi", i Lars-Erik Berg, et al. (red.), *Medvetandets sociologi: En introduktion till symbolisk interaktionism*. Stockholm: Wahlström & Widstrand, 43-72.
- (1989), "Den sociala människan: Om den symboliska interaktionismen", i Per Månsson (red.), *Moderna samhällsteorier: Traditioner, riktningar, teoretiker*. Stockholm: Bokförlaget Prisma, 155-84.
- (1992), *Den lekande människan: En socialpsykologisk analys av lekandets dynamik*, Lund: Studentlitteratur.
- Berg, Martin (2000a), "Heterosexualiteten finns i tabut. Alltid." *Mahskara*, nr 3.
- (2000b), "Låt oss omskapa verkligheten", *Wannabe*, nr 1.
- (2000c), "Normen, Mimesis och Begriplighetens Galler: Queerteori möter Kunskapssociologi", Magisteruppsats, Lunds universitet, Teologiska institutionen.
- (2000d), "Digital struktur och social förändring: Drömmen om det virtuella Jerusalem." Examensarbete i religionssociologi, Lunds universitet, Teologiska institutionen.
- (2002), "Digital structure and communicative politics." Magisteruppsats, Lunds universitet, Sociologiska institutionen.
- Berger, Peter L. och Luckmann, Thomas (1991/1966), *The Social Construction of Reality: a Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin.
- Bevir, Mark (1999), "Foucault and Critique: Deploying Agency against Autonomy", *Political Theory*, 27 (1), 65-84.
- Blumer, Herbert (1969), *Symbolic Interactionism: Perspective and Method*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- (1995), "Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection", i Mary Ellen Roach-Higgins, Joanne B. Eicher, och Kim Johnson, K. P. (red.), *Dress and Identity*. New York: Fairchild Publications,

- 378-92.
- (2004), *George Herbert Mead and Human Conduct*. Walnut Creek: AltaMira Press.
- Bornstein, Kate (1994), *Gender Outlaw: On Men, Women, and the Rest of Us*. New York ; London: Routledge.
- Bourgeois, Patrick L. och Rosenthal, Sandra B. (1977), "Mead, Merleau-Ponty, and the Lived Perceptual World", *Philosophy Today*, 21, 56-61.
- (1988), "Meaning and Human Behavior: Mead and Merleau-Ponty", *The Southern Journal of Philosophy*, 26 (3), 339-49.
- (1990a), "Role Taking, Corporeal Intersubjectivity and Self: Mead and Merleau-Ponty", *Philosophy Today*, 34 (2), 117-28.
- (1990b), "Scientific Time and the Temporal Sense of Human Existence: Merleau-Ponty and Mead", *Research in Phenomenology*, 20, 152-63.
- (1990c), "The Field of Perception and the Dimension of Human Activity: Mead and Merleau-Ponty", *The Southern Journal of Philosophy*, 28 (1), 77-90.
- (1991), *Mead and Merleau-Ponty: Toward a Common Vision*. Albany: State Univ. of New York Press.
- (1993), "The Present as the Seat of Temporal Existence: Merleau-Ponty and Mead", *International Studies in Philosophy*, 25 (3), 1-15.
- (1994a), "The World of Truth: Merleau-Ponty and Mead", *Southwest Philosophy Review*, 10 (2), 49-58.
- (1994b), "Deconstruction or Reconstruction of the Living Present: Derrida or Merleau-Ponty and Mead", *International Studies in Philosophy*, 26 (4), 1-17.
- Brickell, Chris (2005), "Masculinities, Performativity, and Subversion: A Sociological Reappraisal", *Men and Masculinities*, 8 (1), 24-43.
- (2006a), "Sexology, the Homo/Hetero Binary, and the Complexities of Male Sexual History", *Sexualities*, 9 (4), 423-47.
- (2006b), "The Sociological Construction of Gender and Sexuality", *Sociological Review*, 54 (1), 87-114.
- Brown, Michael P. (2000), *Closet Space: Geographies of Metaphor from the Body to the Globe*. New York: Routledge.
- Bullough, Bonnie och Bullough, Vern (1997), "Are Transvestites Necessarily Heterosexual?" *Archives of Sexual Behavior*, 26 (1), 1-12.
- Bullough, Vern L. och Bullough, Bonnie (1993), *Cross dressing, sex, and gender*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Burkitt, Ian (1991), *Social Selves: Theories of the Social Formation of Personality*. London: Sage.
- (1998), "Sexuality and Gender Identity: from a Discursive to a Relational Analysis", *The sociological Review*, 483-504.
- Bury, Rhiannon (2005), *Cyberspaces of Their Own: Female Fandoms Online*. New York: Peter Lang.
- Butler, Judith (1988), "Performative Acts and Gender Constitution: An

- Essay in Phenomenology and Feminist Theory”, *Theatre Journal*, 40 (4), 519-31.
- (1989), “Foucault and the Paradox of Bodily Inscriptions”, *The Journal of Philosophy*, 86 (11), 601-07.
- (1990), *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London & New York: Routledge.
- (1993a), *Bodies that Matter: On the Discursive Limits of "Sex"*. London & New York: Routledge.
- (1993b), “Imitation and Gender Insubordination”, i Henry Abelove, Michèle Aina Barale, och David M. Halperin (red.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York: Routledge, 307-20.
- (2005a/1993), “Queerkritik”, i Tiina Rosenberg (red.), *Könet Brinner! Judith Butler. Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm: Natur och kultur, 95-126.
- (2005b/1993), “Könet brinner”, i Tiina Rosenberg (red.), *Könet Brinner! Judith Butler. Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm: Natur och kultur, 189-200.
- (1997a), *Excitable Speech: A Politics of the Performative*. London & New York: Routledge.
- (1997b), *The Psychic Life of Power: Theories in Subjection*. Stanford: Stanford University Press.
- (2005a/1997), “Genusmelankoli/Avvisad identifikation”, i Tiina Rosenberg (red.), *Könet Brinner! Judith Butler. Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm: Natur och kultur, 167-88.
- (2005b/1997), “Smittsamma ord”, i Tiina Rosenberg (red.), *Könet Brinner! Judith Butler. Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm: Natur och kultur, 201-34.
- (2004), *Undoing Gender*. New York: Routledge.
- (2005), *Giving an Account of Oneself*. New York: Fordham University Press.
- (2006), *Genus ogjort: kropp, begär och möjlig existens*, övers. Karin Lindeqvist (Stockholm: Norstedts akademiska förlag).
- (2007/1990), *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. Göteborg: Daidalos.
- Cahill, Spencer E. (2006), “Building Bodily Boundaries: Embodied Enactment and Experience”, i Dennis D. Waskul och Phillip Vannini (red.), *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*. Aldershot: Ashgate, 69-82.
- Callero, Peter L. (2003), “The Sociology of the Self”, *Annual Review of Sociology*, 29, 115-33.
- Campbell, K. (2001), “The Plague of the Subject: Psychoanalysis and Judith Butler’s Psychic Life of Power”, *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 6 (1-2), 35-48.
- Carter, Michael (2003), *Fashion Classics from Carlyle to Barthes*. Oxford: Berg.
- Cavallaro, Dani och Warwick, Alexandra (1998), *Fashioning the Frame:*

- Boundaries, Dress and Body*. Oxford: Berg.
- Cavanagh, Allison (2007), *Sociology in the Age of the Internet*. Berkshire: Open University Press.
- Charmaz, Kathy (1983), "The Grounded Theory Method: An Explication and Interpretation", i Robert M. Emerson (red.), *Contemporary Field Research: A Collection of Readings*. Boston: Little, Brown, 109-26.
- Chiou, Wen-Bin och Wan, Chin-Sheng (2006), "Sexual Self-Disclosure in Cyberspace among Taiwanese Adolescents: Gender Differences and the Interplay of Cyberspace and Real Life", *CyberPsychology & Behavior*, 9 (1), 46-53.
- Cornetto, Karen M. och Nowak, Kristine L. (2006), "Utilizing Usernames for Sex Categorization in Computer-Mediated Communication: Examining Perceptions and Accuracy", *CyberPsychology & Behavior*, 9 (4), 377-87.
- Craik, Jennifer (2005), *Uniforms Exposed: From Conformity to Transgression*. Oxford & New York: Berg.
- Crane, Diana (2000), *Fashion and its Social Agendas: Class, Gender, and Identity in Clothing*. Chicago: University of Chicago Press.
- Crossley, Nick (2006a), "The Networked Body and the Question of Reflexivity", i Dennis D. Waskul och Phillip Vannini (red.), *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*. Aldershot: Ashgate, 21-34.
- (2006b), *Reflexive Embodiment in Contemporary Society*. Berkshire: Open University Press.
- Daneback, Kristian, Cooper, Al, och Månsson, Sven-Axel (2005), "An Internet Study of Cybersex Participants", *Archives of Sexual Behavior*, 34 (3), 321-28.
- Danet, Brenda (1998), "Text as Mask: Gender, Play, and Performance on the Internet", i Steven G. Jones (red.), *CyberSociety 2.0: Revisiting Computer-Mediated Communication and Community*. Thousand Oaks: Sage, 129-58.
- Deegan, Mary Jo och Burger, John S. (1992/1978), "George Herbert Mead and Social Reform: His Work and Writings", i Peter Hamilton (red.), *George Herbert Mead: Critical Assessments I*. London & New York: Routledge, 171-83.
- Deegan, Mary Jo (2001), "Play, School, and Society". New York: Peter Lang.
- Docter, Richard F. (1990/1988), *Transvestites and Transsexuals: Toward a Theory of Cross-Gender Behavior*. New York & London: Plenum Press.
- Docter, Richard F. och Prince, Virginia (1997), "Transvestism: A Survey of 1032 Cross-Dressers", *Archives of Sexual Behavior*, 26 (6), 589-605.
- Dudrick, David (2005), "Foucault, Butler, and the Body", *European Journal of Philosophy*, 13 (2), 226-46.

- Dunn, Robert G. (1997), "Self, Identity, and Difference. Mead and the Poststructuralists", *The Sociological Quarterly*, 38 (4), 687-705.
- Edenheim, Sara (2005), "Könet brinner!" *Ord & bild*, 1, 110-13.
- Eicher, Joanne B. och Roach-Higgins, Mary Ellen (1995), "Dress, Gender and Age", i Mary Ellen Roach-Higgins, Joanne B. Eicher, och Kim Johnson, K. P. (red.), *Dress and identity*. New York: Fairchild Publications, 101-05.
- Ekins, Richard (1997), *Male Femaling: A Grounded Theory Approach to Cross-Dressing and Sex-Changing*. London & New York: Routledge.
- Ekins, Richard och King, Dave (2006), *The Transgender Phenomenon*. London: Sage.
- (red.) (1996), *Blending Genders: Social Aspects of Cross-Dressing and Sex-Changing*. London & New York: Routledge.
- Elliot, Anthony (2001), *Concepts of the Self*. Cambridge & Oxford: Polity Press.
- Eng, David L., Halberstam, Judith, och Muñoz, Esteban (2005), "Introduction: What's Queer about Queer Studies Now?" *Social Text*, 23 (3-4), 1-17.
- Entwistle, Joanne (2000), *The Fashioned Body: Fashion, Dress and Modern Social Theory*. Cambridge: Polity Press.
- (2002), "The Dressed Body", i Mary Evans och Ellie Lee (red.), *Real Bodies: A Sociological Introduction*. New York: Palgrave, 133-50.
- Epstein, Steven (1994), "A Queer Encounter: Sociology and the Study of Sexuality", *Sociological Theory*, 12 (2), 188-202.
- Esterberg, Kristin G. (1996), "A Certain Swagger When I Walk': Performing Lesbian Identity", i Steven Seidman (red.), *Queer Theory/Sociology*. Oxford: Blackwell Publishers, 259-79.
- Eves, Alison (2004), "Queer Theory, Butch/Femme Identities and Lesbian Space", *Sexualities*, 7 (4), 480-97.
- Faris, Ellsworth (1992/1936), "Review of Mind, Self, and Society", i Peter Hamilton (red.), *George Herbert Mead: Critical Assessments I*. London & New York: Routledge, 17-20.
- Ferreday, Debra och Lock, Simon (2007), "Computer Cross-Dressing: Queering the Virtual Subject", i Kate O'Riordan och David J. Phillips (red.), *Queer Online: Media Technology & Sexuality*. New York: Peter Lang, 155-74.
- Ferris, Lesley (red.) (1993), *Crossing the Stage: Controversies on Cross-Dressing*. London & New York: Routledge.
- Figueroa Sarriera, Heidi J. (2006), "Connecting the Selves: Computer-Mediated Identification Processes", i David Silver och Adrienne Massanari (red.), *Critical Cyberculture Studies*. New York & London: New York University Press, 97-106.
- Finn, Mark och Dell, Pippa (1999), "Practices of body management: transgenderism and embodiment", *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 9 (6), 463-76.
- Flichy, Patrice (2007/2001), *The Internet Imaginaire*. Cambridge & London:

- The MIT Press.
- Fornäs, Johan, et al. (2002), "Into Digital Borderlands", i Johan Fornäs, et al. (red.), *Digital Borderlands: Cultural Studies of Identity and Interactivity on the Internet*. New York: Peter Lang, 1-47.
- Foucault, Michel (1991/1977), *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. London: Penguin Books.
- (1990/1979), *The History of Sexuality I*. New York: Vintage Books.
- Franklin, Aretha (2005/1967), "A Natural Woman", *Soul Masters: Share Your Love With Me*. Carinco AG.
- Gamson, Joshua och Dawne, Moon. (2004), "The Sociology of Sexualities: Queer and Beyond", *Annual Review of Sociology*, 30, 47-64.
- Garber, Marjorie (1997/1992), *Vested Interests: Cross-Dressing & Cultural Anxiety*. New York: Routledge.
- Garfinkel, Harold (1967), *Studies in Ethnomethodology*. Cambridge: Polity Press.
- Gilje, Nils och Grimen, Harald (2007/1992), *Samhällsvetenskapernas förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Glaser, Barney G. och Strauss, Anselm L. (1967), *The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research*. New York: Aldine de Gruyter.
- Glaser, Barney G. (1978), *Theoretical Sensivity: Advances in the Methodology of Grounded Theory*. Mill Valley: Sociology Press.
- (1992), *Basics of Grounded Theory Analysis: Emergence vs Forcing*. Mill Valley: Sociology Press.
- (1998), *Doing Grounded Theory: Issues and Discussions*. Mill Valley: Sociology Press.
- (2001), *The Grounded Theory Perspective: Conceptualization Contrasted with Description*. Mill Valley: Sociology Press.
- Goff, Tom W (1980), *Marx and Mead: Contributions to a sociology of knowledge*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Goffman, Erving (1974/1959), *Jaget och maskerna*. Stockholm: Bokförlaget Prisma.
- (1979/1976), *Gender Advertisements*. New York & London: Harper Colophon Books.
- (1977), "The Arrangement between the Sexes", *Theory and Society*, 4 (3), 301-31.
- Gustavsson, Bengt. (2004), "Kunskapande metoder inom samhällsvetenskapen", i Bengt Gustavsson (red.), *Grundad teori*. Lund: Studentlitteratur.
- Guvå, G. och Hylander, I. (2003), *Grundad teori – ett teorigenererande forskningsperspektiv*. Stockholm: Liber.
- Guy, Alison, Green, Eileen, och Banim, Maura (2001), *Through the Wardrobe: Women's Relationships with their Clothes*. Oxford: Berg.
- Halberstam, Judith (1998), *Female Masculinity*. Durham & London: Duke University Press.
- Halberstam, Judith och Volcano, Del Lagrace (1999), *The Drag King Book*.

- London & New York: Serpent's Tail.
- Halberstam, Judith (2005), *In a Queer Time and Place. Transgender Bodies, Subcultural Lives*. New York & London: New York University Press.
- Hall, Donald E. (2003), *Queer Theories*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hamilton, Peter (red.), (1992), *George Herbert Mead: Critical Assessments I*. London & New York: Routledge.
- Haraway, Donna (2000), "A Cyborg Manifesto: Science, Technology and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century", i David Bell och Barbara M. Kennedy (red.), *The Cybercultures Reader*. London: Routledge, 291-324.
- Heap, Chad (2003), "The City as a Sexual Laboratory: The Queer Heritage of the Chicago School", *Qualitative Sociology*, 26 (4), 457-88.
- Hedges, Warren, Spivak, Gayatri Chakravorty, och Benhabib, Seyla (1999), "Martha C. Nussbaum and Her Critics: An Exchange", *New Republic*, 220 (16), 43-46.
- Hegland, Jane E. och Nelson, Nancy J. (2002), "Cross-Dressers in Cyber-Space: Exploring the Internet as a Tool for Expressing Gendered Identity", *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7 (2-3), 139-61.
- Hillis, Miller J. (2007), "Performativity as Performance / Performativity as Speech Act: Derrida's Special Theory of Performativity", *South Atlantic Quarterly*, 106 (2), 219-35.
- Hines, Sally (2006), "What's the Difference? Bringing Particularity to Queer Studies of Transgender", *Journal of Gender Studies*, 15 (1), 49-66.
- Holliday, Ruth (2000), "We've Been Framed: Visualising Methodology", *The Sociological Review*, 48 (4), 503-22.
- (2004), "Filming 'The Closet': The Role of Video Diaries in Researching Sexualities", *American Behavioral Scientist*, 47 (12), 1597-616.
- Holstein, James A. och Gubrium, Jaber F. (2000), *The Self we Live by: Narrative Identity in a Postmodern World*. New York: Oxford University Press.
- Huizinga, Johan (2001/1945), *Den lekande människan (Homo Ludens)*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Ingraham, Chrys (1994), "The Heterosexual Imaginary: Feminist Sociology and Theories of Gender", *Sociological Theory*, 12 (2), 203-19.
- Irvine, Janice M. (1994), "A Place in the Rainbow: Theorizing Lesbian and Gay Culture", *Sociological Theory*, 12 (2), 232-48.
- (2003), "'The Sociologist as Voyeur': Social Theory and Sexuality Research, 1910-1978", *Qualitative Sociology*, 26 (4), 429-56.
- Isaiah Green, Adam (2007), "Queer Theory and Sociology: Locating the Subject and the Self in Sexuality Studies", *Sociological Theory*, 25 (1), 26-45.
- Israel, Joachim (1979), *Om relationistisk socialpsykologi*. Göteborg:

- Bokförlaget Korpen.
- (1982), *Om konsten att blåsa upp en ballong inifrån*. Göteborg: Bokförlaget Korpen.
- (2005/1999), *Handling och samspel: Ett socialpsykologiskt perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- Jackson, Stevi (2001), "Why a Materialist Feminism is (Still) Possible – and Necessary", *Women's Studies International Forum*, 24 (3-4), 283-93.
- Jagose, Annamarie (1996), *Queer Theory: an Introduction*. New York: New York University Press.
- James, William (1890a), *The Principles of Psychology I*. London: Macmillan.
- (1890b), *The Principles of Psychology II*. London: Macmillan.
- (1892), *Psychology: Briefer Course*. New York: Henry Holt and Company.
- Joas, Hans (1992/1981), "George Herbert Mead and the "Division of Labor": Macrosociological Implications of Mead's Social Psychology", i Peter Hamilton (red.), *George Herbert Mead: Critical Assessments III*. London & New York: Routledge, 84-97.
- (1985), *G.H. Mead: a Contemporary Re-Examination of his Thought*. Cambridge: Polity Press.
- (2001), "The Emergence of the New: Mead's Theory and Its Contemporary Potential", i George Ritzer och Barry Smart (red.), *Handbook of Social Theory*. London: Sage, 89-99.
- Johansson, Thomas (1999), *Socialpsykologi: Moderna teorier och perspektiv*. Lund: Studentlitteratur.
- (2002), *Bilder av självet: Vardagslivets förändring i det senmoderna samhället*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Jones, Steve (2006), "Foreword: Dreams of Fields: Possible Trajectories of Internet Research", i David Silver och Adrienne Massanari (red.), *Critical Cyberculture Studies*. New York & London: New York University Press, ix-xvii.
- Joseph, Nathan (1995), "Layers of Signs", i Mary Ellen Roach-Higgins, Joanne B. Eicher, och Kim Johnson, K. P. (red.), *Dress and Identity*. New York: Fairchild Publications, 80-85.
- Judith, A. Howard (2000), "Social Psychology of Identities", *Annual Review of Sociology*, 26, 367-93.
- Kaiser, Susan B., Nagasawa, Richard H., och Hutton, Sandra S. (1995), "Construction of an SI Theory of Fashion: Part 1. Ambivalence and Change", *Clothing and Textiles Research Journal*, 13 (3), 172-83.
- Kaiser, Susan B. (1998), *The Social Psychology of Clothing: Symbolic Appearances in Context*. New York: Fairchild Publications.
- Kelly, Deirdre M., Pomerantz, Shauna, och Currie, Dawn H. (2006), "No Boundaries? Girls' Interactive, Online Learning About Femininities", *Youth & Society*, 38 (1), 3-28.
- Kessler, Suzanne J. och McKenna, Wendy (1985), *Gender: an*

- Ethnomethodological Approach*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kirby, Vicki (2002), "When All That Is Solid Melts Into Language: Judith Butler and the Question of Matter", *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7 (4), 265-80.
- Kulick, Don (1996), "Queer Theory: vad är det och vad är det bra för?" *Lambda Nordica*, (3-4), 5-22.
- Kulick, Don, et al. (1996), "Queer Theory: vad är det och vad är det bra för?" *Lambda Nordica*, 2 (3-4).
- Langer, Roy och Beckman Suzanne, C. (2005), "Sensitive Research Topics: Netnography Revisited", *Qualitative Market Research*, 8 (2), 189-203.
- Larsson, Sam (1997), *Det andra jaget vid manlig transvestism: ett jagteoretiskt och kognitionspsykologiskt perspektiv*. Uppsala & Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Lindfors, Lill (2004/1967), "En sån karl", *24 Bästa* (Universal Music AB).
- Lindholm, Margareta (1993), "Gender Trouble", *Tvärtanten*, 1, 8-11.
- (2003), *Dubbelliv: Reflektioner om döljande och öppenhet*. Ystad: Kabusa Böcker.
- Lundin, Elin (2004), *Motstånd och kreativitet: George Herbert Meads bidrag till aktör-strukturdebatten*. Stockholm & Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposion.
- Långström, Niklas och Zucker, Kenneth J. (2005), "Transvestic Fetishism in the General Population: Prevalence and Correlates", *Journal of Sex & Marital Therapy*, 31 (2), 87-95.
- Maczewski, M., Storey, M-A., och Hoskins, M. (2004), "Conducting Congruent, Ethical, Qualitative Research in Internet-Mediated Research Environments", i Elizabeth A. Buchanan (red.), *Readings in Virtual Research Ethics: Issues and Controversies*. London: Information Science Publishing, 62-78.
- Manning, Philip (2005), *Freud and American Sociology*. Cambridge: Polity Press.
- McDonough, Jerome P. (1999), "Designer Selves: Construction of Technologically Mediated Identity within Graphical, Multiuser Virtual Environments", *Journal of the American Society for Information Science*, 50 (10), 855-69.
- McNay, L. (1999), "Subject, Psyche and Agency: The Work of Judith Butler", *Theory, Culture & Society*, 16 (2), 175-93.
- Mead, George Herbert (1932), *The Philosophy of the Present*, Chicago & London: Open Court Publishing Company.
- (1964/1910a), "What Social Objects Must Psychology Presuppose?" i Andrew J. Reck (red.), *Selected Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 105-13.
- (1964/1910b), "Social Consciousness and the Consciousness of Meaning", i Andrew J. Reck (red.), *Selected Writings: George*

- Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 123-33.
- (1964/1912), "The Mechanism of Social Consciousness", i Andrew J. Reck (red.), *Selected Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 134-41.
- (1964/1929-30), "The Philosophies of Royce, James, And Dewey in their American Setting", i Andrew J. Reck (red.), *Selected Writings: George Herbert Mead*. Chicago & London: The University of Chicago Press, 371-91.
- (1972/1938), *The Philosophy of the Act*, Chicago & London: The University of Chicago Press.
- (2001a), "Art Impulses in the Young Child", i Mary Jo Deegan (red.), *Play, School, and Society*. Arkivmaterial; New York: Peter Lang.
- (2001b), "The Kindergarten and Play", i Mary Jo Deegan (red.), *Play, School, and Society*. Arkivmaterial; New York: Peter Lang.
- (2001c), "The Function of Rôle of the Social Settlement", i Mary Jo Deegan (red.), *Play, School, and Society*. Arkivmaterial; New York: Peter Lang.
- (2001/1896a), "The Relation of Play to Education", i Mary Jo Deegan (red.), *Play, School, and Society*. New York: Peter Lang, 33-42.
- (2001/1896b), "The Child and his Environment", i Mary Jo Deegan (red.), *Play, School, and Society*. New York: Peter Lang, 51-60.
- (2001/1910), "The Psychology of Social Consciousness Implied in Instruction", i Mary Jo Deegan (red.), *Play, School, and Society*. New York: Peter Lang, 43-50.
- (1934), *Mind, Self, and Society: From the Standpoint of a Social Behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Miller, David L. (1973), *George Herbert Mead: Self, Language, and the World*. Austin & London: University of Texas Press.
- Moulton, John L. och Adams-Price, Carolyn E. (1997), "Homosexuality, Heterosexuality, and Cross-Dressing: Perceptions of Gender Discordant Behavior", *Sex Roles*, 37 (5-6), 441-50.
- Munt, Sally R., Bassett, Elizabeth H., och O'Riordan, Kate (2002), "Virtually Belonging: Risk, Connectivity, and Coming Out On-Line", *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 7 (2-3), 125-37.
- Mårtensson, Conny (1999), *Karl för sin kjol: En transvestit berättar*. Stockholm: CKM.
- Nagasawa, Richard H., Kaiser, Susan B., och Hutton, Sandra S. (1995), "Construction of an SI Theory of Fashion: Part 2. From Discovery to Formalization", *Clothing and Textiles Research Journal*, 13 (4), 234-44.
- (1996), "Construction of an SI Theory of Fashion: Part 3. Context of explanation", *Clothing and Textiles Research Journal*, 14 (1), 54-62.
- Nakamura, Lisa (2006), "Cultural Difference, Theory, and Cyberculture

- Studies: A Case of Mutual Repulsion”, i David Silver och Adrienne Massanari (red.), *Critical Cyberculture Studies*. New York & London: New York University Press, 29-36.
- Namaste, Ki (1994), “The Politics of Inside/Out: Queer Theory, Poststructuralism, and a Sociological Approach to Sexuality”, *Sociological Theory*, 12 (2), 220-31.
- Namaste, Viviane K. (2000), *Invisible Lives: the Erasure of Transsexual and Transgendered people*. Chicago: University of Chicago Press.
- Nardi, Peter M. och Schneider, Beth E. (red.) (1998), *Social Perspectives in Lesbian and Gay Studies: A Reader*. London & New York: Routledge.
- Nussbaum, Martha C. (1999), “The Professor of Parody”, *New Republic*, 220 (8), 37-46.
- O'Brien, Jodi. (2001), “Writing in the body: gender (re)production in online interaction”, i Marc A. Smith och Peter Kollock (red.), *Communities in Cyberspace*. London & New York: Routledge, 76-104.
- Pagnucci, G. S. och Mauriello, N. (1999), “The Masquerade: Gender, Identity, and Writing for the Web”, *Computers and Composition*, 16 (1), 141-51.
- Perry, Elizabeth M. och Joyce, Rosemary A. (2001), “Interdisciplinary Applications: Providing a Past for ”Bodies That Matter”: Judith Butler’s Impact on the Archaeology of Gender”, *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 6 (1-2), 63-76.
- Persson, Marcus (2007), *Mellan människor och ting: en interaktionistisk analys av samlandet*. Lund: Sociologiska institutionen.
- Pfuetze, Paul E. (1973/1954), *Self, Society, Existence: Human Nature and Dialogue in the Thought of George Herbert Mead and Martin Buber*. Westport: Greenwood Press.
- Plummer, Ken (2003), “Queers, Bodies and Postmodern Sexualities: A Note on Revisiting the ”Sexual” in Symbolic Interactionism”, *Qualitative Sociology*, 26 (4), 515-30.
- Poster, Mark (2006/1995), “Databases as Discourse, or Electronic Interpellations”, i David Bell (red.), *Cybercultures I*. London & New York: Routledge, 185-99.
- Potter, Jonathan och Wetherell, Margaret (1987), *Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour*. London: Sage.
- Reed, Lori (2002), “Governing (through) the Internet: The discourse on pathological computer use as mobilized knowledge”, *European Journal of Cultural Studies*, 5 (2), 131-53.
- Rheingold, Howard (1995), *The Virtual Community: Finding Connection in a Computerized World*. London: Minerva.
- Rich, Adrienne (1993/1980), “Compulsory Heterosexuality and Lesbian Existence”, i Henry Abelove, Michèle Aina Barale, och David M. Halperin (red.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. New York: Routledge., 227-54.

- Roach-Higgins, Mary Ellen, Eicher, Joanne B., och Johnson, Kim, K. P. (red.) (1995), *Dress and Identity*. New York: Fairchild Publications.
- Roberts, Brian (1992/1977), "George Herbert Mead: The theory and practice of his social philosophy", i Peter Hamilton (red.), *George Herbert Mead: Critical Assessments I*. London & New York: Routledge, 147-70.
- Robins, Kevin och Webster, Frank (1999), *Times of the Technoculture: From the Information Society to the Virtual Life*. London & New York: Routledge.
- Robins, Kevin (2000), "Cyberspace and the World We Live In", i David Bell och Barbara M. Kennedy (red.), *The Cybercultures Reader*. London: Routledge, 77-95.
- Roden, Frederick (2001), "Becoming Butlerian: On the Discursive Limits (and Potentials) of Gender Trouble at Ten Years of Age", *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 6 (1-2), 25-33.
- Roen, Katrina (2002), "'Either/Or' and 'Both/Neither': Discursive Tensions in Transgender Politics", *Signs*, 27 (2), 501-22.
- Rosenberg, Tiina (2000), *Byxbegär*. Göteborg: Anamma Böcker.
- (2002), *Queerfeministisk agenda*. Stockholm: Bokförlaget Atlas.
- Roseneil, Sasha (2000), "Queer Frameworks and Queer Tendencies: Towards an Understanding of Postmodern Transformations of Sexuality", *Sociological Research Online*, 5 (3).
- Rubin, Gayle S. (1993), "Thinking Sex: Notes for a Radical Theory of the Politics of Sexuality", i Henry Abelove, Michèle Aina Barale, och David M. Halperin (red.), *The Lesbian and gay studies reader*. New York: Routledge, 3-44.
- Rubinstein, Ruth, P. (1995), *Dress Codes: Meanings and Messages in American Culture*. San Francisco: Westview Press.
- Rydström, Jens (1996), "Queer teori och historia", *Lambda Nordica*, (3-4), 81-99.
- Salih, Sara (2002), *Judith Butler*. London & New York: Routledge.
- (2003), "Judith Butler and the Ethics of 'Difficulty'", *Critical Quarterly*, 45 (3), 42-51.
- Sandstrom, Kenneth L., Martin, Daniel D., och Fine, Gary Alan (2001), "Symbolic Interactionism at the End of the Century", i George Ritzer och Barry Smart (red.), *Handbook of Social Theory*. London: Sage, 217-31.
- Schellenberg, James A. (1984), *Socialpsykologins förgrundsgestalter: Freud, Mead, Lewin, Skinner*. Stockholm: Wahlström & Wistrand.
- Schrock, Douglas & Boyd, Emily M. (2006), "Reflexive transembodiment", i Dennis D. Waskul och Phillip Vannini (red.), *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of the Body*. Aldershot: Ashgate, 51-66.
- Sedgwick, Eve Kosofsky (1991), *Epistemology of the Closet*. New York: Harvester Wheatsheaf.

- Seidman, Steven (1994), "Queer-Ing Sociology, Sociologizing Queer Theory: An Introduction", *Sociological Theory*, 12 (2), 166-77.
- (1995), "Deconstructing Queer Theory or the Under-Theorization of the Social and the Ethical", i Linda Nicholson och Steven Seidman (red.), *Social Postmodernism: Beyond Identity Politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 116-41.
- (1996a), "Introduction", i Steven Seidman (red.), *Queer Theory/Sociology*. Oxford: Blackwell Publishers, 1-29.
- (1996b), *Queer Theory/Sociology*, red. Charles C. Lemert. Oxford: Blackwell Publishers.
- Senelick, Laurence (2000), *The Changing Room: Sex, drag and theatre*. London & New York: Routledge.
- Shaw, David F. (1997), "Gay Men and Computer Communication: A Discourse of Sex and Identity in Cyberspace", i Steven G. Jones (red.), *Virtual Culture: Identity & Communication in Cybersociety*. London: Sage Publications, 133-45.
- Shepard, Benjamin och Hayduk, Ronald (2002), *From ACT UP to the WTO: Urban Protest and Community Building in the Era of Globalization*. London: Verso.
- Sherman, Richard C., et al. (2001), "Metaperception in Cyberspace", *CyberPsychology & Behavior*, 4 (1), 123-29.
- Shilling, Chris (2003), *The Body and Social Theory*. London: Sage.
- Silver, David (2006), "Introduction: Where Is Internet Studies?" i David Silver och Adrienne Massanari (red.), *Critical Cyberculture Studies*. New York & London: New York University Press, 1-14.
- Silver, David och Massanari, Adrienne (red.) (2006), *Critical Cyberculture Studies*. New York & London: New York University Press.
- Sjöstedt, Johanna (2006), "'Genustrubbel': svenska översättningar av Judith Butlers sex/gender/desire", Magisteruppsats, Göteborg: Institutionen för genusvetenskap.
- Smith, Anna Marie (2001), "Words that Matter: Butler's Excitable Speech", *Constellations*, 8 (3), 390-99.
- Soenser Breen, Margaret, et al. (2001), "'There Is a Person Here': An Interview with Judith Butler." *International Journal of Sexuality and Gender Studies*, 6 (1-2), 7-23.
- Spargo, Tamsin (1999), *Foucault and Queer Theory*. Cambridge: Icon.
- Speer, Susan och Potter, Jonathan (2002), "From Performatives to Practices: Judith Butler, Discourse Psychology and the Management of Heterosexist Talk", i Paul McIlvenny (red.), *Talking gender and sexuality*. Amsterdam: John Benjamins, 151-80.
- Stein, Arlene och Plummer, Ken (1994), "'I Can't Even Think Straight' 'Queer' Theory and the Missing Sexual Revolution in Sociology", *Sociological Theory*, 12 (2), 178-87.
- Sterne, Jonathan (2006), "The Historiography of Cyberculture", i David Silver och Adrienne Massanari (red.), *Critical Cyberculture Studies*. New York & London: New York University Press, 17-28.

- Stone, Gregory, P. (1995/1962), "Appearance and the Self", i Mary Ellen Roach-Higgins, Joanne B. Eicher, och Kim Johnson, K. P. (red.), *Dress and Identity*. New York: Fairchild Publications, 19-39.
- Stryker, Susan och Whittle, Stephen (red.) (2006), *The Transgender Studies Reader*. London: Routledge.
- Suler, Johan (2004), "The Online Disinhibition Effect", *CyberPsychology & Behavior*, 7 (3), 321-26.
- Sullivan, Nikki (2003), *A Critical Introduction to Queer Theory*. New York: New York University Press.
- Sullivan, Shannon (2000), "Reconfiguring Gender with John Dewey: Habit, Bodies, and Cultural Change", *Hypatia*, 15 (1), 23-42.
- Sundén, Jenny (2002), "Cyberbodies: Writing Gender in Digital Self-Presentations", i Johan Fornäs, et al. (red.), *Digital Borderlands: Cultural Studies of Identity and Interactivity on the Internet*. New York: Peter Lang, 79-111.
- Sveningsson, Malin (2004), "Ethics in Internet Ethnography", i Elizabeth A. Buchanan (red.), *Readings in Virtual Research Ethics: Issues and Controversies*. London: Information Science Publishing, 45-61.
- Synnott, Anthony (1993), *The Body Social: Symbolism, Self and Society*. London & New York: Routledge.
- Talamo, Alessandra och Ligorio, Beatrice (2001), "Strategic Identities in Cyberspace", *CyberPsychology & Behavior*, 4 (1), 109-22.
- Tikkanen, Ronny och Ross, Michael W. (2000), "Looking for Sexual Compatibility: Experiences among Swedish Men in Visiting Internet Gay Chat Rooms", *CyberPsychology & Behavior*, 3 (4), 605-16.
- Turkle, Sherry (1997/1995), *Life on the Screen: Identity in the Age of the Internet*. London: Phoenix.
- Turner, William Benjamin (2000), *A Genealogy of Queer Theory*. Philadelphia: Temple University Press.
- Valocchi, Stephen (2005), "Not Yet Queer Enough: The Lessons of Queer Theory for the Sociology of Gender and Sexuality", *Gender & Society*, 19 (6), 750-70.
- Veblen, Thorstein (1915/1899), *The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions*. New York: The Macmillan Company.
- Wakeford, Nina (2002), "New Technologies and 'Cyber-queer' Research", i Diane Richardson och Steven Seidman (red.), *Handbook of Lesbian & Gay Studies*. London: Sage, 115-44.
- Warner, Michael (1994), *Fear of a Queer Planet: Queer Politics and Social Theory*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Waskul, Dennis och van der Riet, Pamela (2002), "The Abject Embodiment of Cancer Patients: Dignity, Selfhood, and the Grotesque Body", *Symbolic Interaction*, 25 (4), 487-513.
- Waskul, Dennis D. och Vannini, Phillip (2006), "Introduction: The Body in Symbolic Interaction", i Dennis D. Waskul och Phillip Vannini (red.), *Body/Embodiment: Symbolic Interaction and the Sociology of*

- the Body*. Aldershot: Ashgate, 1-18.
- Watson, Cecelia A. (2004), "The Sartorial Self: William James's Philosophy of Dress", *History of Psychology*, 7 (3), 211-24.
- Weinstein, Deena och Weinstein, Michel A. (2000), "Net Game Cameo", i David Bell och Barbara M. Kennedy (red.), *The Cybercultures Reader*. London: Routledge, 210-15.
- Westfall, Joseph (2000), "What is Cyberwoman?: The Second Sex in Cyberspace", *Ethics and Information Technology*, 2 (3), 159-66.
- Whittle, Stephen (2002), *Respect and Equality: Transsexual and Transgender Rights*. London: Cavendish Publishing Ltd.
- Whitty, Monica (2004), "Peering into Online Bedroom Windows: Considering the Ethical Implications of Investigating Internet Relationships and Sexuality", i Elizabeth A. Buchanan (red.), *Readings in Virtual Research Ethics: Issues and Controversies*. London: Information Science Publishing, 203-18.
- Widerberg, Karin (2002), *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Wilson, Elizabeth (2003/1985), *Adorned in Dreams: Fashion and Modernity*. London & New York: I.B Tauris & Co Ltd.
- Winther Jørgensen, Marianne och Phillips, Louise (2000), *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Wittig, Monique (1992/1980), *The Straight Mind and other Essays*. New York: Beacon Press.
- Woodhouse, Annie (1989), *Fantastic Women: Sex, Gender and Transvestism*. Basingstoke: Macmillan Education.

WEBRESURSER

- Nationalencyklopedin (2007-06-08a), "Garderob 2", http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=180127
- (2007-06-08b), "Garderob 1", http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=180126
- (2007-08-23), "Garderobiär", http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=O167240
- Qruiser.com (2006-06-19), "Qruiser.com", <http://www.qruiser.com/clubs/club.php?id=78557>
- (2008-02-03), "Qruiser.com", <http://www.qruiser.com/info/statistics/>
- (2008-02-04), "Qruiser.com", <http://www.qruiser.com/>
- SCB (2007-12-28), "Kvinnonamn, topp 100, Hela befolkningen", http://www.scb.se/templates/tableOrChart____31042.asp
- Vetenskapsrådet (2008-02-04), "Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning", <http://www.vr.se/>

Förteckning över citerade nätalias

Nätalias	Ålder	Sexualitet	Bostadsort
Agneta	30	Ej angiven	Storstad
Alexandra	49	Heterosexuell	Större stad
Alice	20	Queer	Storstad
Amanda	18	Heterosexuell	Medelstor stad
Anette	28	Heterosexuell	Större stad
Anita	26	Heterosexuell	Glesbygdskommun
Anna	28	Experimentell	Större stad, utomlands
Astrid	33	Experimentell	Storstad, utomlands
Barbro	35	Heterosexuell	Större stad
Berit	24	Bisexuell	Större stad
Birgit	40	Bisexuell	Större stad
Birgitta	22	Experimentell	Större stad
Britt	26	Homosexuell	Glesbygdskommun
Carina	26	Ej angiven	Storstad
Cecilia	39	Experimentell	Storstad
Charlotte	43	Experimentell	Storstad
Ebba	43	Experimentell	Medelstor stad
Elin	28	Heterosexuell	Storstad
Elisabeth	33	Bisexuell	Storstad
Ellen	38	Ej angiven	Större stad, utomlands
Elsa	31	Heterosexuell	Storstad, utomlands
Emelie	39	Ej angiven	Storstad
Emilia	27	Heterosexuell	Större stad, utomlands
Emma	29	Experimentell	Storstad
Eva	31	Bisexuell	Storstad

Nätalias	Ålder	Sexualitet	Bostadsort
Frida	40	Bisexuell	Större stad
Gerd	36	Heterosexuell	Ej angiven
Gun	30	Experimentell	Större stad
Gunilla	46	Experimentell	Medelstor stad
Gunnel	22	Bisexuell	Storstad
Hanna	24	Ej angiven	Storstad
Helena	45	Experimentell	Storstad
Ida	32	Experimentell	Medelstor stad
Ingeborg	51	Ej angiven	Medelstor stad
Ingegerd	48	Experimentell	Större stad
Ingela	28	Ej angiven	Större stad
Inger	33	Ej angiven	Storstad
Ingrid	28	Bisexuell	Storstad, utomlands
Irene	26	Experimentell	Större stad, utomlands
Jessica	37	Bisexuell	Storstad
Johanna	50	Heterosexuell	Större stad
Karin	32	Experimentell	Storstad
Karolina	39	Heterosexuell	Storstad
Katarina	25	Experimentell	Större stad
Kerstin	30	Experimentell	Storstad
Lena	31	Experimentell	Större stad
Linnéa	29	Experimentell	Storstad
Lovisa	28	Experimentell	Större stad
Madeleine	60	Bisexuell	Större stad, utomlands
Maj	36	Experimentell	Större stad
Malin	32	Ej angiven	Glesbygdskommun
Margareta	27	Bisexuell	Storstad
Margit	34	Heterosexuell	Glesbygdskommun
Maria	21	Experimentell	Storstad
Marianne	29	Heterosexuell	Medelstor stad
Matilda	25	Bisexuell	Storstad
Monica	34	Experimentell	Större stad
Märta	41	Bisexuell	Storstad
Sandra	41	Bisexuell	Storstad
Sara	50	Heterosexuell	Större stad
Siv	49	Heterosexuell	Större stad
Sofia	26	Experimentell	Större stad, utomlands
Solveig	49	Heterosexuell	Större stad
Sonja	44	Experimentell	Storstad
Therese	30	Heterosexuell	Storstad
Ulla	35	Bisexuell	Större stad

Nätalias	Ålder	Sexualitet	Bostadsort
Ulrika	36	Experimentell	Storstad
Viktoria	33	Heterosexuell	Storstad
Viola	54	Ej angiven	Storstad
Yvonne	45	Bisexuell	Storstad
Åsa	41	Experimentell	Storstad

SAMMANSTÄLLNING

Ålder

Medelålder	34 år
Medianålder	32 år

Sexuell orientering	Antal	Andel (%)
Experimentell	26	37
Bisexuell	15	21
Heterosexuell	18	26
Homosexuell	1	1
Queer	1	1
Sexualitet ej angiven	10	14

Bostadsort	Antal	Andel (%)
Storstad	34	48
Större stad	26	37
Medelstor stad	6	9
Glesbygdskommun	4	6
Bostadsort ej angiven	1	1

Totalt antal citerade nätalias **71 stycken.**

